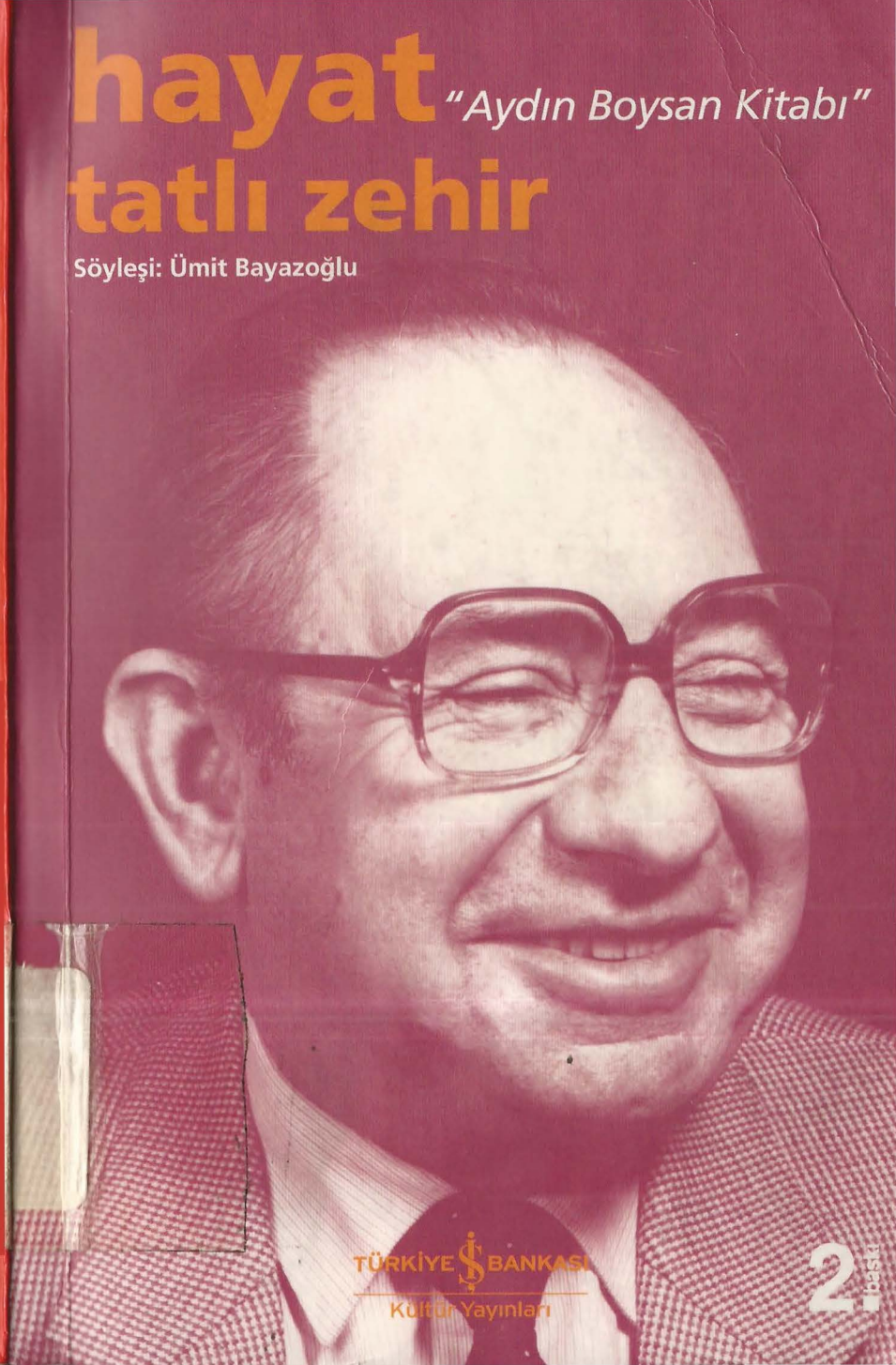
"aydın boysan kitabı"

hayat tatlı zehir

"Aydın Boysan Kitabı"

Söyleşi: Ümit Bayazoğlu

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

2. baskı

Genel Yayın: 1161

Ümit Bayazoğlu (Ümit Yaşar Bayazıtoğlu), 24 Nisan 1953 Tekirdağ/Malkara doğumlu. İlk ve orta öğrenimini Malkara, Tekirdağ, Keşan, Ankara ve Elazığ'da tamamladı. İstanbul Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu mezunu. 1980'den beri yazdığı gazete ve dergiler: *Haftanın Sesi, Hürriyet, Gergedan, Nokta, Tempo, Focus, TV'de 7 Gün, Hayvan, Milliyet, EP, Akşamlık, Radikal Kitap, Cumhuriyet Kitap, Cronical, Tarih ve Toplum, Express, Roll, Birgün. Uzun İnce Yolcular* (biyografi) ve *Hatay Meyhanesi Defterleri* adında iki kitabı var. Evli, bir kızçocuğu (Ada) babası.

NEHİR
SÖYLEŞİ
—24—

HAYAT, TATLI ZEHİR

AYDIN BOYSAN KİTABI

SÖYLEŞİ
ÜMİT BAYAZOĞLU

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2007

EDİTÖR
LEVENT CİNEMRE

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASKI: 2000 ADET, ŞUBAT 2007
II. BASKI: 2000 ADET, ŞUBAT 2007

ISBN 978-9944-88-012-1

BASKI
AYHAN MATBAASI
(0212) 629 01 65
YÜZYIL MAH. MATBAACILAR VE AMBALAJCILAR SANAYİ SİTESİ 5. CAD. NO: 47
BAĞCILAR İSTANBUL

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
MEŞELİK SOKAĞI 2/3 BEYOĞLU 34430 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskulturyayinlari.com.tr

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

hayat, tatlı zehir

AYDIN BOYSAN KİTABI

Söyleşi Ümit Bayazoğlu

Nehir Söyleşi

İçindekiler

Birkaç Satırlık Özet · vii

BİRİNCİ BÖLÜM
Semtler · 1

İKİNCİ BÖLÜM
Güzel Sanatlar Akademisi, Mimarlık Fakültesi Yılları · 73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Mimarlık Mesleğine İlk Adım · 89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Yapı Yerleri · 109

BEŞİNCİ BÖLÜM
Sağlık-Gözlük · 149

ALTINCI BÖLÜM
Gazeteci-Yazar · 157

YEDİNCİ BÖLÜM
Uzaklardan Sibirya, Avustralya, Çin, Yunanistan · 175

SEKİZİNCİ BÖLÜM
İstanbul Meyhaneleri, İçki Adabı,
Beyoğlu ve Çiçek Pasajı · 203

DOKUZUNCU BÖLÜM
Dostlar · 247

ONUNCU BÖLÜM
İstanbul'a Eli Değenler: Mimar Sinan ve Menderes · 309

ON BİRİNCİ BÖLÜM
Mimarlık ve Gecekondular · 363

ON İKİNCİ BÖLÜM
Ömür Özeti · 407

GİDERKEN · 416

EK
Haftalık Yaşam Planı · 417

YAŞAMÖYKÜSÜ · 421

AD DİZİNİ · 429

BİRKAÇ SATIRLIK ÖZET

Türkiye'de ve İstanbul'da doğmanın mutluluk olduğu düşüncemden hâlâ vazgeçmiş değilim. Ne zaman mıydı? Daha Osmanlı İmparatorluğu batmamıştı... Daha Türkiye Cumhuriyeti doğmamıştı. 1921 yılıydı.

O günlerden bugünlere, önce müthiş şaşırtıcı gelişmelerle, sonra da ne yazık ki bazı akla sığmaz değişmelerle varmış olduğumuzu düşünmek, zihinsel depremlerin tetikleyicisi olur. Ama ben yaştakiler böylesi zihin sarsıntılarına, doğar doğmaz alışmaya başladık. İyi olmuş. Böylece biz sürekli olarak her konuyu yeniden, hep yeniden düşünmeye alıştık. Paketlenmiş düşünceleri beynimizde istif etmeye alışmadan... Her konuyu her zaman, daha ortaya çıktığı anda zihin terazimize koyarak... başkalarının düşüncelerini tartmadan kabul edip, beyin depolarımızı doldurma miskinliğine yatmadan.

Ben yaştakiler yaşamaya, iyice zor koşullarda başlamıştık. Şimdi artık, böyle başladığım için seviniyorum. Zaten o zor zamanlarda bile biz, ezildiğimizi hiç sanmamıştık ki. Biz hep ülkemiz geleceğinin parlak olacağına inanmıştık.

Şimdi ise geçmiş zamanlarımızda bazı tehlikeli gelişmeler olduğunu görmenin tedirginliğini yaşıyorum.

Yanlış düşünmüş olmamı diliyorum.

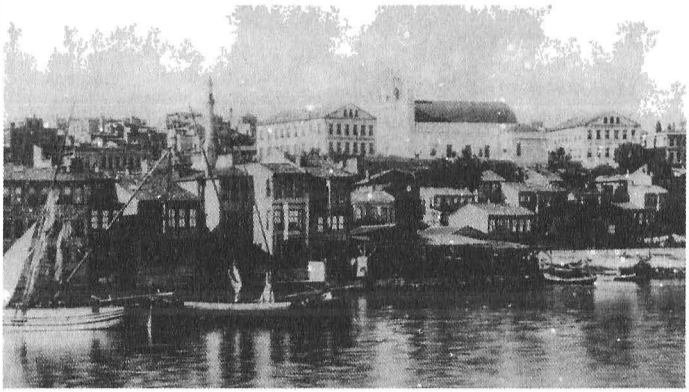
Aydın Boysan

BİRİNCİ BÖLÜM

Semtler

Çöp İskelesi, Ispanak Viranesi, Bamya Tarlası, Narlıkapı Çıkmazı, Laleli, Kumburgaz, Etiler

Yıllar önce bir işadamı bana sormuştu: "Siz nereden feyz aldınız? İngiliz terbiyesi mi? Fransız terbiyesi mi? Yoksa Oxford'dan mı?" "Arz edeyim efendim" deyip başlamıştım saymaya: "Bendeniz Davutpaşa Çöp İskelesi, Davutpaşa Ispanak Viranesi, Samatya Narlıkapı Çıkmazı ve Yeşilköy Bamya Tarlası'ndan feyz aldım."

Kumkapı (1880).

— İlk semtiniz hangisiydi?

— İstanbul'da gözümü açtığım ilk yer Davutpaşa Çöp İskelesi'dir. Aksaray'dan Samatya'ya giderken, Langa hıyar bostanlarının sonudur burası. O zaman iki tekerlekli atlı arabalarla İstanbul'un çöplerini toplarlardı. Çöpler buraya taşınır, buradan da denize boşaltılırdı. Bir taş iskele vardı, oradan. Taş iskele, ta Bizans'tan kalma, mermerden, bembeyaz bir iskeleydi. Hayvan geri geri iskelenin ucuna kadar sürülür, arabanın kaması açılır, denize çöp boşaltılırdı. Lodoslu havalarda, Davutpaşa'daki hayat bir işkenceydi. Çünkü çöpler karaya vurur, sahilde yığılır ve milyar hesabı sinek havayı doldururdu. Neyse ki burada fazla kalmadık.

İstanbul'un çöplerini toplayan çöp arabaları.

— Nasıl evlerde yaşıyordunuz?

— Zor ayakta duran ahşap evlerde oturulurdu. Kevgir gibiydi bu evcikler. Pencereler kapalıyken lodos estiğinde, evin içinde kilimler havalanır, gazeteler uçuşurdu. Kaplama tahtaları yağmuru biraz keserdi ama sıkı esintileri transit geçirirdi. Bağdadi üzerine yapılmış iç sıvalar ise susuz yazların çatlamış toprağından farksızdı.

Her evin duvarlarıyla döşemeleri içindeki boşluklarda düzinelerce fare yaşardı. Fareler hane halkının yiyeceğine ortaktı. Daha çok kazananın evinde daha çok fare beslenirdi. Zaten fareler, mahalle içindeki nüfus yayılışını esnek tutar, sürekli yer değiştirirlerdi.

O yıllarda çocuklar çok üşürdü

— Tahtakurusu çok muydu?

— Döşeme, duvar ve tavan yarıkları arasında binlerce tahtakurusu ve pire yuvalanırdı. DDT diye bir şey icat edilmemişti henüz. El tulumbaları ile filit sıkarak yok edilmeleri ise mümkün değildi. Bu yüzden saldırı değil, savunma silahları kullanılırdı. Karyola ayakları su dolu tasların içine batırılırdı ki tahtakurusu geçemesin.

Kış yaklaşınca, pencere aralıklarından giren soğuk havayı önlemek için, kadınlar şöyle bir formüle başvururdu: Eski gazetelerden şeritler kesilir, un ve su karışımıyla çiriş yapılarak pencere kenarlarına yapıştırılırdı. Pencereler bahara kadar açılmazdı. Havasız kalınmaz mıydı? Hayır! Evler zaten kalbur gibiydi. Soğuk hava ısı farkından ötürü hırsla girerdi içeriye. O yıllarda çocuklar çok üşürdü, hele kışları.

"İstanbul'un yazı-kışı yoktur. Lodosu, poyrazı vardır." Bu zoraki olmayan, yerine oturan bir anlatımdır. Ben sanırdım ki bu deyim, bizim Samatya balıkçılarının yakıştırmasıdır.

— Çocukken sık hastalanır mıydınız?

— Kızamık, kabakulak, suçiçeği, tifo, tifüs ve benzeri hastalıklara zaten aboneydik. Bunların yanı sıra yaz-kış yakamız-

dan düşmeyen grip ve nezle hastalıktan bile sayılmazdı. İçimizde en çok burnu akan arkadaşımız Kâzım'dı. Yiğit lakabıyla anılır ya! O da "Sümüklü Kâzım" lakabını, elhak, burnunun hakkıyla kazanmıştı. Ayrıca çok da ağlardı Kâzım. Eğriye, doğruya her şeye ağlardı.

— *Sonraki durağınız?*
— Sonraki durağımız yine Davutpaşa'da Ispanak Viranesi oldu. İmam Cemal Efendi'nin evinin yanındaki bu yeni evimizde konforumuz artmıştı, zemin katında çıkrıklı bir kuyu vardı. Hatta karpuzu falan kuyuya sallandırırdık, serin dursun diye. O zaman buzdolabı yok. Ancak daha sonraki yıllarda buz satın alınmaya başlandı. Mezbahadan buz alınırdı.

Bizans'tan kalma bir mağara

— *Mahallede hırsızlık olur muydu?*
— Pek seyrek. Günün birinde, yanımızdaki İmam Efendi'nin evine hırsız girdi diye bir rivayet dolaştı. Bütün civar mahallenin erkekleri hırsızı yakalamak üzere koşarak geldi ve tertip aldılar. Aradılar taradılar, hırsızı bir türlü bulamadılar. Ama iyi ki bulamadılar. Çünkü bulsaydılar, "İmam Cemal Efendi'nin evine girilir mi" diye, adamı parça parça ederlerdi. Davutpaşa'da bir de esrar tekkesi vardı. Sahilde Bizans'tan kalma bir mağaranın içinde esrar kabağı (içinde esrar yakıp çıkan dumanı içlerine çektikleri balkabağı türü) dolaştırıp hüp hüp nefes çekerlerdi. Biz çocuklar bunları görerek büyüdük.

— *Çocukken hangi oyunları oynardınız?*
— Koşmaca, anya-manya, çelik-çomak, saklambaç. Hele o saklambaç yok mu? Hele de kızlarla beraber saklanmak... Dünyaya bedeldi, sonsuza kadar "sobelenmek" istemezdik. Oyuncak sorun değildi, her şey bizim için oyuncaktı. Defterden bir sayfa koparıp uçurtma yapardık. Zımbalanmış tren biletleriyle oynardık... Kullanılmış, zımbayla delinmiş tren biletleriyle alt-üst, yutmacasına oyun oynardık. Sarı, yeşil ve bi-

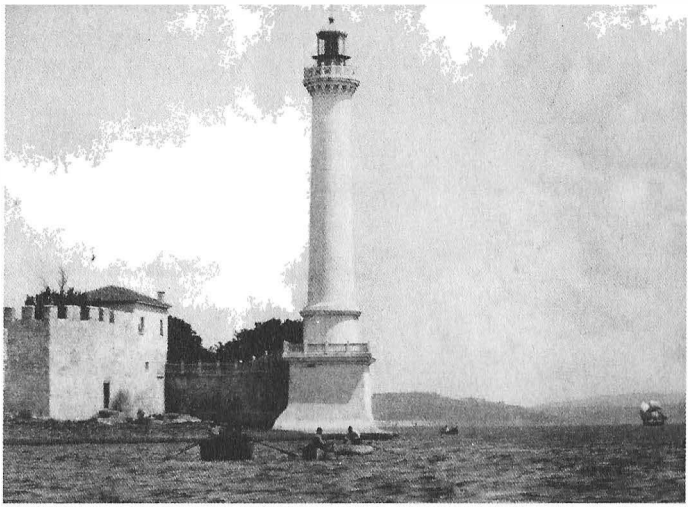
rinci mevki biletleri için kaş-göz yarılır, kan gövdeyi götürürdü. Günün birinde tren biletlerimi pencereden attım; çocuklar kapıştı. Tren biletlerini bana öğretmen olan annem getirirdi; ona da babası trenlerde kondüktör olan öğrencisi getirirmiş. Anlayacağınız çerden çöpten oyuncak yapardık. Yoksulluk o dereceydi. Atların kuyruklarından koparılmış kıllarla olta yapar, balık da tutardık.

— *Nasıl yani?*
— At kılları önce üçer üçer burulur, başı-kıçı düğümlenir, sonra üç tane üçlü burularak dokuz katlı olta yapılırdı. Otuz kulaç, elli kulaç olta üretilirdi. On sekiz katlı oltası olan istediği kızı alırdı. Kıyıdan böyle oltayı sallardık veya kayıkla açılırdık. Deniz çok zengindi o zaman. Bir sandalım oldu. Tabuta benzer bir bot. Tek kürekli, sağlı-sollu çekilirdi. Yelkenlim bile olmuştu. Deniz, evimizin yirmi-yirmi beş metre ötesinde, kadim surların hemen dibindeydi. O zaman sahil yolu yoktu.

Palamut yemek ayıptı, istavritse kedilere verilirdi

— *Balık boldu tabii...*
— O kadar ki, balığa çıkacağımız zaman, arkadaşlarla tartıştığımız konu hangi balığı tutacağımızdı. Yatar balıklardan kırlangıç, barbunya, karagöz, mercan boldu. Gezen balıklardan torik, lüfer, uskumru tutardık. Torik, lakerda hatırına tutulurdu. Palamut yemekse ayıptı. Bu kadar lezzetli balığın bolca bulunduğu koşullarda palamut yemek zevksizlik sayılırdı. İstavrit ise kedilere verilir, hiç yenmezdi. Kumkapı ve Ahırkapı kıyılarında çapari sallar, her seferinde en az yarım düzine has uskumru çekerdik. Sıcaklarda uskumru yağsız olurdu ama yağlı uskumru ızgaranın da lezzetine doyum olmazdı. Bir uskumru dolması yapılırdı ki demcileri baştan çıkarırdı.

Samatya önlerinde bir Harmankaya vardı, denizin iki karış altında sivri burunlu bir kayalıktı bu. Kayıkların, mavnaların korkulu rüyasıydı. Hele gece karanlığında bir karpuz takası Harmankaya'ya çarptıysa, deniz üstü silme karpuz do-

Çocukluk yıllarında kenarından denize girdiği, açıklarında olta salladığı Ahırkapı Feneri.

lardı. Patlayıncaya, çatlayıncaya kadar karpuz yerdik. Kötüsü, kavun teknesinin batmasıydı çünkü mahallenin bütün çocukları ishal olurdu.

— Balık kültürünüz ta o zamandan geliyor demek...

— Fırsattır, yeri gelmişken size Narlıkapı usulü torik tava nasıl yapılır, anlatayım. Palamut için de geçerlidir bu tarif. Mahallemizin anlı şanlı bir Bahriyeli Ethem Bey'i vardı. Usul onundur. Kendisini de anmış oluruz böylelikle.

Ateş hafif olacak. Tava yine de ateşten uzak duracak. Kızışmayacak. Ilıktan biraz sıcak olacak. Şimdi dikkat: Tavaya hiç yağ konmayacak. Torik dilimleri tavaya bırakılıp balığın yağını koyvermesi beklenecek. İşte o zaman elde hazır bulunan hidrofil pamukla o yağ devamlı temizlenecek. Dilimler başparmak kalınlığında (yaklaşık iki santim) olmalı. Börek gibi kızarıncaya kadar sabır gerek. Ama çok lezzetli ve sağlıklı bir torik tava olacak bu.

Aydın Boysan'ın annesi Nevreste Hanım ve babası Esat Boysan (2 Temmuz 1953).

— Sahil çocuklarının en büyük özlemi herhalde bir kayık sahibi olmaktır; sizin hiç kayığınız oldu mu?

— Babam Esat Boysan, ilginç bir adamdı. Kendini oyalayabilmek konusunda çok başarılıydı. İçki içmez, kahvehaneye gitmezdi. Evinden işine, işinden evine bir adamdı. Çeşitli hobileri vardı. Elektrikli aletlere meraklıydı. Komşuların bozulan elektrikli aletlerini tamir ederdi.

Babam ustaydı, ben çırak

— Bu işleri nereden biliyor?

— Esin kaynağı Fransızca *Tout Faire, Tout Savoir* (Her Şeyi Yapmak, Her Şeyi Bilmek) dergisiydi. Bu acayip dergi amatörlere, radyo yayınından, arazide su bulmak için kuyu açmaya kadar, akla gelmedik her şeyi öğretirdi. Babamın aklına kendi elimizle kayık yapma düşüncesinin gelmesi de bu dergi yüzündendir. Dergide çok basit kayık yapma teknikleri vardı.

Kayığın altı düz olacaktı mesela. Yapımında, bizim Samatya kayıkları gibi eğri ağaç kullanılmayacak, dolayısıyla üretimi bizim için daha kolay olacaktı.

— *Tersaneyi nerede kurdunuz?*
— Kayık projesini, dergide anlatıldığı gibi uygulama fırsatı bulamadık. Bizim tersane(!), Narlıkapı Çıkmazı'ndaki evimizin girişinde, koridorda kurulacaktı. Koridor genişliği yüz yirmi santimdi. Bunun otuz santimini, annemin kesin talimatı üzerine, geçiş için ayırdık. Bu durumda kayık genişliği en çok doksan santim olabilecekti. Projedeki ölçüyü iyice daraltmak zorunda kaldık.

— *Projeyi değiştirdiniz...*
— Mecburen... Evimizde marangozluk aletleri bulunurdu. Babam ustaydı, ben çıraktım. Ağaçları kesip biçip rendeliyorduk. Omurganın konulması, kaburgaların eklenmesi bitirildi. Kayık ortaya çıktı. Bahar gelince kayığımızı camgöbeği maviye boyadık. Iskarmozları taktık, kürekleri ısmarladık. Mayıs ayının bir pazar günü komşuların da yardımıyla omuzda taşıyarak Samatya İskelesi'ne getirdik. Ahali toplandı. Tekne, bir balıkçı kızağında denize indirildi.

Bu sırada gözüme bir münasebetsizlik ilişti. Her şey iyiydi, hoştu da bizim kayık suyun üstünde terazide durmuyordu. Ya sağa ya sola kaykılıyordu. Kayığımıza ilk binme onuru yakınlarımızdan Feyyaz Ağabey'in olacaktı. Oysa Feyyaz Ağabey bir türlü kayığa binemedi, ayağını attığı an kayık bir yana kaykılıyordu. Çeşitli binme teknikleri denendi, olmadı. Sonunda gözünü karartan Feyyaz Ağabey tekneye atladı ve atladığı gibi alabora olan tekneyle suya battı.

Komşular, kayığı hiç gülmeden tabut gibi taşıdılar

— *Ya çevredekiler, onlar ne yaptı?*
— Seyredenlerde kahkaha atmaktan ayakta duracak hal kalmamıştı. Samatya kıyılarında böyle şenlik görülmemişti. Ba-

bam kayığı kenara almak istedi. Balıkçılar, "Aman Esat Ağabey alma, bir daha batsın" diyerek gülüşüyorlardı. Bense üzüntüden kahroluyordum. Önümüzdeki yazın tatlı umutları, bizim kayıkla birlikte batıyordu çünkü. Sonra sevgili eserimizi, getirdiğimiz gibi sırtladık... Kayığı komşu amcalar hiç gülmeden tabut gibi taşıdılar.

Projeyi düşüncesizce değiştirmiştik. Batışın nedeni buydu. Daha sonra da, düşüncesizce proje değiştirmelerin batışla sonuçlandığını gördüm hep. Ama bazen batanlar bile bunun nedenini anlayamıyorlardı.

Evin kapısında annem bekliyordu. Kesin emrini verdi: "Ben bu mereti bir daha eve sokmam. Yeter bana cambazlık ettirdiğiniz!" Babamın alttan alıp yumuşatma çabaları işe yaramadı. Altı ay uğraşıp ortaya koyduğumuz eseri, babamın kahkahaları, benim gözyaşlarım arasında altı dakika içinde baltayla parçalayıp arka bahçeye attık...

Aydın Boysan'ın eşi Suzan Boysan ile babası Esat Boysan.

— Babanızla birbirinize yakın mıydınız?

— "Merhum peder, güler yüzlü, tatlı sözlü kahraman" diye bir tekerleme vardır. Babam Esat Bey bu sözleri o kadar sık tekrarlardı ki belleğime yerleşmiş. Kendisi de gerçekten güler yüzlü, tatlı sözlüydü. Kendini dinletirdi

Babam I. Dünya Harbi'nde ihtiyat zabitiymiş (yedeksubay). Merhumun her yıl bir-iki kere, annemden gizli olarak bana anlattığı bir anısı vardı. Bu evliliğe varmayan bir nişanlanma öyküsüydü. Meğer babam annemden önce bir başka kadınla nişanlıymış. Ön törenler yapılmış, hediyeler alınmış ve hatta nikah günü, bir perşembe olarak, belirlenmiş. Ama yazık ki düğün yapılamamış. Çünkü babam tam o sıra 40 derece ateşle yataklara düşmüş. Çöller ortasında ve seferde olan bir taburda. Doktor yok, yol yok, ilaç yok.

Babam gözünü hastalıktan ancak iki ay sonra açabilmiş. İlk işi gelin hanımı aramak olmuş. Ama ortada ne düğün, ne de gelin kalmış. Zaten oraları artık gidilemez hale gelmiş. Geriye kala kala elli yıl süreyle anlatılacak bu anı kalmış.

— Kız güzel miymiş peki?

— Aah! Peder merhum sağ olmalıydı da anlatmalıydı. O anlatma gücü bende ne gezer.

Fedakar öğretmen Nevreste Hanım

— Ya anneniz?

— Kendisi Bursa'da yerleşmiş bir ailenin kızıydı. Bulgaristan muhaciriydiler. Aile "93 Harbi" (1878) denen savaştan sonra Lofça'dan Bursa'ya göç etmiş. Baba Hacı Mehmet Efendi Bursa'da iş kurup, geçimini temin etmenin bir yolunu bulmuş. Anne Hayriye Hanım, Hacı Mehmet Efendi'ye, dört evlat hediye etmiş. İlk üç erkek çocuktan biri, daha iki yaşındayken hastalıktan ölmüş, öteki ikisi de, Balkan Savaşı'nda şehit düşmüş. 1920 yılında Hayriye Hanım'ın yaşayan tek evladı, kızı Nevreste idi.

Aydın Boysan, annesi Nevreste Hanım'la birlikte.

Hacı Efendi 1919 yılında, tam kırk yıl evlilikten sonra, Hayriye Hanım'ı, kızı Nevreste ile birlikte, kapının dışına koymuş bir sabah. 60'ını geçmiş Hacı Mehmet Efendi, bir hafta sonra, tanıdıklarından birinin 20 yaşındaki kızıyla evlenmiş.

— *Ana-kız ne yapmışlar?*

— Nevreste, Muallim Mektebi son sınıftaymış. Hacı, tek kuruş yardım yapmamış. Nevreste, ilk çıkan kısmetiyle evlenmeye razı olmuş. Ama annesiyle birlikte oturmayı şart koşarak... Yaşamak için bıkmadan usanmadan savaşmak gerektiğini öğrenmiştir. Yeni kurulmuş ailenin kıt bütçesine katkıda bulunabilmek için gereğini yapar... Altı aylık hamileyken gider, öğretmen okulu bitirme sınavlarını başarıyla verir. 1921'de öğretmen çıkar.

Sonra eşi Esat Bey'in yakınlarının yardımıyla, İstanbul'a tayin olur. Öğretmenlik görevi önce Anadoluhisarı'nda, sonra Yedikule İlkokulu'nda, emekliliğine kadar sürer. Benden üç yıl sonra da Doğan dünyaya gelir.

— Cumhuriyet döneminin ilk kadın öğretmenlerinden biri o halde anneniz?

— Öğretmen Nevreste Hanım, çocuklarıyla yaşıt yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni de bağrına basmıştı. Yüreğinde titizlikle sakladığı Cumhuriyet yeniliklerini, öğrencilerine aktarmak için kırk yıldan fazla kendini harap edercesine çırpındı durdu.

İlk mor binlik komodinin üstüne konmuş, seyredilmişti

— Sünnet düğününüzü hatırlıyor musunuz?

— 1933 yılında, Cumhuriyetin 10. yıldönümünde, iki kardeş sünnet olduk. Aşçı tutulup, etli pilav ve zerde yaptırıldı. Dondurmacı Cemal Efendi'nin yedi kiloluk bir kova dondurmasını mahallenin çocukları kapıştı.

— Ailenin ekonomik durumu nasıldı?

— Ailenin hamle yılı 1935'tir. Tutumlu yaşanmış ve 800 lira biriktirilmiştir. Hacı Mehmet Efendi'nin vefatı dolayısıyla Nevreste Hanım'a da mirasından 1.000 lira daha gelmiştir.

Aydın-Doğan Boysan kardeşler sünnet yatağında.

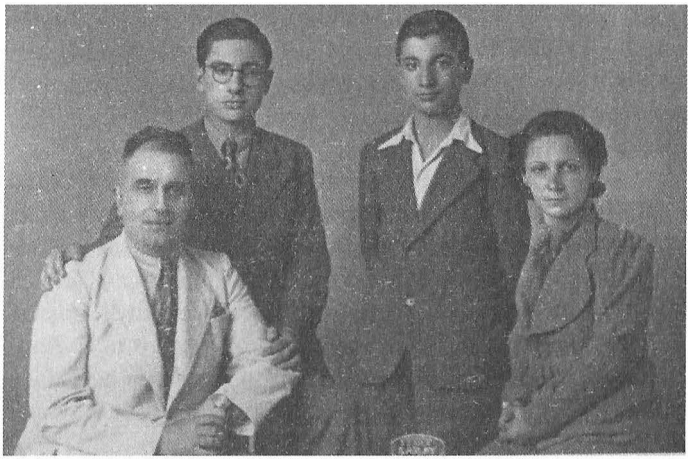
Hayriye Hanım'a ise hiç pay düşmemiştir. Cumhuriyet'in bastığı o ilk mor binlik komodinin üstüne konmuş, komşularla birlikte çay içilip, kabak çekirdeği yenerek seyredilmiştir. Sonra bu parayla ev alındı.

— *Hacı hiç değilse kızını unutmamış...*
— Hacı'nın ölümü bir Ramazan akşamı iftardan sonra olmuş. Çok fazla yemiş. Bir tepsi baklavayı bitirmiş. Sonra ayağa kalkmak isterken oracıkta canını teslim etmiş. Hayriye Hanım ve Nevreste Hanım, Hacı'nın ruh selameti için, kırk gün her akşam Kuran okudular. O yıl Laleli'de 2.800 liraya bir ev satın alınmış. Ödenemeyen 1.000 lira için Vakıf Paralar İdaresi'ne borçlanılmış. Ancak zor kazanılan huzur sürekli olmaz...

Sıralı ölüm

— *Ya anneanneniz Hayriye Hanım, o ne kadar yaşadı?*
— Hayriye Hanım 1936 yılında vefat eder. Bu son, kendisinin ömür boyu istediği gibidir: "Üç gün yatak, dördüncü gün toprak." Annesinin ölümü Nevreste Hanım'ı aklını başından alan matemlere boğar. Aylar boyu her akşam saatlerce ve çırpınarak ağlar. Bir hanım akraba, bu denli matem tutmayı yanlış bulur. "Yapma! Bu sıralı ölüm, Allah'ın gücüne gider" der. Nevreste Hanım, "sıralı ölüm" dedi diye, bu hanımdan fena halde soğur. Oysa kader, on bir yıl sonra, Nevreste Hanım'a bu sözün anlamını bir kez daha hatırlatacaktır. Hem de "sırasız" olarak.

— *Nasıl?*
— Kardeşim Doğan verem oldu. Biri verem, üç erkeğin tüm yükü annemin omuzlarına binmişti. Gece yarılarına kadar ders hazırlayıp sabah erkenden okuluna giderdi ve her yıl kesinlikle bakanlıktan takdirname alırdı. 1947 yılında Doğan'ın hastalığı iyice azdı. Artık yataktan çıkamaz hale gelmişti. Okuduğu kitabı kaldıracak mecali bile yoktu. İstediği

Boysan ailesi. Üste sağda Aydın Boysan'ın veremden ölen kardeşi Doğan Boysan.

kitapları, öyküleri ona ben okurdum. Günün birinde Doğan, Çehov'un *Sanatçının Ölümü* öyküsünü okumamı istedi. Sanatçının vatanını sayıklayarak öldüğü sahneyi okurken, iki kardeş birbirimize sarılarak hıçkırıklara boğulduk. Doğan birkaç gün sonra, 23 yaşında hayata veda etti. Nevreste Hanım için yeni bir matem dönemi başladı. İşte o zaman, annesinin ölümünde kendisini "sıralı ölüm" diye teselli eden akrabasının ne demek istediğini anladı.

— *Nevreste Hanım'ı ne zaman kaybettiniz?*
— Anıların acısı, Nevreste Hanım'ı son yıllarında esir aldı. Son iki yıl, hayatta kalan tek oğlu olan beni bile hatırlamadı. 1973 yılında o da hayata veda etti.

Mendilin köşesine düğümlenmiş mandagözü

— *Çocukluğunuzda bayramlar nasıl geçerdi?*
— Bayram yerlerinde ufak tefek kumar olurdu. "Bul karoyu al parayı" gibi oyunlar oynanırdı. Sonra tabağa para atmak

vardı, belirli bir mesafeden. Para tabağa girerse, oynatan bir o kadar para verirdi. Ama dışarı çıkarsa parayı o alırdı. Macuncu fırıldağı en önemli kumar oyunlarından biriydi. Canı çıkmış yük beygirleri bayramlarda eğerlenir, biz onlara binince kendimizi kahraman süvari sanırdık. Çamaşır ipinden yapılma salıncakta sallanmak, ipe asılı bir makaraya tutunarak beş-on metre kaymak bizim için maceraların en büyüğüydü. Tepeden tırnağa yepyeni, gıcır gıcır elbiselerle bayram yerlerine giderdik. Yeni ayakkabı alındığı zaman, giymeden önce altını bıçakla çizerlerdi ki çocuklar merdivenden kayıp düşmesin. Ama haşarılık huyumuzdu ya bizim, bayram filan dinlemez, bayram giysileri içinde top oynardık. Sefil olur giderdik... Rezillik içinde, çamurlar içinde evlerimize dönerdik. Bayramlar, yaşayışımızın merhaleleriydi, kilometre taşlarıydı. O bayramlarda biz, mutluluğumuzun istasyonlarını görmekteydik.

— *Bayram hediyeleri de vardı, değil mi?*
— Biz çocukların refaha kavuştuğu günlerdi bayramlar. Cebimiz para görürdü. En hoşlandığım bayram hediyesi, mendilin köşesine düğümlenmiş mandagözüydü (25 kuruş). Çok şeker yerdik. Yumruk kadar lokumları ağzımıza peş peşe tıkar, çiğnemeye ağzımızda pay kalmadığından lokum kendiliğinden eriyinceye kadar konuşamazdık.

Sevabına fakir ölüsü yıkardı

— *Cambaz yok muydu?..*
— Bayramlarda ip cambazı Abdullah gelirdi. İp üstünde semaverle çay pişirir ya da ip üstünde kurban keserdi. Yakışıklı bir adamdı Abdullah, çok iyi bir aileden geldiği söylenirdi. Biz ona hayrandık. Onun gibi olmayı kafaya takmıştık. Orangutan Hamdilerin bahçesinde ağaçlar arasına çamaşır ipi germiş, ip üstünde onu taklit ederek yürümeye alışmıştık... Lider Fethi ve Deve Lâtif'le beraber. Sümüklü Kâzım da her ipten düştüğünde zırıl zırıl ağlardı. Maçta gol yer, yine ağlardı. Niye bu kadar çok ağladığını kavrayamazdık.

— *Acaba neden?*
— Asıl ağlaması gereken Kâzım'ın babasıydı. Ama o hep gülerdi. İpince, upuzun bir adamdı, Murat Amca. Yatalak kaynana dahil, beşi çocuk sekiz nüfusa bakardı. Belirli bir işi yoktu. Kumsalda lodosçuluk yapar, bulduğu öteberiyi satardı, midye çıkarır, kıyıda serpme atıp balık tutardı. Mevsimine göre soğan, patates, kavun, karpuz satardı. Kafasındaki tabla ile yüz okka dutu, ta oradan bizim mahalleye taşıdığı söylenirdi.

— *Ne becerikli adammış...*
— Bitmedi; Murat Amca, Arapkuyusu Camii'nde müezzinlik de yapardı. Öyle davudi bir sesi vardı ki, her, "Allahuekber" deyişinde, ahali göklere yükseldiğini sanırdı. Murat Amca sevabına fakir ölüsü de yıkardı. Duvara tırmanıp seyretmiştim. Ölü yıkarken bile cenaze ile tatlı tatlı söyleşirdi. Onu bir Kadir Gecesi camide, Sakal-ı Şerif'i öperken gördüm, ağlıyordu, yaşlar sakalından aşağı süzülüyordu. Ertesi gün kafasında erik tablasıyla Narlıkapı'dan geçerken koşup sordum: "Murat Amca neden ağladın?" Bir an dondu. Sonra yine güldü. "Ben Kadir Gecesi'nden başka zaman ağlamam evladım" dedi. Bize birer avuç erik dağıttı. Sonra oğluna dönüp bağırdı: "Ağlama ulan!" Sümüklü Kâzım yine ağlamaya başladı.

Amca, onu kesme, beni kes

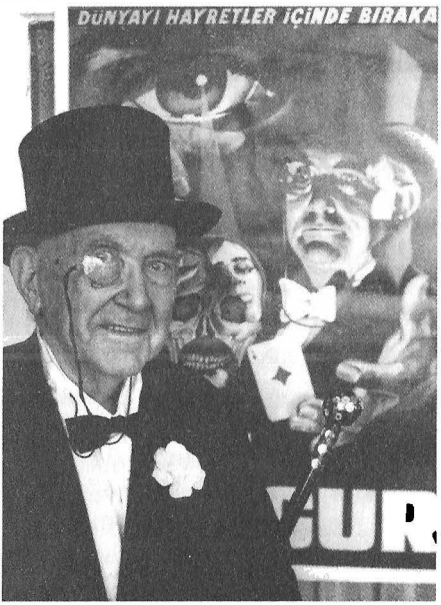
— *Hep semt içinde mi dolaşırdınız?*
— Biraz büyüdükten sonra semtten kaçmalar başlamıştı. Mesela Sultanahmet'e giderdik. Kiralık bisiklet ya da motosiklete biner, Sultanahmet Camii avlusunda futbol oynardık. Süleymaniye futbol takımı da antrenmanlarını cami avlusunda yapardı. Akbıyık çevresinde öz İstanbul'u yaşadım ben. Kadırga ve Cinci Meydanı da bayramlarda gittiğimiz yerlerdi. Sonra Saraçhanebaşı'na, Direklerarası'na yetiştim.

— *Allah bilir Zati Sungur'u da seyretmişsinizdir...*

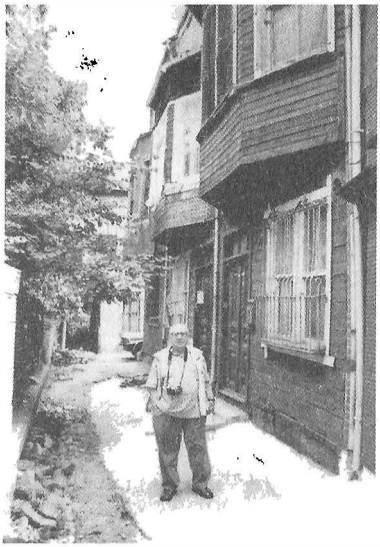
— 1930'lu yılları yaşamaktaydık. Ünlü illüzyonist Zati Sungur, merhum, yıllarca süren dünya turnesinden dönmüş, İstanbul gösterilerine başlamıştı. Kendisine hokkabaz denmesine fena halde kızardı. Gerçekten de Zati Sungur'un yaptıkları bizim hokkabazların numaralarına hiç benzemezdi. Kıyafetleri ise onların giysilerini hiç andırmazdı. Sahneye baston, monokl gözlük, pelerin ve frakla çıkardı. Benim arkadaşlarımla onu ilk görüşüm, Şehzadebaşı'nda olmuştu. Uzun süren program, güzel bir kızın testereyle ikiye bölünmesi numarasıyla bitmişti. Hatta bizim köpoğullarından birisi: "Amca! Onu kesme, beni kes" diye yalvarmıştı.

— *Çocuklar o zaman nerelere para harcardı?*

— Aynı şimdiki gibi, ıvır zıvıra... Yaz geceleri dondurmacı, kış geceleri kozhelvacı, salepçi, bozacı geçerdi. Ya 30'lu yılların sonuydu, ya 40'lı yılların başıydı. Akıllının biri öyle bir kara-

Türkiye'nin uluslararası şöhrete sahip tek illüzyonisti Zati Sungur (Fotoğraf: Ara Güler).

Aydın Boysan, bir zamanlar yaşadığı Narlıkapı Çıkmazı'ndaki 34 numaralı evin önünde.

mela cinsi çıkarttı ve tanesi birkaç kuruşa satılan bu şekerlemeye öyle parlak bir ad koydu ki çok başarılı bir iş yaptı. Adı: "Yeni Hayat." Birkaç kuruşa, bir "Yeni Hayat" elde ederdik.

— *Mahallenizin dilencisi var mıydı?*
— Tutumlu mahallemizin dilencileri de tutumluydu. Tek bir liranın yüzde biri olan kuruşun da dörtte biri olan 10 parayı dilenirlerdi. Dört yüz kişi onar para verse, hepsi tek bir lira ederdi. Sırtında çuvalıyla dolaşarak, yenmeyecek kadar bayatlamış ekmekleri toplayan dilenciler de dolaşırdı sokaklarımızda.

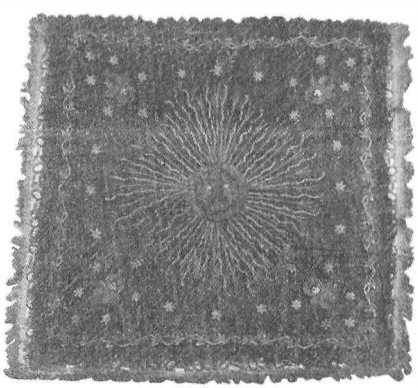
Samatya yazması ve Orient Express

— *Davutpaşa'dan sonra?*
— Samatya'ya taşındık, çok güzeldi o zaman Samatya. Tren istasyonunun hemen yakınında binlerce yazma kurutulurdu, balıkçılar binlerce uskumru çiroz asarlardı iplere. Burada Narlıkapı Çıkmazı'na, 34 numara, yerleştik – 1929-35 arası.

Üç katlı, ahşap bir evdi. Gerçi bina üç katlıydı ama genişliği dört metre civarındaydı, derinliği de sekiz-dokuz metre gibi bir şeydi. Sokağın adı "çıkmaz"dı ama aslında bal gibi de çıkardı. Evimizin bir de arka bahçesi vardı, önünden tren geçen. Bahçemizde tavuk beslerdik, köpeğimiz de orada olurdu.

— *Tren yoluna ne kadar yakındınız?*
— Dibindeydik. Orient Express geçti mi, bütün mahalle pencerelere, balkonlara üşüşürdü. Düdüğü kalın sesliydi. Binde bir yol kapalı olur da tren önümüzde durursa, Vagon Restoran'da çıplak omuzlu kadınların yemek yediğini görür, itişip tepişirdik.

— *Elektrik, su gibi hizmetler...*
— Evimizin suyu yoktu, saka getirirdi suyu tenekelerle. Orhan Veli'nin, "Sucunun Türküsü" diye bir şiiri vardır: "Su taşırım eşeğim önümde; / Deh eşeğim deh / Bin kişinin canına can katar günde; / Deh eşeğim deh!" diye. Elektrik mahallede ilk olarak bizim eve bağlanmıştı. Bir gün görevliler geldi. Sabahleyin boru döşemeye başladılar. Boruyu ahşap tavanın üstüne, sıvalı duvarın üzerine döşüyorlardı. Akşama bizim evin işi bitti. O gece, toplam yüz on metrekare olan bizim evde, üç katta birden elektrikler yandı. Biz alt kattan üst kata, üst kat-

İpek üzerine altın ve gümüş simli işlemeler (Narlıkapı Kilisesi Koleksiyonu).

Yıl 1929, Samatya'da Zilciyan atölyesi. Özel tınısıyla meşhur ziller üreten Zilciyan, sonraki yıllarda Amerika'ya taşındı. (Arsen Yarman'ın Osmanlı Sağlık Hizmetlerinde Ermeniler *kitabından.)*

tan mutfağa koşa ine deliler gibi böyle elektrikleri seyrettik. Bize muhteşem bir lüks gibi geldi elektrik.

İstavritten çiroz olmaz

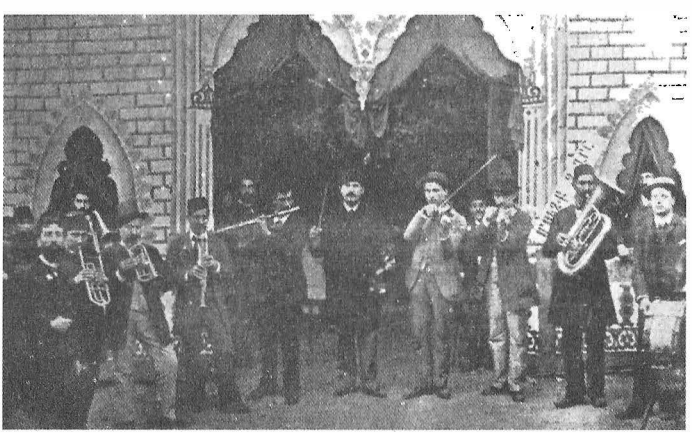
— *Yazma, çiroz kuruturlardı demiştiniz...*
— Samatya'da çok Ermeni vardı. Bunlar Narlıkapı kıyılarındaki atölyelerde yazmacılık yaparlardı... Bir çeşit eşarp yani. Bir baskı teknikleri vardı. Basit kalıplarla, renk ve biçim kompozisyonları yaratılırdı. Endüstrileşmeden kayboldu bu sanat. Kurusun diye sıra sıra surlara asarlardı, rüzgarda rengarenk dalgalanırdı yazmalar. Bir renk cümbüşüydü bu, seyrine doyum olmazdı.

— *Çiroz nasıl yapılırdı?*
— Çirozlara gelince, uskumru o kadar boldu ki, taze tüketimden arta kalanları ziyan olmasın diye tuzlayıp kuruturlar-

dı. İçi temizlenmiş, tuzlanmış uskumruları kuyruklarından çifter çifter iplere dizerlerdi. Ben diyeyim on binlerce, siz deyin yüz binlerce çiroz. Şimdi millete çiroz diye istavrit kurusunu yediriyorlar. Meyhanede siz siz olun, çirozun uskumrusunu arayın. Çiroz tuzunu alsın diye önce sirkeye yatırılır. Sonra hafifçe ezilir. Üstüne zeytinyağı gezdirilir, limon sıkılır, dereotuyla ikram edilir ki, fukara ziyafetidir. Aklımda çiftinin 2,5 kuruş olduğu kalmış.

"Eğer do notasını çıkarsaydım, gerisi gelirdi"

— *Samatya'da Ermeni çok muydu?*
— Ermenilerin kurduğu Samatya Hilal Fanfarı ve Samatya Toni Farfarı adlı iki nefesli sazlar orkestrası vardı. Kundura tamircisi Takfor Usta, mesleğinin yanı sıra bu orkestrada çalardı. Yıllar sonra ben bu Takfor Usta'nın peşine düştüm. İstanbul semtleriyle ilgili bir televizyon programı yapıyordum. Takfor Usta'nın dükkanına gittik... Samatya'nın eski günlerini ve eski yüzlerini konuştuk. Ayı Akif, Balıkçı Geznik ve papazın güzel kızlarını andık. İkimiz de balık meraklısıydık. Sohbetin sonu yaklaşırken, hazırladığım plana göre bir nefes-

Samatya Toni Fanfarı Orkestrası.

Samatya Hilal Fanfarı Orkestrası. 1935'te mevcudu kırk kişiydi. Her yıl Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına katılırdı. Cumhuriyet Halk Partisi'nin himayesindeydi.

li çalgıyı Takfor'un ağzına dayadım, "Çal" diye bağırdım. Yirmi senedir ağzına sürmediğini, çalamayacağını söylediyse de hep bir ağızdan çullandık: "Çaaal!" Denedi. Kızardı, terledi, uğraştı, sonra, "Al şunu be! Do notasını çıkaramoorum. Eğer do notasını çıkarsaydım, gerisi gelirdi" dedi.

— Bir Takfor daha olacak?

— Evet Lakerdacı Takfor! Bakkalımız Hristo'nun yerinde şimdi Develi Restoran var. Samatya çarşısı, eski tramvay yolundan merdivenle inilen bir meydancık. Merdivenlerin yanında, lakerdacı Takfor Usta yer alırdı. Camekanın üstünde çıplak ampuller ışıldardı.

Bir gün Takfor Usta'ya irikıyım bir adam yaklaşıyor. Nefis torik lakerdalarını seyrettikten sonra, "Bana bundan iki kilo tart" diyor. Takfor ise yüz gramlık bir ufak parça sararak veriyor ve diyor ki, "Hele sen bunun tadına bak! Haftaya daha iyisi gelecek, şimdi alma" diyor. Müşteri gittikten sonra soruyorlar: "Hazır keriz, niye vermedin?" Takfor Usta, "Bu ayı iki kilo lakerdayı alır, evine götürüp tavasını-ızgarasını yapmaya kalkışır. Ziyan eder, o yüzden vermedim" diyor.

Aydın Boysan, Samatya'dan komşusu kunduracı Takfor Usta ile birlikte.

"Canım, sen de oynooorsun ama taze değilsin"

— Semt esnafıyla aranız nasıldı?

— Gözüm Samatya çarşısında açıldı desem yalan olmaz. Bakkal, balıkçı, manav, kasap sıra sıra hep oradaydı. Gündüz-gece düzinelerle çıplak ampul yakarlardı. Trenden inenler mutlaka bu çarşının içinden geçerdi. İhtiyacı olan kısa bir mola verip alışverişini yapardı. Bazıları da bu molayı epey uzatır, evin yolunu çakırkeyif doğrulturdu. Fukaralar için balıkçılar, bakkallar kadar önemliydi. Koskoca kılıçbalığı dilim dilim doğranır da öyle satılırdı. Halis uskumru, levrek, lüfer herkesin yiyeceğiydi.

Günün birinde balıkçı bağırıyordu: "Canlı bunlaaar, oynaaar bunlar! Taze taze!" Bir Ermeni madama balıkçıya sordu, "Tazediiir" diye. Balıkçı tozutacaktı: "Deli misin be madam, görüyorsun oynuyorlar. Taze mi diye sorulur mu!" Madam gayet sakin cevap vermişti: "Canım, sen de oynooorsun ama taze değilsin!" Et yenmezdi pek fazla, balık hem bol hem de ucuzdu.

— Ekmeği nasıl temin ediyordunuz?
— Mahallemizin ekmekçisi vardı. Ekmeği, atının iki yanına yüklediği özel sandıklarla getirirdi. Güler yüzlü bir adamdı. Boğazından rahatsızdı. Bağıramazdı. Sesi hep kısıktı. Fısıltıyla konuşurdu. Söylentiye göre yıllar önce bir sıcak yaz günü gözü doymamış, beş liralık dondurmayı bir kerede yemiş, bu hale gelmiş! Mesela ben olta yapmak için hep ekmekçinin atının kuyruğundan kıl koparırdım. Çünkü ekmekçi bağıramaz, ortalığı velveleye veremezdi. Olayın peder beyin kulağına gitme olasılığı azalırdı.

— Semt dışında nerelerde alışveriş yapardınız?
— Bazen Samatya'dan Aksaray pazarına giderdik, tramvayla. Burası Samatya pazarından çeşit bakımından daha zengin ve daha ucuzdu. Stok alışverişe giderdik Aksaray'a. Trabzon yağı, Edirne peyniri gibi şeyler. O zaman tramvay bileti iki kuruş, Amerikan doları 130 kuruş. Dönüşte iki kolumuzda iki ağır zembil yürüyerek giderdik mahallemize çünkü vatman elimizdeki yükten dolayı bizi tramvaya bindirmezdi.

Surların tepesinde iki inatçı keçi

— Komşularımız kimlerdi?
— Şark Şimendifer ustalarından Aliş Usta vardı. Bu Aliş adı Balkan göçmenlerinde çok vardır. Aliş Usta ve onun kızı Hüsniye ile oğlu Hayrettin arkadaşımdı. Onun yanında Müezzin Osman Efendi Amca otururdu. Osman Efendi Amca sert bir adamdı. Yaramazlık eden çocukları döverdi hiç acımadan. Keçi beslerdi. Biri kahverengi, öbürü kara, iki inatçı tekesi vardı. Bunlar surların tepesine çıkar, o en tehlikeli yerde kafa kafaya tokuşurlardı. Sonra sağ tarafımızda Kuyumcu Sahak Efendi otururdu. Oğlu Agop arkadaşımdı. Kaynanası Araksi, karısı Hayganuş idi. Öbür tarafta Piyano Akortçusu Fasulyacıyan otururdu. Kızı Suzi arkadaşımdı. Onun yanında dünyanın en güzel kadınlarından biri olan Talia Hanım otururdu.

— Sizin "Fahriye Abla"nız...

— Talia Hanım güldüğünde yanaklarında güller açardı. İki yanağında ona çok yakışan iki gamzesi vardı... aklıma kazınmış. Hatırladığım ender hanımlardan birisidir, ki kendisini 15-16 yaşımdan sonra bir daha hiç göremedim. Talia Hanım'ın yaramaz mı yaramaz bir de oğlu vardı. Sonradan o çocuğun adının Orhan Boran olduğunu öğrendim.

Onun yanında İstihkam Mülazımıevvel İhsan Bey vardı. Daha sonra İhsan Bey'in albaylığını da gördüm. Kızı Bedia ile oğlu Bülent arkadaşımdı. Onların yanında iki kız kardeş otururdu. Mesadet ve Melahat. Mesadet esmer güzeli bir cadıydı. Melahat ise, kıvırcık saçlı, ak tenli bir cici kızdı. Sonra bir daha onları da göremedim. Kim bilir nerdeler? Sonra Marangoz Tahsin Bey Amcam vardı benim. Hemen yakınımızda otururdu. Kızı Melek arkadaşımdı. Tahsin Bey Amca amatör balıkçıydı. Bazen onunla balığa giderdik. Bir teneke balık tutar, dönerdik. Bana da bol balık hissesi verirdi. O gece evde şenlik olurdu.

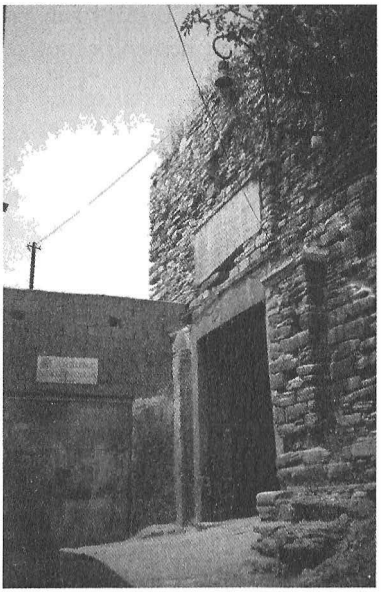
Paskalya çöreği, kurban eti

— Komşuluk ilişkileri nasıldı?

— O zamanlar birlikte yaşamanın bir edebi, adabı vardı. Birlikte yaşamayı severdi insanlar. Mesela Kurban Bayramı'nda biz Hıristiyan dostlarımıza kurban eti gönderirdik. Onlar da bize paskalya çöreği gönderirlerdi. Museviler de kendi bayramlarında bir şeyler gönderirdi. Şeker Bayramlarında şeker gönderirdik. Ben Marangoz Tahsin Bey Amca'ya yamaklık yapardım. Babam komiserin kızına hesap öğretirdi. Bizim sokağın bozulan musluklarını ben tamir ederdim, sobalarını ben kurardım. Annemin ördüğü masa örtüsünün püsküllerini kuyumcu Sahak Efendi'nin eşi yapmıştı.

— Birlikte eğlendiğiniz olur muydu?

— Mehtaplı gecelerde komşularımızla sandal sefası yapardık, bu sırada bana, "Ay öperken suların göğsünü sahilde yıkan"

Eski İstanbul surlarının, her birine ayrı ad verilmiş çok sayıda kapısı vardı. Narlıkapı ise adını, mermer üstüne işlenmiş nar röliyefinden almıştı.

şarkısını söyletirlerdi. Konu komşu takım taklavat toplaşır, Narlıkapı'dan Yedikule'ye marul yemeye giderdik. Bugün kimse marul yemeye gitmenin ne demek olduğunu anlamaz. Yedikule bostanlarının marulu göbekliydi. Bu göbek, hani neredeyse Kantocu Şamran Hanım'ın göbeği kadardı. Bizim Langa'nın hıyarı da meşhurdu. Bu hıyar terbiye edilirse diploma bile alır. Bir karış hıyarı soyduktan sonra, olduğu gibi, hatur-hutur ısırarak yiyene bizim Narlıkapı'da "kereste" gözüyle bakılırdı.

— *Komşular arasında kavga olmaz mıydı?*

— Aramızda tabii ki kavgalar olurdu ama kimse kin tutmaz, mim koymaz, zıtlaşmazdı. Gazeteciler Cemiyeti eski başkanlarından, Şeyhül Muharririn Burhan Felek'in komşuluk üzerine kaleme aldığı bir yazı vardır, hiç aklımdan çıkmaz: Yüz yıl önce İstanbul Üsküdar'dan İstanbul Aksaray'a, ailece gece yatısına konuk gelinirmiş. Elbet yolluk ve armağanlar da ha-

zırlanmış olarak. Sabah Üsküdar'dan cümbür cemaat yola çıkan aile, akşama doğru evlerine kavuşunca, hemen postaneye koşup, Üsküdar'daki aileye merak etmesinler diye, "salimen geldik" diye telgraf çekerlermiş.

Sokak boyutlarında yaşardık

— Her semtin ayrı bir havası varmış?

— Haldun Taner rahmetli, İstanbul üzerine bir panelde şöyle bir şey demişti: "İstanbul'un çeşitli semtlerinde oturmak, bir mikrokozmosu yaşamaktır. Her semt bir başka tecrübe gerektirir. Çünkü Gedikpaşa'daki, Akbıyık'taki insanlar Osmanbey'deki, Moda'daki insanlar, önümüze ayrı bir ambiyans sererlerdi. Neden sererlerdi? Çünkü birikim, durgun su gibi, hep aynı kuşaklar üzerine oluyordu. Çocuklar, torunlar devam ettirirlerdi bu havayı."

Taner'in ne dediğini gayet iyi anlıyorum. Biz de böyle birbirimizi severek, sayarak ve sokak boyutlarında yaşardık orada. İnsanlar bugün yine orada sokak boyutunda yaşamaya devam ediyorlar. Mesela hepsinin penceresinde saksılar var, sokakta birbirleriyle selamlaşıyorlar. Narlıkapı halen İstanbul'un en az hırpalanmış köşelerinden biri. Artık apartman silsilelerinden deniz seyri kalmasa da...

— Sizin yaşadığımız semtler edebiyata konu olmuş hep...

— Narlıkapı'dan bahseden, bugüne kadar rastladığım en eski şiiri takdim edeyim size. Fetihten iki yüz elli yıl sonra yaşamış Âşık Ömer adlı bir şair yazmış: "Ben seni severim tâ ki ezeli / Takınmış başına fıstık gazeli / Sere serpe Yenikapı güzeli / Langakapusu'nda yârânımız var / Davutpaşa ara yerde yücedir / Samatya'nın safası eyücedir / Narlıkapu hepsinden yücedir / Köşk ü saray ile unvanımız var."

Bu şiir neden mi aklımdan çıkmıyor? Nedeni çok basit, benim feyz aldığım semtleri sayıyor da ondan. Yenikapı, Langa, Davutpaşa, Samatya ve ille de Narlıkapı. Âşık Ömer'in ruhuna fatiha!

"Acem palavrası"

— Şimdi Langa'yı bilen var mı acaba?
— Langa deyince aklıma bir fıkra geldi: Benim çocukluğumda ölçüsüz atıp tutmaya "Acem palavrası" denirdi. İran Şahı, Atatürk'ün konuğu olarak Türkiye'ye gelince, resmi bir bildiri yayımlanmış, buna göre, "Acem palavrası" demenin komşumuzu rencide edeceği için kullanılmaması istenmişti. O kadar yaygın bir deyimdi bu.

— "Acem palavrası" neymiş?
— Günün birinde palavracı bir İranlı İstanbul'a geliyor ve şehri geziyor. Gördüğü her şeye dudak kıvırıp ikide bir, "Her şeyin büyüğü, güzeli bizde var" diyor. Beyazıt Kulesi'ni de küçümsemiş, "Bizim Tahran'da öyle yüksek bir kule yapılıyor ki geçen yıl ustanın birinin elinden düşürdüğü keser hâlâ yere varmadı" diyor. İranlı'yı hayretle dinleyen bizim Kasımpaşalı lafa karışıyor; "Bizim Langa'da öyle hıyar yetişir ki, uzar uzar, Boğaz'ı geçer, Anadolu'yu geçer, Tahran'a varır, şahın sarayındaki yatak odası penceresine kadar yükselir." İranlı, "Atıyorsun, böyle de hıyar olur mu" deyince, Kasımpaşalı, "Düşür ulan o keseri, yoksa sokarım hıyarı pencereden içeri" cevabını yapıştırıyor.

Cennette bütün tramvaylar birinci mevki

— Çocukken dinle aranız nasıldı?
— Büyükannem Hayriye Hanım beni Davutpaşa'da camiye götürürdü. Orada vaaz verirdi Cemal Efendi. Bir gün uzun uzun cenneti anlatmıştı. O kadar güzel anlatmıştı ki yok yok! Herkese bir saray düşüyormuş, öyle apartman yaşamı, sosyal konut falan yok. Çalışmak yok, vergi yok, seçim yok, savaş yok. Hava hep bahar... Sürekli güneş var. Ağaçlar yapraklarını hiç dökmüyor, çiçekler hiç solmuyor... Hangi cennetlik aklından bir yemek geçirse, uçan tabakta gelip önüne konuyor. Ağaçlar meyvelerini, zahmet olmasın diye, dallarıyla insanla-

rın ağzına uzatıyor, o kadar kolaylık yani. Hayranlıkla Cemal Efendi'yi dinlerken aklıma bir soru gelmişti, "Cennette bütün tramvaylar birinci mevki mi" diye sormuştum. "Hayır, herkesin faytonu olacak" cevabını almıştım.

— *Camilerde yaramazlık yaptınız mı?*
— Bizim eve yakın Hacı Hüseyin Ağa Camii'ne de giderdik. Büyüklerimiz bizi teravih namazı kılmaya götürürlerdi. Yaşımız küçüktü falan ama yaka paça bizi alıp namaza götürürlerdi. Günün birinde biz arkada kıkırdadık, imamı şaşırttık. İmam namazı kesti. "Ben bu durumda namaz kıldıramam, susturun şu çocukları" dedi. Cemaat namazı yarıda kesip üstümüze çullandı. Ağzımızı burnumuzu kıra kıra dövdüler ve sokağa attılar; ertesi akşam da camide bizi bu defa ön safa koydular. Kıpırda kıpırdayabilirsen!

— *Camiler nasıldı o zamanlar?*
— Yatsı namazından sonra, yirmi rekat teravih namazı kılınırdı. Pek kılınmayan hatim namazı ise, müstesna bir ibadet biçimiydi. Bütün Kuran okunarak kılınan namaz, saatler boyu sürerdi. 1930'lu yıllarda eve haber vermeden camide bu namaza duran rahmetli babam Esat Bey, ancak sabaha karşı gelebilmiş ve hepimizi meraktan çatlatmıştı.

"Şimendifer İmam"

— *Akrabalarınız arasında başka dindarlar da var mıydı?*
— Benim bir de imam dayım vardır; ama fahri imam! Hacı Hüsrev, dayım, Bursa'da Simkeş Sokak'taki (şimdi adını Gümüşçeken yapmışlar) mescide gider gelirmiş. Burada teravih namazını öyle hızlı kıldırırmış ki cemaat ona "Şimendifer İmam" lakabını takmış. O namaz kıldırdı mı cami dolar, sokaklara taşarmış. Çünkü teravi namazını onunla kılan, sonra kahvehanelerde kolay yer bulurmuş.

— *İstanbul mekanlarına biraz ara verip annenizin şehri Bursa'ya gidelim mi?..*

— Çok kısmetliyim; ben Bursa'yı, sokaklarından şiirsellik dereleri aktığı, tomurcuklarında çiçeklerin patladığı zamanlardan tanırım. "Yeşil Bursa"ydı o zaman adı. Bursa deyince aklıma ilk olarak bir lunapark eğlencesiymiş gibi görünen sevimli Mudanya treni geliyor. Acemler Yokuşu'nda o kadar yavaşlardı ki, trenden atlayarak üzüm koparıp, yine koşarak binen yolcular görmüştüm.

Tayahatun Mahallesi'nde, Böceklik denen bir bina vardı. İçinde yüz binlerce ipekböceği dut yaprağı yerdi. Sonra da zamanı gelince, kozalarını örüp kendilerini içine hapsederlerdi. Burası ipek üretilen bir fabrikaydı. Bahçesindeki yüzlerce meyve ağacından en çok mürdüm, can ve papaz eriklerine bayılırdık. Dut ağaçları arasındaki Şam dutu, erişilmez bir lezzetti. Yarma şeftali hiç ellere bulaşmadan yarılırdı ama ısırınca ağızda usare patlaması olurdu. Bursa sabahlarının bir tahinli pidesi vardı ki, lezzeti ağızda patlayınca, uyku mahmurluğu kalmazdı. Bir avuçtan biraz büyük olurdu. İncecikti. İçine çektiği tahin fırına girince, üstü fırın sütlaç gibi, buruşuk ve kapkara bir tahin örtüsüyle kaplanırdı.

Kaptan Ayı Hayri Bey, Kaleci Kör Ali

— Futbola meraklı mıydınız?

— Her çocuk kadar. Bizim 43. Mektep'in hemen önünde, Şark Şimendifer Kulübü futbol sahası vardı. Bu kulüp, 1930'lu yıllarda Türkiye'de hâlâ kapanmamış, yabancı imtiyazlı şirket olan ve Trakya dahilinde faaliyet gösteren "Şark Şimendifer Kumpanyası" personelinin kulübüydü. Futbol sahasının iki yarısı, birbirinin karşısında değildi. Santra çizgisinden kayıktı. Zaten iki yarı saha da kalelere doğru eğimliydi. Yağmurda dize kadar çamur olurdu. Kaleler demir direktendi. Bizim mahalle takımının forma rengi turuncu-neftiydi. O kadar mendebur bir renk kompozisyonuydu ki karşı takımın midesi bulanırdı. Bir de askerlik sırasında futbola düştüm. Onu da sırası gelince anlatırım.

Samatyaspor futbol takımı (1937).

— O zaman transfer, prim filan var mıydı?

— Şark Şimendifer futbolcuları transfer ücreti nedir bilmezlerdi. Maaş da almazlardı. Ama başarılı oyuncu prim alırdı. Nasıl mı? Nakit para değil de, futbol ayakkabısı olarak... O hafta gol atana, prim olarak bir çift kramponun teki verilirdi. Futbolcunun öbür teki alabilmesi için, ertesi hafta yine gol atması gerekirdi. Gol atmadıkça kramponu tek kalırdı.

— Bir kaptanınız vardı tabii...

— Kaptanımız Ayı Hayri Bey'di. Ona "Ayı Hayri" diyen dayak yerdi. Sadece "Hayri" dendi mi de kim olduğu anlaşılmazdı. Ayı Hayri Bey kötü oynayan topçuyu maç içinde evire çevire döverdi ama bu sırada maç durmazdı. Sahada kendisine en yakışan mevkide santrhaf, şimdi libero diyorlar, orada dururdu. Kalecimiz de Kör Ali'ydi. Körlüğünden karşı takımın hücumcularının üzerine öyle bir atılırdı ki bacak kırardı. Rakip takımlar bunu bilirdi. Bu nedenle bizim kalenin önünde karambol olmazdı, çünkü yanaşamazlardı, ancak uzaktan uzaktan yoklarlardı kaleyi.

— Sonradan bunlarla karşılaştığınız oldu mu?

— Ben bu futbol anılarını bir televizyonda anlatmıştım. Ertesi sabah zır telefon: "Ben Şerafettin Koşucu. Yedikule Güzelleştirme Derneği Başkanı. Biz şimdi eski İstanbulsporlu Katır Melih'in kahvehanesini dernek yaptık. Orada vakit geçiriyoruz. Dün gece orda hep birlikte sizi seyrettik. Yüreğimize dokundu, hepimiz gözyaşlarına boğulduk. O kaleci var ya, Kör Ali, o yaşıyor. O da tek gözüyle ağladı" dedi. Kapattık telefonu, bir fena oldum.

Lodos, Marmara kıyılarını döverken

— Çocukluğunuzun korkuları nelerdi?
— Lodos, Marmara kıyılarını döverken, peder merhum cesaretimi ölçmek için beni kollarımdan tutar, dalgalara atacakmış gibi yapardı. Aklıma gelen ilk korkum bu... Davutpaşa Ispanak Viranesi'ndeyken eskicilerden çok korkardım. Güya eskiciler kaçırdıkları çocukları sırtlarındaki torbalara koyar, sonra da iğneli fıçıya atarlarmış diye bir korku egemendi o zamanlar. Ne haksızlıkmış bu Yarabbim! Ispanak Viranesi'nin eskisini satın alacak kadar çaresiz kalmış bu kişilere yapılan ne büyük haksızlıkmış meğer.

— Başka nelerden korkardınız?
— Narlıkapı'dayken Müezzin Osman Efendi'den ödüm kopardı. Yaramazlık yapanın ağzını burnunu perşembe pazarına çevirirdi. Bütün babalar da Müezzin Osman Efendi'ye, "Eline sağlık" derlerdi. Yedikule İlkokulu'nun Nevreste Hocahanımı'ndan az mı korkardım? Nedense dayağa hep benden başlardı. Mekanı cennet olsun. Annem olurdu kendileri.

— Çocukluğunuzda hiç cenaze törenine gittiniz mi?
— Bizim mahallenin cenazeleri Kocamustafapaşa Cami'nden kalkardı. Caminin avlusunda, belki bin yaşında, kurumuş bir ağaç gövdesi bulunuyordu. Ne ağacı olduğu belirsiz... Bu ağaçtan aşağıya gayet kalın, gayet ağır ve uzun bir

zincir sarkardı. Çocukluğumun huzurunu kaçıran, beni korkulara boğan işte o ağaca asılı zincirdi. Çünkü bize anlatıldığına göre, bu zincir yere düşerse kıyamet kopacaktı. Her camiye gidişimizde o ağaç gövdesi ve zincire titreyerek bakardık. Zavallı ağaç bu zinciri taşımaktan öylesine yorgundu ki her an zincir şangır diye yere serilebilirdi.

Ne ağaç kalmış, ne de zincir

— Kıyamet hakkında ne biliyordunuz?

— Anneannemin anlattığına göre kıyamet günü dünyaya Yecüç-Mecüçler doluşacaktı. Bunlar insanların ağzından, burnundan, kulağından içine gireceklerdi. Aradan uzun mu uzun yıllar geçti. Kocamustafapaşa'ya yine bir cenaze için gittim. Gördüm ki ne ağaç kalmış ne de zincir. Kıyamet de kopmamış, belki de kopmuş da benim haberim yok. Cennetmekan anneannemin bir kıyamet senaryosu daha vardı: "Dünyada bina ile zina çoğaldığı zaman kıyamet kopacak!"

— İlkokula nerede başladınız?

— Ben ilkokulu Yedikule 43. Mektep'te okudum. Sonra adı Yedikule İlkokulu oldu. Annem de bu okulda öğretmendi. Annem, dört yıl boyunca bana öğretmenlik yaptı: İki, üç, dört ve beşinci sınıflarda. İnsanın annesinin öğretmeni olması, kolaylıkmış gibi gözüküyorsa da, fevkalade zor bir hayat yaşamaktaydım ben. Her akşam sorardı, "Ders çalıştın mı" diye. "Dersim yok" diyemezdim. "Şu vardı, bu vardı" diye oturturdu beni dersin başına.

O çalışma huyunu ben daha sonra bırakamadım. Hâlâ da pisi pisine vakit geçirmem. Daha sonraki yıllarda bazı uygun görülmeyen haylazlıklar yaptım ama o haylazlıkları da aşk ile şevkle yaptım.

— Mahallede söylenen tekerlemeler vardır...

— Semtten semte değişen alışılmış tekerlemeler vardı. Mesela, "Sende kalem kağıt var mı" diye sorulunca, "Aktar

Faik'te var" derlerdi. Bizim okulun yanında da bir aktar vardı. Herkes ona Şevket Baba derdi. Kurşunkalem, silgi, krepon kağıdı, zarf, kağıt gibi şeyler satardı. Şevket Baba ak sakallı, tatlı, şakacı bir yaşlıydı. Sokaktan geçen çocukları yakalar, arkasında bir yeri gösterir, "Çükün düştü ulan" derdi. Çocuk da arkasına bakar, aranırdı, düştü mü sahiden diye. Şevket Baba arkadaşım Fethi'nin dedesiydi. Fethi bizim Şark Şimendifer futbol sahasının bitişiğinde, sahanın içine giren bahçenin olduğu evde otururdu. Babası Ziver Bey, İstanbul'un en fiyakalı taksi şoförüydü, büyük Amerikan arabası kullanırdı. Bir de o yıllardan unutamadığım Gülcemal var.

Marmara ufuklarında kayboluncaya kadar

— *Gülcemal vapuru mu?*

— Evet, biz mahallenin çocukları, o çiroz kurutulan, yazmaların dalgalandığı surların üzerine çıkar, Gülcemal'in geçişini seyrederdik. Gülnihal ve Gülcemal, iki gemiydi bunlar. Hareket saatlerini bilirdik. Belirli günlerde, muhakkak surette, eğer geceyse ailemizden izin alarak Gülcemal'i seyre giderdik. Marmara ufuklarında kayboluncaya kadar onu saygıyla, huşu içinde izlerdik. Milletçe medar-ı iftiharımızdı bu Gülcemal. Ancak o gözden kaybolduktan sonra tekrar başlardık itişip kakışmaya. Gülcemal Atlantik Okyanusu'nu geçmiş ve bu yüzden "mavi kurdele" kazanmıştı. Rengi gül karasıydı. Dört direkli, üç bacalıydı. İncecik, sülün gibiydi. Sonra bunu jilet fabrikasına sattıkları zaman ağlamıştık.

Bedri Rahmi Eyüboğlu "İstanbul Hasreti" şiirinde Gülcemal'i şöyle anlatmıştı: "İstanbul deyince aklıma Gülcemal gelir / Anadolu'da toprak damlı bir evde / Gülcemal üstüne türküler söylenir / Şarap akar cümle musluklarından / Direklerinde güller tomurcuklanır / Anadolu'da toprak damlı bir evde çocukluğum / Gülcemal'le gider / Gülcemal'le gelir." İsterse şiir anlatımı olsun, ben bugün bile, Gülcemal'in direklerinde güller tomurcuklandığına inanırım.

Tiyatro yaşatan semt

— *Semtin toplu eğlence yerleri nerelerdi?*

— Narlıkapı'da tiyatro vardı yahu! Şafak Aile Çay Bahçesi'nde sanat icra ederlerdi. Biz tiyatro yaşatan bir semttik. Şimdi düşün, koca İstanbul tiyatro yaşatamaz oldu. Şehir Tiyatrosu, pazarları öğleden sonra semtimize gelir, temsil verirdi. Semtte ayrıca Ermeni tiyatroları da vardı. Bunlar Shakespeare oynarlardı. Sonra tuluat tiyatroları vardı. Naşit gelirdi bize. İsmail Dümbüllü gelirdi. Burada kimleri seyretmedik ki; Kınar Hanım ve Karakaş Tiyatrosu. Ünlü Naşit'in en parlak yıllarıydı. İstanbul Şehir Tiyatrosu kent içinde turneye çıkar, bu arada bizim Şafak Aile Çay Bahçesi'ne de uğrardı. Hazım Körmükçü, Vasfi Rıza Zobu, Bedia Muvahhit ayağımıza gelirdi. Halide Pişkin Tiyatrosu, Burhanettin Tepsi, Muhlis Sabahattin Operetleri, İmitatör Rasih ve daha niceleri.

— *Elektrik yoktu...*

— Lüks lambasıyla oynanırdı. Bir gece ölüsü bol, kanlı bir oyun oynanırken, ölen öldü, oyun neredeyse bitecek. Ama bitemedi, çünkü lüks lambası söndü. Karanlıkta oyun bit-

"Komik-i Şehir" Naşit Bey. Yanındakiler: Şamran Hanım, Küçük Virjin, Bayan Mari, Bayan Aventia, Bayan Amelya, Bardbesyan Virjin.

Boysan ailesinin Narlıkapı'daki evlerinin tren yoluna bakan arka cephesi.

mez. Rejisör elinde mumla sahneye çıktı. "Kalk ulan şu lüksü yak" diye ölü rolündeki birisini dürtükledi. Ölü dirildi, lambayı yaktı ve sonra yatıp yine öldü.

— *Narlıkapı'daki eviniz şimdi duruyor mu?*
— Yıllar geçtikçe çocukluğumun semtlerini daha fazla özler oldum. Bir meslektaşımla birlikte bir sabah Narlıkapı'ya gitmiştik. Narlıkapı Çıkmazı'ndaki evimiz duruyor. İyice eskimiş ama içinde oturan var. Çekindim kapısını çalmaya. İşte bitirdiğim Yedikule İlkokulu! İçine girdik, okuduğum sınıfı buldum. 1927 yılıydı. Annemden evvel beni bir yıl okutan Saffet Hoca'ydı, mavi gözleri aklımda. Oğlu Halit'le arkadaştık. Sınıfın ortasına bir direk dikmişler. Yoktu bu. Başka hiçbir değişiklik yok.

Yeşilköy'e o zamanlar avcılar gelirdi

— *Samatya'dan sonra nereye taşındınız?*
— Yeşilköy'de Bamya Tarlası'na... 1935'te taşındık. Yeşilköy

o zaman köydü gerçekten. Şimdiki gibi şehir öyle yirmi milyona varan bir ucube olmamıştı daha. Bakırköy İstasyonu'ndan biraz sonra evler biter, kilometrelerce, Yeşilköy'e kadar açık arazi olurdu. O arazinin adı Baruthane idi. Şimdiki Ataköy. Ve o koca arazide tren langur lungur gider gelirdi. Gayet hızlı giderdi çünkü istasyon yoktu. Yeşilköy'e o zamanlar avcılar gelirdi trenle. Avcılar, köpekleriyle, tüfekleriyle Yeşilköy'de inerlerdi. Oradan yürüyerek gidilen av sahaları vardı. İstasyonda trenden inip yüz metre sonra ateş etmeye başlarlardı. Avcıların Yeşilköy'den sonraki durağı ise Florya idi.

— *Şimdi "Bamya Tarlası" diye bir semt var mı?*
— Geçenlerde gittim, Bamya Tarlası'nı aradım, bulamadım yahu. Orada hakikaten bamya yetiştirilirmiş vaktiyle, adı buradan geliyor. Biz oraya yerleştiğimizde bamya tarlası yoktu, çimenlik olmuştu, biz çocuklar orada top oynardık. Bana sınıfı geçtim diye bir av tüfeği almışlardı, hediye. Fiyatı 5 liraydı. Biz o tüfek, köpekler ve on beş-yirmi arkadaşımla ava çıktık bir gün. Kuş kalkıyor, tetiğe basıyorum, patlıyor ama kuş uçup gidiyor. Akşama kadar dolaştık, hiç av falan yapamadık.

— *Oh! İyi olmuş...*
— Fena halde üzgün, küskün dönmekteyken, bir ağacın altından geçiyorduk. Bir arkadaş, "Baaak" diye bağırdı. Kafayı kaldırıp baktım, bir kuş. "Gırav" dedim, tetiği çektim, patladı ve kuş düştü. Ama kuş neydi biliyor musun, baykuş, baykuştu. "Ulan sen baykuş vurdun, baykuş vurmak uğursuzluktur" diye yüreğime korku saldılar. "Oğlum bu gece sen ölürsün" falan demeye başladılar. Bu benim ilk ve son ava çıkışım oldu.

Pire, tahtakurusu, fare

— *Yeşilköy'de hayat nasıldı o zaman?*
— Biz Yeşilköy'de tek aile olarak değil, komşularımızla birlikte yaşardık. Komşuda pişen bize de düşerdi, bizde pişen de

komşulara. O yıllarda Yeşilköy'de iki gelir grubundan insanlar vardı. Demiryollarında, havaalanında çalışanlarla, konaklarda yaşayan zenginler. Garibanlarsa denizden biraz içeride, sırt sırta evleriyle oluşturdukları mahallelerde yaşarlardı. Akşam yemeğinden sonra kadınlar, kapı önlerine masa, iskemle çıkarır, sohbet ederlerdi. Bir yandan da çekirdek yer, çay içerlerdi.

— *Sivrisinek yok muydu?*
— Ama ah şu sivrisinekler! Baruthane'de bir Ayamama Deresi vardı ki sivrisinek yatağıydı. Akşamları yegane keyfimiz olan bahçe sohbetlerini berbat ederlerdi. Cibinlikle yatardık. Ayrıca mebzul miktarda pire ve şimdiki nesillerin adını bile bilmediği bir haşarat daha vardı ki insan kanı emen tahtakurusuydu bu lanet.

— *Fare?*
— Keza fare de çoktu Bamya Tarlası'nda. En büyük öfkeyi fareler yaratırdı. Hangi evin erkeği şişkin zembille dönmüşse o gece mahallenin bütün fareleri o evi ziyaret ederdi. Evler ahşap, sonra buzdolabı yok. Yiyecekler tel dolaplarda saklanırdı. Ama fareler o kadar azmandı ki dolabın tellerini parçalar, içeride ne varsa siler süpürürlerdi.

— *Farelerle nasıl mücadele ediyordunuz?*
— Kapanla! Günün birinde rahmetli peder eve muzaffer komutan edasıyla döndü. Müthiş bir fare kapanı getirmişti. Ayakkabı kutusu gibi bir şeydi. Gayet büyük ve vahşi bir kapan. Kapağı var ve bir de pastırmanın sinir tarafının bağlandığı bir çengel var. Fare o çengeldeki pastırma parçasını çektiği anda kapak kapanıyor ve fare içinde kalıyor.

— *Kapan işe yaradı mı?*
— Bir gün baktık kocaman bir fare kapanın içinde... Farenin boyu kart bir kedi kadar. O kadar büyük ki kuyruğu dışarıda kalmış. Öyle fıldır fıldır bakıyor namussuz. Mahallenin kedi-

lerini getirdik. Kediler fareye yaklaşmaktan korktu. Çare ne? "Florya yönüne doğru yürüyüp, orada tarlaya bırakalım" dediler. Biz on-on beş çocuk, iki buçuk kilometre kadar yürüdük. Mahallenin kedileri de arkamızdan geliyordu. Kapağı bir açtım, fare fırladı. Kediler peşinden koştu ama namussuzlar yaklaşmıyorlar fareye ha. Korkuyorlar. Fare koştu, kediler koştu, biz koştuk. Fare koştu, kediler koştu, biz koştuk. Fare gitti, doğru bizim evin bodrum penceresinden içeri daldı.

"Ne hacet, babasını da getirseydin"

— *Çocukken ailecek hamama gidilir miydi?*
— Samatya'da, eski tramvay yolunda, Ağahamamı vardı. Önceleri küçük çocuk olarak kadınlar tarafına götürülürken, daha sonraları natır kadın artık, "Ne hacet, babasını da getirseydin" deyince, babamla birlikte erkekler tarafına terfi etmiştim. Hamamı ilkokuldan arkadaşım Hakkı'nın babası işletirdi. Babalarımız da ahbaptı. Hakkı'nın babası babama feryat ediyordu: "Hamamcılık ölüyor! Artık her eve bir banyo hücresi yapılıyor. Kepazelik! İnsan hiç o hücrede temiz yıkanabilir mi? Hamam sıcağı olmadan kirler kabarmaz bile! Züppeler!" Yıllar geçtikçe Hakkı'nın babasının korkuları büsbütün gerçekleşti. İstanbul'un semt hamamları neredeyse yok oldu. Şimdi ancak turistik amaçlı birkaçı yaşayabiliyor.

— *Semtte sinema yok muydu?*
— Benim bir sinema makinem vardı. İçine kordonla ampul sokulup, elle çevrilen cinsten. Ses söz konusu değildi tabii. Bir tanecik de filmim vardı: I. Dünya Savaşı'nda Enver Paşa'nın önünden geçen askerler. Her yaz gecesi bu filmi bizim evin önünde oynatırdım. Askerler geçerken, "yaşşaaa" diye haykırır, ortalığı gürültüye boğardık. Bir akşam bu şamata komşu amcalardan birini bezdirdi. "Başlarım ulan sizin Enver Paşa'nıza" deyip filmi aldı ve çakmak çakıp gözümüzün önünde cayır cayır yaktı. Böylece benim sinema işletmeciliğim de sona ermiş oldu.

— Bu sizin sinemanız, peki, ya asıl sinemaya nerede giderdiniz?

— Ben Direklerarası devrine yetişemedim. Ben ve akranlarım sinemayla Şehzadebaşı'nda tanıştık. Turan, Ferah, Hilal ve Milli Sinema salonları burada diz dizeydi. Birinden çıkar öbürüne girerdik. Ferah'ta cumartesi günleri dört film birden oynadığına, antraktlarda Çinli kızların akrobasi yaptığına tanığım. Milli Sinema'da *Mayerling Faciası*'nı seyretmiştik. Hilal Sineması'nın sahibi kapının önüne bir sandalye atmış, hasetle Turan'a baktığı bir gün, şu an gözlerimin önünde canlandı. Çünkü Turan Sineması'nda Mısırlı aktör Abdülvahap'ın oynadığı *Aşkın Gözyaşları* filmi gösteriliyordu ve Turan Sineması ful çekiyordu.

Allı verelim, morlu verelim...

— Kapalıçarşı'ya gider miydiniz?

— Kapalıçarşı eskiden tutumlu İstanbul ailelerinin dünyaya açılan penceresiydi. O pencereden dünya ne kadar görülürse onunla yetinilirdi. Çarşıya gidiş olay olurdu. Birbirine yakın olan hanımlar toplaşır, manga hesabı cümbür cemaat çarşıya giderlerdi. Dalgalar halinde dükkandan dükkana seğirtirlerdi. En aklı evvelleri pazarlığı yönetirdi. Kumaş satıcıları bağırırdı: "Allı verelim, morlu verelim, sarılı verelim!" Ama bu deyişte bir hınzırlık vardı.

— Laleli'ye ne zaman geldiniz?

— 1936'da Laleli, Azimkâr Sokak, 91 numaraya taşındık. Bu kendimize ait ilk evdi. Arkada bir küçük bahçesi vardı... mutfak ve bahçe. Bir bodrum odası vardı sokaktan aşağıda. Üstte iki odalı iki kat daha vardı, birer helalı. Kurnalı hamamı da alt katta, mutfağın yanındaydı. 2.800 liraya alınmıştı. Burası tam kırk yıl "baba evi" olarak kaldı.

Annemin babasının mirasından bir binlik geldi demiştim. 800 lira kadar da bizimkiler biriktirmişlerdi; etti 1.800... 1.000 lira da borç alındı. Her sene bilmem o 1.000

lira için 84 lira mı, 90 lira mı ne, bir faiz ödeniyordu. Savaş başlayıncaya kadar ödeme yapılamadı. Savaş başladıktan sonra ise hiç yapılamadı. Çünkü maaşlar yetmez oldu. Açlık başladı.

— *Borcunuzu ödeyebildiniz mi?*
— Mektebi 1945 senesinde bitirdim. Ancak ondan sonra ödedik o 1.000 lirayı. O binaya, bizimkiler ileriki yıllarda rahat etsin diye, bazı ilaveler yaptım. Üstüne de bir kat çıktım, böylece kiralık bir yer açıldı. Anneme ve babama gelir oldu. Ve onlar orada 1973 senesine kadar yaşadılar. 70'te babam, 73'te de annem vefat etti. Sonra da ben evi sattım, gitti. Artık bir daha oraya gitmeyi canım çekmedi.

— *Yıllar sonra gidip baktınız mı?*
— Geçenlerde bir dolaşayım dedim. Bizim ev, yanındakilerle beraber yıkılmış, otel yapacaklarmış. Değişim, temiz bir aile kızının pavyona düşmesi gibi keder vericiydi. Gözlerim dolu dolu oradan ayrıldım.

— *Laleli, yangınlarıyla meşhur bir semt...*
— II. Dünya Savaşı günlerindeydik. Henüz merhamet, sadakat, şefkat duyguları körelmemiş, alçakgönüllü, tutumlu insanların yaşadığı Laleli'de bir gece vaktiydi. Sokaktan alışılmadık gürültüler geliyordu. Merakla pencerelere hücum ettik. Gördük ki Azimkâr Sokağa gökten kıvılcımlar yağıyor. Kovalara su doldurarak çatıya çıktık. Yanan bina Zeynep Hanım Konağı'ydı. Bu görkemli yapıyı İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi kullanıyordu. Yanı başında konferans salonu olarak kullanılan bir bina daha vardı. Ve bu tarihi binalar Fencilerin elinde kül olmuştu. Ben yaştakiler bu konferans salonunu iyi bilir. O salonda çok ateşli konuşmalar yapılmıştır. Yangının beni ilgilendiren bir yanı daha vardı; liseden sonra tıp fakültesine gidecektim. Bunun için yanan binaya gitmiş ve hatta kaydımı yaptırmıştım. Sonra bundan vazgeçerek mimarlığa yöneldim.

— Peki yangın yerine ne oldu?
— Oraya bugünkü İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi inşa edildi. Prof. Sedad Hakkı Eldem ve Prof. Emin Onat yaptılar o binayı. Ne yazık ki çok başarısız bir uygulama oldu.

— Güzel Sanatlar Akademisi de böyle yanmıştı...
— Ben kendi mektebimin yanışına da tanık olmuş talihsiz bir adamım. 1947 yılında bir akşamüstü Boğaz gezisinden dönüyorduk. Derken önümüzde önce hafif sonra koyulaşan bir kızıllık peydahlandı. Karanlık basıkça kızıllık arttı. Karar verdik, oraya kadar gidecektik. Gittik ve felaketi gördük. Güzel Sanatlar Akademisi yanıyordu. Yetiştiğim ocak yanıyordu.

10. Yıl Marşı, Pertevniyal ve Mesut Cemil Bey

— Pertevniyal yıllarına geldik mi?
— Pertevniyal deyince yüreğim sızlar. Orta ve liseyi orada okudum. 1932-39 yılları arasında oradaydım. Okulumuz Aksaray'daydı, biz içine girdiğimizde yepyeniydi. Okulumuz-

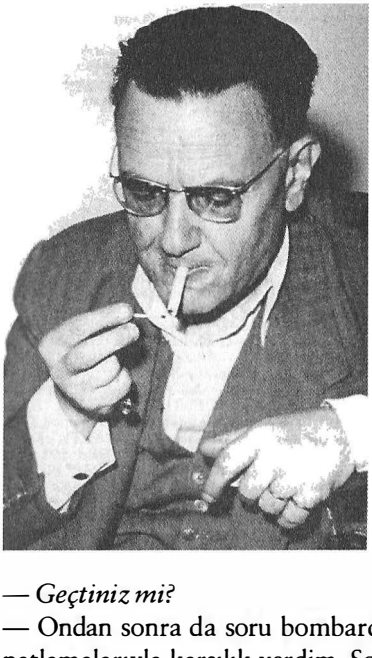
Pertevniyal Lisesi, arkada Aksaray Valide Camii (Fotoğraf: Murat Germen).

dan övünç duyardık. Yenikapı'dan başlayan Atatürk Bulvarı bizim okulun önünde biterdi. Devamı henüz yapılmamıştı. Okulumuzun önünde güzel bir bahçe, onun da önünde düz bir arazi vardı. İlk yıllarda öğrenciler bu bahçeden geçerek okulun ön kapısından içeri girerlerdi. Sonra katı disiplinci müdür bey, bizi arka sokaktaki kapıdan içeri almaya başladı. İşte bu ayrımcılık bizim ağrımıza gitti. Okuldan daha çok kaçmaya başladık.

— *Öğretmenlerinizle ilişkiniz nasıldı?*
— Öğretmenlerimizi hâlâ özlemle hatırlıyorum. Cumhuriyetin 10. yıldönümünde ben ortaokul 7. sınıftaydım. 10. Yıl Marşı'nı biz Pertevniyal'de, müzik öğretmenimiz Mesut Cemil Bey'den öğrenmiştik. O müstesna Mesut Cemil Bey ki, Tanburi Cemil Bey'in oğluydu. Felsefe, psikoloji, mantık ve sosyoloji derslerine İhsan Kongar gelirdi. Aynı zamanda müdür muaviniydi, Emre Kongar'ın babası. Yaptığım bir densizlik yüzünden bana fena halde kızmıştı. Sınıfta bırakacaktı beni, 10. sınıfta. Korkudan deliler gibi ders çalışmıştım. Evdeki kitaplarla yetinmeyip Eminönü Halkevi Kütüphanesi'nin ruhiyatla ilgili tüm kitaplarını da sonuna kadar öğrenmiştim. Sınavda mümeyyiz olarak bulunan öğretmenimiz Nurullah Ataç eğer şefaat etmeseydi, Kongar Hoca o yıl beni kesin çaktıracaktı. Ataç sayesinde kurtulmuştum.

Nurullah Ataç'ın iyiliği

— *Nasıl yani, yardım mı etti?*
— Ne münasebet, tam tersine, Ataç beni adamakıllı teraziye koydu, önce dil bilgimi tarttı, "güzel"in tanımını yaptırdı. Hemen yanıt verdim: "Bizde meş'ur veya gayrimeş'ur olarak bulunan güzellik telakkisiyle, obje arasındaki münasebettir" dedim. Ataç bana pusu kurdu: "Meş'ur da ne demek oluyor? Meşru mu demek istiyorsun" dedi. "Meş'ur şuurun müştakkatındandır (türevlerindendir). Söylenmek istenen, şuurlu ya da şuursuz oluştur" dedim. Ataç gülümsedi.

Pertevniyal Lisesi öğretmenlerinden Nurullah Ataç.

— Geçtiniz mi?

— Ondan sonra da soru bombardımanı başladı. Ben de yanıt patlamalarıyla karşılık verdim. Sonra Ataç, İhsan Bey'e dönerek, "Sen bu herifi niye sözlüye bıraktın yahu" diye sordu. İhsan Hoca anlattı: "Bırak hınzırı ne haltlar ettiğini bilmiyorsun." Ataç bana döndü, "Yeter, çık" dedi. Ben ayağa kalktım ama çıkmadan, "Ben 9 veya 10 almazsam kalıyorum. Lütfen biraz daha soru sorun" dedim. Bakıştılar. İhsan Hoca da yumuşadı: "Defol" dedi. 10 verdiler geçtim.

— Kongar Hoca epey sert, otoriter biriymiş...

— Kongar Hoca'nın bir özelliği de her öğrencinin yüzünü hatırlamasıydı. Müdür muavinliği yaparken, okul kapısına dikilir, girip çıkan her öğrenciyi yüzüne bakarak hafızasına kaydederdi. Hatta okuldan kaçıp Şehzadebaşı'ndaki Altınyuva Kıraathanesi'ne pişpirik, bom, cimdallı, tavla oynamaya gidenleri, kahvehane basıp yakalar, tabur edip Serhademe Rahmi Efendi'nin komutasında okula getirirdi. Ben de hep

yakaladıkları arasında olurdum. Ama onun bize yaptığı asıl büyük iyilik kitap okumaya özendirmesiydi. Ona, "Hangi kitabı okusam" diye sorduğunuzda, "Oku da ne halt okursan oku" diye karşılık verirdi.

Fransa haritası çizerken

— Peki siz, öğrenciler olarak, mesela Mesut Cemil Bey'in değerini takdir ediyor muydunuz?
— Biz o zamanlar müzik öğretmenimiz Mesut Cemil Bey'in değerini anlayacak, edebine karşılık verecek olgunluktan uzaktık. Dersinde yabanice gürültü çıkarır, üstadı rahatsız eder, sinirini bozardık. Kendisinin bizi korkutmak için tek önlemi, yaramazlık edenleri cezalılar listesine yazmaktı. Bazen de edepsizliğimizden bıkar, "Gürültü etmeyin de ne isterseniz yapın" derdi. Bu arada uslu duranları da cezalılar listesinden silerdi.

— Tabii siz de o listedeydiniz...
— Benim de cezalılar listesine yazıldığım böyle bir günde, kalan boş zamanı değerlendirmek istedim. Coğrafya hocası "Kasap" İhsan Bey, Fransa haritası çizmemizi istemişti. Kağıt çıkarıp başladım çizmeye. Arada bir de, "acaba listeden beni sildi mi" diye Mesut Cemil Bey'e bakıyordum.

Teneffüs zili çalar çalmaz, Mesut Cemil Hoca yanıma gelip beni kulağımdan tuttu. Doğru müdür beye götürdü: "Derste benim resmimi yapıyor" dedi. Müdür bey de beni hemen o anda okuldan kovdu. Çantam sınıfın penceresinden kafama atıldı. Hoca beni yanlış anlamıştı, ben gerçekten Fransa haritası çiziyordum. Bu olay benim Pertevniyal öğrencilik yaşayışımdaki yarım düzine kovulmamın birincisidir.

— Nurullah Ataç öğretmen olarak nasıldı?
— Ona ders saatleri yetmezdi. Öğle tatili ve teneffüslerde bile öğrencileriyle konuşur tartışırdı.

Ahmet Haşim'i kim öldürdü

— *Onunla ilgili unutamadığınız bir anı var mı?*
— Ataç'la ilgili bir olayı Ressam Elif Naci anlatmıştı: Bir akşam vakti Ahmet Haşim'le çok sert tartışmış. O denli sert tartışma olmuş ki Ahmet Haşim kendisine, "Burada bir dost evinde olmasaydık, seninle dövüşürdüm" demiş.

Elif Naci bu olaya çok üzülmüş. Aradan yıllar geçip de şair ölünce, "Ahmet Haşim'i ben öldürdüm" diye bir yazı kaleme almış. O tartışma sırasında kendisinin haksız olduğunu söyleyerek vicdan azabını hafifletmeye çalışmış. Ancak Nurullah Ataç, bu itirafı saçma bulmuş: "Ahmet Haşim'i sen öldürmedin, patlıcan dolması öldürdü" demiş. Nurullah Ataç öğretmenimiz, *Cumhuriyet* gazetesinde yazdığı yazıları "Lise Öğretmenlerinden" diye imzalardı.

— *Edebiyat öğretmeniniz kimdi?*
— Edebiyat öğretmenimiz Keyise İda Hanım'dı. Kendisi bir gün derse gelip, "Şair-i Âzâm Abdülhak Hamit Tarhan Beyefendi vefat etti. Çok müteessirim, ders yapamıyorum" demiş, sonra da cenaze törenine gideceğini söyleyerek, bizden yokluğunda uslu durmamızı rica etmişti. Ona ettiğimiz ayıp bugün bile yüzümü kızartmaya devam ediyor.

— *Onun ardından çok gürültü etmiştiniz, değil mi?*
— Biz sanki bu sözler hiç söylenmemiş gibi, ortalığı yıkmıştık. Müdür bey de gidip, Keyise Hanım'ın kalbini kırmıştı. Ertesi derste Keyise Hanım bize üzüntüsünü o denli ince bir ifadeyle anlatmıştı ki onun bize "hayvan" demek istediğini bir yıl sonra anlamıştık.

Anlı şanlı Reşat Ekrem Koçu

— *Pertevniyal'in çok meşhur bir hocası daha olacak...*
— Tarih öğretmenimiz anlı şanlı Reşat Ekrem Koçu! Orta ve lisede geçen yedi yıllık öğrenciliğimizin beş yılında, bizim

Pertevniyal Lisesi tarih öğretmenlerinden Reşat Ekrem Koçu.

sınıfta tarih dersine geldi. 1905 doğumlu olduğuna göre, o yıllarda demek ki gencecik adammış. Biz, 11-17 yaşlarında. O, 31-36 yaşlarında. Koçu öyle müfredata falan aldırmazdı. O gün aklına ne geldiyse onu tutturur, bir-iki saat onu anlatırdı. İyi de edermiş. Çünkü bilmem kimin hangi yılda doğduğu ya da bilmem ne barış anlaşmasında kaç madde olduğunu anlatmış olsa, şimdi hiçbir iz kalmadan unutulmuş olacaktı.

— Onunla ilgili kim bilir ne çok hatıranız vardır?

— Atatürk'ün ölümünü, biz Koçu'dan öğrenmiştik. 10 Kasım 1938 günü sabah saat 9'da dersimiz vardı. O dönem, Atatürk'ün çok hasta olduğu ve vefatının beklendiği günlerdi. Hocamız gecikti. Sınıfın kapısından saat 10'da girdiğinde, tarihi haberi ağlayarak tek sözcükle verdi: "Öldü." Bütün sınıf bir anda gözyaşlarına boğulduk.

— Koçu'nun yazıları hep anekdotlar üzerine, derslerde de öyle miydi?

— Rahmetli bize bir olay anlatmıştı, tarihten bir önemli sahneydi anlattığı. Atinalı filozof-devlet adamı Solon, kendisiyle çok gururlanan, kendisinin dünyanın en mutlu insanı olduğuna inanan bir kralla sohbet ediyor. Kral, filozofa, dünyada tanıdığı mutlu insanların kimler olduğunu soruyor. Tanınmamış birtakım isimler sayan, kendisinin adını anmayan Solon'a kral kızıyor: "Beni neden saymıyorsun." Solon'un cevabı ibretliktir: "Siz henüz yaşıyorsunuz. Sonunuz belli değil." Bir zaman sonra kralın ülkesi kötü yönetim yüzünden çöküyor, düşmanlar sarayı kuşatıyor. Kralın son sözleri, "Ah Solon! Ah Solon" oluyor.

Yine Koçu anlatmıştı; I. Dünya Savaşı patlamış. Cephelerde milyonlarca asker kan döküyor. Denizde, havada bombalar patlıyor. Bu sırada Pasifik Okyanusu'nun ücra bir adasında yüz kişilik kabile toplantı halinde. Savaşta kimden yana olacaklarını tartışıyorlar. Sonunda kabile reisi kestirip atıyor: "Ben bitarafım."

Prost'un kellesi

— Koçu öğretmen olarak nasıldı?

— Bizim talihimizdi o. Kendisi dersleri tarihlerin karanlığına boğmazdı. Bir gün sınıfa çok öfkeli girdi. Biz sesimizi kısıp hocayı yatıştırmaya çalıştık. Az sonra Koçu eline bir tebeşir alıp karatahtaya bir İstanbul silueti çizdi. Resme çok yakışan bir eli vardı ve çizdiği resim parlaktı. İstanbul'un denizden görünüşünü, kubbeleriyle, minareleriyle aynen resmetmişti.

Anlatmaya başladı; "Sultanahmet Meydanı'na üç yüz metre yükseklikte bir sütun dikilmesi önerilmiş. Tepesinde bir meşale yanacakmış. Güya Çanakkale Boğazı'ndan girerek İstanbul'a vapurla gelen yolcular, bu ışığı uzaktan göreceklermiş."

— Şimdi de İstanbul için böyle deli saçması heykel önerileri oluyor...

— Bunu öneren o sıra İstanbul şehrini planlamak için geti-

rilen Mimar Prost'muş. Sonra Koçu patlayıverdi: "İstanbul'un ölçekleri var. Minareler var, kubbeler var. Bu yabani yükseklik bu narin ölçüleri vicdansızca ezer. Yapılacak iş mi bu?"

— *Neyse ki bu gerçekleşmemiş...*
— Koçu sonra sınıfta, en müstehcen benzetmeyi açıkça söylemekten çekinmedi: "Bu rezillik, İstanbul'un hâli ihtikana (kan yürümüş) gelmiş kadibi (erkeklik organı) olur." Biz biraz irkildik. Hoca yetinmedi, "Bu sütun yapılırsa, üstüne ışık falan değil, bir tepsi içinde Prost'un ancak kellesi konur" diyerek mevzuya noktayı koydu. Öğretmen olarak Koçu'nun eleştirilecek yanı biraz asabiyetiydi. Sınıfı sıra dayağına çektiği olurdu. Bir keresinde kolu yorulmasın diye sandalye üzerine çıkarak yapmıştı bunu.

— *Çok garip, halbuki o çocukları çok sever!*
— Adamı zıvanadan çıkarmakta üstümüze yoktu. Koçu çok güzel resim çizerdi dedik, böylece ders de kaynamış olurdu. Yine bir gün tarih dersinde, o daha sınıfa gelmeden tahtaya bir İstanbul silueti çizdik. Hesapta, o gelince, çizdiğimiz resmi görüp yanlışlarını düzéltecek, derken ders kaynamış olacaktı yine. Fakat o gün hiç beklemediğimiz bir olay patlak verdi. Reşat Ekrem Bey, sınıfa girip de karatahtadaki resmi görünce, öylesine celallendi ki pişman olduk yaptığımıza. "Siz benimle alay mı ediyorsunuz? Ben alay edilecek adam mıyım" diyerek bütün sınıfı sıra dayağından geçirdi.

— *Günü gününe uymayan bir profil çiziyor...*
— Mesela biz Reşat Ekrem Bey'i yıllarca bıyıklı gördük. Çenesine doğru sarkan düzensiz bıyıkları vardı. Günün birinde sınıfa girdiğinde bir anda kendisini bıyıksız görmeyelim mi! Şımarık gürültülerle şaşırdığımızı belli edince, "Bıyıkları neden kestin diyeceksiniz. Söyleyeyim, balık yedikten sonra kokuyordu da ondan" diye açıklama yapmıştı.

Geçelim şu çanak-çömleği

— Sevmediğiniz öğretmenler de vardı herhalde?
— Koçu gibi hocalar bize tarihimizi öğreterek geleceğimize ışık tutarken, ruhumuzu karartanlar da vardı tabii. Aynı lisede bir başka tarih öğretmenimiz daha vardı. Çok sevgili sınıf arkadaşım Namık Bilgin'in sesi hâlâ kulağımdadır. Birlikte tarih çalışırken, sıra dönem uygarlıkları bahsine gelince, "Geçelim şu çanak-çömleği yahu! Adam buralardan sormuyor" derdi.

— Okulunuzda laboratuvar var mıydı?
— Hem de âlâsı, bir biyoloji öğretmenimiz vardı, ateşli, genç bir doktor. Almanya'da okumuş, yeni dönmüştü. Üniversitede asistandı ama bizim derslerimize de girerdi. Bir gün sınıfa canlı bir kurbağa getirdi. Beynini çıkardı. Beyinsiz kurbağanın kalbi tam iki saat çalışmaya devam etti. Şaşmış kalmıştık. Beyinsiz yaşamın mümkün olduğunu öğrenmiştik. Bu biyoloji öğretmeni sonraları bakan, hatta başbakan vekili olan Prof. Dr. Sadi Irmak'tı.

— Matematik öğretmeniniz kimdi?
— Talha Kemal Çilesiz, bizim sınıfa geometri, cebir, trigonometri, hatta kozmografya dersleri verirdi. Sevilen ve korkulan bir hocamızdı. Mezuniyetimden on yıl sonra yolda rastlamış ve yaklaşarak saygılarımı sunmuştum: "Ben Pertevniyal'den eski öğrencinizim, hatırladınız mı?" Hoca iyi hatırlamıştı. "Sen 82 Aydın değil misin?"

Estağfurullah ne demek

— Coğrafya?..
— Coğrafya hocası İhsan Cebeci'ydi. Paris Sorbonne Üniversitesi mezunuydu. Bendeki Sibirya aşkı onunla başlar. Derslerinde öyle güzel anlatırdı ki dinlerken sanki o diyarlara giderdik. Özellikle Sibirya'yı çok överdi. Hatta anlattığı Trans-Sibirya treninin kuyruklu piyanosu bile aklımda kalmış.

— Ya kimya?..
— Yiğit lakabıyla anılır. Kimya öğretmenimiz "Deli" Hulusi Bey'di. Öfkelenince tehlikeler yaratan bir zattı. Günün birinde arkadaşımız Nesimi "estağfurullah" kelimesini yanlış yerde kullandı. Hocamız iyilikle uyardı: "Evladım, bilmediğin lakırdıyı etme. Estağfurullah demek, 'Sen değilsin benim, ben değilim sensin' demektir. Yani birisi sana, 'Ben bir aptallık ettim' derse, estağfurullah dersin. Bu demektir ki, 'Aptallığı zâtı âliniz yapmadınız, ben yaptım.' Unutma!" Sonra bütün sınıfa dönüp sordu, "Anladınız mı ulan eşşeoğlu eşekler?" Biz ise bütün sınıf hep bir ağızdan: "Estağfurullah" dedik. O gün kimya laboratuvarının cam eşyalarının önemli bir bölümü kafamızda kırılmıştı.

— Pertevniyal'de arkadaşlık nasıldı?
— Öğrenciler olarak birbirimize çok yakındık. Meteliksizdik ama yardımlaşırdık. Ders çalışmakta ve haşarılıkta kenetlenirdik. Yenikapı kıyılarında asıldı mı sandalın küreklerini kıran o aslanlar gibi Deli Seyfi'nin veremden ölüşü... sonra Laz Yusuf'un Mühendis Mektebi sınavını kazanamayınca, kafasına tek kurşun sıkarak yaşama veda edişi, hepimizi kahretmişti. Bir kısmının okul numaraları hâlâ aklımda: Deli Seyfi'nin 40, Laz Yusuf'un 503, Cemal'in 22, Kemal'in 23, Tayyar Uslu'nun 13, lisemizin futbol takımı kaptanı Namık'ın 170 olduğunu hatırlıyorum. Ayrıca Fil Mahmut, Bodur Reis, Karga Haydar, Vazo Mehmet de hatırımda.

— Bunlardan kimlerle görüşüyorsunuz?
— Namık kardeşimiz yıllar önce dönülmez yolculuğa çıktı. Tayyar'la halen arkadaşız. *Yüzler ve Yürekler* kitabımın çıktığı günlerde 22 Cemal telefon etmesin mi! Sanki onu kaybetmiş de bulmuşum gibi, çok sevindim. Cemal, İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Cemal Omurtag'dır. Sevgili Cemal'in oğlu bile profesör olmuş. Bir telefon konuşmasına biz o gün sanki yüz yılları sığdırmıştık. Artık ikimizin yaşı da sekizle başlıyor.

— En çok hangilerine yakındınız?

— Bu arkadaşlardan üçü var ki birlikte ders yapmaktan öte birlikte yaşardık neredeyse. Haftanın bir akşamı Şehzadebaşı'nda Milli Sinema'ya, arada bir Naşit'i izlemeye giderdik. Son dersi "yararsız" bulduğumuz günlerde, bahçe duvarından atlar, sinemanın matinesine yetişirdik. Tayyar, Namık ve Atıf Zeki ile birlikte... Tayyar, çok yumuşak başlı ve sessizdi. Namık ise tersine çok ateşli ve neşeliydi. Galiba ben çok yaşlandım, bak Atıf Zeki'nin numarasını hatırlayamadım.

— Naşit'i anlatır mısınız?

— Bayram geceleri Naşit temsillerine, on-on beş kişi erkence gider, ön sırada yer kapardık. Oyun devam ederken oyunculara laf atardık, onlar da anında ağzımızın payını verirlerdi. Tuluatçı Naşit'in o çatlak sesi duyulunca, seyirciler dalgalanırdı. Naşit Bey teneke çalarak sahneye girince, daha bir şey söylemeden herkes kahkahadan kırılırdı. Tuluat malumunuz, aklına geleni söyleme sanatı. Adı aynı olan oyunu Naşit Bey'den on kez seyretsek, hiçbiri bir öncekine benzemez ve hiç sıkmazdı. Onun böyle unutulup gitmesine razı olamıyorum.

— Tiyatro, bugünkünden çok daha fazla hayatın içindeymiş...

— Tiyatro deyince bütün sahne sanatları anlaşılıyordu. Mesela Naşit'in yerinde bayram geceleri temsilden önce Hafız Burhan Bey şarkı söyler, gazel okurdu. O söylerken çıt çıkmazdı. Sesi öyle gürdü ki üstümüze harap tiyatronun sıvaları dökülürdü. Böyle bir gecede, arka sıralardan bir seyirci, "Yaşşa be moruk" deyiverdi. Biz okul arkadaşları donduk kaldık. İncinmiştik. Burhan Bey sahneden çekilir çekilmez on kişi fırlayıp o terbiyesizi bulduk, bir güzel benzetip tiyatrodan dışarı attık. Çünkü sanata saygısızlık etmişti.

Benim üç arkadaşım da çalışkan öğrencilerdi. Evet haşarıydık ama öğrenci sorumluluğu nedir bize öğretilmişti. Şehir Tiyatroları'na da giderdik. Shakespeare temsillerini kaçır-

mazdık. O zaman henüz opera yoktu ama biz Richard Tauber, Martha Eggert, Jean Kiepura'nın opera filmlerini seyrederdik.

Birisi "Atatürk" diye bağırdı

— Savaş yıllarında askerlik dersi nasıldı?

— O yıllarda lise öğrencileri her yaz yirmi gün askerlik kampına giderdi. Tam teçhizat, piyade talimleri yapılırdı. Beykoz, Baltalimanı Çayırı, Fenerbahçe Burnu, Anadoluhisarı gibi, yerlerde askeri kamplar kurulurdu. 1936 yılında bizi bir gece vakti yürüyüşe çıkardılar. Gece yarısı borular öttü, yüklendik silahlarımızı, yürümeye başladık. Sabaha karşı üç tane otomobil geçiyor. Birisi, "Atatürk" diye bağırdı. Taburu maburu boş verdik, arabalara koştuk. Ben ilk koşanlardan biriydim. Atatürk sordu, "Bu ne biçim asker yahu" dedi. "Bunlar öğrenci" dediler. "Öyle mi" dedi, el salladı gitti.

Türkiye, II. Dünya Savaşı'na girmemiş fakat savaş boyunca genç nüfusu asker disiplini altında tutmuştu. O dönem, lise ve üniversite öğrencileri, yaz tatillerinde askeri kamplarda eğitiliyordu. Böyle bir kampta (üstte) Aydın Boysan, Fosfor Mehmet, Tayyar ve Bodur Namık'la.

1930'lu yıllarda Pertevniyal Lisesi öğrencileri her yaz üç hafta Anadoluhisarı İlkokulu'nda askerlik kampı yaparlardı.

— Pertevniyal kampına dönecek olursak?

— Bir kamp dönemi bitmiş, toplu olarak komutanlarla özel bir vapura binmiş, tam Anadoluhisarı iskelesinden ayrılmıştık ki Namık o gür sesiyle bağırdı: "Komutanlarımız şerefine üç defa!" Biz de ortalığı inlettik: "Sağ ol, sağ ol, sağ ol!"

Lisede son yılımızdı. Hepimiz hazirandaki sözlü sınavlara girmiştik. Yalnız Namık, daha iyi hazırlansın diye, tarih dersini eylüle bırakmıştı. İyi hazırlanıp ona da girdi. Ve Namık sınıfta kaldı. Tarih öğretmenimiz de olan lise müdürümüz, parlak geçirdiği sınava karşın, Namık arkadaşımızı sınıfta bırakmıştı.

— Neden?

— Çünkü kin besliyordu. Müdür odasına çağırıp dudakları titreyerek, "Sen nasıl olur da Hisar iskelesinde 'komutanlarımız şerefine' dersin de, 'müdürümüz şerefine' demezsin, beni çiğnersin?" Müdür bey, saçma nedenle bir deve kini besle-

mişti. Bu hainlik, canlı, neşeli ve ateşli Namık kardeşimizi ömrü boyunca yaşama küstürdü. Artık ikisi de yaşamıyor. Sanırım ki müdürün mezarında yetişen devedikenlerini, aç eşekler yemez. Sanırım ki Namık kardeşimizin kabri, güller içindedir.

Langa'daki meyhane

— Spor yapar mıydınız?

— Asıl sporumuz futbol değil, yüzme, kürek ve balıkçılıktı. Ayda bir de Langa'daki meyhaneye rakı içmeye giderdik. Biz bunu da spordan sayardık. Bunun için cepte en azında 7,5 lira olması gerekiyordu. En az iki 49'luk rakı parası olmazsa, meyhaneye gitmenin bir anlamı olmazdı. Üstelik dört kişi için üçüncü 49'luk açılamıyorsa, yine meyhaneye gitmek boşunaydı. Mahcup olarak açıklamalıyım ki, 49'luk demek, "büyük" rakı demekti ve 49 kuruştu. Dolar o zaman 130 kuruş! Ancak biz hesabımızı iyi yapardık. Meyhaneden hiç borçlu çıkmadık. Çok kibar bir garson olan Koço'ya verilecek 25 kuruş bahşişi kesinlikle unutmazdık.

Namık ve Atıf Zeki dönülmez yolculuğa yıllar önce çıktılar. Biz Tayyar'la ikimiz kaldık. Bütün endişemiz, yanlarına gittiğimizde, "Nerede kaldınız be" diyecek olmaları.

— Doğrudan rakıyla başlamışsınız, bira ile bir geçiş dönemi olmadı mı?

— Aslında öyle olmadı, yani rakı-bira birlikte girdi yaşantımıza. Ben yaştakilerin birayla hukuku eskidir. İlk bardak keyiflerini, Bomonti Bira Fabrikası bahçesinde fıçı birası içerek almışızdır. Bir bira markası, şimdi artık İstanbul'un bir semt adı olmuştur. Beyoğlu'nda da sekiz buçuk kuruşa az mı "Arjantin" bira içip dünyadan hoşnut olmanın yollarını aradık. Tekel birası, yıllarca bir kısım ailelerimizin de az masraflı neşe kaynağı olmadı mı?

— Sizin zamanınızda özel lise var mıydı?

— 1930'lu yıllarda biz lise öğrencisiyken resmi okullar çok ciddi kuruluşlardı. Zamanımızın en ünlü özel okulu Hayriye Palas'tı. Resmi okullarda birinci karneyi kötü alanlar, karatahtaya "Çare-i halâs (kurtuluş) Hayriye Palas" yazarlardı, gerçekten de taksiti ödeyen sınıfı geçerdi. Örneğin bu okullarda, tarih sınavında sorulurdu: "Oğlum, Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u hangi yılda aldı?" Öğrenciden ses çıkmazdı, "oğlum sıkılma söyle" derler, yine ses çıkmayınca, "1453'te değil mi evladım" diye kopya verirlerdi. Öğrenci "evet" derse, hoca celallenirdi: "Utanmaz adam! Sıkılıp da söylemediğin için bir notunu kırıyorum, 9 aldın defol!"

Horhor'da bir lise

— Neredeydi bu Hayriye Palas?

— Hayriye Palas, Horhor Yokuşu'nda, çok katlı saray yavrusu bir konaktaydı. Üst katta yatılı okuyan öğrenciler, geceleri okulun karyolalarını iple aşağıya sarkıtır, eskicilere satarlardı. O yıllar lise mezunları kolay iş bulabiliyordu. Ancak Hayriye Palas diplomasının geçerliği kuşkuluydu.

— Verdiği diploma bir işe yarıyor muydu?

— Anlatılırdı ki, mezunlardan biri, iki yıl iş aradığı halde, Hayriye Palas diploması yüzünden bütün kapılar yüzüne kapanınca, müdürün kapısına dayanmış, "Bu diplomayı geri alın ve benim okul taksitlerimi geri verin" diye. Çocuk ısrar edince öğretmenler kurulu toplanmış, amaçları çocuğa çok şey öğrettiklerini kanıtlamak. Ama çocuk şirret, ne sorduysalar hepsine "bilmiyorum, öğretmediniz" diyor. Sonunda müdür, "Diyelim ki paranı vereceğiz, söyle bakalım şimdi, sen okula kaç lira ödedin?" Çocuk saymaya başlıyor: "1935'te 242, 36'da 264, 37'de 287, toplam 790 lira." Müdür parlıyor: "Bu hesabı sana biz öğrettik, daha ne öğreneceksin, al diplomanı defol" diyor, belayı savuşturuyor.

— Lise yıllarında âşıklar nerelere giderdi, nasıl buluşurlardı?

— Şimdi hâlâ geçerli midir, bilmem ama eskiden gençler için "yersizlik" diye bir sorun vardı. Birbirine dünden razı olanlar bile yersizlikten buluşup koklaşamazdı. Kayık kiralayıp denize açılmak tehlikeliydi, maazallah alabora olmak tehlikesi vardı. Gece vakti ıssız arsalar da tehlikeliydi. Biraz masraflı olmakla birlikte, bazı sinemaların locaları, çare olabiliyordu. Matine-suare fark etmez. Yeter ki macera filmi olsun, bunlar uzun olurdu. Yer göstericiye üç-beş kuruş verdin mi, loca kapısının anahtarını da alırdın. Bu işe yatkın sinemaları gençler bilirdi.

— *Sizin de bir loca hatıranız var mı?*
— Günün birinde bizim lise bir haberle çalkalandı. Bir genç hanımın avukatı, müvekkilesinin sinema locasında gebe bırakıldığı iddiasıyla mahkemeye başvurmuştu. Aylarca süren duruşmaların sonucunda, suçlanan genç adamın avukatı, sinema locasında söz konusu fiilin yapılmasının mümkün olmadığını iddia etmişti. Bununla da kalmamış, adı geçen sinema locasında olmak koşuluyla, "yerinde keşif" yapılmasını mahkemeden talep etmişti. Bizim sınıfın bıçkınlarından biri, "Bilirkişi olmazsa olmaz" diyerek, beş-on arkadaşıyla mektebi asıp sinemayı keşfe gitmişti. Bunların arasında ben de vardım.

— *Sinemadan başka buluşma yeri yok muydu?*
— Vardı da, bu yerler bizim boyumuzu aşardı. Benim çocukluğumda, hatta gençliğimde bile, gazetelerden okurduk: "Boğaziçi otelleri." Ünlü bir deyimdi. Ahlak zabıtasının önemli işi bu otelleri basmaktı. Erkekler zabıt tutulup evlerine yollanır, kadınlar ise Etyemez'deki "emrazı zühreviye" hastanesine muayeneye gönderilirdi. O zamanki Boğaziçi otel tarifelerine, seyrek de olsa orta halliler bile katlanabilirdi. Aynı durumdaki kişi bugünkü Boğaziçi otellerinin pastanesine zor girer. Demek ki bizim memlekette orta halliler çağın gerisinde kalmış, oteller ise çağ atlamış.

— *Çapkınlıkta ün yapmış arkadaşınız kimdi?*

— Zampik Ahmet diye bir arkadaşımız vardı. Bu otel muhabbetlerini ondan öğrenirdik. Dostumuza hiçbir kadın karşı koyamazdı, onun bir bakışı yeterdi. Yine öyle oluyor günün birinde. Bir Boğaziçi otelinin kapısında rastlayıp tanıştığı kadının bir anda kalbini çalıyor. Otele giriyorlar. Kadının eşi olduğunu bildirerek, başvuru formunu imzalıyor. Ertesi gün öğlene doğru Zampik Ahmet uyandığında kadının çoktan gittiğini anlıyor. Hemen giyinip hesabı istiyor. Öyle bir fatura geliyor ki, bizim Zampik, "Yahu ben sadece bir gece kaldım, bu ne rezalet" diye itiraz ediyor. Otel katibi, "Evet ama beyefendi, sayın eşiniz yirmi gündür otelimizde kalıyor" deyince, bizimkinde şafak atıyor ama iş işten geçmiş.

Abanoz'a zam geldi

— "Abanoz" gibi "Zürafa" gibi egzotik isimli sokaklara gidip gelmeler başlamış mıydı?
— Beyoğlu'nda 1908 yılında Abanoz Sokak'ta açılan genelevler, 1948'e kadar açık kaldılar. 1958'de yeniden açıldılar, yeniden kapandılar. Nihayet 1967'de, Birleşmiş Milletler'de imzaladığımız bir anlaşmaya dayanarak, bu işletmeler tamamen kapandılar.

— Abanoz faydalı bir sokak mıydı?
— Bu zavallı sokak uzun süre, şehrimizin yaya trafiği yükünü ve günahını taşıyan mekanlardan birisi olmuştur. Sanırım ki normal olmayan cinsel ilişkilerin artmayışında, görülmeyen, hesaba gelmeyen bir rolü olmuş olsa gerekir. Ülkemizdeki şiddetli cinsel açlığın giderilmesinde, bu sevimli sokağın oynadığı hayırlı rol, herhalde unutulmaz.

— Buraya halkın ilgisi nasıldı?
— Bir zamanlar, hele hele bayramlarda, tramvay kadar kalabalık olan Abanoz Sokak, yakın tarihe kadar kaderine terk edilmiş haldeydi. Adını da "Halas" yaptılar, yani "kurtuluş" dediler o sokağa. Kim kurtulmuştur? Çalışanlar mı? Hiç san-

mıyorum. Sokak mı kurtulmuştur? Hayır, yoksa biz mi kurtulduk? Yooo! Bir şeyin adını değiştirerek mahiyetini değiştirdiğimizi sanma gafletimiz sürüp gitmektedir. Şimdi hangi kılığa girdi bilmem.

— *Sizce bu sokağın anlamı neydi?*
— Bu sokağın bizce anlamını siz bilemezsiniz. Hangi numaralı evlerde, hangi "kızların" çalıştığı bilgisi, gençlerin ve hatta yaşlıların da genel kültürleri arasındaydı. Mamalar da tanınmış kişilerdi. En ünlü genelev kapıcısı Hamza'ydı. Demirden genelev kapısının dışındaki geleni gösteren çelik sürgüden bakan Hamza, gözü tutmadığına kapıyı açmazdı. Silva'ya da Ayten'e de kavuşma hayalleri suya düşerdi.

— *Tarife müsait miydi?*
— 1930'lu yıllarda bir gün, bütün semt kahvehanelerini ve liselerini, şimşek hızıyla bir kara haber sardı. Abanoz'un tarifesi değişmişti! 100 kuruştan, 110 kuruşa yükselmişti. Abanoz'un yanı başındaki sokaklarda, cinsel hastalıkları tedavi eden doktorların muayenehaneleri vardı. Tedavisi aylar süren *gonore* ya da belsoğukluğu denen bulaşıcı hastalık çok yaygındı. Savaştan sonra antibiyotik bulundu da önü alınabildi.

— *Ama asıl bela frengiydi herhalde?*
— Üstelik tedavisi de yok, sanırım bugün dahi tedavi edilemiyor. O zaman bir arkadaşımın başından bu hastalığı kapma tehlikesi geçmişti. "Dost tuttuğu" cici kızın aslında frengi olduğunu bir rastlantı sonucu öğrenmiş. Deliye dönmüş. Hastalığı kapma riski iki ay sürüyordu. Bütün bu süre gün aşırı kan analizi yapılmış, hastalığı kapmadığı anlaşılmıştı. Her defasında doktorlara, "İyi baktınız mı" dermiş. Ermeni doktor da, "Çıksın istemez miyiz be! Çıkmooor işte" dermiş.

— *Missouri ziyareti çok anlatıldı ama bir de sizden dinleyelim?*
— 1946 yılında Amerikan Missouri zırhlısı çok meşhurdu. Çünkü Japonya'nın teslim olma anlaşması Tokyo'da bu gemi

güvertesinde imzalanmıştı. Bu gemi İstanbul'a bir dostluk ziyaretinde bulunmuştu. Ne kadar konuksever olduğumuzu kanıtlamak gerekiyordu. Abanoz Sokak baştan aşağı tamir edildi, boyandı, dezenfekte edildi, helalar kireçlendi, yeni perdeler takıldı. Bütün kızlar önce hamamlarda keselenip sabunlandı, nasırları taşlandı, permanganatla ilaçlandı, ardından kuaför salonlarına götürüldüler. Her biri Abanoz saraylarına peri padişahının kızları gibi döndü.

— Bu sıra siz de Abanoz'u ziyaret ettiniz mi?
— Amerikan askerlerinin şehirde kaldığı süre içinde biz Türklerin Abanoz'a girip çıkmaları yasaklanmıştı. Ben bir tanıdık bulmuş, sayesinde boyacı kıyafetiyle Abanoz'da gezinebilmiştim. Her bir köşesini beynimin hücrelerine oymuştum. Uzun uzun anlatmaya lüzum yok. Rüyaydı, rüya! Geçtiğimiz yıllarda İtalya'nın dünyaca ünlü Floransa kentinin, her biri şehircilik ve mimari şaheseri olan, sokaklarını geziyorduk. Bu sırada bir anda kendimden geçtim. Sanki zaman tüneline girmiştim. Etrafıma bakındım. Arkadaşlarımın ellerine sarıldım ve sordum, "Yoksa 1946 yılında mıyız? Abanoz'dan mı geçiyoruz" diye.

— Buradan yola çıkarak, Amerika ile ilişkiler sağlam bir temel üzerine inşa edilmiştir diyebilir miyiz?
— Biz ki Amerikalı dostlarımızın Missouri zırhlısını karşılamaya bu denli içtenlikle hazırlanmışızdır... O günler, bugünkü dostluğun başlangıcıdır. Her ne kadar bazı kimseler Amerika'nın bize karşı sergilediği şimdiki oynaklıkların nedeni olarak o zaman başlayan ilişkilerin "kaygan bir zemine" oturuşunu göstermekteyseler de, ne derece haklıdırlar bilemem.

"Korkuttum mu cicim! Borcum ne?"

— Abanoz'a dair ne çok fıkra var değil mi?
— Abanoz'un unutulmaz fıkralarından biri de şudur: Günün birinde, evlerin en tenha olduğu bir öğle saatinde kapı çalını-

yor. Sürgü deliğinden bakan nöbetçi, münasebetli bir adam görüp kapıyı açıyor. Ama adam içerde birkaç adım attıktan sonra tabanca çekip ateş etmeye başlıyor. Cam, çerçeve, avize şangır şungur aşağıya iniyor. Kızlar kaçıyor ama adam birisini yakalıyor, yukarıya çıkarıyor.

— *Sonra...*
— Tuhaf şey, bir süre sonra adamla kız güle oynaya merdivenlerden iniyorlar. Adam gidip mamayı öpüyor, "Korkuttum mu cicim? Borcum ne" diyor. Yüksek tarifeden 20 lira diyorlar. O ise 40 lira veriyor. Herkese ayrıca bahşiş dağıtıp gidiyor. Kimse bir şey anlamıyor. Olay tam unutulacakken, bir gün yine kapı çalınıyor. Aynı adam içeri girdikten sonra yine tabancasını çekip ateş etmeye başlıyor. Sonra da kızlardan birini alıp yukarı çıkıyor. Bir saat sonra yine gülüşerek iniyorlar. Adam borcunu katlayarak ödüyor, bahşişini veriyor, mamayı öpüyor, tam gidecekken mama soruyor: "Sen deli misin be! Bu kadar masraf ediyorsun, zorun ne? Küçük kızları niçin tabancayla korkutuyorsun?" Adam açıklıyor, "Madamcığım! Tabancayı duyanın her yanı büzülüyor da ondan!"

— *Sizin arkadaş grubunuzda Abanoz müdavimleri var mıydı?*
— Abanoz, o zamanın tüm gençlerin zihnine öyle çakılıp kalmıştır ki akranlarım bugün bile, kişileri ve adlarını unutmamışlardır. Örneğin bizim Semai, 1 numaradan 29 numaraya kadar bütün evlerdeki kızların, mamaların, hatta kapıcıların isimlerini hâlâ bülbül gibi sayabilmektedir.

— *Başka?*
— Gençliğimizde bizim lisede, Abanoz edebiyatı iyice gelişmişti. Günahımız affola ama gerçeği saklayamayız: Biz bu edebiyatı, Serveti Fünun edebiyatından daha iyi bilirdik. Bıkmadan dinlenip, her anlatılışında kahkahadan kırıldığımız bir olay olmuştu.

Ah, ah! Nasıl oldu da...

— *Neydi bu olay?*
— Bu olay, bizim sınıfın meşhur "ineklerinden" birinin Abanoz'dan yaka paça kovulma hikayesiydi. Bu temiz yürekli, hatta saf arkadaşımız, Abanoz'daki genelevlerden birisinin kapısından, tokat ve tekmelerle hırpalanarak sokağa atılmıştı. Başkası olsa bu kadar gülmezdik, ama arkadaşımızın aramızdaki en masum kişilerden biri oluşu, bizi büsbütün azdırıyordu. Kovulmasının nedenini ise bilmiyorduk.

— *Öğrenemediniz mi?*
— Sabrettim. Aradan aylar geçti. Kovulma işi biraz unutulur gibi oldu. Zayıf zamanını kollayıp, "inek" arkadaşımızı konuşturdum. Anlattığına göre, kendisinin hiçbir kabahati yoktu. Kadından da pek hoşlanmış. Acımış da! Daha soyunurken çenesini tutamamış, "Ah, ah! Siz nasıl olup da bu hayata düştünüz" diye sormuş. Gerisini şöyle anlatmıştı: "Niye olduğunu hiç anlayamadım. Kadın bana çok kızdı. Öyle de fena bağırdı ki; 'Ulan hayvan herifler, yetti be! Hepiniz buraya nasıl düştüğümü sorarsınız da, nasıl çıkılacağını söylemezsiniz. Defol' dedi. Sonra da beni iterek odadan dışarı çıkardı. Ancak koridorda pantolonu ayağıma çekip aşağıya inebildim."

— *Peki çocuğu niye dövmüşler?*
— Arkadaşım, bu denli iyi niyetli bir soruya karşılık, neden bu kadar kötü davranıldığını anlayamadan kendini kapının önünde bulmuş. O zamana kadar dayak atılmamış. Dayağı, dönüp peşin ödediği parayı geri isteyince yemiş.

— *Türkiye'de uzun yıllar en çok vergi ödeyen kişi bir genelev patroniçesi olan Matild Manukyan'dı. Bu unutulmak, unutturulmak istenen çok garip bir gösterge, değil mi?*
— Bu âlemden insanların devlete sadakati, devlete sahip çıkma bilinci, her türlü övgünün üstündedir. Çünkü böyle işletmelerin sahipleri, adı dillerde, gazetelerde dolaşan milyarder

pek çok işadamından fazla vergi ödemiştir. Adları yıllardır, vergi şampiyonları listelerinden eksik olmamıştır.

— *Gülhane Parkı'na gider miydiniz?*
— Arife günlerinde sınıfça "mektebi asar," hep birlikte Gülhane Parkı'na giderdik. Park bizim için sessizlik, huzur ve neşe kaynağıydı. Mutlu günlerimiz azdı. Tükenmeyen üzüntüler ve darlıklar içinde yaşardık. Ama Gülhane Parkı günlerinde mutlu olurduk. Ulu ağaçlar altında park sessiz-tenha-temiz ve güzeldi. Duyulan tek ses, parkın son bulduğu Sarayburnu'ndaki denizin dalgalarının çırpıntısıydı.

— *Buraya yakınlarda gittiniz mi?*
— Bir de geçenlerde gittim. Parka, denizle ilişkisini balta gibi kesen sahil yolu tarafından girdim. Artık burası parklıktan çıkmış, çarşı olmuş. On binlerce insan kaynaşıp kımıldaşıyordu. Park bir Asya şehri çarşısı olmuştu. Turşudan fese kadar çeşitlenen satış vardı. Ne hikmetse zeybek giysili birtakım adamlar, odunların ucunda koca kelle dövme dondurmalar sallamaktaydılar. Vicdan fukarası kasetçiler, birtakım adamları iki yüz desibel şiddetinde seslerle böğürtüp inletiyorlardı.

— *Siz sokakta yiyip içmeyi seviyorsunuz...*
— Ben Pertevniyal'i işkembe çorbasıyla bitirdim. Vangel'in beş kuruşluk koca bir tas işkembe çorbasına doğranmış ekmek, öğle yemeklerimin rüyasıydı. Ben o yaşlarda, bir prensese hallenme rüyaları yerine, işkembe çorbası rüyaları gördüğüm için, kendimi küçümsemiyorum. Belki de Rıfat Ilgaz'ın bir şiirini, bu nedenle seviyorum: "Aç karnına ferahnâkten taksim geçen / Üsküdarlı kemancının / Gözünde tüterken / Meşhur işkembeci Rüstem Usta'nın / Sade suya baş çorbası."

"Yap Aydın Bey'e bir çorba" dedirttim

— *Vangel'in çorbası nasıldı?*
— İşkembe kazanının başında kollarını kavuşturur, krallar gibi dururdu Vangel Usta. Eh, işinin de kralıydı hani. İtibarlı

bir müşteri geldiğinde garson bağırırdı: "Yap Abidin Bey'e bir çorba!" Usta onu kendi eliyle yapardı. Ben de bir gün itibarlı müşteri olacağımı, Vangel Usta'nın bana da servis yapacağını hayal ederdim. Uzun yılların ardından ben de sonunda muradıma erdim. "Yap Aydın Bey'e bir çorba" dedirttim.

Her caddenin, her semtin aşçı dükkanları vardı. Her aşçıda elbasan tavadan çiçek bamyaya kadar zengin tencere yemekleri pişerdi. Sebze yemeklerinin yıllarca fiyatı değişmedi: 7,5 kuruş. Et yemekleriyse 12,5 kuruştu.

— *O zamanlar tost, hamburger, sandviç yok muydu?*

— Vardı, bak nasıl? Bazen yüz paralık ekmekle, yüz paralık pastırma alır, okul bahçesinde Emine Hanım'ın duvarı dibinde çöker, onu yerdik. İşin tuhafı şu ki, o zaman pastırma, az da olsa bizim bile alacağımız fiyatla satılırdı. Hayvancılık ölmemişti. Belki 40 gram pastırmayı 250 gram ekmekle katık edebilmek için, dilimleri de iki-üç lokmada ısırırdık, ekmek lokmaları büyük olurdu. Son ekmek lokmasına son pastırma parçasını denk getirebilmek büyük hüner isterdi. Ya ekmek önce biterdi ya da çoğu zaman pastırma. İkisini de son lokmada yutmayı yalnız Kirpi Ziya başarırdı.

— *Pertevniyal'de hep fakir aile çocukları mı okuyordu?*

— Arkadaşlarımız arasında geçim darlığı olmadan yaşayanlardan biri, ayakkabı mağazası sahibinin oğluydu. Bir başkası, babasının ne iş yaptığı sorulduğunda salınarak ayağa kalkar, şöyle bir etrafına bakınır, sonra da, "Atina-Pire Konsolosu" derdi.

Günün birinde yine birkaç arkadaşımıza baba meslekleri sorulurken, sona kalan bir sevgili arkadaşımız bağırarak, "Çöpçü onbaşısı" demişti. Bunun üzerine sınıfta bir kahkaha uğultusu yükselmiş, Talha Hoca öfkeyle, "Utanmaz herifler! Ekmeğini namusuyla kazanan bir adama gülmek aptallıktır" diye gülenleri haşlamıştı. Çöpçü onbaşısının oğlu arkadaş okula Anadolu Feneri'nden gelir giderdi. Vapur, tramvay geliş gidiş günde altı saat. Sonra bu arkadaş değerli bir profesör oldu.

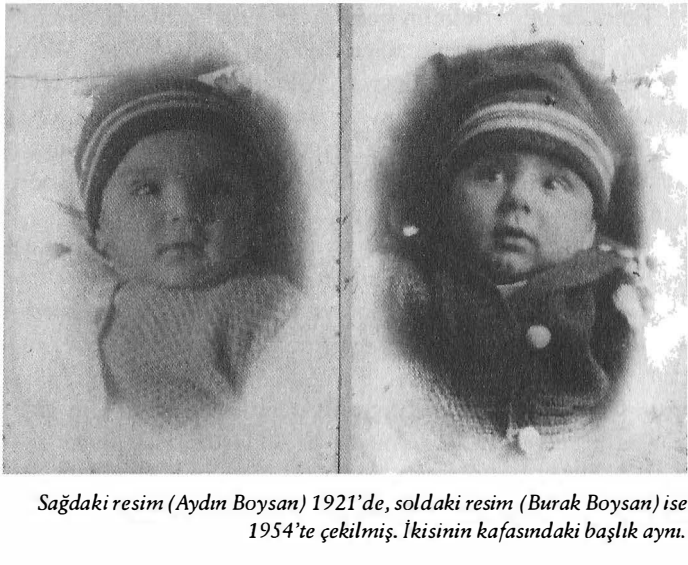
Cumhuriyet'le beraber büyüdüm

— O yıllarda millete hakim olan ruh hali nasıldı?
— Atatürk'ün öldüğü yıl lisenin son sınıfındaydım. Cumhuriyet'in 20. yılında mimarlık öğrencisiydim. 30. yıldönümünde ise çiçeği burnunda bir mimardım. Ben Cumhuriyet'le beraber büyüdüm. 1920'li yılların çocuğu, 1930-40'lı yılların genci olarak geleceğe güvenle ve umutla bakan bir kuşağın son temsilcilerindenim. Ne mutlu yıllardı onlar. 20. yüzyılın sonuna kadar Türkiye'nin dünyanın en önde devletleri arasına katılacağına inanırdık.

— Şimdi bu inanç bir asır daha ötelendi...
— Evet, yaşadığımız zaman çok kötüydü, kışın üşürdük, sırtımız pek değildi. Hele savaş yıllarında. Ama çileli yaşam bize vız geliyordu. Biz zenginliği kıskanmıyorduk. Altı delik ayakkabı bize vız geliyordu. Biz ailelerimizi kesinlikle küçümsemiyorduk. Çevremizde beleş sevdalısı insanlar yoktu. Dürüst kazançlarla yetiniyorduk. Çünkü başımızda "şaibeli" yöneticiler yoktu, bir inancımız, büyük hedeflerimiz vardı, ezan Türkçe okunuyordu.

— Sonra büyü bozuldu...
— Ben bu sözleri on beş-yirmi yıl önce, davet edildiğim toplantılarda söylediğim zaman salon alkıştan yıkılırdı. Ama son yıllarda sırf denemek için aynı sözleri yine söylediğimde kimse tınmıyor. Bana asıl acı gelen gençliğin oralı bile olmayışı. Yoksa biz, gencecik Cumhuriyetimize rağmen, toplum olarak yaşlandık ve çürüdük mü? Bu yaşa kadar yaşayıp da bugünleri gördüğüme kahroluyorum.

— Laleli'den sonra nereye taşındınız?
— Sonra Nişantaşı'na taşındık. Kuyulu Bostan Sokak. 1966 yılında, Karaköy'deki proje büromu Etiler'e taşımıştım. Şimdiki Akmerkez'in karşısında, Seyran Apartmanı'nın zemin katıydı. Orada bayağı ciddi çalıştık. Akmerkez'in yeri toprak

Sağdaki resim (Aydın Boysan) 1921'de, soldaki resim (Burak Boysan) ise 1954'te çekilmiş. İkisinin kafasındaki başlık aynı.

bir sahaydı. Orada bürolar arasında futbol maçları bile yapıyorduk. 1973'te de, Bebek'e inen bir yokuşun az ilerisinde bir daireye taşıdık, proje bürosunu. Hatta bir daireyi de kiraladık; aynı katta iki dairede, kırk kişi kadar bir kadroyla çalışıyorduk orada.

— *Oğlunuz nerede doğdu?*
— Burak Nişantaşı'nda otururken doğdu. Evet 1954 yılıdır onun doğum yılı.

Ankaralı Demokrat Partililerin semti

— *Etiler semti nasıl kuruldu?*
— 1950'lerin başında çoğu Demokrat Partili Ankaralılar bir kooperatif kurmuştu. Adı "Etiler Kooperatifi"ydi. Etiler semtinin ilk binaları bu kooperatif tarafından yaptırıldı. Bahçeler içinde, iki katlı binalardı bunlar. Hâlâ o binaların kalıntıları vardır. Etiler'in çekirdeği odur.

Etiler'de bu yerleşimin kurulmasına neden olanlardan biri Devlet Bakanı Mükerrem Sarol'du. Sarol, Başbakan Adnan Menderes'in yakın arkadaşıydı, çok etkili bir adamdı. Nitekim o da burada beş dönüm arazi içinde bir köşk yaptı. Orası şimdi, Etiler'den Bebek'e inen yolun sağ tarafında, apartman-villaların yapıldığı pahalı bir yer. Çünkü daha sonra Mükerrem Sarol'un elinden çıktı.

— Etiler'in ilk zamanları nasıldı?

— Etiler'in ilk zamanları buraya otobüs bile çalışmıyordu. Kış oldu mu, Etiler-Levent arası kardan kapanırdı, taşıtlar gidemezdi. Kuzey rüzgarı estiği zaman, her yer kar altında kalırdı. O zaman Etiler'deki işyerimizden evlerine iki gün gidemeyen arkadaşlarımız olmuştu. 1960'larda hâlâ kenar mahalle halini korumaktaydı. Sonra iki katlı, bahçeli villalar tek tek yıkılarak yerlerine çok katlı apartmanlar dikildi. Birtakım okullar da geldi buraya. Şişli Terakki Vakfı'nın okulları geldi. Daha sonra Boğaziçi Üniversitesi'nin kuzeyine ek binalar yapılarak eski sınırlar aşıldı.

Etiler'de, şimdiki Akmerkez'in olduğu yer, eskiden semtin futbol sahasıydı. Bu sahaya bakan bir yerde Aydın Boysan'ın mimarlık bürosu vardı. Büro çalışanları, Aydın Boysan'ın menajerliğinde bu sahada futbol oynarlardı.

— Etiler ne zaman bozulmaya başladı?
— Etiler'in Çamlık diye bir semti var. Fıstıkçamı, Boğaziçi'nin çok tipik ağacıdır. Yükselir, yükselir de kalın bir gövde, tepede şemsiye gibi bir çam olur, fıstıkçamıdır. Etiler'in bu semtinde, bu ağaçlar vardı. Bu nedenle adına Çamlık denmişti. Aradan yıllar geçti. 1980'li yıllarda birileri geldi. İki tane hayvani kitlede apartman oturttular buraya. Çamları da kestiler. Daha sonra tesadüfen ayakta kalan iki büyük çamı da dibine asitler dökerek öldürdüler. Uygarlıkla tepişen bir imar örneğiydi bu. Ama sonradan Boğaz irtibatları falan başlayınca bambaşka bir yer oldu. İstanbul'un nüfusu 1950'ye kadar bir milyona varmadı. Şimdi yirmi milyon oldu. Dünyada böyle kepazelik yok ama vaki.

Bebek-Etiler yolunu ben yaptırdım

— Boğazla irtibat sağlayan yollardan biri de Etiler-Bebek arasındaki yol değil mi?
— Şimdi, "Bebek-Etiler yolunu ben yaptırdım" desem kimse inanmaz. Halbuki gerçektir. Eski yıllarda bir arkadaş grubumuz vardı: Pertevniyal'den arkadaşım, İstanbul Belediyesi Başkan Yardımcısı Ahmet Sönmez, yine kadim arkadaşlarımdan Belediye Fen İşleri Müdürü Adnan Özet ve her zaman olmasa bile Belediye Başkanı Fahri Atabey de aramıza katılırdı. Kumkapı'da cumartesi öğlenleri Yorgo'da buluşurduk.

— Nasıl oldu?
— Bir gün Kumkapı'da sofrada Fahri Atabey, belediyenin Tarabya sırtlarındaki arsasına yaşlılar yurdu yaptırmak istediğini söyledi. "Projelerini yapar mısın" dedi. "Yaparım" dedim. Örnek bir Boğaziçi yapısı için kolları sıvadık. Yine bir gün, Başkan Atabey, "Yahu bu projenin parasını ödeyecek tahsisat bulamıyorum" dedi. Sonunda dedi ki, "Ben sana, senin hayrına olacak bir belediye işi yaptırayım." Düşündüm ki, o sırada Etiler'den Bebek'teki sahil restoranlara çok gidip geliyorum. "Şu Bebek-Etiler yolu kötü, bunu yaptır" dedim.

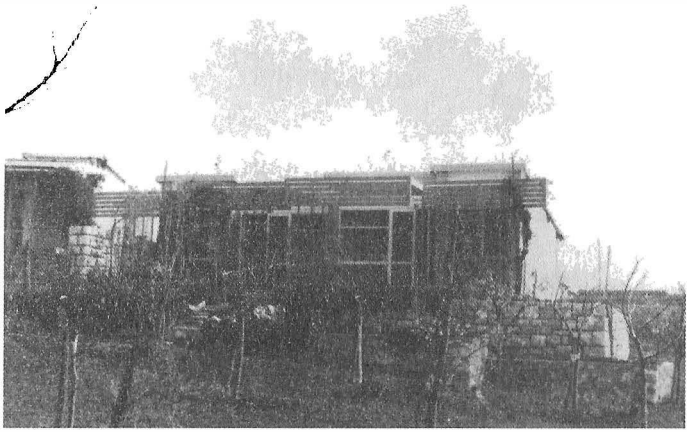

Aydın Boysan, halen yaşadığı Etiler'deki evinin balkonunda.

"Peki" dedi. Ve yaptırdı. Şimdi Bebek-Etiler yolunun yapılmasının sebebi benim. Hatta benim adımı bile vermeye kalktılar, reddettim. Hani içki içilen sofralardan hayır doğar mı? İşte böyle doğduğu da oluyor.

— *Siz evi buraya ne zaman taşıdınız?*
— 1968'de halen oturmakta olduğumuz Etiler'deki bu daireyi satın aldım. Nişantaşı'na gittim, eşime müjdeyi verdim. "Ev sahibi olduk, hemen taşınacağız" dedim. "Nerede" dedi. "Etiler'de" dedim. Ağlamaya başladı. Dağ başına mı gidiyoruz diye. Tabii apartman yaşamı başka bir şey... Mümkün değil, sayamam apartman komşularımızı. Yüzlerini görsem tanımam.

— *Sizin yazlığınız yok muydu?*
— 1962 yılıydı. Mimar Yılmaz Sanlı arkadaşımız Kumburgaz'da filmci Hürrem Erman'a yazlık bir ev yapıyordu. Bir gün dedi ki, "Yahu pazar günleri sağa sola gidiyoruz nasılsa birkaç araba, bu sefer de Kumburgaz'a gidelim. Ben inşaatıma bakarım, siz de denize girersiniz."

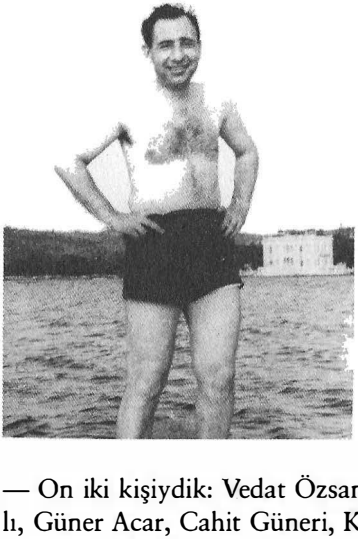

1960'lı yıllar. Kumburgaz'daki yazlık.

— *Gittiniz mi?*
— Gittik. Denizi gayet hoş bir yerdi. Kumluktu denizin içi ve Hürrem Erman'ın arkasında bir arsa vardı; beş dönüm kadar bir arsa. Yılmaz Sanlı, "Bu arsayı ortaklaşa alalım, kendimize birer ev yapalım" dedi, sabahleyin. Biz, "Bırak yahu cehennemin bucağı burası" dedik. Öğle vakti bir de baktım ki arkadaşlar o sözü edilen arsayı dolaşıyorlar. E ben de dolaştım. Akşamüzeri arsayı aldık.

— *Demek Kumburgaz'ı ilk keşfedenlerdensiniz?*
— Lakırdıyı uzatmayalım, evleri yaptık. 43 metrekare evlerdi zaten. Minnacık, hap kadar yapılardı. Bunu çizmesi de uzun bir dava değildi. Ve o geceki kararlara göre biz, o 43 metrekareyi yarım ay biçiminde yerleştirdik araziye. Ortasında müşterek arsamız kaldı. Elektrik yok, su yok ama biz hemen derin bir kuyu açtık, suyu bulduk. Bir yandan da binaların inşaatı hızla başladı. Kırk beş günde biz birinci iskanı yaptık orada.

— *Kaç kişiydiniz? Kimler vardı aranızda?*

1960'lı yıllar. Aydın Boysan Boğaziçi kıyılarında.

— On iki kişiydik: Vedat Özsan, Suat Müftüler, Yılmaz Sanlı, Güner Acar, Cahit Güneri, Kamuran Soyuğur, Necdet Terün, Rauf Sezer, Lami Eser, Gündüz Özdeş, ben ve Hayati Tabanlıoğlu.

— *Sonra oraları ne hale geldi?*

— Şimdi biz orada, hani çok basit evlerde yaşıyorduk ama genç insanlardık. Sabahları işe geliyorduk. Yolda bir saate yakın zaman harcıyorduk. Akşamları dönüyorduk sevine sevine. Biz yedi-sekiz sene, hatta bazen kışları da giderekten, oraya ısındık. Birinci senesinde bahçeye dört yüz tane ağaç diktim. Ellisi kurudu, yüz tane daha diktim. Orası şimdi bir ormancık oldu. Bir açık hava tiyatrosu, bir iskele yaptık. Denize rahat girip çıkalım diye.

Gençliğimiz vardı o senelerde. Hatta bazılarımızın çocuklarını orada sünnet ettirdik. Sene 61-62 idi. Demek ki o zaman ben 41 yaşındaymışım. Seneler geçtikçe gidip gelmeye üşenir olduk. Bir de kalabalıklaşma olunca sıkıntı başladı. Kirlenme, trafik. O nedenle Kumburgaz mazide kaldı.

İKİNCİ BÖLÜM

Güzel Sanatlar Akademisi, Mimarlık Fakültesi Yılları

1942 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nin 60. kuruluş yıldönümünü kutlamıştık. Savaş yıllarından biriydi o yıl. 1882'de kurulan okulumuz altmış yaşındaydı artık. Tüm Akademi hocalarının ve tüm öğrencilerin eserleri sergilendi. Ben de projelerimi astım arkadaşlarım gibi. O sergi ülkemizde mimarlık, resim, heykel dahil, görsel sanatların en büyük ve en değerli sergisiydi.

Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık öğreniminin son yılı. Soldan itibaren arkadakiler: Memduh, Cüneyt, Dündar, Aydın, Kemal, Edmon, Müeyyet. Öndekiler: Hayk, Suphi, Ferdi, Bülent (1945).

— Üniversite yıllarınız Dünya Savaşı'na denk düşmüş... Zor bir dönem diye anlatılır...

— 1940 yılında Güzel Sanatlar Akademisi, Mimarlık Şubesi birinci sınıf öğrencisiydim. Başımda kavak yelleri esiyor. Okuluma çabuk alıştım. Savaşı filan sonraları hissedeceğiz. Okulumuz pek hoştu. Eski Meclisi Mebusan binası, yani parlamento. Binanın önünde; 1957'de yok edilen, büyük ve zevkli düzenlenmiş bir bahçe vardı. Ana girişte insanı karşılayan, Gardıropçu Ali Baba'ydı. Bu aksi görünüşlü, iyi yürekli ihtiyar, hepimizin paltolarını tanıdığı gibi, atölye gömleklerimizi de bilirdi.

— Sonra burası yandı değil mi?

— Hem de cayır cayır. O kadar güzeldi ki! Binanın büyük giriş holü, biraz eski yüzlü ama karakterli bir mimariye sahipti. Tarihin ünlü heykellerinin mulajları, güzel mekanlara hava veriyordu. Mermer merdivenlerde kırmızı halılar seriliydi. Üst kata çıkan merdivenin sahanlığında Louvre'un ünlü *Samothrake Zaferi* heykeli dururdu. 1947 yangınından sonra pek berbat ve ayıp biçimde restore edildi. Restore sözü yanlış... Kötü biçimde yeniden yapıldı.

— Öğrenciler arasındaki ilişkiler nasıldı?

— O zaman Akademi, bütünlüğü olan bir kurumdu. Mimarlık, resim, heykel öğrencilerinin müşterek dersleri bile vardı. Değişik şubelerin öğrencileri kaynaşmıştı bile. Neredeyse ömrümüzü geçirdiğimiz sürekli arkadaşlarımız vardı. Birbirimizin yaptıklarını eleştirmekten çekinmezdik. Ama hep yapıcı olarak... Öğrencilerin ne kadar fakir olduklarına gösterge mahiyetinde anlatıyorum; şimdi artık pek meşhur ressam olan bir arkadaşımız okulda takunya ile dolaşırdı. Çünkü

ayakkabı pahalıydı, bu yüzden takunya giyerdi. Sonraları ünü çok yaygınlaşmış başka bir sanatçı arkadaşımız da bedava yemek için kantinde garsonluk yapardı.

Akademinin rıhtımında torik avı

— Sizin kuşak bu okulu hep özlemle anıyor...
— Çünkü orada paylaşılmış çok anı kaldı zihinlerde. Şimdi orta yerde söylesem, palavracı derler: Biz okulumuzun rıhtımından torik avlardık! Yıl 1943. Tuna Nehri'nden akıntıyla gelen buzlar, bütün Boğaziçi'ni kaplamış. "Fındıklı'dan Üsküdar'a yürüyerek geçenler olmuş" diyorlar. Balıkların kulağına kar suyu kaçmış. Hepsi baygın, oynaşıyor. O takoz gibi koca torikler, su üstünde karınları yukarıda, kımıldanıyor. Biz de Akademi'nin rıhtımında torik avlamaktan yorgun düşüyoruz. Kalın sopalara çatal bağlayıp zıpkın yapıyoruz. Su üstündeki torikleri avlayıp yukarı alıyoruz. On beş gün tıka basa torik yemiştik, bıkmadan.

— Doğanın bereketine rağmen öğrencilik dönemi sıkıntılı geçmiş...
— Mimarlıkta okurken bir yandan da hep çalıştım. Buna mecburdum. Şartlar ağırdı. Dışarıya proje çizdim. Yapı yerleri yönettim. Mesela Düzce'de bir inşaata giderdim. Adapazarı'na akşam 19:00 treniyle gider, 24:00 gibi oraya varır, sonra da tomruk kamyonlarının tepesinde, ertesi sabah Düzce'ye varırdım. Gündüz orada çalışıp ertesi gece aynı yolla İstanbul'a dönerdim.

— O yıllar Akademi'nin ağırlığı neydi?
— 1942 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nin 60. kuruluş yıldönümünü kutlamıştık. Savaş yıllarından biriydi o yıl. 1882'de kurulan okulumuz altmış yaşındaydı artık. O zamanki müdürümüz Burhan Toprak merhumun, kişisel çabalarıyla azametli bir festival olmuştu kutlama. Nur içinde yatsın. Tüm Akademi hocalarının ve tüm öğrencilerin eserleri

sergilendi. Fındıklı'daki yanan binanın duvarlarında bir karış boş yer kalmadı. Ben de projelerimi astım, arkadaşlarım gibi. O sergi ülkemizde mimarlık, resim, heykel dahil, görsel sanatların en büyük ve en değerli sergisiydi. Ankara'dan Devlet Konservatuvarı geldi. *Sofokles*'i oynadılar, konser verdiler.

— *Sınavlar nasıl geçerdi?*
— 1945 yılı nisan ayında Avrupa'da savaş bitti. İki ay sonra, mimarlık bölümünde okuyan bizim sınıf, diploma projelerimizi teslim ettik. Bir hafta sonra da, artık son olarak, milli mimari ödevlerimizi Prof. Dr. Sedad Hakkı Eldem'e sunduk. Ferdi Aksel'le bana düşen görev, Büyük Valide Hanı ile Beyazıt'taki Simkeşhane'nin 50'de 1 ölçeğinde çizimiydi. Beş yüz ayının pöstekisi daha kolay sayılır.

— *Nasıl hazırlanıyordunuz?*
— Beş yıllık yarı aç, yarı tok öğrenciliğin son günüydü. Son haftaların uykusuzluğu, sapsarı suratlarımıza çöreklenmişti. Bu yetmezmiş gibi, ikişer haftalık sakalımız da vardı. Sedad Hoca hafif kızgınlıkla, "Bu haliniz ne efendim? Ne oluyor yani di mi" dedi. Bizse hemen ağlamaya başladık, "Hocam bizim halimiz trajedidir, trajedi!" Hoca senede altı buçuk kere kullandığı gülümsemelerinden biriyle sakin konuştu: "Trajedi değil, tıraş lazım di mi?"

Sedad Hoca'nın yüreklere saldığı korku başka türlüydü. Rüyamızda bile görsek titrerdik. Aradan yarım asır geçti. Ben Sedat Simavi Vakfı'nın ilk mimarlık ödülünü hocam Sedad Hakkı Eldem'e veren jürinin başkanı oldum. Nasıl dilim döner, kalemim oynar benim de bu tarifsiz mutluluğu size anlatabilirim?

Abant'ta ilk sömestr tatili

— *Okul tatil olunca ne yapıyordunuz?*
— İlk sömestr tatilinde arkadaşın biri geldi, "Abant Gölü'ne kayak yapmaya gider misin" dedi. Bolu Valiliği Abant Gö-

lü'nü tanıtmak amacıyla böyle bir program hazırlamış. Kayak takımı ve özel giysileri Bolu Beden Terbiyesi verecekmiş. Kabul ettim. Balıkçı kıyafetim vardı; aba pantolon, sarı muşamba ceket, bir de yün kukuleta. Bunları kuşanıp Haydarpaşa'da 19:00 trenine bindik. Beş kişiydik, benden başka Melih Birsel, Gazanfer Erim, Hikmet Günay ve Deha Pamir vardı. Tren Arifiye'ye beş saatte varıyordu. Kimin umurunda, söyleşip gülüşüyorduk. Geceyi Adapazarı'nda otelde geçirdik. Ertesi sabah Bolu otobüsüne bindik.

— *Rehberiniz var mıydı?*
— Vardı, Şeref diye bir arkadaş. Yolumuzu şaşırmayalım diye jandarmayla birlikte yürüyoruz. Dağda aç kalmayalım diye de, bizim için hazırlanmış, bir katır yükü erzak, katırcıyla birlikte, peşimizden geliyor. Çamur deryasında yürüyoruz, katır ve katırcı geride kaldı. Nasıl olsa yetişir diye beklemedik. Ancak gece yarısı göl kenarındaki konaklama yerine ulaşabildik. İki tane dolunay vardı; biri gökte öbürü gölün yüzeyinde. Açlıktan kıvranıyoruz çünkü erzak katırı henüz ortalıkta yok. Neyse ki burada bize bir tarhana çorbası ikram edildi. Erzak katırı ancak ertesi gün öğlende gelebildi.

Yukarıda anılan semtlerden feyz alan Aydın Boysan'ın bir zamanlar böyle göründüğüne, noter tasdiki olmadan inanmak zor.

Bu yıl 58. yılına girmiş olan Suzan ve Aydın Boysan evliliğinin, ne denli etkili başlamış olduğu görülüyor.

— *Orada ne kadar kaldınız?*
— Abant'ta dokuz gün kaldık. İlk günler göl donmamıştı, alabalık avladık. Sonra göl donunca kayak da yaptık. Tahta kayaklarımız vardı. Tahta, kara yapışmasın diye parafinle yağlanıyordu. Sonra da kayağı ütülemek gerekiyordu. Tele-ski falan yok, otuz dakikada çıkılan tepeden bir dakikada aşağı iniliyordu.

— *Dönüş de gidiş gibi maceralı mı oldu?*
— Dönüşte, yine trene binerek, Haydarpaşa'ya geliyorduk. Biraz sonra kompartımana altıncı bir yolcu geldi. O da konuşmaya katıldı. Alışığızdır ya, "Nerelisin" diye sormaya. Adam, "Erzincanlıyım" demesin mi! Hepimiz heyecanlandık! Çünkü Erzincan depremi yeni olmuştu. Acısı çok tazeydi. Kırk bin insanın depremden ölmesi ülkeyi yasa boğmuştu. Felaketin II. Dünya Savaşı yoksullukları içinde olması, acıları çoğaltmıştı.

— *Bu nasıl kurtulmuş?*
— Biz de merak içindeyiz, sorduk: "Sen deprem gecesi neredeydin?" Adam, "Oradaydım işte" diyor, geçiyor. Bizse bu

talihsiz tanıktan daha çok şey öğrenmek istiyorduk. Fakat adam, "Ben pek fazla bir şey anlamadım" deyip geçiştiriyor. Tozutmak üzereyiz. Bağırdık: "Sen deli misin be? Koca Erzincan yerle bir oldu, sen nasıl anlamazsın" diye neredeyse döveceğiz. O zaman Erzincanlı mahcup bir tavırla itiraf etti: "Anlamadım işte ağabey" dedi, "ben o sıra genelevdeydim."

— *Yurtiçi gezileriniz üniversite yıllarında mı başladı?*
— Lise öğrencisiyken 15 liraya aldığım bir tren bileti ile Afyon üzerinden İzmir'e giderek İzmir Fuarı'nı ve şehrini gezmiş, sonra da aynı biletle bir ay süreyle ülkemizi dolaşmıştım. 15 liradan başka bir ödeme yapmadan.

Şarap fabrikasında ihtisas

— *Mimarlık stajlarınızı nerelerde yaptınız?*
— O zamanlar mimarlık öğrencilerinin, büro ve yapı yerlerinde staj yapma zorunluluğu vardı. Böylece meslek pratiğine, daha öğrenciyken yakınlaşmaları sağlanırdı. Son yıllarda bu yararlı gelenek de sulandırıldı. Öğretimin kendisi gibi...

1942 yazında ben, İzmir'de bir staj yeri buldum. Tekel'e ait Halkapınar Şarap Fabrikası ek inşaatında, sürveyanlık yapacaktım. Saat ücretim 18 kuruştu. Fena para değildi ama her gün saatlerce fazla mesai yaptığım halde yetmiyordu. Kendimizi yeter ücret aldığımıza inandırmanın tek yolu vardı: O da şarap içmek. Öyle ya, şarabı üreten bir fabrika vardı ve biz onun ek inşaatında çalışıyorduk. Fabrikada şarap, derelerde akıyordu sanki. Bu yetmezmiş gibi, Ankara'dan tank vagonla gelen bira, burada şişeleniyordu. Bundan da sebepleniyorduk. Akşam keyfimiz, fabrikada şarapla istim tuttuktan sonra Halkapınar'dan trene binip, Karşıyaka'ya gitmekti. Kıyı yolunda dolaşır, çay içer, dondurma yer, coşarak atlı tramvaya binip kıyı kıyı Papaz durağına kadar giderdik.

— *Anlaşılan İzmir'de yalnız mimarlık değil, şarap üzerine de staj yapmışsınız...*

— Yapı yerinde hem çalışıyor, hem neşemizi buluyorduk. Her bölümden dostlar edinmiştik. Şarap uzmanı bir Fransız kimyager vardı ki onunla karşılıklı şakalaşırdık. Ben Fransızca bilmediğim, o da Türkçe konuşamadığı halde, yine de anlaşıyorduk. Bazen araştırma için üretilen şaraplardan ikram ederdi de bunların kanallarda akanlardan çok başka olduğunu hemen ayırt ederdik. Şarap uzmanı Fransız bir akşam, benim gibi stajyer olan sevgili arkadaşım Faruk Aktaş ile beni, "Degustasyon"a davet etti. Kimyahanenin kolçaklı iskemlelerine kurulduk, şarap tatma töreni başladı.

— *Nasıl oluyor bu tören?*
— Ağzı damlalıklı laboratuvar bardaklarıyla içiyorduk. Mösyö her seferinde, hangi yılın hangi şarabı olduğunu söylüyor, sonra yarım bardak dolduruyordu. Kaç saat geçti, kaç yarım bardak içtik, hesabını bilmem. Ama unutmadığım şu ki, üçümüz birden konuşuyor, birimiz gülünce hepimiz birden kahkahayı basıyorduk. Ben o akşamın nasıl bittiğini hiç anımsamadım. Benim belleğimde, ancak ertesi sabah boy gösteriyor. Tarifsiz eziyetler içinde. Şantiye barakasındaki yatağımda ancak tek gözümü açabildiğim zaman, hava yeni aydınlanıyordu. Kalbimin her atışı, kafama tokmak vuruşu olarak geçiyordu.

— *Şarap çarpması yaşamışsınız...*
— Beynim kafatasıma, dilim ağzıma sığmıyordu. Hem zaten o artık dil değil de zımpara kaplı bir tahta parçasıydı. Bir yerlere tutunmadan ayakta duramıyordum. Ateşler içindeydim. Bu kızışmayı serinletmeye belki ancak şelale altına girerek çare bulabilirdim. Daha sonra yıllarca şarap içmedim.

Piyangodan çıkan eşek ve Pamela

— *Sizin meşhur "Akademi Baloları" vardı, şimdi yapılmıyor...*
— Her yıl 3 Mart'ta düzenlenen Akademi Balosu çok ünlüydü. Yarım asır önce bu balolardan birini düzenleme görevi de

bana verilmişti. Alışkanlıktır ya, piyango düzenleyip gelir temin etmek. Biz de pek çok hediye toplamış, piyangoya koymuştuk. Ben ilginç olsun diye piyangoya canlı bir eşek de eklemiştim. Bütün piyango biletleri satıldı. Bütün hediyeler dağıtıldı. Ama eşeği kazanan, gelip almadı. Sabah oldu herkes gitti. Ben o ünlü Taksim Belediye Gazinosu'nda, eşekle baş başa kalmıştım. Bir süre bakıştıktan sonra, ben de eşeği bir ağaca bağlamış ve eve gitmiştim. Sonrasını bilmiyorum.

— *Yaptığınız böyle başka organizasyonlar var mı?*
— 1950'li yıllarda ben bir balo daha düzenledim. Bu Mimarlar Birliği Gecesi'ydi. Taksim Gazinosu Müdürü "Holivut" Cihat Bey'in hayali hâlâ aklımda. Çok sık gittiğim bu gazinodan unutamadığım bir dansöz de Pamela'dır. Pamela güzel vücutlu genç bir hanımdı. Sahneye bir hayli cömert giysilerle çıkardı. İlginç bir yanı, önünde ve arkasında ikişer püskül asılı olmasıydı. Öndeki iki püskül meme uçlarına, arkadaki iki püskül poposunun iki kanadına bağlıydı.

— *Ne yapardı bu püsküllerle?*
— Pamela önce müziğe uyarak, göğsündeki iki püskülü çevirmeye başlardı. Kendisi dururdu, memelerini oynatırdı. Önce sağa sonra sola. Bitmedi, önce sağdakini sola, soldakini sağa döndürerek. Sonra da durduğu yerde poposundaki püskülleri aynı şekilde çevirirdi. Bu gösterinin finali müthişti: Çünkü Pamela dört püskülü aynı anda bir sağa bir sola çevirmeye başlardı. Paris gazinolarından, Broadway ve Las Vegas'a kadar, bir daha böylesini görmedim.

O yıllarda Amerika-Avrupa arasında transatlantiği gemilerle aşmak demode olmuştu. Dört pervaneli, dört motorlu uçaklar çıkınca gemilere rağbet azalmıştı. Bundan kinaye Pamela'ya da "Dört Motorlu Pamela" derlerdi.

— *Bitirme sınavına nasıl hazırlanmıştınız?*
— 1945 yılının ilk ayında diploma projesi yapmak üzere zihinsel olarak hazırlanıyorduk. Bu işi öyle önemsiyorduk ki,

altı ay süreyle herkesten, ailemizden, çevremizden kopalım istedik. Öyle bir yere gidelim ki, hiç kimse bizi bulamasın, kafa dinleyerek çalışalım. Ferdi Aksel'le bu yerin Çamlıca olduğuna karar verdik. Burada Mazlum Ağa'nın köşkünde bir oda kiraladık. Oda 5 metreye 6 metreydi. Ayda 15 lira verecektik. Ortada bizim odadan büyük hol vardı. Bir ahşap merdivenle inilip çıkılırdı. Merdivenler müthiş gıcırdardı. Hatta denirdi ki, eskiler mahsus gıcırdasın istermiş, çünkü o zaman hırsız giremezmiş.

Bizim normal bir odaya sığmamız mümkün değildi. Çünkü 1 metreye 2 metre çizim masalarımız vardı. Bunları iyi ışık alan, ferah birer köşeye yerleştirmek zorundaydık. Onun dışında iki karyoladan başka eşyamız yoktu. Velhasıl kolay yerleştik. Eşya fazla değildi, ancak Ferdi'nin bir de piyanosu vardı. O piyanoyu da artık yandaki odaya koyduk.

— *Konakların fareleri meşhurdur...*

— Konakta vahşi boyutta ve çok sayıda fare vardı. Bir gece bir tıkırtı üzerine, elektrikleri açtığımızda bir de baktık ki, odamızda, çalışma masalarımızın üzeri dahil, on tane kadar kart fare cirit atmakta ve bizi gayet doğal bakışlarla süzmekte. Tabii o zaman hiç kimsede buzdolabı yoktu, bizde zaten yoktu. Tavana çelik bir tel astık. Ucuna bağladığımız bir sepete yiyeceklerimizi koyduk, amacımız nevaleyi farelerden korumaktı. Ferdi'nin bağırması üzerine fareler kaçıştı. Sonraları birbirimizin varlığını karşılıklı olarak kabullendik.

Dünyayı radyodan takip ederdik

— *Masrafları nasıl karşılıyordunuz?*

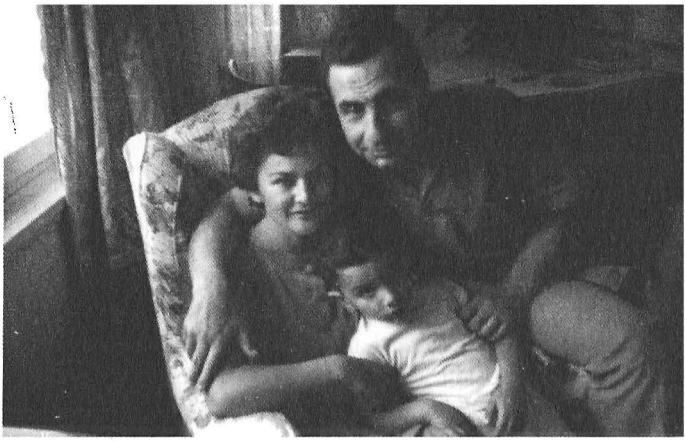
— Biz geceleri sabaha kadar çalışırdık, zorunlu durumlarda dışarı çıkardık. Dışarı çıktığımızda da çalışmaya giderdik. Çünkü bir yandan da para kazanmak zorundaydık. Saati 30 kuruşa resim çiziyorduk. Bunun dışında bütün zamanımızı, o şaheser olmasına dikkat gösterdiğimiz, diploma projemize ayırmaktaydık. Ancak baygın düşünce uyuyorduk.

— Sizi kimler ziyaret ederdi? Radyonuz var mıydı, mesela?
— Orada bizi ziyarete gelen tek dostumuz Maruf Önal'dı. O bizden iki sene önce mezun olmuştu ve asistandı. Projelerimize bazı tavsiyelerde bulunarak yüreğimizi ferahlatan çözümler önerirdi. Moral açıdan da desteklerdi. Televizyonumuz yoktu ama radyomuz iyiydi. O radyodan biz, dünya haberlerini de dinlerdik. Savaş artık sona yaklaşmaktayken Amerika Cumhurbaşkanı Roosevelt'in öldüğünü, sabaha karşı, radyodan öğrenmiştik. Savaşın en ibret verici çözülmeleri gerçekleşirken, yavaş yavaş Almanya'nın göçtüğünü, Berlin'in işgal edildiğini yine o radyodan, yine o odada öğrendik.

— Çamlıca nasıldı o zaman?
— Çamlıca'nın o zaman, güzel bahçeleri ve koruları da vardı. Geçenlerde gittiğimde, bunların kısmen yok olduğunu, yerlerine binaların yükselmiş olduğunu gördük. Asıl üzüntü veren şey, Çamlıca Tepesi'ndeki Çelik Gülersoy'un yaptığı kahvehanenin bayağılaşmış işletmesiydi. Pek bayağı biçimde, alçak masalarla ve hasır örgülü tabure benzeri alçak iskemlelerle donatmışlar. İnsanlar orada İstanbul'u seyretmek zevki için değil de, bir çeşit kaçış için bulunuyorlardı. Mekandan bayağılık akıyordu.

— Bir çıraklık döneminiz oldu mu?
— Galata'da, Eski Gümrük Sokak'taki handa, stajyer olarak çalışmaya başladığımda tek kişilik orkestra gibiydim. Proje çizer, hesap yapar, iş takip eder, akşam paydosundan sonra da yazıhaneyi siler süpürürdüm, daha öğrenciyken.

— Galata nasıldı o yıllar?
— Cumhuriyet'in ilanından beri, Galata'nın 19. yüzyıldan kalma çehresi daha o zaman değişmemişti. Galata sokaklarını epeyce harmanlamıştım. Tavukçu dükkanlarındaki hayvancıklar canlı satın alınır, kestirilip yoldurulur, paket yaptırılırdı. Bu daracık sokaklar, çok pis kokardı. Kadıköy iskelesine yakın yerlerde, puf böreği satılırdı. Sandviç bilinmezdi.

Boysan ailesi üç kişi olmuş.

Hangi yenilikçi belediye başkanının marifetiydi unuttum. Bütün dükkan ve işyerlerine de sağı-solu yarım daire, aynı boyda tabelalar asılırdı.

Güzelim kızı kör bir herife vermişler

— *Okuldan hemen sonra mı evlendiniz?*
— Hayır, askerlikten hemen sonra evlendim. Askerde İstihkam Bölüğü futbol takımı kaptanı olarak saatlerce futbol oynardım. Beden gücüm zayıflamasın diye, her gün yediğim karavanın üzerine on beş tane de yumurta içerdim! Bu yumurtalar yüzünden vücudumda sivilceler çıktı, bir gözüm arpacıktan kapandı, ancak bir bıçak sırtı kadar aralık kaldı. Sonra ben o gözlerle Nisan 1949'da İzmir'e giderek evlendim. Gelin ve damat olarak eşimle tek tek masaları dolaşıyorduk. "Ne de birbirine yakışmışlar" diyen konuklar, biz az öteye gidince, "Vah vah! Güzelim kızı, kör herife vermişler" diyorlardı.

— *Ama evlilik size şans getirmiş...*
— İzmir'de mimarlıktan kazandığım, saati 18 kuruş olan ilk

ücret uğurlu ve bereketli olmuş, sonra daha büyük paralar da kazanmıştım. "Yine İzmir'de yaptığın evlilik bereketli oldu mu" diye sorulabilir. Bilmem ki ne diyeyim... Bunca yıldır, o akşam evlendiğim Suzan Hanım'la evliyim. Evliliğim tek eşte kaldı. Ama evlilik denen kurumun bereketi de demek ki böyle oluyor.

— Hazır söz İzmir'den açılmışken, bir mimar gözüyle biraz daha bu kenti anlatır mısınız?
— İzmir benim rüyalarımın sahil şehriydi. Kordonboyu'ndaki iki katlı seyrek binalar, bahçeler içindeydi. Ağaçlar ve çiçekler arasındaydı. Birkaç istisnası dışında, İzmir Kordonboyu tipik yapıları yok edildi. Yerine on katlı bitişik nizam apartman daireleri yapıldı. Bu vahşi duvar Alsancak'tan başlayıp, batıya doğru kilometrelerce uzanıyor. Karşıyaka da öyle.

İnönü heykelinin kaidesi

— Mimarlıktan kazandığınız ilk parayı hatırlıyor musunuz?
— Mimarlık mesleğinden ilk kazancımı bir proje yarışması desinatörlüğü yaparak edindim. Taksim Meydanı'nda yapılacak İnönü heykeli kaidesi için bir yarışma açılmıştı. Heykeli o sırada Güzel Sanatlar Akademisi'nde heykel öğreten Alman Yontucu R. Belling yapmaktaydı. At üzerindeki İsmet Paşa heykelinin, anıtsal bir kaidesi olmalıydı. Yarışma yalnız kaide içindi.

— Anıtı kim sipariş etmişti?
— Bu anıtı yaptırmayı akıl eden ve uygulamaya sokan, zamanın İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütfü Kırdar'dı. Hazret daha sonra, İsmet İnönü düşmanlarının toplaştığı Demokrat Parti ileri gelenleri arasına katılmıştı. Yarışmaya katılan çok sayıda proje arasında, asistanlarımız (sonraki profesörler) Mehmet Ali Handan ve Feridun Akozan'a ait olan anıtsal heykel kaidesi projesi, birinciliği kazanmıştı. Biz sınıf

Suzan Boysan, Erzurum - Dumlu'da, askerlik yapan Aydın Boysan'ı ziyaret ederken.

arkadaşım Ferdi Aksel'le birlikte, bu projenin çizimini ve maketini yapmıştık.

— *Ne kadar kazandınız?*
— Bu işimizde arkadaşımla birlikte 10'ar lira kazanmıştık. Sayı küçümsenmesin, bu para bizim yüzümüzde güller açmasına yetmişti. 10 lira o zamanın değeriyle, yaklaşık 8 dolar etmekteydi (1942). Doların alım gücü de o zamana göre en az on kez düştüğü için, diyelim ki, bu para günümüzün 100 doları gibi bir şeydi. Tahin helvasından bıktığımız için, bir öğle yemeğini Konya Lezzet Lokantası'nda bile yiyebilmiştik.

— *Ama sonra bu kaide boş kaldı değil mi?*
— Bu kaide inşa edildi. Heykel de tamamlandı. Ama heykel uzun yıllar kaide üstüne oturtulmadı. Kaide, yazılarına tahta kaplanarak, yıllarca Taksim Meydanı'nda kalakaldı. Sonra da yıkılıp kaldırıldı. Heykel son yıllarda Maçka'da inşa edilen bir kaidenin üzerine oturtuldu. Bu iş, baştan sona, sadece bize özgü bir ayıplar dizisidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Mimarlık Mesleğine İlk Adım

Bizi Van'dan Hakkari'ye götürecek aracı görünce, açıkçası başıma neler geleceği konusunda kara kara düşünmeye başladım. Bu düpedüz bir kamyondu. Şoför mahallinin arkasında, beş kişinin daha oturabileceği kapalı bir yer vardı. Kamyonun üstünde "Hakkari dağlarını aşan Ford" yazıyordu.

Aydın Boysan (ön sırada açık renk pardösülü) inşaat ekibiyle Düzce'de, 1945 yılında.

— Siz gazetecisiniz ama asıl mimarsınız, ilk yapınızı hatırlıyor musunuz?
— Çok partili hayata geçişin sancılı bir döneminde, 1945 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nin mimarlık bölümünden mezun oldum. Daha önce ufak tefek işler yapmıştım sağda solda ama amacım biraz para kazanıp yurtdışına gitmek; Amerika'ya gitmek mesela. Hatta Ferdi Aksel benden önce gitti. Nasıl gitti? 50 lira ondan, 100 lira bundan borç para alarak. Vapurla gitti Amerika'ya. "Ben para kazanıp geleceğim, seni kurtaracağım" demişti giderken.

— Amerika'ya gitmek için siz ne yaptınız?
— Ben de Amerika parası kazanmak için Hakkari Hükümet Konağı inşaatının şantiye şefliğini kabul ettim. 1946 seçimlerinden üç ay sonra, ağustosta, ekibimle yola çıktık. Bu arada o seçimlerde Hakkari adayı Selim Seven, oyların yüzde 98'ini alarak milletvekili seçilmişti. Bu sayının bir sahtekarlık olduğunu düşünmüştüm. Yanılmışım, Hakkari'ye indiğimde görmüştüm ki bu kişi bir şeyh efendidir. Bütün seçmenler, gerekirse sedye ile taşınarak şeyh efendiye oy vermiştir.

Hakkari'nin üstünde koyun resmi vardı

— Doğu sınırında bir devlet ihalesi, hangi bakanlığın işiydi?
— Hakkari'ye hükümet konağı yapacağız, Bayındırlık Bakanlığı ihalesi. Yola çıkmadan haritayı açıp baktım, Hakkari'nin üstünde koyun resmi vardı. Denizden 1.700 metre yüksekte. Çevresinde 3.500-4.000 metrelik dağlar var. Havası suyu çok güzelmiş. 15 Ağustos'ta Van'a vardık. Nasıl vardık, önce trenle Kurtalan'a, oradan da kamyon mu, otobüs mü

20 Ağustos 1946, Van. Ayaktaki Aydın Boysan.

belli değil, gayet harap bir araçla, yolcularla kucak kucağa Tatvan'a geldik. Burada Denizyollarının işlettiği temiz bir otelde geceledik. Buradan yine harap bir vapurla iki günde Van'a geçtik.

— Van'dan Hakkari'ye nasıl gittiniz?

— Bizi Van'dan Hakkari'ye götürecek aracı görünce, açıkçası başıma neler geleceği konusunda kara kara düşünmeye başladım. Bu düpedüz bir kamyondu. Şoför mahallinin arkasında beş kişinin daha oturabileceği kapalı bir yer vardı. Kamyonun üstünde "Hakkari dağlarını aşan Ford" yazıyordu. Ancak tekerlekli bu perişan taşıt kardan ötürü bir türlü yola çıkamıyordu. O zaman belediye hoparlörü yok, tellal vardı. Tellal bağırttılar, Hakkari kamyonu 23 Ağustos'ta yola çıkacak diye. Biz Erciş Oteli'nde kalıyorduk. Şoför Hamit bizi otelde bulup yola çıkış gününü bildirecekti. Van'da bir hafta karların erimesini bekledik.

— Kamyon nasıldı, şoföre güveniyor muydunuz?
— Bunları günü gelince öğrenecektik. O gün nihayet geldi: Kamyonun başında elliye yakın yolcu toplandık. Eşya ise dağlar gibi yığılıydı. Kadınlarla çocuklar iki sıralı şoför mahalline istif edildi. Eşyalar denk edilip sıkıca bağlandı. Biz de eşyanın üstüne salkım saçak tırmandık. O zaman henüz Başkale yolu yoktu, Gürpınar üzerinden Karadağ yoluyla gidiliyordu. Yol dediysem, sözün gelişi, aslında yol falan da yoktu. Şoför Hamit, bakışları garip bir adamdı. Delinin tekiydi Hamit ve Hakkari'ye tekerlekli taşıt olarak kamyon götüren ilk adamdı. Hava kararınca ilk molayı elli kilometre kadar ileride bir yerde verdik. Geceyi orada titreyerek geçirdik.

— Ertesi gün neler oldu?
— Ertesi gün önümüzde yüz on kilometre yol var. Sabah erkenden yola çıktık. Şoför Hamit bakıyor, her yer kar, yoldan iz yok. Bir yerlerden gidiyor ama nereden gittiğini ne biz biliyoruz, ne de kendisi. Yokuş bir yer geliyor mesela, çıkarken kamyonu hafifletmek lazım. Biz aşağı indiriliyoruz ve kamyon ga-va, ga-va diye inleyerek yokuşu tırmanıyor ve biz arkasından koşarak yetişiyoruz. Bugün bir-iki saatte gidilen yolu biz o zaman ancak iki günde alabildik.

— Hakkari'de otel var mıydı?
— Ne gezer, elektrik bile yok. Ağaçlar arasında bir yoldan girdik Hakkari'ye. İlk önce bize cennet gibi gözüktü. Meydan gibi bir yerde durunca gördük ki yüzlerce kişi ellerinde lüks lambaları ve fenerlerle bizi karşılıyorlar. "Yaşa, var ol" sesleri arasında başta vali bey, mülki ve askeri erkan, gelenleri kucaklıyor. Herkes herkesle bağıra bağıra konuşuyor, sarılıp öpüşüyor. Meğer sevinçtenmiş, çünkü on bir aydır Hakkari'ye gelen ilk taşıt buymuş. Bir şenlik ki unutulmaz! Şimdi biz, "Yahu otel gibi bir yer, han man nerede var" dedik. "Burada öyle bir şey yoktur" dediler, "Vali bey okulda bir sınıfı boşalttı, size ayırdı, orada yatacaksınız." O gece orada yattık.

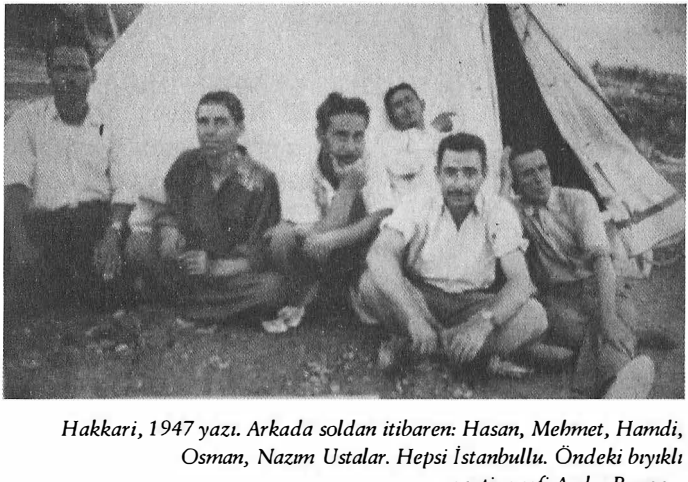

3 Ekim 1946, Hakkari. Aydın Boysan, en sağdaki kasketli genç.

— *Yatak, yorgan?*
— Biz yanımızda yatak götürmemiştik. Çünkü Hakkari haritalarının üzerinde koyun resmi vardı. Nasıl olsa yatak yapacak yün buluruz sanıyorduk. Biz o gece kuru tahta üzerinde yattık ve günlerce böyle sürdü. Koyun alıp da, yününü kırkıp yıkayıp, yatak diye altımıza atmak kabil olmadı. Bir sefil hayat başladı. Hava biraz yumuşayınca çadırlara yerleştik, saman üzerinde yatmaya başladık.

Valinin makam katırı

— *Hakkari o zaman nasıl bir şehirdi?*
— Hakkari o zaman topu topu iki sokaktı. Sokakların kesiştiği yerde Vali Konağı bulunuyordu. Başka doğru dürüst bina yoktu. On kilometre çevresindeki köylerle birlikte nüfusu ancak iki bin kadardı. Hakkari'de hava erkenden kararırdı. Hele kış günleri karanlığın kent üzerine çöküş saati 15:30'u geçmezdi. Valinin makam arabası yoktu, rahvan gidişli bir makam katırı vardı. Hakkari'de o zaman aşçı dükkanı, fırın da yoktu, halk ekmeği jandarma fırınından alıyordu.

Hakkari, 1947 yazı. Arkada soldan itibaren: Hasan, Mehmet, Hamdi, Osman, Nazım Ustalar. Hepsi İstanbullu. Öndeki bıyıklı şantiye şefi Aydın Boysan.

— Sizin ekip kimlerden oluşuyordu, kaç kişiydiniz?

— Biz yedi kişiydik, Celal Ağabey, Kasımpaşalı Hamdi Kalfa, Hasan, Osman, Mehmet, Nazım Ustalar ve ben. Hemen ne yapacağımızı düşünmeye başladık. Çare arıyoruz. Malzeme olarak hiçbir şey yok ortada. Çimento Sivas fabrikasından geliyor. Sivas fabrikasından kamyonla Kurtalan'a, kamyondan indirilmeden gemiyle Van'a geliyor. Van'dan sonra da hayvan sırtında Hakkari'ye taşınıyordu. Yahu kereste diye bir lakırdı bile yoktu! Dikili ağaç satın alıyoruz, hızara götürüp biçtiriyoruz ve ondan sonra da biçilmiş ağaçları hayvanlara yükleyip taşıtıyoruz. Nerelerden?.. On kilometre, on beş kilometre öteden. Nerede ağaç bulduysan...

— Taş?

— Taş yok, hep yuvarlak taşlar var. Dere taşları var. Yuvarlak taşlarla inşaat yapılamıyor. Şantiye binamızı bitirmeye uğraşıyoruz. Bunun için dinamitle taş çıkarttık ve onu taşıdık. Hatta binanın çabuk bitmesi için iki gün ben de duvarcılık yaptım orada. Teşvik anlamında. Hakkari'de işçi bile yoktu. Usta yok, kalfa yok. Neden yok? İki gün çalışıyor, sonra

Genç mimar Aydın Boysan Hakkari'de şantiye çadırının önünde..

kaçıyor adamlar. İki günlük yevmiyeyi alan, refaha erdiğini sanıyor. Karısına bir kumaş götürüyor. Ohoo, o mutlu artık.

— *İşçi bulmakta zorlandınız mı?*
— O zamanlar daha çay ekimi başlamadığı içini Karadenizliler gurbetçilik yapardı. Yapı yerlerinin lokomotifi çoğu yerde onlar olurdu. Bizim takımdan da bir bölümü Karadenizliydi. Şaka konusunda en azgın olanları onlardı.

— *Ne gibi?*
— Taş ocağı işlettiğimiz için elimizde dinamit vardı. Ne kadar kontrol etsek, yine de yürütüyorlardı. Günün birinde işçilerden biri işe gelmekte gecikmişti. Ustalara nedenini sorunca, "Evdeki ateşi bir türlü yakamamış da ondan" cevabını almıştım. Bir anlam veremedim. Meğer bizim şakacı arkadaşlar adama sobayı tutuşturması için küçük bir dinamit vermişler. Evin yarısı havaya uçmuş, adam şimdi evini onarıyormuş da onun için işe gelememiş.

Balyozla bile vursan patlamaz

— Sonra öğrendiler tabii...

— Hayır öğrenmediler. Bu ekip hiç uslanmadı. Yine bir gün, dinamitin ateş olmadan patlamayacağını iddia etmişler. "Balyozla bile vursan patlamaz" demişler. Bahse tutuşmuşlar. Bir sivri akılı, ufak bir dinamit parçasını (bereket ufak) örs üzerine koyup üstüne balyozla vurmuş. Zamansız patlamayı ben de duymuş, merak ve endişeyle olay yerine koşmuştum. Karadenizlilerden gayrısı panik içindeydi. Balyoz adamın elinden bir füze gibi uçarak üç tarla öteye düşmüştü. İyi tesadüf, kimseye bir şey olmamıştı.

— Çadır hayatı daha ne kadar sürdü?

— Kasım ayındayız ve biz hâlâ çadırdayız. Şantiye binası bitmedi çünkü. On birinci ayın sonuna kadar çadırda kaldık. Bu arada koyun aldık. Yünlerini kırkıp yıkadık, yataklara doldurduk da samanda yatmaktan kurtulduk. Çadırda teneke soba yakıyorduk. Yüzümüz pişiyor, sırtımız donuyordu. Sonunda çadırı terk ettik, vali konağının ahırına sığınmaktan başka çare yoktu. Vali Cahit Ortaç bize orada yatma izni

Hakkari Hükümet Konağı inşaatının kazma-kürek takımı. Aydın Boysan önde taburede oturuyor.

verdi de donarak ölmekten kurtulduk. Bizimle beraber on kadar atla paylaşıyorduk ahırı. Kerataların her biri bir kalorifer radyatörü gibi ısı yayıyordu. İliğimiz, kemiğimiz ısındı. Koku mu? Önemi yoktu.

— *Şantiye binası ne zaman bitti?*
— On ikinci ay geldi, şantiye binasına girebildik ancak ve ilk gece kendimizi cennete ulaşmış sandık. Kısa zamanda burasını yaşanır hale getirdik. Artık mutfağımızda sıcak tencere yemeği yapabiliyorduk. Ekmeğimizi de kendimiz pişiriyorduk. Otlu-peynir vardı, rakı da...

— *Hakkari Valisi Cahit Ortaç dediniz...*
— Türkiye'nin en genç valisiydi. 35 yaşında. İstanbul'un Aksaray semtinde yetişmiş. Gözlerinden sevgi fışkıran bir valiydi. Daha sonra Kırklareli ve Bursa'da görev yaptı. Vefatına kadar sürekli olarak, ailecek görüştük.

Bağlamanın düğümü / İsterler öldüğümü

— *Diğer kamu görevlileriyle aranız nasıldı?*
— Akşam oldu mu çadırımıza ilk düşen Hâkim Bey olurdu. Güzel yaşamış bir kişiydi. Burasını çok yadırgıyordu. Onu, sabah kapıda günlük gazete bulmak, Kumkapı'da balıkla rakı içmek masallarıyla eğlendirirdik. İkinci kadehten sonra Marangoz Mehmet saz çalmaya başlardı. Hep bir ağızdan da söylerdik: "Bağlamanın düğümü / İsterler öldüğümü / Sağ yanım yastık ister / Sol yanım sevdiğimi."

— *Orada imkanlarınız nelerdi?*
— Meze olarak otlu peynirle bulgur pilavı vardı. Saç soba, tezekler harladığında titrer, silkelenir, suratlarımızı yakar, beş dakika sonra ortalık yine buz keserdi. Dağ rüzgarları çadırı deler geçerdi sanki. Tam o sırada Hâkim Bey önerirdi, "Bir hava almaya çıksak yahu!" Ben de buna tozuturdum ama çıkardık. Hakkari'nin topu topu iki sokağı vardı.

Kim hangi evde oturur herkes bilirdi. Sokağın birisinin başına gelir dururduk. Hâkim Bey bağırırdı: "Rıza Bey!" Gaz lambası cama yanaşır, perde aralanır, Rıza Bey'in yüzü camda görünürdü. Hâkim Bey kükrerdi: "Nasıl yer burası yahu? Sokaklar bomboş. İnsan yüzüne hasret kalıyorum." Sonra sırasıyla öbür evlerin sahiplerine davetiye çıkarılırdı. Bir sonraki hava alma turuna kadar, kuytu bir yere, çadıra dönerdik.

— Başka neleriniz vardı?

— Başka nelerimiz vardı? Ben şantiye şefi değildim de çiftlik kahyasıydım sanki. Emrimde bir koyun sürüsü ve otlak vardı. Niğde'den bahçıvan getirerek yetiştirdiğim bostan, kendi fırınımız ve mutfağımız da vardı. Amâ balığın yerini hiçbir şey tutmuyordu. Aklımız fikrimiz varsa balık, yoksa balıktı.

Dinamitle balık avı

— Hakkari'nin meşhur Zap Suyu var...

— Evet, tarafımdan orada bir hınzırlık icra edilmişti. Ne de olsa Samatyalıyım ben. Samatya'da dinamitle balık tutardı bazen avcılar. Bilirim nasıl dinamit atıldığını. Zap Suyu dünyanın en deli nehirlerinden biridir. Kentin hemen dibindeki kanyondan geçer. Kırk kilometrede bin metre irtifa kaybeder. Bazı yerlerde durulur ama bazı yerlerde de korkunç şelaleler halinde akar. Onun o durulduğu yerlere dinamit atıp dinamitle balık tutmaya başladım. Bu kulaktan kulağa duyulmuş, Hakkari'de ne kadar memur varsa yolumu gözler olmuştu.

— Herkes balığa hasret...

— Zaten bunların bir kısmı da Batılı insanlardı. Mesela Beykozlu Jandarma Kumandanı Binbaşı Salih Bey. İstanbullu bir adam. Sonra Emniyet Müdürü Ali Bey, o da Beykozlu. Aynı tiyatrolara gitmiş, aynı filmleri görmüş, benzer kitaplar okumuştuk.

— Balıklar gelince?

— Bunlar balık lafını duyunca çıldırmışlar zaten. Akşam at üzerinde, sopalara hevenk hevenk asılı yirmi kilodan fazla balıkla ve muzaffer bir komutan edasıyla Hakkari'ye döndüm. "Var ol, nur ol" sesleri arasında balıklı bir akşam sofrası kurduk. Şerefe beş lüks lambası birden yakıldı. Balık boldu, evlere bile yolladık. Çocuklar balığın kokusunu bilmiyor. Kokladıktan sonra, nedir bu diye şaşırıyorlar ama yedikten sonra hoşlarına gidiyordu falan. Velhasıl o bizim şantiye hayatımız, şantiye binasına girdikten sonra bir derece ıslah oldu.

— Kış bastırınca ne yaptınız?

— Kış bastırınca İstanbul'a döndük. 1947'nin ilk günü Hamdi Kalfa ile atlı olarak yola koyulduk. Hakkari-Van arası, yaya olarak, iki yüz elli kilometreye yakındı. Önce Zap Vadisi'nden Başkale'ye, oradan da Çuh Gediği'ni aşıp Hoşap (Güzelsu) yoluyla Van'a varacaktık. İlk gün Zap Vadisi'nin meşhur Kapanlar Yolu'nu aştık. Bu yolun genişliği bir karıştı. Atlar, katırlar yüzyıllardır aynı yerlere basarak yürümüşler, bastıkları yerlerde ayak çukurları peydahlanmış. Bir yanımız sarp yamaç, öbür yanımız uçurum.

— Nerelerde konakladınız?

— Birinci gece üç evli bir köyde kaldık. Saç sobada tezek yakıp ısındık. Bulgur pilavı yedik. İkinci günümüzde benzer şekilde geçti. Kar, yol, çukur her yeri kaplamıştı. Telgraf direklerini takip ederek yolumuzu buluyorduk. Kar yer yer direklerin boyunu aşıyordu. Karların üstünde yürürken, telgraf tellerinin tepesine basarak, potin bağcıklarımızı bağladığımız oluyordu.

— Van-Başkale arası şimdi bir saat...

— Biz o zaman Başkale'ye ancak üç günde vardık. Bir han odasına yerleştik, burada sıcak yemek bulduk. Başkale'de o zaman Yahudi bir bakkal vardı, bunun dükkanında limon bulduk, limon! Bir düzine aldık, o akşam yemeğinde olur ol-

maz her yiyeceğin üzerine limon sıktık. Dördüncü gün, üç saatlik bir yolculuktan sonra birkaç evden oluşan bir eve yerleştik. Deyim yerindeyse burada "komple pansiyon" kalıyorduk, yani atlarımızla birlikte. Kaldığımız odanın boyutları sekize sekiz metre kadardı. Ortada dört kalın direk ağır toprak damı taşıyordu. Tam orta yerde bir tandır gömülüydü. Sabah erken tandır yakılıyor, duman çatının tam ortaşındaki, tandırın şakulindeki delikten güya çıkıyordu. Bu delik hem havalandırma, hem de ışık içindi. Çünkü bu binanın hiç penceresi yoktu.

Atlar, keçiler, buzağılarla bir arada

— *Sizden başka kimse yok muydu?*
— Bizden başka on yolcu daha vardı. Ev sahibinin çoluk çocuğu da buradaydı. "Kaç çocuğun var" diye sorunca, "Var vallah, altı, yedi, sekiz, dokuz tane" dedi. Fazlaydı, nazar değmesin diye saklıyordu. O gece toplam kırk can kadar vardık. Atlar, buzağılar, keçiler, köpekler hep bir aradaydık. Herkese karış hesabı yatacak yer gösterildi. Sabahın ilk ışıkları damdaki delikten süzülünce hemen yola çıkmak istedik. "Yapmayın, etmeyin, çıkmayın; tipi var, kaybolursunuz" dediler. Dinlemedik, yola çıktık. Ama on adım attık, öyle acı tipi vardı ki yönümüzü kaybettik. Bağıra çağıra evi zor bulduk. Tipiden iki metre ilerisi görünmüyordu. Bir gün daha kaldık.

— *Sonra neler oldu?*
— Yolculuğun altıncı sabahı tipi dindi. Çuh Gediği'ne doğru tırmanışa geçtik. On iki saatlik zorlu bir yürüyüşten sonra Hoşap'ta Salih'in hanına vardık. Burada Salih'in yerine varmak, dünyaya yeniden gelmek demekti. Aradan uzun yıllar geçtiği halde Hancı Salih'in konukseverliğini unutamıyorum. Hani ömrümde gecesi 400 yüz dolarlık otelde bile kaldım misafir olarak. Ama Salih'in hanındaki yaşama zevkini hiçbir yerde bulamadım. Salih bize bir tavuk pişirdi. Allaaah! Bir de

pilav yaptı, pirinç pilavı... Allaaaah! O tavuk suyuna şehriye çorbasının tadı yaklaşık yarım yüz yıldır damağımda. Burada karşılaşıp tanıştığımız Karadenizli kervancı Rıza, "Salih'in hanı gibi otel İstanbul'da bile yoktur" dedi. Onu da sofraya buyur ettik. Ne de olsa yirmi gün önceki İstanbul gazetelerini okumuş adamdı.

— *Yolculuğun kaçıncı günündeyiz?*
— Yedinci günün gece yarısı kendimizi, Van'da Erciş Oteli'nin katibi Abdullah Efendi'nin müşfik kollarına emanet ettik. Yolculuğumuzun sekizinci günü için tek seçenek vardı: Hamam! Çünkü bitlenmiştik. Sabah gittiğimiz hamamdan akşama doğru ancak çıkabildik. Rahatlamıştık ama öte yandan Tatvan'a giden vapuru iki gün önce kaçırmıştık. Beş gün burada bekleyecektik.

— *Ne kadar beklediniz?*
— Ama bir umut ışığı belirdi, ertesi günü Tatvan'a bir çatana hareket edecekti. Fakat yolcu almıyordu. Kaptanı razı edebilirsek binecektik. Otel katibimizden öğrendik ki meğer kaptan likör severmiş. Hele hele nane likörüne bayılırmış. Perişan Van sokaklarında geberesiye likör aradık. Zembilde yeşil yeşil üç şişe likörle kaptanın karşısına dizildik. "Selamünaleyküm, aleykümselam"dan sonra Kaptan, "Ne var, ne geldiniz" dedi. "Bizi yarın alın" dedik. "Olmaz" dedi, yüz vermedi. Hiç utanmadan yılıştık. Kaptan yumuşadı. Ertesi sabah sekiz saatte biz Tatvan'a geçtik.

— *Tatvan'dan sonra yolculuk nereye?*
— Tatvan'dan Bitlis'e gitmemiz lazım ama taşıtlar çalışmıyor. Kar öyle bir yığılmış ki Rahvan Düzü dedikleri belalı bir yerden yürüyerek geçtik. Eşyalarımız için kiraladığımız katırla birlikte. Rahvan Düzü, yirmi-yirmi beş kilometre kadar bir yoldur. Bizden bir hafta önce bu kısacık yolda sekiz kişi donarak ölmüştü. Yol boyu her üç kilometrede bir sığınaklar vardı.

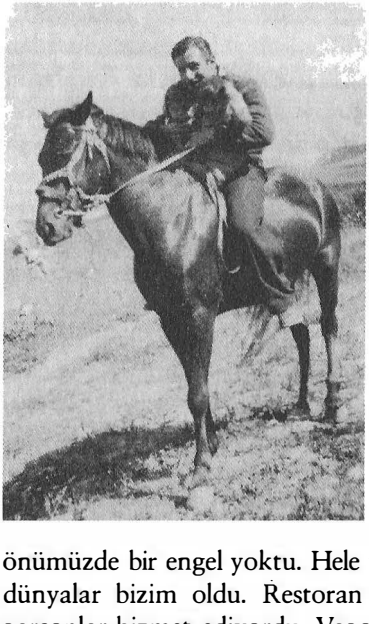
— Ne cesaret? Yola ne zaman çıktınız?
— Ocak ayının 10'u olmuştu. Bitlis'e geldik gece. Buradan taşıt bulup trene yetişeceğiz. Bitlis'te oteller dolu. Kapılarını açmıyor oteller. Çalıyorsunuz, açmıyor. Otelin birine gittik. Kapıyı çaldık. "Kim o" dedi. Ben de bir tabanca vardı. Yirmi dört mermi atardı. Toplu tabanca, iki dairede, on ikişerden yirmi dört mermi atıyordu. Öyle de ağır bir tabancaydı ki ve öyle de bir şakırtı çıkarırdı ki doldurup boşaltırken bile adamın ödü patlardı. Otelci, "Ne var" diye sorunca, ben önce tabancanın namlusuna şakır-şukur bir fişek sürdüm, sonra, "Aç kapıyı yoksa senin kilidini dağıtacağım" dedim. Korktu adam ve bizi içeri aldı.

Kadeh koyacak bir düzlük

— Kendinize bir yer bulabildiniz mi?
— Koridorlar bile insan doluydu. Odalarda, yataklarda yer falan yok. "Hadi bakalım, bir yer bulun da yatın" dedi. "Ulan biz burada yatamayız" dedik. "Ya nerede yatacaksınız ki" dedi, "tahtaboşta mı yatacaksınız?"

— "Tahtaboş" ne demek?
— Tahtaboş dediği de teras oluyor. "Ulan tahtaboşta yatarız" dedik biz de. Ve Bitlis'te o gece, ocak ayında, Hamdi ile birlikte tahtaboşta yattık. Hafiften kar yağıyordu. Üzerimize çadır serdiler. Hani kemiklerimiz kırılıyor üzerimizdeki ağırlıktan ama çare yok. Bektaşi'nin, "Hey Tanrım, kadeh koyacak bir düzlük yaratmamışsın" dediği, iniş ve yokuşlardan oluşmuş Bitlis kentinde bir kış gecesini terasta yatarak geçirdik. Sabah kalktığımızda her mafsalımız başka notadan sesler çıkararak gıcırdıyordu.

— Vaktinde yetişebildiniz mi?
— Bitlis-Kurtalan arasını, bir kamyon sırtında, başka otuzkırk kişiyle birlikte aştık. Tren yoluna kavuştuğumuzda secde edip demiryolunu öptük. Çünkü Haydarpaşa'ya kadar artık

Aydın Boysan atıyla Hakkari dağlarında köylü çocukları eğlendiriyor.

önümüzde bir engel yoktu. Hele yataklı vagonda yer bulunca dünyalar bizim oldu. Restoran vagonda kahverengi giysili garsonlar hizmet ediyordu. Vagon barın şefi Gazi Bey'in yaratıcı mezeleriyle mest olduk. Ve biz Hakkari'den yola çıkışımızın on altıncı günü İstanbul'a vardık.

Teklif kız tarafından

— *Atlarınız vardı, onlara ne oldu?*
— İyi ki hatırlattınız, bir saf kan Arap atım vardı. Canlı, iyi huylu bir hayvancağızdı. Aramız da iyiydi, anlaşırdık. Öyle zamanlar oldu ki, günde on-on beş saati at üstünde geçiriyorduk. Siparişleri telefonla veremiyorduk ki. Onun için çok severdim yağız atımı. Kapkaraydı hınzır. Eh hani erkek güzeliydi de. Bizim Hakkı Bey'in de saf kan bir İngiliz kısrağı vardı. O da güzel hayvandı. İkisini birbirine yakıştırmışlar. Teklif kız tarafından gelmişti. Ben de razı oldum. Laf aramızda gururlandım bile. Ne de olsa oğlan babası gibi bir şeydim. Atları baş göz edecektik. Matrak bir düğün tertiplendi. Özellikle

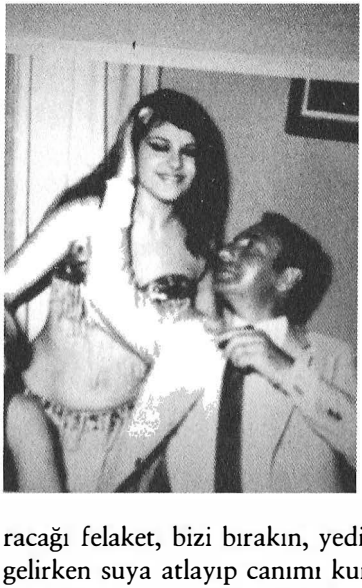
tatil gününe denk düşürüldü. Ben de damat beye özel arpa ve şeker kürü uyguladım. Tören öyle ciddiye alındı ki sofra bile hazırlandı. Gelinle damat da yan yana getirildi.

— Sonra bir sorun mu çıktı?
— Aaa o da ne? Bizim hergele oralı değil. Arkasını dönüp gidiyor. Ne ayıp yahu! Yine getirdik, yine kaçıyor. Rezillik bu yahu! Millet kahkahadan kırılıyor, benimle dalga geçiyor. Öyle mahcup oldum ki. O sırada bizim ahır bakıcısı kulağıma fısıldadı, "Dün akşam ahırdan kaçtı, çayırda sevindirmedik kısrak bırakmadı" diye. Ben, "Bağır be bağır, anlat beylere" diye yerimden fırladım. Ama yine de rakı paralarını benden söktü hınzırlar. Kader böyle istemişti. Onunla Van'da vedalaştık. 1947 yılının ocak ayında, yaklaşık iki yüz elli kilometre boyunca atlarla kurduğum yakın ilişki unutulacak gibi değil.

— Kış geçince tekrar Hakkari...
— Nisan ayında İstanbul'dan yüz kişilik kafileyle tekrar yola çıktık. Ben kafileden ayrılarak Diyarbakır'a gittim. Tekel İdaresi'nden, bizim taş ocağı için gerekli olan iki yüz kilo dinamit, iki yüz kilo kara barut, fitil ve kapsülleri aldım. Bunları da kamyonumuza yükledik. Bir akşam karanlığı yola çıktık. Yollar berbat. Onca hoplamaya zıplamaya rağmen yorgunluktan uyumuşum. Bir ara öyle fena sallanmaya başladı ki çaresiz uyandım. Bizim hergele şoför, kestirmeden gitsin diye, kamyonla Batman Demiryolu Köprüsü'nden geçiyor.

Rakı içip kadın bile oynattık

— Bu köprü sadece tren geçişi için inşa edilmiş bir köprü değil mi?
— Batman Betonarme Köprüsü trenler için, Cumhuriyet'in önemli bayındırlık eserlerinden. On tane elli metre açıklıkta, kemer köprü. Bizim barut ve dinamit yüklü kamyonumuz bozulup da işte bu köprünün ortasında duruvermesin mi? Yarım saat sonra da tren geçmeyecek mi! Çarpmanın doğu-

Çok çalışılıp, çok eğlenilen yıllardan bir gece.

racağı felaket, bizi bırakın, yedi sülalemizi etkileyecek. Tren gelirken suya atlayıp canımı kurtarmak, ölmekten beter iş... Trenin gelişine az süre kala motor çalıştı. Köprüden çıkışımızdan birkaç dakika sonra tren geçti. Kurtuluşumuzun şerefine, o sıra bekâr olduğum için söylememde beis yok, rakı içtik, kadın bile oynattık. Yola sonra devam ettik.

— *Güvenlik sorunu yok muydu?*
— O zaman güvenlik sorunu yoktu yörede. Düşünün, hiç tanımadığım kişilerle Başkale dağlarında yürüdüm. Yine hiç tanımadığım adamların arasında tek başıma, Diyarbakır'dan Hakkari'ye bir kamyon dinamit götürdüm. Dağ başlarında çadırda yatıyordum, hiç sorun yaşamadım.

— *Sonuç olarak Hakkari Hükümet Konağı ne oldu?*
— Biz üzerimize düşen işi bitirdik. Yani o zamanın parasıyla tahsisat ne kadarsa, tahsisat kadar iş yapıldı. Ama iş yarım kaldı. Keşif yetmedi işi bitirmeye. Ve yeniden ihale edildi. Yeni ihalede ikinci kısmı alan müteahhit evrakta sahtekarlık yaparak bir kısım işi kendi hesabına geçirdi. Kendi yapmış gibi.

Ondan sonra bizde inşaat malzemesi vardı. Biz üç ortaktık. Ortaklardan biri bu sıra bir uçak kazasında öldü. Bunun hayırsız oğlu da üstümüze zimmetli inşaat malzemesini sattı, bir açık da oradan çıktı.

Amerika rüyasından uyanış

— Zarar ettiniz yani?
— Zarardan öte bir şey, borçlu çıktık. Bana bir gün Bayındırlık Bakanlığı'ndan yazı geldi. "Hakkari Hükümet Konağı inşaatında 190.000 lira açık çıkmıştır. Bir hafta içinde ödeyiniz" diye. Ve azizim biz daha sonra isyan ettik sahtekarlıklara ama Bayındırlık Bakanlığı'nın eski parlak mühendislerinden dürüst, namuslu insan Mesut Gün vardı. O tahkikata gitti oraya. O müteahhitlerin yaptığı dolandırıcılığı tespit etti. Açık 60.000 liraya düştü. 60.000 liraya düşen açığı ise bizim ödememizden başka çare yoktu. Biz hayatta kalan öteki ortak Celalettin Bey'le birlikte bir gün Ankara'ya gittik. 30'ar bin lirayı ödedik Bayındırlık Bakanlığı'na. Temize çıktık. Trenle İstanbul'a dönerken son paramızla gece vagon restoranda kafayı çektik.

— Hani para kazanıp Amerika'ya gidecektiniz?
— Hakkari işini etkileyen bir başka olumsuzluk daha yaşadık. 1946'da dolar 130 kuruştan 280 kuruşa fırlamıştı. Sabit fiyatlı bir işti bizimki, değişmez fiyatlıydı. Her şeyin maliyeti o derece yükseldi ki bizim hayal ettiğimiz kâr uçtu gitti. Ve ben Amerika'ya falan gidemedim. Bu birinci tecrübe hem çok zorlu, hem büyük bir hayal kırıklığı, hem de maddi zararla bitmişti.

— Hakkari maceranızdan bugün elinize ne kaldı?
— Hakkari'den dönüp de İstanbul'da uyandığım ilk sabah babamdan 5 (yalnız beş) lira istemiştim. O da bana derin derin bakmıştı. Bu bakışların nasıl olduğunu anlatabilmek, yeteneğimin üstünde ve dışındadır.

Ancak bu maceradan elimde yine de bir şeyler kalmıştı: Hakkari'de insanlar ayı avına çıkardı. Hayvancıkları vurur, pöstekisini satarlardı. Dönüşümde ben de İstanbul'a, iki ayı pöstekisi getirmiştim. Hakkari maceramdan bugüne işte bu iki pösteki kaldı. Rahmetli annemi bunlara, "Aydın'ın pöstekileri" demekten vazgeçirememiştim.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yapı Yerleri

Eskiden yapı yerine çalışmaya gelen ustalar, ceplerinde veya zembillerinde kendi şakul ve ipleriyle gelirlerdi. İp, yapı işçisinin namusuydu. Eğer kendi malı bir ipi yoksa, "ipsiz" diye aşağılanır, batırılırdı. İpsiz, düzen tanımayandı. İpsiz, yasa kırandı.

Arçelik Çayırova Tesisleri yapıldığından beri kırk yıl geçti. Bu süre içinde yeni deneyimler de edinen mimar Aydın Boysan, "Bugün yeniden planlasam, yine tıpkısını yaparım" diyor.

— Mimarlıkta ciddi ilk işiniz hangisiydi?
— Hakkari Hükümet Konağı işinden sonra ciddi ilk işimiz Bakırköy Unilever Margarin Fabrikası. Bu iş 1951 ortasında ihale edildi. İki arkadaşımla birlikte yaptık. Türkiye'nin ilk margarin tesisiydi Unilever. İş Bankası ile ortaktı önce. Projelerini kısmen ben yaptım ve sonra da inşaatı gerçekleştirdim. O zaman Türkiye'de hâlâ inşaat malzemesi yoktu. Çok zor bir zamandı. Yani henüz üstünden sadece elli-elli beş sene kadar zaman geçti ama o devir başka türlü bir devirdi. Hatta o zaman böyle beton fabrikaları falan yok. Betonu kendimiz yapardık. Çimentoyu, kumu, çakılı karıştırıp kendimiz karardık betonu.

— Dışarıdan teknik yardım alınmaz mıydı?
— Alınırdı, nitekim oraya Almanya'dan beş kişi geldi. Yağ tankları yapılacaktı. Şimdi bizimkiler bin türlüsünü yapıyor, hem de dünyanın her tarafında. Ama o zaman o işi yapacak adamımız yoktu bizim. Almanlar geldi yaptı. Beş kişilik Alman kafilesi gayet hoş insanlardan oluşuyordu; bir ustabaşı, üç kaynakçı ve bir montaj ustası. Savaş görmüş adamlardı, savaştan kurtulmuş adamlardı, savaşta askerliklerini yapmış adamlardı. Ve bunlar Novotni Otel'de kalırlardı.

Eskinin oteli, şimdinin kebapçısı

— Novotni Oteli mi? O nerede?
— Bakırköy'deydi. Bir de Novotni Saz Salonu vardı, o da Tepebaşı'ndaydı. Burası İstanbul'un Türk müziği çalınan müstesna bir lokaliydi. Zamanın bütün ünlüleri, orada sahneye çıkardı. Bunların sahibi Çek (Hırvat da olabilir) asıllı bir

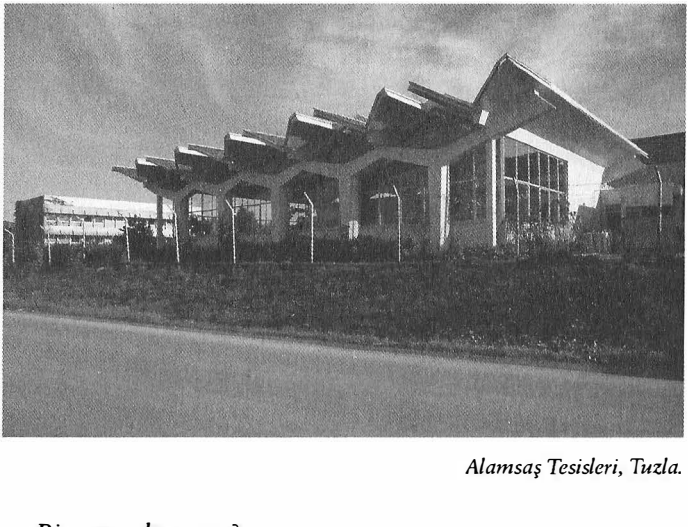
adamdı. Şimdi Novotni Otel, kebapçı (Gelik) oldu. Bir güzel bahçe içindeydi. Küçük bir oteldi. Deniz kıyısındaydı. Hatta Novotni benim ahbabımdı. Bazı akşamlar giderdim; otelde onunla birlikte rakı içerdik, yemek yerdik.

— *Ne kadar yakındınız?*
— Bazı akşamlar Almanları da aramıza katar, söyleşir dururduk. Bunlardan Schneider gayet hoş bir insandı. Hatta bir gün ona ağır bir şaka yapmıştık. Bir gece önce Schneider çekmiş kafayı, sokakta biraz yüksek sesle konuşmuş. Şimdi ben, tanıdık polislerden birini getirdim. Schneider'i karakola götürmek üzere polisin geldiğini, akşam kendisinin halkın huzurunu bozacak kadar nara attığını söyledim. "Atmadım" falan dedi ama polis dinlemiyor, aldı adamı götürüyor. "Kurtarın beni diye bağırıyor." Biz nihayet kahkahayı patlattık.

— *Şimdi orası nasıl?*
— Şimdi yarım yüz yıl sonraki manzara ise şöyle: Oradan sahil yolu geçirildi. O güzel, küçük koru ortadan kaldırıldı. Novotni'nin binası, sağına, soluna, önüne, arkasına ve üstüne dahi yapılan bin türlü ilavelerle kebapçı binası oldu. Gördükçe üzülüyorum.

Marmara'ya nazır yağ fabrikası

— *Unilever'in inşaatını ne zaman tamamladınız?*
— 5 Ocak 1953'te. Açılışı zamanın cumhurbaşkanı Celal Bayar yapmıştı. Türkiye'nin ilk margarin fabrikasıdır bu. Unilever, dünyaya yayılmış büyük şirketlerden biri. Bir sene araştırma yaptı Türkiye'de, fabrikanın kapasitesi ne olsun diye. O bir sene içinde elde edilen sonuca göre, "Haftada kırk tonluk bir tesis kurulacak" dediler ve yapıldı, bitti. Üretim satışa çıktı. O kadar fazla satış oldu ki üç vardiya çalışmaya başladı. Ondan sonra kendi içinde birtakım gelişmeler oldu. Hatta olmadık garip birtakım işler de yapıldı. Mesela beş katlı binanın altına bir kat daha ekledik.

Alamsaş Tesisleri, Tuzla.

— *Binanın altına mı?*
— Evet altına, temeller derindi çünkü, araya bir kat daha sığıyordu. Onu da yaptık. Üretim haftada kırk tondan 3 bin tona çıktı. Yetmiş beş misli arttı. Halbuki şimdi, Allah bilir kaç tane yağ, margarin fabrikası var Türkiye'de çalışmakta olan. Yani nebati yağlar ile yağ açığını gidermekte birinci adımdı bu fabrika.

— *Bu tesis hâlâ duruyor mu?*
— Hayır. Unilever buraya sığmadı. Başka yere taşındı o fabrikalar. Trakya'ya falan taşındı. Hatta şöyle bir hadise oldu, sonraki yıllarda bir margarin fabrikası daha planlamıştım. O margarin fabrikasını Koç Grubu yaptırmıştı. Unilever ise, bir yandan Bursa Yenişehir'de Dosan diye bir konserve fabrikası yapmıştı. Unilever'le Eczacıbaşı ortaktı. Dosan'ın projelerini de ben yapmıştım. Aymar müessesesinin projeleri de bana ait. Trakya'daydı o da. Sonunda iki müessese trampa ettiler fabrikaları. Yenişehir'deki fabrika Koç Grubu'na geçti. Öteki fabrika da Unilever'e geçti. Böyle birtakım ilginçlikler de oldu.

— Herhalde Unilever işinden bir şeyler kazanmışsınızdır, bundan sonra ne yaptınız?

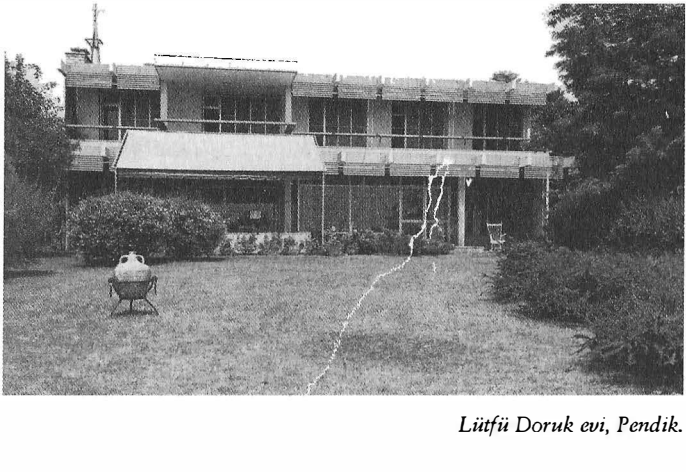
— Unilever işinden şükür iyi para kazandık. İlk büyük işim. İlk ciddi para kazandığım iştir. Bunun hemen arkasından Koç'la çalışmaya başladım. Sütlüce Arçelik binası. Sene 1954. Koç Grubu yaptırıyor. Tabii bu kadar zaman geçince o fabrika da orada kalamadı, yaşayamadı. Darlıktan, gelişmenin sınırlı oluşundan, imkansız oluşundan dolayı... O fabrika orada önce dört kat olarak yapıldı. Hatta ilk kuruluş amacı metal eşya ve mobilya üretmekti. Ama kuruluşu takiben, orada ev eşyası üretimi de programa alındı ve o da üretildi. Türkiye'nin ilk buzdolapları Sütlüce'de, bu binada yapıldı. Yampiri yumpiri bir arazi parçasıydı ve başı sonu arasında müthiş farklar vardı. Böyle on beş metreye yakın farklar vardı. O binayı oraya sokmak bir mucizeydi.

— Arçelik binasının temeli ne zaman atıldı?

— 1 Ekim 1954 günü, İstanbul'un unutulmuş, tenha bir köşesinde temel atma töreni oldu. Sonradan buralara sığmayacak, çok büyüyecek bir kuruluştu bu. Dört katlı, 10 bin metrekare toplam alanlı inşaatın temel atma törenine haliyle Vehbi Koç da geldi. O zamanki ikinci adamları Lütfü Doruk vardı ve başka bir-iki ortak daha. Dua okunacak, kurban kesilecek. Ama yöneticiler, duayı okuyacak olan hocayı getirmeyi unutmuşlar. Saat 11 oldu. Vehbi Bey buna çok kızdı ve duayı bağıra bağıra kendi okudu. Biri takke getirmişti galiba, takkeyle okudu duayı. Kurban kesildi, çikolata dağıtıldı. Vehbi Bey oradan Halıcıoğlu Camii'nde namaz kılmaya gitti.

— Bu olay sonra aranızda konu oldu mu?

— Aradan tam otuz sene geçti. 1984'te Vehbi Bey'i yemeğe davet ettim, akşam yemeğine. Lütfü Doruk Bey'i de çağırdım. O zamanın ikinci adamı, sonra o zamanki genel müdürü de çağırdım. Dört-beş kişi oturduk. Ben dedim ki Vehbi Bey'e, "Bugün Arçelik'in temel atma töreninin yıldönümüdür." İnanmadı, "Hadi canım, sen rakı içiyorsun, nereden

Lütfü Doruk evi, Pendik.

hatırlayacaksın" dedi. "Biliyorum, bugün yıldönümüdür" diye ısrar ettim. Vehbi Bey ertesi günü yememiş içmemiş, gitmiş karıştırmış evrakı, telefon etti. "Doğru söylemişsin yahu, 1 Ekim 1954 Arçelik'in temel atma yıldönümü" dedi.

6-7 Eylül gecesi

— Arçelik inşaatında sorun yaşamadınız mı?

— Sorunsuz iş nerede? Neler oldu neler, mesela 1955'te 6-7 Eylül olayları oldu. Bu rezalet, DP hükümetinin gizli tahrikiyle ortaya çıkan, acıklı bir olaydır. Yani bizim uygarlığımıza sürülmüş bir lekedir, 6-7 Eylül. O zaman Laleli'de oturuyorduk. Laleli'den Nişantaşı'na bir dost ziyaretine gideceğiz. Eşimle birlikte dolmuşa bindik. Tarlabaşı'ndan geçerken çok garip birtakım sahneler yaşadık. İkinci, üçüncü katlardan aşağıya buzdolapları atılıyordu, camlar kırılıyordu, çerçeveler kırılıyordu. Hepimiz şaşırdık dolmuşun içinde. "Bu ne biçim ülke, bu ne rezillik, bu nasıl iş" falan diye herkes söyleniyor. Eşim ağlamaya başladı. Ben dedim ki, "Hiç canınızı sıkmayın, bu memlekette hükümet var. Bunu kısa sürede bastırır."

— Halbuki daha sonra hükümetin de işin içinde olduğu meydana çıktı.

— Evet meğer ben yalan söylemişim, bilememişim. Taksim'den zar zor geçip Nişantaşı'nda arkadaşlarımıza ulaştık. Televizyon yok, radyodan dinliyoruz olanları ve gerçekten de İstanbul'da yürekler acısı bir kargaşa hali var. Bir çeşit isyan hali... "Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacak" diye yer gök inliyor. Eve dönmeye korkuyoruz, çapulcuların arasından nasıl geçeceğiz? Zaten dönemezdik. Çünkü Haliç köprülerini de açmışlardı. Biz yine de eve dönmek için bir teşebbüste bulunduk. Doktor Nejat'ın kocaman bir Amerikan arabası vardı. Buna doluştuk, gidiyoruz. Ama gidemiyoruz. İstiklal Caddesi'nden geçerken gördük ki cam çerçeve kalmamış. Her tarafı indiriyor birtakım haydutlar. Mesela bir top kumaşın ucunu bir otomobilin arkasına bağlıyorlar, otomobil gidiyor, kumaş açılıyor, arkasından otuz-kırk metrelik bir kurdele sallanıyor gibi bir hâl oluyor.

Tahta bavulda ipek Paris kravatı

— Ertesi gün hayat normale döndü mü?

— O geceyi yaşamak yürekler acısı bir haldi. Neler olduğunu asıl ertesi sabah öğrendik. İşe gittim. Sütlüce'de Arçelik inşaatı sürüyor. Baktım bizim işçilerin hepsi perişan, yorgunluktan geberiyorlar.

— Fazla mesai mi yapmışlar?

— Talana gitmişler, talana! O zaman şimdiki gibi yollar da yok. Böyle dağdan derelerden aşaraktan talana yetişmişler. Derhal çavuşlarını çağırdım, dedim ki; "Talan malı ne varsa çıkarın, buradan defedin. Birazdan askerler gelecek. Hanginizin bavulunda talan malı bulurlarsa onu alıp götürecekler. Sonu kötü olacak. Çıkarın malları." Beş dakika sonra geldiler, kamyon istiyorlar. Talan malını kamyonlarla taşıyacak herifler. Ben "kamyon mamyon yok" dedim.

— *O kadar çok yani...*
— Bunlar komşu arsada şöyle vahşi bir çukur açtılar. Çukurun içine ganimeti gömdüler, üstüne de beton döktüler. Ve gerçekten de o gün öğlende yüzbaşı kumandasında bir birlik geldi. Talan malı var mı diye her yeri aradılar. Yalnız Bayburtlu İbrahim diye bir amelemiz vardı. Çok da iyi çalışan, iyi yürekli bir çocuktu. Onun tahta bavulunda ipek Paris kravatı buldular bir tane. Yüzbaşı, "Bağla bakalım şunu" dedi. Aldı bu onu, uçkur bağlar gibi bağladı. İbrahim'i götürdüler. Sonra ne oldu bilmiyorum.

— *Arçelik'ten başka neler hatırlıyorsunuz?*
— Arçelik binasında bir de komik olay yaşandı. Bir tonluk sanayi asansörleri vardı. Malzemeyi yukarı aşağı hareket ettirmek, ondan sonra katlarla irtibatı sağlamak için. Bir tonluk asansörler çok işe yarardı. Bazen insanlar da inip çıkardı onlarla. İki yüz-üç yüz kişi çalışıyor. Dördüncü kattaki kantinde yemek veriliyor. Ekmek geliyor, ekmek de eşekle geliyor; eşek sırtında geliyor.

Asansördeki eşek

— *Şimdi olsa olay olur...*
— Pangaltılı bir Arap Vahit vardı. Çok tatlı bir adamdı. Arap Vahit benimle de çalıştı sonra. İyi yürekli, neşeli, sıfır numara eski İstanbul hergelesi hoş bir adamdı. O günlerde de müessesede verimli çalışma dalgası var. Bu konuda kim uygun bir teklif yaparsa mükafat alıyor. Şimdi Arap Vahit hergelesi ticaret şefine, "Ekmek eşekle geliyor, dış kapıdan giriyor, ondan sonra boşaltılıyor, arabayla itilerekten asansöre sokuluyor, dört kat yukarı çıkarılıp, arabayla ite ite götürülüyor, tekrar boşaltılıyor. Bunu böyle yapmayalım. Hiç ekmeği boşaltmadan, eşeği asansöre sokup, dört kat yukarı çıkaralım, eşeği yürütelim, orada boşaltalım. Manipülasyon azalır" diyor. Ticaret şefinin de aklına yatıyor. "Sen çık bana eşek geldiği zaman haber ver" diyor.

— Yaptılar mı bunu?
— Eşek geliyor. Haber veriyorlar. Ticaret şefi Osman Bey, kabine eşekle birlikte giriyor. Eşekçi, iki sandık ekmek yüklü eşek ve Osman Bey. Kabin hareket eder etmez eşek bir celalleniyor, bir celalleniyor ki, hayatında ilk defa ayağının altındaki zeminin oynadığını hissedince çıldırıyor. Ve kabinin içi bir anda cehenneme dönüyor. İkinci katta asansörü zor durduruyorlar, eşeği dışarı alıyorlar. Şimdi herkes kahkahadan patlıyor ama eşeği bizzat kabine sokup da aşağı indirmeye kimsenin cesareti yok.

— Eşeği nasıl kurtardınız?
— İki tane uzun, kalın sırık getirdiler. Yirmi kişi eşeği taşıyarak, bu sırıklar sayesinde merdivenlerden indirecek. Bunun için önce eşeğin iki yanından bunlar geçirildi. Mübarek iki sırık arasında sıkıca bağlandı. Sonra sağlı sollu on kişi arkadan, on kişi önden eşeğin ayaklarını yerden kestiler. Eşek havada çifte atıyor ama havada atıyor. Bir yandan da anırıp duruyor ama kimse takmıyor bunu. Ve bu kısım bitti sanılıyor ya bitmedi. Ertesi günü şirketin kurucu ve yöneticisi Lütfü Doruk eşeğin hırpaladığı asansöre biniyor. Yukarı kata çıkacak, bakıyor ki kabinin hali perişan. Kızıyor, dönüyor yanındaki adama, "Bunu hangi hayvan yaptı" diyor. O da, "Eşek efendim" diyor. "Anladım eşek, ama hangi eşek" diyor. O hâlâ insandan sanıyor.

— Arçelik fabrikasının Sütlüce'ye sığmayacağı aranızda hiç konu olmadı mı?
— Binaya boyuna ilaveler yapıldı, zorunlu olarak. Şirket genişledikçe, büyüdükçe, çaresiz birtakım ilaveler yapıldı. Bahçeler dolduruldu. Arka tarafta bir arsa alındı, orayla birleştirmek üzere, çare arandı. Gerçektende o arsayla bina, asansörle, konveyörlerle bağlandı birbirine. Zor oldu. Ötekinden on metre kadar yüksekte kaldı; daha aşağı indirmek mümkün değildi. Zor bir hayattı. 1959'a kadar öyle sürdü bu iş. Sonunda bu cins üretimin katlı binalarda yapılmasının yanlış

olduğu görüldü ve şirketin taşınmasına karar verildi. Arsa aramaya başladık. Fabrikanın kuruluşundan on bir sene sonra. Evet, yanlış bir yer seçimi olmuştu bu.

— *On bir senelik fabrika mı olur?*
— O bina hâlâ Koç Grubu'nda, depo olarak kullanılıyor. Ziyan olmadı yani ama o işe yaramadı, yarayamazdı. Çok katlı, böyle garip bir şeydi. Ve yeni bina için arsa aramaya başladık. O derece hırsla arsa aradık ki neredeyse bütün İstanbul ili içindeki arsaları gezdik. Ama hepsinde engel çıktı. Neden? Ya imar durumu müsait değildi, ya arsanın boyutları müsait değildi. Veyahut da mesela yüz hisseli bir şey çıkıyordu. Ayrıca İstanbul içinde arsalara ruhsat hakkı almak bir belaydı. Düz, büyük bir arsa arıyorduk biz. Ben dedim ki, "Yahu İstanbul il sınırlarını geçtikten sonraki ilk müsait arsayı alalım." Fikir hoşlarına gitti, "Peki" dediler. İstanbul il sınırının bittiği yerde bir arsa bulduk.

— *İzmit - Çayırova...*
— Evet orası. Uygun görüldü ve arsa alındı. Hatta fiyatlar azgınlaşmasın diye başka isimle alındı. Arçelik adına da alınmadı yani. Vehbi Bey daha arsayı görmemişti. Proje hemen başladı. Bir gün Vehbi Bey, "Bu arsayı bir gösterin bana" dedi. Bir gün kalktık arsayı göstermeye gittik. Yanımızda Hulki Alisbah vardı. Koç Holding'in iki numaralı adamıydı o zamanlar Hulki Bey. Sonra Arçelik'te iki numaralı adam Lütfü Doruk Bey vardı. Gittik, arsayı gösterdik. Vehbi Bey dolaşırken, "Yahu gözünüz doymamış, dağı-taşı satın almışsınız. Burayı nasıl dolduracaksınız" dedi. Gerçekten de yedi yüz dönüm yer almışız. Bu kadar yeri 1,5 milyon liraya almıştık. Ama Vehbi Bey'in gözünde dağ taşı satın almış olduk.

— *Hangi tarihte oluyor bunlar?*
— 1965 senesi, seçimlerinden bir gün önceydi. Eylül sonu ekim başı falan olacak. Bir cumartesi öğle vaktiydi. Vehbi

Bey, "Bizi bir yemeğe götürsene" dedi bana. "Tamam, buyurun" dedim. Tuzla'daki köfteciye gittik. Şimdi önce Lütfü Bey'in işi vardı ayrıldı. Hulki Bey bir arabayla gitti köfteciye, biz de peşinden Vehbi Bey'le bir arabada gidiyoruz. Tuzla'da deniz kıyısında mezarlık vardır. Mezarlığın deniz kıyısında çok hoş bir yeri vardır. Fevkalade sıcak bir gündü. Vehbi Bey, "Yahu bir denize girelim şurada" dedi. "Mayo yok, havlu yok" dedim. "Donla gireriz" dedi. Ve biz donla denize girdik orada. Sonra donları kuruladık, pantolonları giydik, restorana gittik. Restoran dediğim, köfteciye.

— *Yani Arçelik - Çayırova tesislerini köftecide kutladınız...*
— Aynen böyle oldu. Hulki Alisbah çok hoş bir adamdı. Bektaşi'ydi bir kere. Hani icazetli Bektaşi. İçki içmekte de fevkalade hoş bir insandı. Daha biz gelmeden başlamıştı rakıya zaten. Biz de gittik oturduk sofraya. Köfteci yırtınıyor, koşuşuyor. Benim zaten en iyi ahbaplarım meyhanecilerle, garsonlardır.

Yanımızda bir masa var, iki genç adam oturuyor. Onlar Hulki Bey'le dostluğu ilerletmişler. Neden? Çünkü ikisi de Mülkiye mezunu çocukların. Yedeksubay okuluna gelmişler. Cumartesi günü izin vermişler bunlara, bunlar da rakı içmeye koşmuşlar hemen. Kaymakamlık yapmış ikisi de. Tecrübeli adamlar. Alisbah da eski Mülkiyeli. Üç Mülkiyeli birleşmişler böyle kaynatıyorlar ortalığı.

"Beyamca sen önemli bir adama benziyorsun"

— *Sonra siz de katıldınız onlara...*
— Birlikte epey güzel saatler geçirdik orada. Kalkacağız. Çocuklar, "Biz de İstanbul'a gideceğiz, bizi de alır mısınız" dediler. Vehbi Bey'in yüzüne bakıyorum. Kafayı eğdi. "Gelin" dedim. Vehbi Bey kendi arabasında önde şoförle oturdu. Arkada ben ve o iki Mülkiyeli, oturduk. İstanbul'a gidiyoruz. Çok da içmiş çocuklar. Araba sallandıkça büsbütün sarhoş oldular. Başladılar bağıra bağıra şarkılar söylemeye.

— Vehbi Koç'u tanıdılar mı?

— Vehbi Bey'e dediler ki, "Ya beyamca, sen önemli bir adama benziyorsun. Bizim okul kumandanını tanır mısın? Bize izin alır mısın?" Vehbi Bey de gayet sakin, "Okul kumandanını tanımam, ben Cevdet Sunay'ı (cumhurbaşkanı) tanırım" dedi. Çocuklar kah-kah, kih-kih itişip dürtüşüyorlar birbirleriyle. Biraz sonra, "Ya beyamca sen kimsin allasen" dediler. O da gayet sakin bir şekilde, "Ben Vehbi Koç'um" dedi. K'lara g derdi rahmetli. Der demez çocuklar, "Vallahi yutturuyor" diye kahkahadan kırılıyorlar. Bir süre sonra yanımdaki kulağıma eğilip, "Sahi mi söylüyor" dedi. "Evet doğru" dedim. O zaman bunların sesi aniden kesildi. Boğaz Köprüsü daha yok o zaman. Üsküdar'a araba vapuruna geldik. Çocuklar, "Allahaısmarladık" deyip kayboldular.

— Ruhsatı ne zaman aldınız?

— Ruhsatı mı? Ruhsatı daha alacağız. İnşaat yürüyor bir yandan, bir yandan projeler yürüyor. Bir an önce binanın bitmesi lazım. Fevkalade sıkışığız, çıldırtıcı bir çalışma lazım. Biz de projeyi bitirmeden inşaata başladık. Ruhsatı vaktinde alamadık. Projeyi bitirdiğimiz zaman inşaat epey ilerlemişti. Nerdeyse yarıya yakın bir hale gelmişti. Ruhsatı almak üzere Gebze Belediyesi'ne müracaat ettik. "Sınır ihtilafı var ruhsat veremeyiz" dediler. İstanbul ili ile İzmit ili arasında sınır ihtilafı var.

— Yağmurdan kaçarken doluya tutuldunuz...

— Belaya bak. Çıldırmak işten değil hani. Öyle bir bela ki altından kalkılacak gibi değil. Ben bir akşam bu haberi almışım, fena halde sıkıntılıyım. Lütfullah Şilahtar vardı, eski İstanbul imar müdürü. Onunla rastlaştık. "Neyin var senin, bir sıkıntın var" dedi. Böyle böyle anlattım durumu. "Bir dakika" dedi. Gitti telefonla konuştu birileriyle, geldi. "Yarın belediyeye gideceğiz" dedi. Gebze Belediyesi'ne. "Ne olacak" dedim. "Oraların kumandanı Kemal Paşa benim dostumdur" dedi; Korgeneral Kemal Paşa. "Onunla birlikte beledi-

yeye gideriz, çözeriz belki" dedi. Kemal Paşa ile buluşup belediye reisine gittik. Kemal Paşa kapıyı sertçe açtı. Girdi içeri, merhaba, merhabadan sonra "Ruhsatını verin beyefendinin" dedi. On dakika sonra ruhsatı aldık. Bu ruhsat hâlâ kanuni ruhsattır ha!

— *Kemal Paşa sayesinde...*
— Kemal Paşa'ya büyük bir minnet borçluyum ben.

— *Koç da...*
— Tabii herkes. Ama kimse bilmedi bu işin önemini. Ve akşam yemeğe gittik, Kemal Paşa, Lütfullah, birkaç arkadaş daha. Gayet neşeliyim ben. Paşayı ben nereden hatırladım biliyor musun? 1942'deyiz, o yaz biz üniversite talim taburu olarak kamp yaptık. O kampta bir hadise oldu. Harbiye binasında yapılıyordu kamp. Sabah gidiliyor, akşama kadar talim yapılıyor, gece eve dönülüyor. Talime Harbiye'den yürüyerek başlıyor, marşlar söyleyerek, Abideyi Hürriyet Tepesi'ne geliyorduk. Oraları bomboş yerlerdi o zaman. Oradaki anıtın civarında talim yapıyorduk. Biz bir gün talim yaptık, iki gün talim yaptık. Olacak iş değil, "Ulan biz de arada kaybolalım" dedik. Sabah ve akşam yoklamalarında görünüyor, arada arazi oluyorduk.

— *Nasıl yakalandınız?*
— On gün kadar Harbiye'nin çamaşırhane binasında poker oynadık. Kıyafet sivil zaten, asker elbisesi de vermediler. Günün birinde poker oynanırken pencerede süngülü askerler belirdi. Kapıyı da birisi tekmeliyor. Biz çamaşır makinelerinin içine falan gizlendik güya ama kapıyı kırdılar ve bizi yakaladılar. On kişi kadar vardık. Kamp kumandanının huzuruna çıkardılar. Öyle de zor bir zaman ki.

— *Kamp komutanı Kemal Paşa mıydı yoksa?*
— Hayır değil, bizi yakalayan askerlerin başındaki üsteğmen Kemal Paşa'ydı. Kumandanın önüne çıkarıldık. Kumandan

iyi yürekli bir adamdı. Sonunda öyle mızıldandık, öyle mızıldandık ki, "Haydi defolun" dedi. Bizi defetti, affetti. Şimdi o gece, hani Çayırova'nın ruhsatını aldığımız gece meyhanedeyiz ya. Kemal Paşa'ya ben dedim ki, "Paşam biz daha önceden tanışıyoruz." Şaşırdı, "Nereden tanışıyoruz" dedi. Bu olayı anlattım. "Siz miydiniz onlar" dedi. "Ruhsatı geri alacağım şimdi" dedi. Kalktı, gidiyor, oturttuk sonra. Ama Allah Kemal Paşa'dan razı olsun. Yani standart muameleler içinde bitirilemeyecek bir işi eğritmeden, çarpıtmadan ama doğru bir şekilde bitirmeye yardımcı oldu. Saygıyla, sevgiyle anıyorum kendisini.

Yürekler acısı çirkinlikler

— Daha önce hiç beyaz eşya üreten bir tesis görmüş müydünüz?

— Bu binanın planlaması için biz Avrupa'da benzeri tesisler gezdik; Avrupa'da, İtalya'da ve bütün Avrupa'da. O tesislerde neler olduğunu biliyorum. Çizmeye başlamadan önce oturduk, çıkarttığımız sonuçları ele aldık. Modüler bir planlama yaptık. Dünyada bu böyle oluyor artık. Yüksek tavan yaptık ki, konveyörler malzeme taşıyabilsin, tavandan asılabilsin diye. Çelik çatının düğüm noktalarına konveyör yükü asılabilecek gibi yükler hesapladık ve her yere gezer köprülü vinç konabilecekmiş gibi tertipler aldık. Binaları ona göre güçlendirip inşa ettik.

— Projelerinize sadık kalındı mı?

— Yürekler acısı birtakım işler oldu. Biz planlama işinden koparıldık. Başka biri geldi. Fakat o da sonra işine son verildiği zaman projeleri sandıkladı, kaçırıp götürdü. Şimdi binanın nasıl yapıldığını bilen yok. Soran da yok. Çirkin bir hadisedir bu tarafı işin. O yapıda 10x20 metredir kolon araları, kolonlar prefabrikedir. Yerde dökülüp kaldırıldı kolonlar, öyle monte edildi. Kirişler öyle yapıldı. İnşaat projelerinde statik mühendisi, yani inşaat mühendisi olarak benimle birlikte

çalışan Prof. Dr. İsmet Aka ve Prof. Dr. Müfit Yorulmaz vardır: iki müstesna adam, iki müstesna mühendis. Ahlak olarak da örnek insanlardır. Yani onlarla birlikte bu işi yapmış olmaktan fevkalade mutluyum. Daha birçok işi birlikte yaptık onlarla.

— *Bu olaydan sonra Koç'la aranız açıldı herhalde?*
— Aramız açılmadı. Her yeni yönetim kendi adamlarını toplar; bu her yerde ve her şeyde böyle. Burada da yönetimler değişiyor tabii. Beş senede bir, sekiz senede bir, on senede bir değişiyor.

— *Biraz da Arçelik - Çayırrova tesislerinin mimari özelliklerinden söz eder misiniz?*
— Aradan kırk yıl geçtiği halde o bina hâlâ gençliğini, mükemmelliğini korumakta. O yapıda benim utanacak hiçbir şeyim yoktur. İnadına, o yapıyı yapmış olmakla şimdi, heyecansız bir şekilde, mantık dahilinde huzur ve mutluluk duymaktayım. Bin kişilik kantin vardır orada. Bir anda bin kişi yemek yer, hiçbiri kesişmez birbiriyle. Yemek yerken, dağılırken, alırken... Sonra V kolonlar vardır mesela yemekhanede, yemekhane çatısı gayet ilginçtir. 35x35 planı iki sıra kolonla geçtim. Çatıyı iki yerde destekler, aşağıda bir yerde durur.

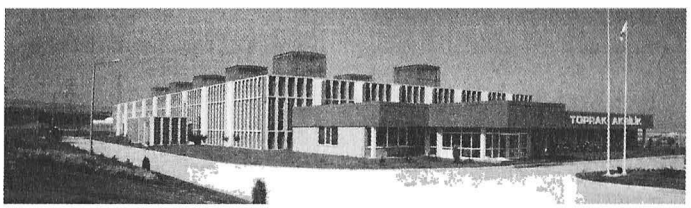
Biz bu yapıda, bir endüstri yapısının ayrılmaz-koparılmaz özelliği olan, her gelişmeye uyabilen "esnek" oluşu sağladık. 1945-2000 arasındaki elli beş yıl sürdürdüğüm projecilik yaşamımda mimar olarak yüz kadar önemli yapıda imzam var. Bunların hiçbirinde, beni bugün bile üzecek bir yanlışlık yapmadım. Mesela yaptığım sanayi yapılarının çoğu deprem bölgesindedir. Ama hiçbirine 1999 depreminde bir şey olmamıştır. Depremden sonra bazılarını gidip yerinde görmüşümdür. Dediğim gibi hiçbiri beni üzmedi. Ancak bazıları, andıkça bana daha çok sevinç verir ki Arçelik - Çayırova, bunlardan biridir.

Tükenmeyen bir öksürük

— Başka ilginç, büyük işiniz?
— Adapazarı Toprak İlaç Fabrikası. Toprak'ın ilk yapısı bu... Tatsız başlamış, tatsız bitmiş bir büyük iş. 1992 senesinin ocak ayı başında bende tükenmeyen bir öksürük peydahlandı. Yüz bardak çay içtim, on şişe öksürük şurubu içtim, hiç yumuşamadı. Gittik, bir de baktık ki akciğerde bir ur var. Mandalina büyüklüğünde. Sonra bunun habis bir kanser uru olduğu anlaşıldı. Bir ameliyatla bu lop alındı. Ağır ameliyattı ha, adamı böyle paçavra gibi bırakıyor.

— Ne kadar sonra çalışmaya başladınız?
— Aradan bir hafta on gün geçti. Gözümü açmaya daha vakit kalmadan, bir arkadaşım telefon etti, saydığım ve sevdiğim bir insan, Çağla Tokcan. "Senden bir teklif bekliyoruz" dedi. "Nedir" dedim anlattı. "Yapar mısın" dedi, hastayız ama yaşamaya da devam edeceğiz. Çare yok, kabul ettim. İş bana verildi.

— Adapazarı'nın neresinde, ne fabrikası bu?
— Ankara karayolu üzerinde, Adapazarı girişindeki sapakta gayet hoş, düzgün bir arsada ilaç fabrikasına başladık. Doneyi verenler yabancılar. İşte makineler nasıl yerleşir, hangi binalarda nasıl gruplanır, şema olarak gösteriyorlar. O esası kaybetmeden, karşılıklı alışverişle, yani üretim ve inşaat konularının karşılıklı alışverişiyle bir yola giriliyor ve bina şekillenmeye başlıyor.

Toprak Akrilik Fabrikası, Eskişehir.

— Burada hangi yenilikleri uyguladınız?
— Toprak'ın bizimle muhatap olan ekibi de iyiydi. Orada ilginç bir deneme yaptım; cepheleri prefabrike betonarme plaklarla teşkil ettim. Çelik kalıplara, betonarme plaklar dökülüyordu. Modüler boyutlarda, yani 120 santim genişliğindeki boyutlarda, binanın yüksekliğine göre yedi-sekiz metre dokuz ve on metreye kadar boyutlarda dökülüyordu. Bunlar çok güzel kalıplara döküldüğü için yüzeyleri çok düzgün çıkıyordu. Üçüncü boyutta da şekiller verilerek binanın yüzü bezdirici ve bıktırıcı olmaktan kurtarılabiliyordu.

— "Güzel" fabrika yapıyordunuz yani?
— Bu denemeyi orada çok iyi ve başarıyla yaptığımızı söyleyebilirim hiç çekinmeden. Böylece binanın cephesinde değişik bir mimari tarz yaratabiliyorduk. O beton yüzeylere sadece boya sürülerek bina bitiriliyordu. Yani sıva denen kepaze işi, o sıva iskelesi denen angaryayı ve o kepaze masrafı ortadan kaldırdım. Sonra bir marifet daha yaptık orada. Kolonları, kirişleri ve tabii bu cephe plaklarını şantiyede ürettik, şantiyede monte ettik. Binanın görünüşü de sonradan bana bir pişmanlık vermediği gibi, keyif bile verdi diyebilirim.

— Bu yapıda yenilik olarak neler uyguladınız?
— Toprak'ın ilaç fabrikasının yanına bir de sağlık ürünleri, yani kadın bağı ve çocuk bezi gibi şeyler üreten bir fabrika daha yaptık. Bunda da o tarihlerde hiç yapılmayan hatta şimdi bile yapıldığını duymadığım bir önemli gelişme yarattık. Çekinmeden söylerim bunu. Bu da bir uzay taşıyıcı sisteminin, basit profillerle inşasıdır. Buna Türkiye'de ilk biz başladık. İsmet Aka ve Müfit Yorulmaz'la birlikte bunu böyle planladık.

— Bu sistemi başka nerede uyguladınız?
— İzmir'de bir sergi binası yaptık bunu gösteren, İzmir Fuarı'nda. 40x80 metre boyutlarında, direksiz bir sergi salonu.

Hâlâ o bina mükemmel iş görmektedir. Ve böylece uzay taşıyıcısı sistemlerinin basit profillerle uygulanması kanalının yolunu açtık. Tabii biz o yolu açtık ama sonradan kimsenin bu yolda yürüdüğünü de görmedik. Ama bu yolu kimse yürümedi diye, onun gidilmez bir yol olduğunu düşünmek de mümkün değildir. Bunca deneyimden sonra bunu çok rahatlıkla söyleyebilirim.

— Şu uzay taşıyıcısını biraz açar mısınız?
— Şimdi taşıyıcılar böyle yüzey taşıyıcısı olur. Mesela bir putrel, tek taşıyıcıdır. Bir elemandır o. Ama onu uzayda üçüncü boyutta başkalarıyla birleştirmeye başlarsanız, uzaydaki bir taşıyıcı sistem ortaya çıkar. Üçüncü boyuttaki bir taşıyıcı sistem ortaya çıkar ki bu da zaten inşaat dilinde bilinen bir şeydir. Herkesin kullandığı bir şeydir. Daha sonra bu taşıyıcı sistemini Toprak'ın Eskişehir'deki diğer binalarında da uyguladık.

— Toprak'la ilişkileriniz nasıl gelişti?
— Sağlık ürünleri binası bitti. Bittikten bir süre sonra bizim Toprak'la ilişkimiz de kesildi. Neden kesildi? Bilmem. Paşa gönülleri öyle istedi. Ya da yeni yöneticiler, yeni insanları ileri sürdüler. Olabilir, tabii mal sahiplerinin kendilerine doğru iş yapanlara vefa göstermesi diye bir hadiseyi ben yaşamadım. Hiç olmadı bu iş. O anda akıllarına ne gelirse, en basit şekliyle onu yürütmeye kalktılar.

Mahkemeye düştük

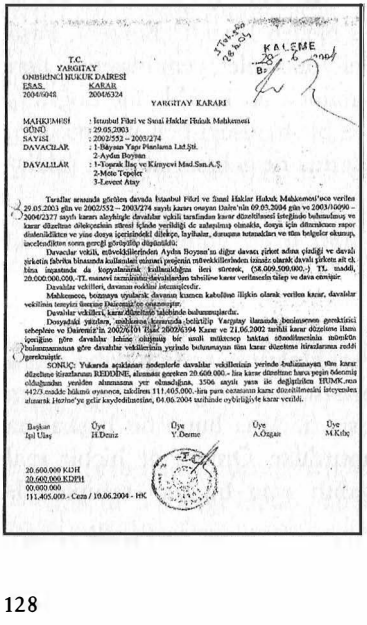
— Aranız nasıl bozuldu?
— Burada da bu sağlık ürünleri binasının yanına daha sonra bir bina daha eklendi. Mimarisi, cephe görünümü benim yaptığım binanın tıpatıp aynısı idi. Ama bunu bir başkasına imza ettirdiler, başkasına yaptırdılar. Ömrümde hiçbir mal sahibiyle mahkemeye düşmedim ama bu mal sahipleriyle mahkemeye düştük.

— Telif hakkınızı mı istediniz?

— Telif hakkımı yediler, evet. Dava altı yıl sürdü. Altı yıl sonra Türkiye'de hiç uygulanmayan bir madde, benim lehime uygulandı. Nasıl oldu o peki? Hakkı yenen müellifin, ücretinin üç misline kadar ödetme kararını mahkeme verebiliyordu. Türkiye'de ilk defa bu kararı benim davaya bakan mahkeme verdi. Türkiye'ye örnek olacak bir karardır bu gerçekten.

— Buna rağmen siz Toprak ile daha çalıştınız...

— Hayır, mahkemeleşmeden önce Toprak'ın Eskişehir tesislerini yapmıştım. Aşağı yukarı otuz futbol sahası kadar büyüklüğü vardır onun. İkiyüz bin metrekare. Planlaması zor ve ağır yapılardan oluşuyordu. Orada seramik fabrikası var. Cam yünü fabrıkası var. Malzeme hazırlama tesisleri var. Sosyal tesisler var. Satış pavyonları var. Yönetim ve teknik bürolar var. Öğrenci yurdu bile var. Bütün bu binalar kolonları, kirişleri ve cephe plaklarını yerde döktürdük ve böyle kaldırıp koyduk yerine. Özel, ekonomik çelik çatılar yapmayı planladık. Bürolardaki katların döşemeleri de yine plaklarla oldu.

T.C.
YARGITAY
ONBİRİNCİ HUKUK DAİRESİ
ESAS. 2004/6048
KARAR 2004/6324

YARGITAY KARARI

MAHKEMESİ : İstanbul Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi
GÜNÜ : 29.05.2003
SAYISI : 2002/552 – 2003/274
DAVACILAR : 1-Bayşan Yapı Pazarlama Ltd.Şti.
2-Aydın Boyman
DAVALILAR : 1-Yaşar İnş. ve Kimyevi Mad.San.A.Ş.
2-Mete Tepeler
3-Levent Atay

Taraflar arasında görülen davada İstanbul Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi'nce verilen 29.05.2003 gün ve 2002/552 – 2003/274 sayılı kararın onuncu Daire'nin 09.05.2004 gün ve 2003/10090 – 2004/2377 sayılı ilamı ile davalılar vekili tarafından kısmi düzeltilmesi istenilmiş bulunmuş ve karar düzeltme dilekçesinin süresi içinde verildiği ile anlaşılmış olmakla, dosya için düzenlenen rapor incelendikten ve yine dosya içerisindeki dilekçe, bilgiler, duruşma tutanakları ve tüm belgeler okunup, incelendikten sonra gereği görüşülüp düşünüldü:

Davacılar vekili, müvekkillerinden Aydın Boyman'ın diğer davacı şirket adına çizdiği ve davalı şirketin fabrika binasında kullanılan mimari projenin mülvekkillerinden tümüyle olarak davalı şirkete ait ek bina inşaatında da kopyalanarak kullanıldığını ileri sürerek, (58.009.500.000,-) TL. maddi, 20.000.000.000,-TL. manevi tazminatın davalılardan tahsiline karar verilmesini talep ve dava etmiştir.

Davalılar vekilleri, davanın reddini istemişlerdir.

Mahkemece, bozmaya uyularak davanın kısmen kabulüne ilişkin olarak verilen karar, davalılar vekilinin temyiz üzerine Dairemiz'ce onanmıştır.

Davalılar vekilleri, karar düzeltme talebinde bulunmuşlardır.

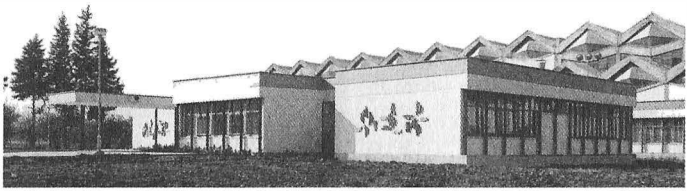
Dosyadaki yazılara, mahkeme kararında belirtilip Yargıtay tarafından benimsenen gerekçeyi sebepleri ve Dairemiz'in 2002/6101 Esas 2002/6394 Karar ve 21.06.2002 tarihli karar düzeltme ilamı içeriğine göre davalılar lehine oluşmuş bir usuli müktesep hakkın sözü edilmesinin mümkün bulunmamasına göre davalılar vekillerinin yerinde bulunmayan tüm karar düzeltme itirazlarının reddi gerekmiştir.

SONUÇ: Yukarıda açıklanan nedenlerle davalılar vekillerinin yerinde bulunmayan tüm karar düzeltme itirazlarının REDDİNE, alınması gereken 20.600.000.- lira karar düzeltme harcı peşin ödenmiş olduğundan yeniden alınmasına yer olmadığına, 3506 sayılı yasa ile değiştirilen HUMK.nun 442/3. madde hükmü uyarınca, takdiren 111.405.000.-lira para cezasının karar düzeltilmesini isteyenden alınarak Hazine'ye gelir kaydedilmesine, 04.06.2004 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

Başkan	Üye	Üye	Üye	Üye
İşıl Ulaş	H.Deniz	Y.Deme	A.Özgan	M.Kılıç

20.600.000 KDH
20.600.000 KDPH
00.000.000
111.405.000.- Ceza / 10.06.2004 - HK

İlgili mahkeme kararı.

Eczacıbaşı İpek Kağıt Fabrikası, Karamürsel.

İskele ve kalıp kurarak değil. Yani yerde dökülmüş hazır plakların kaldırılıp monte edilmesiyle yapıldı. Bunca karmaşık amaçlarla, hani cam yününden tutun da, çeşitli kimyevi üretimin yapıldığı binalara kadar çok amaçlı binalara rağmen, hızlı yapılması sağlandı. Doneler geç geldiği halde, yine o vaktin telafisi için çok fedakarca çalışıldı, yapıldı. Ve tabii bir noktada ilişkiler de sona erdi. İlişkilerin sona erişi, Adapazarı'ndaki binanın, sağlık ürünleri binasının benzerinin, başkalarına imza attırılarak yapılması şeklinde oldu. Mahkeme kararında o imzayı atanlar hakkında da hükümler vardır.

Eczacıbaşı'na ilk iş

— Şimdi geçelim Eczacıbaşı için yaptığınız İpek Kağıt'a...
— İpek Kağıt bir Eczacıbaşı yapısı. Garipliklerin birbiri peşine dizilmesi, engellenemezdi ki. Hele bizim ülkemizde... Hele serbest çalışan bir mimar için... Yıl: 1968. Eczacıbaşı grubundan çağrıldım. Bir sağlık kağıtları üretim tesisi planlaması için, teklif isteniyordu. İşimiz azalmıştı, büro kalabalıktı. İş gerekliydi. Altı bin metrekare olduğu bildirilen tesis projesini, fiyatları batırarak aldım. Anlaşmada bu sınırın belirtilmesi istenmedi, kabul ettim ve teklif verdim. Sonra, üç misline kadar büyüyen tesisi, mecbur kaldığım şartlarla planladım ve bitirdim. Bu nedenle hiçbir hizmet farkı gözetmeden...

— İpek Kağıt Fabrikası'nı nerede yaptınız?
— Arazi, Karamürsel yakınında, Marmara Denizi kıyısında hoş bir yerdi. Elbet bu tesisin planlaması da, çok acele yapıl-

malıydı. Alışılan bu tarzdı. Teknoloji yardımı yapan Alman firmasının makine yerleştirme projelerini inceledim. Gördüm ki bu sulak arazide yüksek bir bodrum kat inşası isteniyor.

Böyle bir bodrumun inşası teknik olarak elbet mümkündü ama gereği yoktu. Çünkü iki karış aşağıda zemin suyu çıkan bu arazide böyle bir çözümü yapmak, hem zaman açısından olanak dışıydı, hem de maliyet açısından anlamsız büyük masraflara mahkum olmak demekti. Hem de, hiç mi hiç zorunlu değildi. İşletmeleri tanırdım ve fizik, kimya bilirdim. İsyan ettim.

Davranışım kuşkuyla karşılandı. Öyle ya! Almanlar uzman kişilerdi. Ben nerden bilecektim ki, önerilen çözüm yanlıştır, değişmelidir dersem?

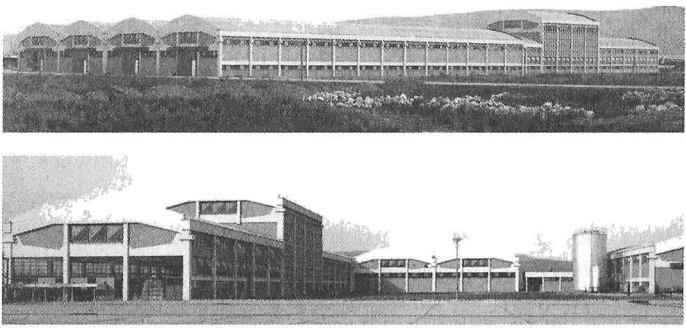
Sonuçta benim Almanya'ya gidip, uzman endüstri firması yetkilileri ile konuyu tartışmam kararlaştırıldı. Nejat Eczacıbaşı Bey'in Almanya'da bulunduğu bir sırada ben de gittim ve Düsseldorf yakınındaki Erkrath'da, karar toplantısı düzenlendi.

Toplantı başlayınca, ben önerilen çözümdeki zorlukları anlattım. Kağıt hamuru hazırlama bölümünün beş metre kadar yükseltilerek bodrumun kaldırılmasını, bu çözümün üretime hiçbir zararı olmayacağını bildirdim.

Pek sevimli bir sonuç doğdu. Alman uzmanlar hemen, "Herr Boysan haklıdır, öyle yapalım" dediler, sorun beş dakikada çözüldü, proje-uygulama benim önerdiğim gibi yapıldı.

İpek Kağıt tesisi de, benim sevdiğim yapılarımdan biri oldu. Yapı sırasında, haftada bir toplantılar düzenleyerek, sorunları ve yürüyüşü sürekli kontrol ettik. Bu toplantılara, alışıldığı gibi hep imalattaki temsilcileri ile birlikte, bizim gibi projeciler, inşaat-tesisat ve montaj müteahhitleri katıldı. Ufak-tefek zıtlaşmalar, tüm yapıların vazgeçilmez zırıltılarıdır. Ancak tesis bitinceye kadar, olayların hiçbirinden bugüne kadar kötü olaylar hatırlamıyorum.

Evet, kötü olay yok da, iyi olay da yok mu?.. Var! Haftalık yapı toplantıları bitince, zaten kıyıda olan arsada, denize giriyorduk.

Dosan (sonra Tat 2), Yenişehir Bursa.

Sevimli olay mı? Elbet o da var. Her iş bittikten sonra tesisin üretime başlayacağı gün, başta Nejat Eczacıbaşı, toplanıp üretimin başlamasını izledik. O görkemli makine çalışmaya başladı. Şaşılacak bir sonuç doğdu. Biz sağlık kağıtları üretimi beklerken, makineden bulut gibi ufacık kağıt parçacıkları fışkırdı. Hepimiz, bir konfeti yağmuru altında kaldık. Sorun neden mi doğmuştu? Bilmem ne musluğunun kapatılması unutulmuştu da ondan.

— *Nejat Eczacıbaşı nasıl bir işverendi?*
— Ben, Nejat Eczacıbaşı'dan evvel aileyle tanıştım, aileden ilk tanıştığım Haluk Eczacıbaşı oldu. Sonraki yıllarda Eczacıbaşı grubuna Bozüyük Seramik, Dosan (sonradan Tat 2), Levent İlaç Tesisleri genişletmeleri, spor salonu yapılarını da planladık. Yaptığımız işlerden pişmanlık duyacağımız, herhangi bir anımız yoktur. Ama iş ilişkilerimiz yine de kesildi.

— *Nejat Bey'le aranız nasıldı?*
— Nejat Bey'le kişisel ilişkilerimiz vefatına kadar sürdü. Yeniköy'deki evinde verdiği davetlere de çağırırdı. İstanbul Festivali dolayısıyla düzenlenen davetlerde, önce Boğaz manzaralı bir kokteyl sunulurdu. Sonra da bahçedeki yemekten önce kesinlikle bir konser verilirdi. Ben kokteylle yemek arası

bu konseri, yüreğime sindiremezdim. Bir bardak içki alır, ağaçlar altına kaçardım. Nejat Bey de beni adamlarına aratıp buldurur, sonra da gelir, zorla konsere götürürdü.

50 bin lira çıkarsa hanımları alıp Paris'e

— Bu inşaatta başınıza bir gariplik gelmedi mi?
— Haftalık şantiye toplantılarımız vardı. İlgili herkes orada toplanırdı. On beş-yirmi kişi. Her toplantı bitişinde biz doğru denize girerdik. O zaman daha henüz endüstri kirliliği yoktu. Hatta akşam yemeği de yerdik orada. Yemeği yiyip dönerken bir gece vakti birdenbire önümde bir bisikletli peydahlandı. Anında frene bastım ama bisikletliye çarpmaktan kurtaramadım kendimi. Adam yuvarlandı, bisiklet de yolun kenarına savruldu. Durdum, indim aşağıya, bisiklete binen adamın hiçbir ışığı yok. Yollar zaten kapkaranlık. Görmek mümkün değil. Üstelik herifin giysileri de siyah. "Görmüyor musun be" dedi. "Sen kalk da gel kendin gör" dedim. Biraz ağız dalaşında bulunduk. Zararın ne senin dedim. "50 lira" dedi. "Al sana 100 lira" dedim. Çekip gitti.

— Evinizden uzakta, şantiye yaşamı aile içinde sorunlar yaratıyor muydu?
— Vicdani yönden evet. Şantiyeyi yöneten mühendis arkadaşım Uğur Dörtbudak vardı. Biz onunla birlikte bir gece vakti çıktık, hava kararmıştı. Dönüyoruz İstanbul'a. Pendik hizasından geçerken ben doğru sahile döndürdüm direksiyonu. Hiçbir şey söylemedim. Uğur da bana bir şey sormadı. Gittim sahildeki Mehtap Restoran'a. "Rakı ve buz" dedik hemen ve balık.

— Biraz demlenince...
— Vicdan muhasebesi başladı aramızda. "Biz hani evinde intizamlı bir hayatı olmayan insanlarız. Bu kadar bizimle birlikte yaşamış olan hanımlara karşı hiç de iyi davranmıyoruz. Bu yaptığımız doğru mudur" falan diye bir vicdan muhase-

besine girdik. Ondan sonra, "Bir piyango bileti alalım şuradan. 50 bin lira çıkarsa hanımları alıp Paris'e gider miyiz, gideriz" dedik. 50 bin lira çıkarsa hanımları alıp Paris'e gideceğiz, kesin.

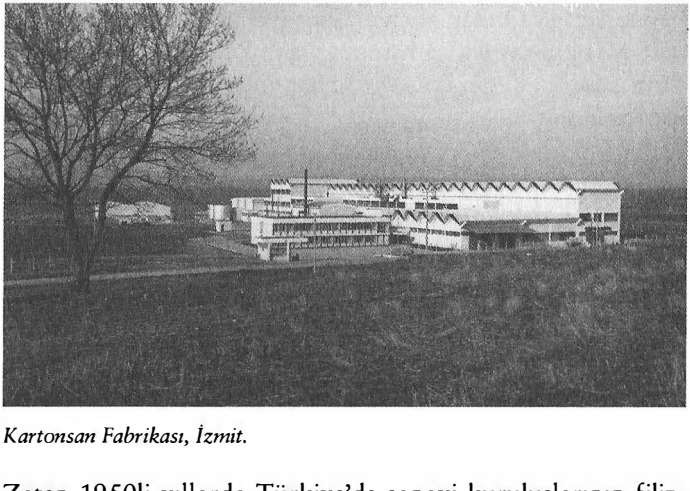
— *Vicdan muhasebesinin neticesi bu mu?*
— Uğur on dakika sonra sordu, "100 bin lira çıkarsa ne yaparız ağabey" dedi. "Ulan yine Paris'e gideriz ama hatunları almadan gideriz" dedim. Ve sonra o bilete 10 bin lira mı ne çıktı. Bayağı da paraydı o zaman ha, bir yere de gitmedik ama yine de yakınlarımızı sevindirecek bir şeyler yaptık.

— *İş yüzünden önemli günleri unuttuğunuz oluyor muydu?*
— Evlenme gününü unutan adamı kurtarmak zor. 1950 yılı 24 Nisan'ı benim birinci evlenme yıldönümümdü. İşim akşam vakti Taksim'de bitti. Unutmadım. Beş karanfil aldım. 35'ten 175 kuruş ödedim. Cebimde geriye 10 kuruş kaldı. Laleli'ye gideceğim. Bu para tramvaya da yetmiyor. Askerlikten yeni dönmüşüm. Taksi söz konusu değil zaten. Yarım saat bekledim. Borç alacak kimseye de rastlamadım. Yağmur da başladı. Çaresiz Taksim'den Laleli'ye bir saatte yürüdüm. Elimde hoşafa dönmüş buketle.

Ben görevimi yaptım ya! Üstüm başım kirlendi ama vicdanım temiz. O kirlenirse öyle kuru temizleme falan iş görmüyor. O günden beri karanfil gördükçe yüreğim daralır. Çiçek sevmeme rağmen...

Kartonsan ve Türkiye'de sanayinin gelişimi

— *Sizin İzmit'te bitirdiğiniz daha başka işler de var...*
— İzmit'te aynı senede yani 60'ların sonu 70'lerin başında bir bina daha yaptık. Kartonsan binası. Karton fabrikası. İşin başında Yaşar Başkaya vardı. Yaşar Başkaya SEKA eski genel müdürüydü. Mühendisti. Hayatları ticaretle geçmiş olan Sultanhamam tüccarlarını ülkede eşi bulunmayan bir sanayi kuruluşu için yatırım yapmaya heveslendirmiş ve inandırmıştı.

Kartonsan Fabrikası, İzmit.

Zaten 1950li yıllarda Türkiye'de sanayi kuruluşlarının filizlenmeye ve canlanmaya başlaması genelde Anadolu tüccarları kökenli girişimcilerden gelmekteydi. Sultanhamamın eski tüccarları 1942-43 Varlık Vergisi bunalımında işlerini kaybetmiş olan gayrimüslim vatandaşlardı. O tarih, bizim Anadolu kökenli, ticaret kökenli işadamlarımızın sanayi için meraklanmaları ve sermaye yatırmaları dönemine girişleri zamanıdır. Bu tüccarlar ticaret yaparken kendileri tek kişi olarak karar verip icra etme alışkanlığında idiler. Oysa sanayi yatırımı bunların teker teker yapabileceği ölçülerin çok üstüne çıkıyordu. Bu nedenle kendilerini birleşmeye mahkum saydılar. Ve yine bu nedenle tek kafa her işi yapmaya alışmış Anadolu tüccarları dünyadakine bir derece benzer biçimde başka ortaklarla birleşerek ve hatta mümkünse anlaşarak iş kurma ve iş yönetme zorunluluğuna boyun eğdiler.

— *Yani rakip tüccarlar birleşerek fabrika kuruyor...*
— Bu ortaklık yapıları yalnız Kartonsan'da değil, örneğin Bursa'daki Bisaş dahil ülkedeki pek çok girişim ve kuruluşta örnek biçimine dönüştü. Benzeri bir tesis olup yeni benim tarafımdan planlaması yapılmış olan Nasaş da böyledir. Gerçi

Nasaş sonradan sahip değiştirdi ama kuruluşun doğru planlanması dolayısıyla aynı üretim tarzına günümüze kadar devam etti.

Gözlerini ticaret erbabı olarak yaşama açmış bulunan kişilerin dünyadaki gelişmelerin Türkiye'ye yansıma biçimini kavramaya başlamış olmaları ticaret aristokrasisinin ancak sanayiye dönmek şartıyla güçlerini koruyacakları kanaatini kendilerine yerleştirdi. Bu ve benzeri değişikliklerin ana sebebi budur.

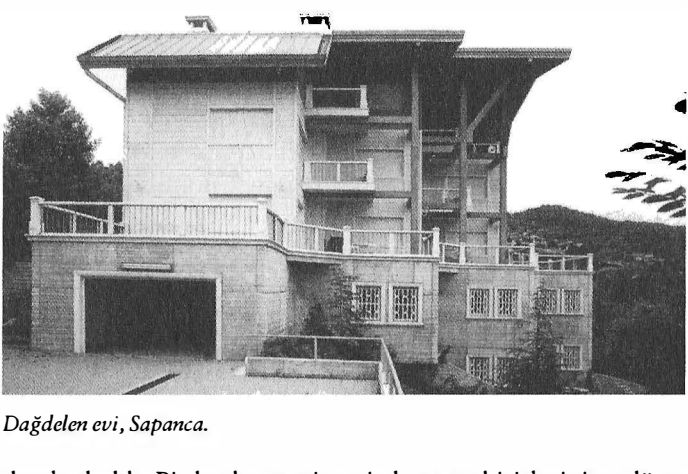
Neyse, Kartonsan'da bir makine vardı, boyu yüz metreydi. Altında bir kat vardı. Üstüyle birlikte o kat planlanıyordu. Yani onun, makinenin oturacağı temeli planlamak, bir önemli baş belasıydı. Biz onu yaptık, çalıştık falan ama aradan yıllar geçti ne oldu? 1999 depremiydi değil mi o? Kocaeli depremi. O günlerde, yani depremden sonraki günlerde, ben hiçbir yapımdan şüphelenmiyorum. Hiç takmıyorum, sormadım bile. Ama sonra nezaketen bir gitmek gerekti.

— *Gittiniz mi?*

— Kartonsan binasının yakınına gittik. Yüz metre kadar ötesinde depremin yarattığı bir yarık var arazide. Bir adamın evinin bahçesi, komşusunun evinin önüne gitmiş. Kendi bahçelerine komşu arsa gelmiş. Yani bu derece depremin yarattığı faylar var. Ama buna rağmen bizim makinemizde hiçbir değişiklik olmadı. Eğer fay hattı bizim makinenin ortasından geçseydi, orada da olurdu zarar, kesin. Ama yüz metre ötesinde olduğu halde yine de bizim yapımız yanlış planlanmış olsaydı zarar görürdü. Oysa görmedi bir zarar.

— *Siz fazla ev yapmadınız herhalde?*

— Dört-beş ev yaptım. Sonra lojman planladım. Yani toplasan birkaç yüz tane vardır yine de. Ama onlar önemli değil, sıradan işlerdir. Şimdi bir sevgili dostuma bir ev yapmak gerekti. Nerede? Sapanca'da, yamaçta böyle yüksek bir yerde. Sapanca Gölü'ne yukarıdan bakan bir yerde, bir dostuma ev planladım ben. Hatta o evin betonarmesini de ilginç bir şekil-

Dağdelen evi, Sapanca.

de planladık. Bir başka şantiyemizde onun kirişlerini ve döşeme plaklarını döktürüp, götürüp monte ettik orada.

— *Bu ev 1999 depremini nasıl atlattı?*
— Depremden hemen sonra ev sahibi arkadaş bana telefon etti. Böyle korkular içinde, üzüntüler içinde, "Ne oldu bizim binaya acaba, yıkıldı mı yıkılmadı mı" falan diye. Hiç müsait değildi günüm ama haydi gidelim bir bakalım dedim. Gittik baktık. Binada hiçbir şey yok. Bir ufak çatlak bile yok. Katları dolaştık baştan aşağıya, bahçeyi dolaştık. Baktık arkadaşımın eşinin sevdiği bir abajur devrilmiş ve kırılmış. Arkadaşım yakınmaya başladı. "Ben şimdi bunun cevabını nasıl vereceğim" diye. Ben de sevgili arkadaşıma hiç edep dahilinde olmayan bir laf söyledim orada.

"Değişik bir şey" yapma isteği

— *Bursa'da özene bezene bir ev yaptınız ama...*
— 1946'da Hakkari'de tanıştığım Vali Cahit Ortaç ile yollarımız bir de Bursa'da kesişmişti. Bir seferinde eşimle birlikte kendilerine, Bursa Vali Konağı'na bir hafta konuk olmuştuk. O zaman, Bursalı hali vakti yerinde biri benden yaptıracağı

evin mimarı olmamı istedi. Buluştuk, isteklerini öğrendim. Arsa, Çekirge yolu üzerinde, Çelik Palas otomobil girişinin solundaydı.

— *Ev yapmaktan neden kaçınıyordunuz?*
— Gerçi ben mimar olarak ev yapmaktan hoşlanmıyordum çünkü kişisel istekler beni bunaltıyordu. Kötü bir tecrübe yaşamıştım, yenilerinden çekiniyordum. Ancak Cahit Ortaç vardı arada. Mülk sahibinin istekleri çok cömertti. Yirmi-yirmi beş kişiye masada yemek verebilmeliydi. Yüz-yüz elli kişi, kokteyl biçimi davetlerde ağırlanabilmeliydi. Bahçıvan, bekçi, şoför konutları da olmalıydı. Daha önemlisi, beş tane banyolu konuk odası isteniyordu. "Çok değil mi" diye sorunca da, "E canım, sen gelirsen, nerede kalacaksın" diyor, akan sular duruyordu. Sonuçta ben de heveslendim. "Değişik bir şey" yapma isteği, birlikte çalıştığım arkadaşlarıma da sirayet etti. Etütler duvarları doldurdu.

— *Evi nasıl teslim ettiniz?*
— Bir süre sonra uçakla Bursa'ya gittik. Cadillac'a bindirilip arsaya götürüldük. Bundan sonra iş sahibinin oturduğu eve gittik. İtfaiyenin yanındaki yokuşta, eski bir ahşap binada yaşıyordu. Karnıyarık denen bir Bursa eviydi. Kapı açılır açılmaz, geniş bir sofanın ucundaki bahçe görünüyordu. Hemen sağdaki kabul odası üçe üç metre boyutlarında ufak bir sokak üstü hacmiydi. İki kenarında, üstünde ot minderler bulunan sedirler vardı. Çap, tapu gibi belgeleri istediğimde, hemen ot minderler kaldırılıyor, tahta sedirler üstündeki yüzlerce kağıt arasından, istenen buluyordu. Bütün kağıtlar dörde katlanmıştı. Her biri açılıp bakılıyordu. İstenen belgenin başlarda mı, yoksa sonlarda mı çıkacağı belli değildi. Sonuçta bina projesi zevkli çalışmalarla tamamlandı. Ev ortaya çıktı. Doğrusu iş sahibi pek zorluk çıkarmamıştı. Sonra bu eve taşındılar. Bildiğim kadarıyla o evde kokteyl falan verilmedi, ben de bir daha davet edilmedim. Hanım ve bey yıllarca tam bir yalnızlık içinde yaşayıp dünyaya veda ettiler. Bina şimdi hibe ettikleri üniversitenin malı.

— Hiç tuhaf yapılar, yeni teknikler ve malzemeler denediniz mi?

— Ahşap baraj yaptım! 1945 yılındayız. Düzce'de inşaatımız vardı. Hakkı Bey dostumun sahibi olduğu Yeşilyurt Oteli'nde kalıyorum. Otelin alt katı hem kahvehane hem de lokanta. Akşamları dostlarla sigarasına delikli bilardo falan oynayarak eğleniyoruz. Bazı geceler Nazif'in sinemasında film seyrediyoruz, arada bir gelen gezici tiyatrolara gidiyoruz. Düzce'nin elektriği o sıralarda yürekler acısıydı. Belediyenin güya hidroelektrik santrali çalışmaktaydı. Voltaj o denli düşerdi ki bazen ampulü yanan odanın elektrik düğmesini bulabilmek için kibrit çakmak gerekirdi.

— Nasıl bir çözüm buldunuz?

— Düzce hidroelektrik santralinin çalışması Şakuç Deresi'nin suyuna bağlıydı. Su ölçümünün yanlış yapıldığı söyleniyor, hele yazın azalan su, santrali çalıştırmaya yetmiyordu. Derenin suyunu artırmak da kimsenin elinde değildi. Tüm umutsuzluğa karşın Mühendis Raşit Büyüktuğrul parlak bir çözüm buldu: Derenin 24 saat akan suyu küçük bir barajda biriktirilecek, yalnız geceleri sekiz saat aydınlatma için bu su kullanılacaktı. Bu durumda su, hidroelektrik santralini sekiz saat tam kapasiteyle çalıştırabilecekti.

Şakuç Deresi'nde bunun için uygun bir yer bulduk. Aşağısı altı metre, üstü on iki metre olan bir boğaza on metre yükseklikte bir baraj yapılırsa bu iş olacak. Kestane ormanı içindeydik. Suya en dayanıklı ağaç kestane! Orman idaresi, ağaçları vermeye razı. Belediye bulunan çözüm karşısında mutlu. Bu garip ahşap barajı inşa ederek gerçekleştirmek de bana düştü. Gece gündüz çalışarak işi bir ayda bitirdik.

— Baraj işe yaradı mı?

— Barajda su tutmaya başlayacağımız gün Raşit Ağabey yanında gazeteci Faruk Fenik'le geldi. Bu *Vatan* gazetesinin en

meşhur yazarlarından biriydi. *Vatan* da malumunuz, Ahmet Emin Yalman'ın gazetesi. Sabah barajda su tutmaya başladık. Öğlen bizim baraj su sızdırmaya başladı. On metreye çıkmasını beklediğimiz su altı metrede takıldı kaldı. İşçiler fışkıran suların altında duş yapıyorlar. Durum kepazelik, Fenik gazeteye yazsa büsbütün utanç doğacak.

— *Yazdı mı?*
— Ama çareyi buldum; hemen Akçakoca'dan gemi kalafatçıları getirdim. İki yaşlı usta koyun pöstekileri ve zeytinyağı istedi. Suyunu boşalttığımız barajın iç tarafını bu malzeme ile kalafatladılar. Yani aralıkları tıkadılar. Baraj üç gün sonra su tuttu. Fenik de bu garipliği gazetesine yazmadı. Düzce'nin voltajını böylece ayarlamıştık.

Bu bahsi kapatmadan evvel size Düzce'nin delisini de anlatmalıyım. Otuz yaşlarında genç bir adam. Bildiği ya da söylediği tek kelime: "Baba." Bir şey verenlere "baba" diyor. Ama çoğu zaman onu ensesine vurarak çıldırtıyorlardı. Hayır bunu çocuklar değil, kocaman adamlar yapıyordu. Sonra Düzce'ye kış geldi, bu genç adamın sokakta donmuş cesedi bulundu.

Haliç'te bir mucit: Etem Usta

— *Yapı sektöründe yerli "mucitlerle" hiç karşılaştınız mı?*
— 1960'lı yılların ilk yarısıydı. Seydişehir Alüminyum Tesisleri daha ortada yok. Kütük alüminyum ithal ediliyor, profil alüminyum üretecek tesisler de henüz kurulmamıştı. Böyle bir tesis nasıl kurulur? Uluslararası bir firma bunun için bir araştırma yapmak istedi. Ben de dostça yardımlarda bulundum. Yabancı bir heyet geldi. Mühendisler, pazarlamacılar vs. Anadolu'da dolaşıyoruz. İçlerinde bir fizikçi var, cin gibi. Bindiğimiz otobüsün pencerelerinde kullanılan profili atlamadı. İsveç çakısıyla çizerek numune aldı. Tutturmasın mı, "Bunlar nerede üretiliyor" diye. İlle de ziyaret edip görmek istiyor. Ben biliyorum ama olacak iş değil.

— *Neden?*
— Bu profiller Haliç'te külüstür bir atölyede üretiliyordu. Oysa bu adamlar binlerce metrekare alanda faaliyet gösteren fabrikalardan geliyorlardı.

— *Haliç'te kim profil üretiyordu?*
— Bizim Etem Usta! Kilosuyla boyu eşit, güleç yüzlü bir usta. Kendisine takılırdım, "Aman sen Yüksekkaldırım'da sakın yürüme! Bir yuvarlanırsan, Galata Köprüsü'nde zor durursun" diye. Etem Usta, düşmüş ya da ıskartaya çıkarılmış uçakların hurdasını satın alıyor. Bunları kullanarak profil yapıyor.

Devridaim makinesi mucidi Con Ahmet

— *Nasıl biriydi?*
— Kafası tekniğe çalışıyordu. Korkusuz bir adamdı. Bazen gazetelerde okuruz: "Elektrikçi Muttalip Usta, yüz bin saat dayanan ampul icat etti" ya da "Eczacı kalfası Hüsmen Bey, kanseri iyi eden ilaç buldu" diye. Çocukluğumun büyük ünlülerinden birisi, Con Ahmet Bey'di. Kendileri, "Perpetuum mobile" (devridaim makinesi) icat etmişlerdi. Yani hiçbir enerjiye gereksinmesi olmadan çalışan bir makine" bulmuştu. Bu buluşa dünyada çok kimse, simyagerlerin değersiz metalden altın üretmesi kadar hızlı sarılmıştı. Onlar bulamamıştı da Con Ahmet bulmuştu.

— *Nasıl bulmuştu?*
— Onu da müstesna ve sevgili Hikmet Binark dostum (İTÜ eski rektörü) anlatmıştı. Bu buluşun feryadı koptuğu zaman, bilimsel bir heyet kuruluyor. Con Ahmet Bey savını kanıtlamaya çağrılıyor. Gerçekten de Con Ahmet Bey'in makinesi, heyet üyelerinin şaşkın bakışları arasında çalışmaya başlıyor. Ancak Con Ahmet Bey elini masanın altına sokmuş, bir şeyi çevirip duruyor. Soruyorlar: "Hani bu makine, hiçbir enerji almadan çalışacaktı?" Con Ahmet cevap veriyor: "Aman

efendim! Ben emekli bir adamım. Boş oturacağıma kolu çevirsem kıyamet mi kopar?"

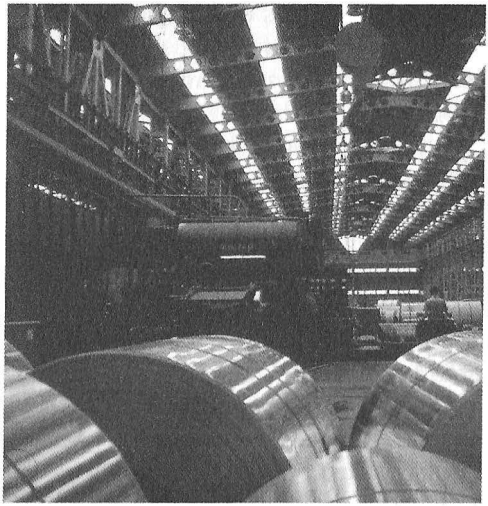
— *Etem Usta diyorduk...*
— Benim Etem Usta bu kişilere göre çok daha ciddi bir insandı. Bir kere dediğini yapıyordu. Ayvalık'ta hurdalıkta bulduğu bir zeytinyağı presiyle profil basıyordu. Kaçamazdım, yabancı heyeti Hasköy'ün çamur deryasından geçirerek Etem Usta'nın atölyesine götürdüm. Etem bizi ağzı kulaklarında karşıladı. Altımıza hamam oturağına benzer tabureler verdi, kahve, su söyledi.

İnceleme ziyaretimizde alüminyum çorbası prese döküldü. Sertleşme beklenirken Etem Usta'nın ikramlarına gark olduk. Bir kahve, iki kahve, üç kahve içildi. Etem Usta çırağa soruyor, "Sertleşti mi?" Çırak, "Hayır usta daha sulu" diyor. Sonunda çırak çağırdı. İş bitmişti. Yabancı uzmanlar, alüminyum tarihinde, Etem Usta'nın üretiminden daha neşeli bir olay bulunmadığını bildirdiler.

Bir sabah evime iki polis geldi

— *Şantiyelerde tatsızlık oluyor muydu?*
— Altmış yıl önceydi. İstanbul'da bir yapının şantiye şefiydim. Bir sabah evime iki polis geldi ve beni mahkemeye götürdüler. Mahkeme kapısında anladım ki bizim inşaattan adamın biri demir çalarken yakalanmış. Bizim bekçi mal sahibi diye benim adımı vermiş. Meğer ben kanunen davacı olmuşum. Haberim yok, çıldıracağım.

— *Gerçeği söyleseydiniz?*
— Sanığa baktım; yüzü limon rengi, sıskacık bir adamcağız. Çalmaya giriştiği demirle iki kilo ekmek bile alamaz. Duruşma başladı. Hakim bana, "Anlat" dedi. Bekçinin hatalı olduğunu, mal sahibinin başkası olduğunu anlattım. Hakim beni göstererek, "Kim bu" diye bağırdı. Mübaşir, "Davacı" dedi. Bana talimatı çok açık ve kesin oldu: "Defol!" Sonra da sanı-

Nasaş Fabrikası, Gebze.

ğa, "Evladım! Sen de gidebilirsin" dedi. Koridorda bununla gözyaşları içinde kucaklaştık. İncecik derisinin altındaki kaburgalarını ezecektim neredeyse.

— *Mimarların, mühendislerin "şantiye hikayeleri" bitmez...*
— 1950 yılı yazında Trakya'da on parça yapıyı bitirmek zorundaydık. Çoğu kuş uçmaz, kervan geçmez yerlerdeydi. Şaşmamalı! Çabuk unutuyoruz; daha 1968 yılına kadar İzmit-Yalova yolunun çamurunda mandalar boğulurdu. İşte biz de Trakya yapı yerleri için gerekli inşaat malzemesinin bir bölümünü Karadeniz'den taşımak zorundaydık.

— *Nasıl taşıdınız?*
— Malzemeyi kamyonlarla Büyükdere'ye getirdik. Rıhtıma yanaşan takaya yükledik. Kaptanın dediğine göre kırk ton kadar yüklenmişti. Taka suya iki karış kalıncaya kadar battı. Akşam vakti yaklaşıyordu. Ben karadan gidecektim. Ertesi gün Yalıköy'de buluşacaktık. Fethi Kaptan genç bir Karadenizliydi. "Israr etti, yollarda toz toprak içinde kalacaksın, boş

ver gel bizimle, püfür püfür gidelim işte" dedi. Hava güzeldi, ne de olsa serde Narlıkapılılık da vardı. Hemen nevaleyi düzdük. Yolculuk güzel başladı. Kavakları geçtik. Hafiften parlatıp neşemizi bulduk.

Şu yekeyi az bi şey tut ağabey!

— Karadan gitmek size yakışmazdı tabii...

— Boğazdan çıkınca esinti ve sallantı başladı. Az sonra hava iyice karardı. Gece ilerledikçe konuşmalar seyrekleşti. Hava bindirdikçe bindirdi. Her şey bir yana Fethi Kaptan'ın uykusuzluktan başı düşmeye başladı. İki tayfasından birini çağırıp dümeni teslim etti. "Bir-iki saat uyursam kendime gelirim. Hoş gör ağabeyciğim" dedi. Uyumak için takanın tek kamarasına çekildi. Aradan bir saat geçti geçmedi, takayı kullanan tayfaya da iyice uyku bastı. Fethi Kaptan denizle ilişkimi söylemiş. Tayfa da bana yalvardı: "Kurban olayım daaa! Şu yekeyi az bi şey tut ağabey! Biraz uyur şimdi gelirim." O da başaltına gidip yattı sonra.

— Artık kaptan sizsiniz, öyle mi?

— Adamların hali tuhaf, iki-üç saat uyusunlar diye dişimi sıktım. Hava iyice azdı. Kıyıdan uzaklaşmak, dalgayı baştan almak gerekiyordu. Pusulaya da bakıp iyice kuzeye dümen kırdım. Saatler geçti kimsenin uyanacağı yok. Bağırdım çağırdım duyuramadım. Benim de uykum gelmişti, böyle sinir içinde sabahı ettim. Az sonra Fethi Kaptan sırıtarak yanıma geldi. Özür diledi, ses çıkarmadım. Kaptan nihayet etrafına baktı. Rotadan çıktığımı anlayınca, "Sen ne ettin" diye bağırdı. Ben de bunun üzerine ince açıklamayı yaptım: "Ebenin örekesi be! Zıbarmasaydın da kalkıp tekneni kullansaydın! Niye kalkmadın?" Fethi Kaptan bir an mahcubiyetle önüne baktı ve, "Ağabey! Ben evvelsi akşam evlendim de..." Böyle deyince ikimiz de kahkahayı bastık. Kaptan başaltına gitti, tayfayı tekmeyle kaldırdı. Onlar da düğün davetlileri arasındaydı. Rakı gaz tenekesiyle içilmişti.

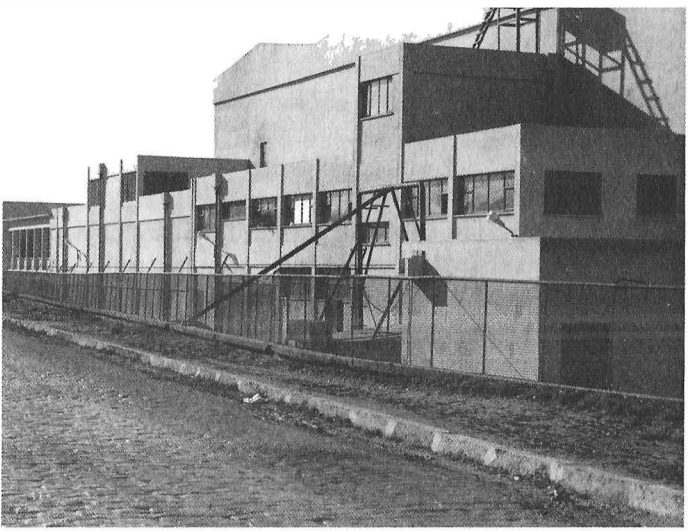
Laleli'de bir pelikan

— Herhalde inşaat emekçilerinden birçok dostunuz, arkadaşınız olmuştur...

— Mesela Hayri ile Hasan. İkisi de süzme hergelelerdi. Yıllarca beraber çalıştık. Hayri ayrıca ilkokuldan itibaren arkadaşım. Kışa girmiştik. Bir gece vakti Laleli'deki baba evinin önünde inşaat kamyonu durdu. Kapıyı çalanlar Hayri ile Hasan. İçeri buyur ettim, "Olmaz ağabey! Sen gel" dediler. Aşağı indiğimde bir de baktım ki kamyonun üzerinde bana hediye getirdikleri bir kaşıkçı kuşu (pelikan) duruyor. Kavgada yaralanmış. Uçamıyormuş, tedavi etmişler. Şimdi iyiymiş.

— Kabul ettiniz mi?

— Ne diyeceğimi bilemedim. Hayvanı aldık. Evin arkasındaki ufacık bahçeye koyduk. Ertesi sabah erken, peder merhumla beraber inceledik. Kanatlarını açınca, ucundan ucuna

Bozkurt Mensucat Fabrikası, İstanbul.

dört metre geliyordu. Gözleri fırlaktı. Sesi ise, havalı klaksonlar gibiydi. Bahçe ufak olduğu için uçarak kaçamıyordu. Babam iş edindi. Pelikanı beslemeyi üstüne aldı. Kafir, balıkla beslenirdi, bir palamudu bütün yutardı. Zoolog profesör bir tanıdığımız, kuşun doğum tarihini 1860 olarak tahmin etti. Doksan yaşındaydı. Birkaç hafta sonra tüm ev halkı, anlamsız gözüken bu hayvanseverlikten bezdi. Bana, "Al bunu götür, ne yaparsan yap" demeye başladılar.

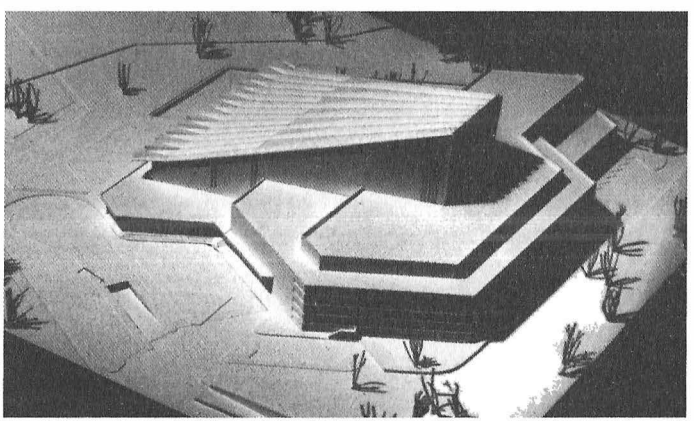
— *Keşke onu geldiği yere yollasaydınız...*
— Aklıma bizim Vazo Mehmet'in babası geldi. Minyatür bir hayvanat bahçesi vardı. "Getirsin" demiş. Götürüp teslim ettim. Aylar sonra Vazo Mehmet'e sordum, "Pelikan nasıl" diye. "Utanmadan soruyorsun" dedi. Sonradan duyduğuma göre, bir gün Mehmet'in teyzesi mangal üzerinde uskumru ızgara yapıyormuş. Pelikan gelmiş, ızgarasıyla beraber uskumruları kaçırırken teyze hanım kurtarmak için peşinden koşmuş. Kuş da fena kızmış, "hap" der demez teyzenin başı pelikanın gagası içinde kalmış. Öyle ya! Bu kuşun alt çenesine değil kafa, aşure tenceresi bile sığıyor. Teyze hanım bayılmış, zor ayıltmışlar. Pelikanı ne yaptıklarını bunca sene söylemediler.

Üç mum bulundu, yakılıp üç tabağa oturtuldu

— *Arkadaş hatırına iş yapar mıydınız?*
— 1970'li yıllardı, bir sabahın köründe kıdemli dostlarımdan Yokuş Nurettin aradı, "Çabuk hazırlan, seni ekspertiz yapmaya götüreceğim" diye. Ben kendisine, böyle işler yapmadığımı, başkasını götürmesini söyledim. Ama anlatamadım. Ona "yokuş" lakabı, boşuna takılmamıştı. İnatlaşmadan yaşayamazdı. "Ne işi be! Para falan alacak değilsin. Benim hatırım için yapacaksın" dedi. Anlattı: "Şehzadebaşı Turan Tiyatrosu'nun sahibi arkadaşımdır. Tiyatronun sahnesi dar. Genişletmek istiyor. Sen yeri görüp nasıl yapılacağını kararlaştıracaksın."

— *Çocukluğunuzun Turan'ı...*
— Turan Tiyatrosu sözünü duyunca, yüreğim oynadı. 1930'lu, 40'lı yıllarda ömrümüzün neşesi Naşit Bey'i biz o sahnede seyrederdik. "Lan Yokuş! Ben itfaiye neferi değilim ki sen düdük çalınca yetişeyim! Ancak öğleye doğru gelirim" dedim, anlaştık. Binanın sahibi, kuruyemiş perakendeciliğinden yetişme, pos bıyıklı bir zattı. "Hemen sahneyi görelim" dedi ama elektrikler bozuktu. Karanlık kuliste yürüyemezdik. Üç mum bulundu, yakılıp üç tabağa oturtuldu. Bir süre yürüdük. Gıcırtılarla bir kapı açıldı. Önde mal sahibi, ardında ben ve Yokuş Nurettin ellerimizde mum tabakları Çayda Çıra oynar gibi sahneye çıktık. Birdenbire bir alkış koptu.

— *Kim bunlar?*
— Önce ben de anlamadım. Hem bu öyle beş-on kişinin değil, yüz-iki yüz kişinin alkışıydı. Şaşırdım ama buraya ciddi bir işe gelmiştim. Mal sahibi, "Boş ver, işimize bakalım" dedi. Bir şaşacak iş daha oldu: Yüzlerce kişi birden "yuh" diye bağırmaya başladı. Küfür de ediyorlardı. Biraz sonra üstümüze gazoz şişesi, koltuk sapı fırlatmaya başladılar. Sahneyi çaresiz terk ettik.

Sofya Bulgar Devlet Operası, Uluslararası Yarışma projesi. Dünyadan katılmış 123 proje arasında dördüncülük ödülü kazandı.

— Peki ne olmuş?
— Ne olduğunu sonrada öğrendik. Saat 11'de okul kaçakları için özel seans yapılırmış. Onlar filmin gecikmesi nedeniyle zaten kızgınmışlar, biz üç kişi ellerimizde mumlarla sahneye çıkınca bunu oyun sanmışlar, o yüzden alkışlamışlar. Ama aldatıldıklarını anlayınca da ellerine ne geçirdilerse sahneye yağdırmaya başlamışlardı.

Şamandıralı rezervuar lüksü

— Türk mimarları alafranga tuvalet, rezervuar, pisuar, lavabo, küvet gibi sağlık seramikleriyle ne zaman tanıştı?
— 1945 yılında başladığım mimarlık mesleğinde, alafranga hela taşı uygarlığına ulaştım. Tavana yakın bir yere asılan, zincir çekerek kullanılan şamandıralı rezervuar lüksüne vardım. Tüm Avrupa ülkelerinden ithal edilen sağlık seramiği ve malzemesi kullanmaya başladık. Aradan uzun yılar geçtikten sonra ben de seramik ve tuvalet kağıdı fabrikaları yaptım.

— Sizin pek az bilinen tuhaf bir huyunuz var?
— Eskiden yapı yerine çalışmaya gelen ustalar, ceplerinde veya zembillerinde kendi şakul ve ipleriyle gelirlerdi. İp, yapı işçisinin namusuydu. Eğer kendi malı bir ipi yoksa, "ipsiz" diye aşağılanır, batırılırdı. İpsiz, düzen tanımayandı. İpsiz, yasa kırandı.

— İpsizlik kötüymüş...
— Meslek gereği yapı yerlerinde yaşamaya başlamadan çok daha önce, daha çocukken "ipsizlik" korkusu yüreğime sinmişti. Daha yalınayak gezerken, cebimde kesinlikle ip taşırdım. İp taşımak, sonra zamanla kronik oldu. İleri yaşlarıma kadar sürekli ip taşıdım. Bir gece meyhaneden erken çıkmıştım. Pardösümü de unutmuşum. Telefonla istedim. Hangisi olduğunda tereddüt etmişler. Hasan Pulur yol göstermiş, "Hangi pardösünün cebinde ip varsa onunkidir" demiş. Gerçekten de doğrusunu bulmuşlardı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sağlık-Gözlük

Hekim dostlarım beni röntgene soktular, tomografide sol akciğerimin alt lobunda mandalina kadar bir leke çıktı ortaya. Dostlarım kederli kederli bakıştılar ve beni dışarı çıkardılar.

Aydın Boysan. Çiçek Pasajı'na asılan resmi (1970'li yıllar).

— Gözlük sizin için çok önemli, camları o kadar kalın ki...
— Eski yıllarda, benim çocukluk yıllarımda, gözlerimde herhangi bir sıkıntı yoktu. Ama çok arpacık çıkarırdım ben. Neden bilmem! Onuncu sınıfa geldiğim zaman lisede, 16 yaşında falanım. Gözlük takmaya başladım. O zaman taktığım gözlüğü, on sene sonra, 1945-46 yıllarında çıkardım. Gözlük ihtiyacı değişti. Yine yıllar geçti aradan, yirmi sene daha geçti. Bu sefer miyopken hipermetrop gözlüğü takmağa başladım. Ve sonuçta benim gözlerimde lenslerin buğulanması başladı. Eskiden perde indi denirdi gözlere. Katarakt. Gözlerime perde indi.

— Ameliyatınızı kim yaptı?
— İki gözümün ameliyatını da Prof. Dr. Ünal Bengisu yaptı. Kendi gibi göz doktoru olan Prof. Dr. Naci Bengisu'nun oğlu. Otuz sene oldu benim ameliyat yapılalı. 1976-77 yılı olacak. İlk gözlükler gayet tuhaftı, kocaman ağır kalın camlardı. Burnuma bile ağır gelmeye başladı o camlar. Sıkıntı bastı ve sonra kalktım Zürih'e gittim gözlük aldım. İki cam arasında sıvı olan bir lens... Bende şimdi 13 numara cam var. Ameliyattan iki gün sonra kafam sarılı, bir gözüm böyle kıpkırmızı halde eve geldim. Karım, "Karakola mı düştün" dedi. Ona ameliyat olacağımı söylememiştim, beni şantiyede biliyordu. O halimden korktu hanım.

— Sonra çok daha ciddi sağlık sorunlarını alt ettiniz ama...
— 1991'in sonu, 92'nin başı, bana bir öksürük geldi ki gitmek bilmiyor. Ihlamur içmek, öksürük şurubu içmek falan fayda etmedi. Ne var bende diye Osmanoğlu Kliniği'ne gittim. Hekim dostlarım beni röntgene soktular, tomografide

Aydın Boysan'ın 1979'da yirmi dört kilo vermiş hali.

sol akciğerimin alt lobunda mandalina kadar bir leke çıktı ortaya. Dostlarım kederli kederli bakıştılar ve beni dışarı çıkardılar. O gün, Seyhan Çelikoğlu tıp profesörü dostumuz, ağzımdan birtakım şeyler sokarak, numune aldı. Analiz ettiler, tümörün habis kanser olduğu tespit edildi.

Sigara! Eski sevgilim

— *Çok mu sigara içerdiniz?*
— Sigara! Eski sevgilim. Kendisiyle tam otuz yıl içlidışlı olmuştuk... sözcüğün tam anlamıyla. Ayrılık acısına, uyanık oldukça katlanamıyordum. Onsuz yaşayış olağandışıydı. Özlemim sürekliydi. Bir an ayrı kalamayışın tutkusuyla, günde dört paket sigara tüketmeye başlamıştım. Tek nefes ziyan olmasın diye, sigarayı dibine kadar içime çekerdim. Dördüncü nefeste hâlâ ağzımdan duman çıkardı. Karanlıkta nefes çekersem, önüm aydınlanırdı, ateşin hızla-fısıltıyla yürüdüğü gözle görülürdü.

— *Uyarılara da aldırmıyordunuz...*

— Zaman aldı başını gitti. Gün geldi İsviçre'nin Cenevre şehrinde birkaç dostla buluştuk. Alışmışım ya! Hemen bir sigara yakmak istedim. Dostum Engel elimi tuttu. "Şimdi içme! Yemeğin tadını alamazsın" dedi. Hatırını kırmadım. Yemeğe kadar bir buçuk saat sigara içmedim! Tuhaf şey müthiş acıktım. O sultanlara layık sofrayı anlatmam saatler sürer. Doymak bilmedim.

Yine yıllar geçti de geçti. Bir alışkanlık usulca geldi bünyeme oturdu. Sürekli öksürmeye başladım. Saat tik takları gibi durup dinlenmeden. Gecede beş saat öksürür oldum. Ufukta bir felaket olasılığı belirdi. Karar verdim. Bir doğum günümde sigarayı bıraktım. Yıllar önce. Sigarayı bıraktıktan yirmi bir yıl sonra, göğsümde mandalina büyüklüğünde habis bir ur vardı.

Bir gözümü açıyorum, öbürü kapanıyor

— Nasıl tedavi oldunuz?

— Kanser teşhisi konduktan birkaç gün sonra iki tıp profesörü Tarık Minkari ve Cem Demiroğlu ameliyatımı planlandılar. Prof. Dr. Aydın Aytaç'ın yapmasını uygun gördüler. Florance Nightingale Hastanesi'nde ameliyat oldum. Aytaç gayet hoş bir adam... Hani doktor olup da, muhabbet celbeden insan sayısı çok fazla değildir. Ama benim o adama sevgim var hâlâ. Benim iki ameliyatımı da o yaptı çünkü. Ameliyata girerken bir arabaya koyuyorlar insanı, kocaman ışıklı bir şeyin altına götürüyorlar. Tarık da dostum olarak ameliyata girdi. Aydın Aytaç böyle güler yüzle bekliyor, "Endişe etmeyin efendim, merak etmeyin" dedi. Ben de onun elinden tuttum, "Siz de endişe etmeyin, siz de merak etmeyin" dedim. Ve azizim o gün ikindi vakti yoğun bakıma alınmışım. Bir gözümü açıyorum, öbürü kapanıyor, onu açıyorum bu sefer öbürü kapanıyor.

— Yoğun bakımda ne kadar kaldınız?

— İki gün yoğun bakımda kaldım. Akciğer ameliyatı zor bir ameliyat ve benim sol akciğerimin alt yarısı alındı. En ağırı-

Aydın Boysan yakın arkadaşı ve doktoru Gıyas Korkut'la.

ma giden şey de şu oldu: O iki gün boyunca bir çocuk ağladı hep. Hani kendi derdimi unuttum; o çocuk niye ağlıyor diye düşünmeye başladım. İkinci günü odaya çıkarttılar beni.

— Ziyaretinize ilk gelenler kimlerdi?

— Gıyas Korkut, rahmetli tıp profesörü, sevgili dostum, ağabeyim... Onunla birlikte Tarık Minkari geldi bir akşam. Hatta bana bir yudum viski de getirip tattırdılar. Tıp profesörü bu kişiler, ben ne yapayım! "Beni yanlış yerimden ameliyat ettiler" dedim. "Sen nereden bileceksin" dedi Gıyas Ağabey. "Ağabey öyle deme bak" dedim, "bir olay anlatayım sana; Amerika'da büyük hastanelerden birinin emektar doktoru, emekliye ayrılıyor artık. Bahçede bando mızıkalar çalıyor; ponpon kızlar oynuyor; ziyafetler veriliyor. Her tür numara var, nutuklar söyleniyor falan. Ve son numarası da törenin, doktor adına yapılan bir anıtın açılışı. Doktor adına yapılan anıtın, kumaşları çekiliyor, ortaya göz biçiminde bir anıt çıkıyor. Göz doktoruymuş üstat çünkü. Şimdi piç bir gazeteci gelmiş, 'Ne hissediyorsunuz' diyor. Doktor hergele, 'Kadın doktoru olmadığıma şükrediyorum' demiş." Gıyas Korkut oradan lafa karıştı: "Ulan ürolog olsa daha mı iyiydi."

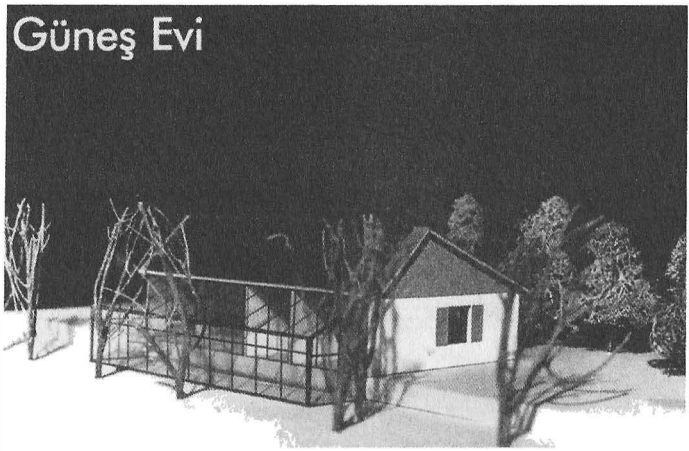
— Aynı sorunla yeniden karşılaşmışsınız?
— Birinci ameliyattan beş sene sonra artık tehlike kalmaz dediler. Beş senenin bitmesine az kala, bu sefer öbür tarafta, sağ tarafta, akciğerin alt lobunda bir ur tespit edildi. Dokuz milimetre. Ondan da numune alındı. Hemen ameliyat edildi o da. Artık bu sefer, az tenzilat yapıldı. Fazla tenzilat yapılmadı. Dokuz milimetreyken yakalandığı için. Bu ameliyat yapılalı da bir on sene geçti. 1996'da oldu bu. E şimdi artık, yeniden çıkar mı!.. Çünkü olabiliyor ama artık 86. bahara vardıktan sonra olmuş, olmamış, umurumda değil yani kısacası.

— İçkiyi ve sigarayı bırakmak kolay oldu mu?
— Ben hep sanmıştım ki, akşam olmadan neşelenilmez. Yudum almadıkça, surat asmak doğaldır. Oysa bir de baktım ki sabah bile neşeli uyanmak olasıdır. Bir damla alkol almadığım iki yıl içinde, bizim pazartesi demcileri toplantılarına düzenli katıldım. Herkes rakı içerken ben su içtim, ikinci bardakta kafayı buldum.

— Ne zaman kaybıymış, değil mi?
— Müzmin demciliği bırakır bırakmaz, bir de baktım ki ömrümde sarsıntılı ve korkunç zaman deplasmanları var. İçkiyle hırpalanan serbest zaman birden boşalıverdi. Bu kısacık ömürde boşuna zaman mı geçer hiç? Boş vakit geçirerek zaman öldürmek cinayetlerin en büyüğü. O halde ne yapmalı? Demcilikten emekliye ayrılmaktan artan zamanı, saniye yitirmeden, güzel ve hayırlı uğraşlarla doldurmak gerek.

Pir aşkına çalışma hırsı

— Kaybedilmiş zaman yeniden kazanılabilir...
— Bu sefer geceleri de çok yıldır aklıma takılıp, gündüz gailesinden yeterince uğraşamadığım konulara daldım. Pir aşkına iki "Güneş Evi" projelendirdim. 1978'de başladığım "Güneş ve Mimari" çalışmalarının devamıydı bu. TÜBİTAK kanalıyla uluslararası tartışmaya sunuldu. Ödenek bulup yapılamadı.

Aydın Boysan'ın hastalıkların ardından geçirdiği nekahet döneminde projelendirdiği Güneş Evi.

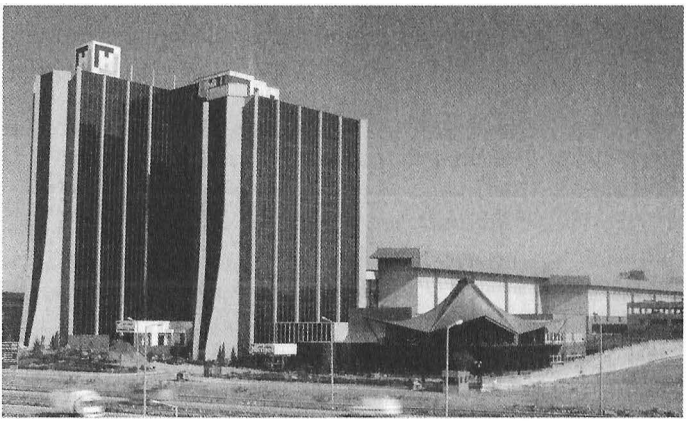
— Sigarayı bırakmak, içkiyle aranıza mesafe koymak çok işinize yaramış olmalı...

— Hem de nasıl. Bana pir aşkına bir çalışma hırsı geldi. Başta Hollanda olmak üzere, ileri tarım ülkelerinde, iki ay inceleme yaptım. Seraları ülkemiz şartlarına göre tipleştirip projelendirdim. Örnekler yaptım. Sonuç sıfır. Bundan başka gecekonduların insana layık bir şekilde yapılabileceğini kanıtlamak için yine pir aşkına, tek göz odalı bir nüveden başlayarak, kademeli büyüyen gecekondu projelendirdim. Derdimi üç-beş aydın kimseden başkasına anlatamadım. Gündüzler zaten çıkar savaşları ve kalleşliklerle dolu iş hayatı içinde geçiyordu. Geceler de başıma dert ettiğim bu çileli konularla sürüp gitmeye başlayınca, yüreğime çöken kasveti dağıtacak bir taze esinti aramaya başladım. On yıl süren bu esinti de benim gazetecilik maceram oldu.

ALTINCI BÖLÜM

Gazeteci-Yazar

Hasan Pulur geldi, "Gazetede yazmaya başlıyorsun" dedi. "Benim yazı yazacak halim yok; düşünecek halim yok. Moral açıdan ben mizah yazacak halde değilim. Onun için hoş gör, yazamam" dedim. Sabretti, iki saat oturdu, "Seni sıkıntıdan kurtaracak tek şey, aklını yazı yazmaya takmaktır" dedi.

Aydın Boysan'ın yaptığı Hürriyet Medya Towers.

— *Gazetecilik hayatınız nasıl başladı?*
— 1982 başında benim başıma bir sıkıntı geldi. Karamürsel'de Eternit'i yapmıştık o arada. Eternit'in tevsiini. Üç misli falan büyüdü Eternit fabrikası. Asbestli çimentodan bir kaplama ürünü. Onun büyümesini yapmıştık ve o büyümeyle birlikte bana birtakım ticari imkanlar sağlamışlardı. Bu işlere ben istemediğim halde girdim. Ama o işlerden sonra başıma birtakım sıkıntılar, belalar geldi. Bu belanın en sıkıntı verdiği zamanda, Şubat ayında, bir gün sabah sabah Hasan Pulur bana geldi. Pulur benim meyhane arkadaşımdı. Uzun yıllar Kabataş Lisesi kökenli bazı arkadaşlarla birlikte her hafta pazartesi akşamları içki içmeye giderdik. "Gazete yazılarına başlıyorsun" dedi bana. Hiç haberim, alakam yok. Öyle bir şey aklımdan geçmemiş. Nereden yakıştırdıysa?

— *Nereden yakıştırmış?*
— O sıralarda benim Rotary Kulüplerinde arkadaşlarım vardı. Onlar beni konuşma yapmaya çağırırlardı. Hatta Prof. Selçuk Somer vardı, İstanbul Rotary Kulübü başkanı. 1978-79 yılıydı galiba, beni kendi kulübünde bir konuşma yapmaya çağırdı. "Ne istiyorsun" diye sordum. "Ne istiyorsan konuş" dedi. "Peki" dedim. Düşündüm ve, "Mizah üzerine konuşayım" dedim. Mizah konusuna da nasıl, nereden yaklaştım: Çocukluğumda Naşit'in tiyatrolarına gitmekten, meddah seyretmekten başlayıp, daha sonra Şehir Tiyatroları'na gitmekten, Molieré seyretmekten dünyanın ciddi mizah kitaplarını seve seve okumaktan doğan bir birikim, bir kalıntı var. O konuşmalar otuz dakika falan sürer. Hoşlarına gitti çok.

— *Sonra tekliflerin arkası geldi...*
— Sonra başka kulüplerden de, "Yahu o konuşmayı bizde de

yap" dediler. "Ayıp yahu, aynı konuşma hem beni sıkar, hem sizi" dedim. Onlara da yenilerini yazdım bu sefer. Böylece on dört konuşma birikti. Her konuşmayı ben ciddi olarak yazıyordum. Onları arkadaşlarıma yolluyordum, neşelensinler diye. Arkadaşlarım da, o bahsettiğim pazartesi dem takımı. Pulur benim yazılarımı bu kanaldan okumuş, biliyordu. O zaman *Güneş* gazetesi çıkacaktı. Üç misli, beş misli para vererek başka gazetelerden transfer yapıyorlardı.

— *Hasan Pulur da bunun için size teklife gelmiş...*
— Evet, Erol Simavi , o zaman *Hürriyet*'te yazan Hasan Pulur'a diyor ki, "Git Haldun Taner'i ikna et, başlat yazmaya." Taner de o sıralar Almanya'ya gitmiş, altı ay gelmeyecek. "Ben yazamam" diye haber yollamış. Çare arıyorlar. Pulur'un aklına ben gelmişim. Erol Simavi'ye söylemiş, o da "deneyelim" demiş. Onun üzerine Pulur bana geldi. "Benim yazı yazacak halim yok; düşünecek halim yok. Moral açıdan ben mizah yazacak halde değilim. Onun için hoş gör, yazamam" dedim. Sabretti, iki saat oturdu, "Seni sıkıntıdan kurtaracak tek şey, aklını yazı yazmaya takmaktır" dedi. Bir an düşündüm, "Peki be haklısın, başlıyorum" dedim ve 1982 yılı mart ayından itibaren gazetenin pazar ilavesinde yazılarım çıkmaya başladı.

— *Çok gösterişli bir başlangıç olmuş...*
— Üç ay kadar zaman geçti aradan. Bir gün telefon ettim, "Yahu bu işe ben devam edecek miyim, etmeyecek miyim? Nedir durum" diye sordum. "Devam etmeyecek olsan çoktan nazik bir telefon alırdın. Devam" dedi Hasan Pulur.

61 yaşında gazeteci

— *Yani işiniz garanti...*
— Seviniyordum. Başka marifetlerimi de göstermek istiyordum. 1984 başlarında rahmetli Çetin Emeç'le anlaştık. Çetin Özbayrak da destekledi. Dünyayı gezecek, yazılar yazacak-

tım. Önce Amerika-Kanada-Meksika röportajlarım çıktı. Bu gezi, daha sonra yapacağım on beş dünya gezisinin başlangıcı oldu. Duramıyordum ya! Öte yandan tam sayfa söyleşiler yapmaya başladım; Ferhan Şensoy, Adnan Kahveci, Mesut Yılmaz, İmren Aykut, Gülriz Sururi gibi ilginç kişilerimizle.

— *İleri yaşınızda, bir anda gazeteci oldunuz. Bu aklınızdan geçen bir şey miydi?*
— 61 yaşımda, o zamana kadar ancak düşlerimi süslemiş olan bir mutluluğa kavuşturuldum. Kavuştum diyemem. Çünkü isteyen ben değildim. Kavuşturmuş olansa çok sevdiğim ve saydığım bir dostumdu. Başladığım haftalık yazılar on yıl kesintisiz sürdü. Gazetede sürekli yazmak, bir çeşit "tanınmışlık" hissi oluşturuyor. Bu çaba hele uzun yıllar sürmüşse, bazı kişilerin zihninde bir klişe oluşturuyor. Sürekli gazete yazılarım sona ereli yıllar geçtiği halde, "Ah! Bu haftaki yazınızı okuyamadım" diyenlere rastlıyorum.

— *Tanınmak nasıl bir duygu?*
— Kitaplarım ve çok sayıda televizyon programına katılmış olmamın da etkisiyle, bir derece tanınmış olmanın zevk veren yanlarını inkar edecek değilim. Ancak öte yandan rahatsızlık veren yanları olduğunu da eklemem lazım.

— *Yazılarınıza müdahale oldu mu?*
— *Hürriyet*'teki on yılda, bana haftalık yazılarda konu seçme ya da yönlendirme konusunda telkinler olmadı. Ancak Çetin Emeç merhum, dünya gezilerimde, gittiğim yerlerdeki "orta direk" halkın durumunu belirtmemi isterdi.

— *Her şey iyiymiş.* Hürriyet*'le ilişkiniz nasıl sona erdi?*
— Yazıların sona erişi onuncu senede oldu. 7 Nisan 1991 günü gazetede "Dayanıklı Bir Anayasa" diye bir yazı yazmıştım. O günlerde Venedik'e gitmiştim. Venedik'in tarihinde çok ilginç hadiseler var. Venedik'te tam 900 yıl hükümran olmuş bir anayasa var. Hiç değiştirilmeden. Bizdeyse doksan

senede doksan kere değişti. Şimdi bile değiştirilmekte. Ben de bizim anayasa ile bu Venedik anayasasını karşılaştıran bir yazı kaleme almıştım. Bu yazının üstüne bir de Turgut Özal vinyeti konmuştu.

— *Neydi bu Venedik Anayasası?*

— Venedik Anayasası'na göre devlet başkanı olan Grandüka, yabancı elçi ve temsilcilerle yalnız başına görüşemezdi. (Bizim Cumhurbaşkanı Özal, Amerika'da görüşmeler yaparken dışişleri bakanımızı dışarıda bırakmıştı. Daha geçenlerde de Bağdat'ta Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, böyle bir toplantı sırasında büyükelçimizi dışarı çıkardı.)

Yabancı ülkelerden gelen hiçbir mektubu, yetkili devlet komisyonu huzurunda olmadan açamazlar, gideni imzalayamazlardı. (Bizim Cumhurbaşkanı Özal, Amerika'da gizli görüşmeler yapıyordu.)

Kendisi ve ailesinden hiçbir kimsenin, ticari işlerde herhangi bir payı bulunmazdı. (Bizim cumhurbaşkanı Özal, bizzat oğullarına iş bağlardı.)

Oğulları ve kızları, Büyük Meclis'in izni alınmadan evlenemezlerdi. (Bizimkinin kızı o sırada bir davulcuyla evlenmişti.)

1997 yılında 900 yaşını kutlamış bir anayasa, bir devlet başkanı ve ailesinin neler yapmaması gerektiğini anlatmıştı. Bizimkilerse açık açık tam tersini yapıyorlardı. Bu yazımdan bir hafta sonra, benim *Hürriyet*'teki yazılarım yayından kaldırıldı. Açıklama da yapılmadı. İşime son veriliş tarzı hiç de nezaket dahilinde olmadı. Ama sonuçta benim için iyi oldu. Beni *Hürriyet*'ten kovmuş olanlara teşekkür ederim.

— *Neden?*

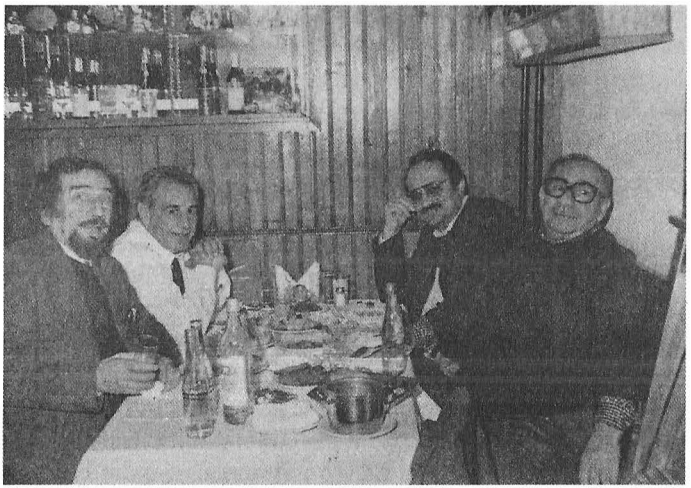
— Şimdi düşünüyorum da bana iyilik ettiler. Neden iyilik ettiler? Çünkü gazeteye yazı yazmak beni manyaklaştırıyordu. Sabah gözümü açar açmaz, hangi hadiseden ne yazı konusu çıkar diye etrafıma bakınmaya başlıyorum. Gece yarısına kadar sürekli olarak yaşananları izlemeye çalışıyorum. Kendi

hayatımı yaşayamaz oldum. Mesela on beş gün dizi yazı yazıyordum. E, bayağı bir vakit alıyor ve mesela Japonya'yı anlatıyordum, iki hafta. Yani kolay değildi; uğraşmak gerekiyordu.

— *Çalıştığınız gazetenin aynı zamanda mimarısınız. Hürriyet Plaza'yı siz tasarladınız ve uyguladınız...*
— Ya evet, *Hürriyet*'te işime son verdikleri sıra ben onların binalarını yapıyordum. Onlar daha bitmemişti. *Hürriyet*'ten atılmamdan dokuz ay kadar sonra binalar bitti ve ben de tamamen o ortamdan ayrıldım.

Rüya gibi bir görev aldım

— *Bu yapı önemli. İş nasıl geldi, nasıl kabul ettiniz, daha ayrıntılı anlatır mısınız?*

Bedri Koraman, Metin Oktay, Melih Aşık ve Aydın Boysan 1990 yılının ocak ayında. Resmin arkasını Metin Oktay, "Sizinle oturmam, bana şereflerin en büyüğünü verdi" diye imzalamış. Aşık, "Lacivert bir gece," Koraman ise, "Hepinizi çok seviyorum, serserilerim benim" demiş.

— Yıl 1987. Mimar olarak rüya gibi bir görev aldım: Hürriyet Güneşli Tesislerini planlayacaktım. 70 bin metrekare bir inşaat. Konu adamakıllı karmaşık, darbeli ağır makinelerin içinde yer alacağı zor bir yapı. Bir binalar kompleksi. Çok karmaşık bir elektronik tesisat kurulacak. Esnek alanlara ve hacimlere büyük ihtiyaç var. Konuya yabancı değilim. Ama bildiklerim yetmeyecekti. Avrupa ve Amerika'da benzer kuruluşlarda inceleme gezisine çıktım. Ya sonra? Ben bu işi yaptım, sonunu getirdim ama gerisini ne siz sorun, ne ben söyleyeyim.

— *Gazetecilik öyle birden bire bitince bir bocalama oldu mu?*
— Ben yarım asrı geçkin mimarım. 1954 yılında kurulan Mimarlar Odası'nın ilk yöneticilerindenim. İstanbul Mimarlar Odası Başkanlığı da yaptım. On beş yıl da mimarlık eğitiminde hocalığım var. Bunca yıl planladığım ciddi yapılar bitişik olarak dizilse, iki yüz tane futbol sahasını doldurur. Bütün bunlardan sonra varabildiğim noktayı, bir küçük olay çok iyi anlatıyor. Yıllardır mahallemdeki bir banka şubesine, arada bir ufak tefek işlerim için gider gelirim. Çalışan pek cici hanımlardan birisiyle, karşılıklı şakalaşırız. Yıllardır beni tanıyan bu sevimli genç hanım, bir gün bana dedi ki; "A! Siz bir de mimarmışsınız!"

— *Plazaların olduğu yerler tarlaydı...*
— 1987 yılında inşaatın yapıldığı arsaya ilk kez gittiğimizde, otomobilimiz çamura saplandı ve biz iki kilometre yürüyerek yapı yerine ulaşabildik.

— *Uygulamada sıkıntılar yaşadınız mı?*
— Yapı iki kademede gerçekleşti. Önce matbaa binası ve ekler yapıldı. Sonra da yazı işleri ve ayrıntıları yapılıp bitirildi. Toplam 70 bin metrekare bu önemli inşaatın, başından sonuna değil de, sonuna yaklaşıncaya kadar mimari planlamaya bir karışan olmadı. İkinci, üçüncü dereceden burun sokanları kolay savuşturdum.

Hürriyet *satılıyor*

— Erol Simavi bıraktığında inşaat ne durumdaydı?
— İnşaat tam bitmek üzereyken Erol Simavi işten elini çekti. O andan itibaren projeme müdahalelerle birlikte bir "kibarlaşma" başladı. Benim personel restoranı olarak planladığım salon, "VIP Restoran" oldu. Personel restoranı da herkes için market olarak düşünülen alt kata sürüldü. Kendimi bu değişikliklerin de planlamasını yapmak zorunda hissettim ve yaptım. Ancak son derece abartılmış dekorasyon başlayınca artık tahammülüm kalmadı, yapı yerinden ayrıldım.

— Mimari açıdan Hürriyet Plaza'nın özellikleri nelerdi?
— Bütün bürolarda, yükseltilmiş döşeme yaptım ben. Binlerce metrekare. Bütün tesisat onun altından geçti. Binaların planlaması bitmişti. Sonradan her katı 50 santim daha yükselttik ve bir kere daha çizildi projeler. Bunu da ben Amerika'da, Avrupa'da yükseltilmiş döşemenin faydalarını gördükten sonra karara bağladım. Modüler planladım: Endüstri üretimiyle tek yapıları bağdaştırmanın çaresi budur. Yani on santim modülü diye bir modül vardır. 12 M diye bir modül vardır. 120 santimdir ve mobilyalar için, planlama için en ufak ölçüleri verir. 120 santimlik modülün katları, statik modülleri verir. Yani kolonların arasının modüllerini verir. Dolayısıyla endüstri üretimi olan bütün her şey, yani yükseltilen döşemeler, tesisat malzemesi, tavan malzemesi, duvar malzemesi, fabrikalarda üretilir bunlar. Öyle sıvacılar oturup sıvamaz. İnce yapı ve cephe elemanları, baştan aşağıya fabrikalarda üretilir gelir. On-on beş günde bir katın ince inşaatı tamamlanır ve oraya girilebilir.

Bu sistem yürümüyor

— Hürriyet Plaza'da bunları uygulamak kolay oldu mu?
— Birtakım zorluklar vardı. Neydi o? Çünkü ana done

vermek zorunda olan insanlar, bölüm yöneticileri, gazete yöneticileri, doğru dürüst bir binayı tanımıyorlardı, bilmiyorlardı. Yani Cağaloğlu görgüleri, bana verecekleri bilgilerin doğruluğunu sağlamaya yetmiyordu. Ama aradan yıllar geçti. Tabii yine, yahu insan arada bir çağırır hiç olmazsa değil mi? Hayır öyle bir şey yok. Başka bir sebeple beni, orada bir televizyon stüdyosu yapmışlar da, bir kata çağırdılar. Döşemeleri sökmüşler, stüdyo yapmışlardı ve koridorlara, kat holüne adam yerleştirmişlerdi, masalar yerleştirmişlerdi. Yerleştirmede gayet bilgisizce işler yapılmıştı.

— *Yani sizin uygulamalarınız bozuldu mu?*
— Bunlara benim sebep olduğumu düşünen bazı kişilere de rastladım. Halbuki benim orada planladığım şartları değiştirerek başka şeyler yapmak doğru değildi. Bunu anlatamadık. Sonra da "bu sistem yürümüyor"a getirdiler lafı. Dünyada yürüyor o sistem. Şimdi başka bir şey daha var. Asansörlerin kabinlerini küçültmüşlerdi. İniş çıkış ne derece zor oluyordu bilmem. Bundan doğan bir zorlanma var mıydı onu da bilmem. Çünkü binadan koptuk. Birçok binada müellif olarak koparılmanın kötü bir şey olduğunu kimseye anlatamadık. Uzaklaştırıldık. Sonra katta televizyon stüdyosu kuruldu, katta. Bence bu da çok yanlış... Sonra başka yerlere kaldırdılar galiba falan ya neyse, bilemem.

— Hürriyet *gazetesi ile beraber orada başka medya kuruluşları da binalar yaptılar.* Milliyet, Dünya, Sabah, ATV, *Star gibi... Arsaların erozyon bölgesi olduğu, toprağın gevşek olduğu söylenirdi...*
— Ayrıntıları doğru dürüst bilmiyorum açıkçası. Ama binaların şehirden bu derece uzaklaştırılmasında bir anlamsızlık var. Erozyon konusunda, evet, risklidir. Bakın ben o büroları on beş kat iki blok yaptım. İsteseydim otuz kat bir blok da yapabilirdim.

— Hürriyet'*te gazetecilik hayatınızın nasıl başladığınızı ve nasıl bittiğini anlattınız. Hazır söz açılmışken* Hürriyet'*in binasını nasıl yaptığınızı, o işi nasıl aldığınızı ve biraz da Erol Simavi'yi anlatır mısınız?*
— Gazete Erol Simavi'nin elindeydi o zaman. Plaza inşaatına geçmeden önce size Simavi ile nasıl tanıştığımı anlatayım. Ben gazetenin etkili kişilerini ayda bir akşam sofralarına davet etmeye başlamıştım. Bu davetlerin şenliğini duyan Simavi de bir gün hepimizi yemeğe davet etti. Taksim Maksim Gazinosu'nu kapatmıştı. Biz davetlilerden başka kimse yoktu gazinoda. Locada yerimizi almış, sultani bir yemek yemiştik o akşam.

"Görünüşü hafiften zamlanmıştı"

— Dansöz de var mıydı?
— Olmaz mı? Hatta oryantal danslar yapan gencecik bir hanım da sonradan masamıza gelmişti. Bu hanımın ufacık yaşı, ince mi ince endamı, narin yüzü, çocukça gülümseyişi bende pek hoş etkiler yaratmıştı. Bu minnacık hanımla, sonra bir daha görüşmedik. Aradan sanırım on beş yıl geçti. Kendisini televizyonda görünmeye başladı. Görünüşü hafiften zamlanmıştı. Bu hanım sonra Sibel Can adıyla nam saldı.

— Erol Simavi ile sık görüşür müydüz?
— Yok, seyrek görüşürdük. Birini hatırlıyorum, çok ilginçtir. İnşaat sırasında gazete üst düzey yöneticileriyle bir toplantı yapmak istedim. *Hürriyet* Genel Müdürü Özcan Ertuna randevu gününü ve saatini bildirdi: "Cumartesi saat 7'de." O gün, akşamın uzun süreceğini düşünerek sordum: "Bu toplantı acaba gece saat kaçta biter?" Ertuna uyardı: "Ne gecesi, randevu sabah 7'de." Simavi'nin ne yapacağı hesaplanamazdı.

— Sabah yetişebildiniz mi?
— Cumartesi sabahı erkenden *Hürriyet*'in Cağaloğlu'ndaki eski binasına gittim. Dia göstereceğim, ekranı hazırlayıp pro-

va yaptım. Biraz sonra herkes geldi. Toplantı başlamadan önce Erol Bey bana sordu: "Ne içersin." Ben çay deyince, "Onu sormadım yahu! Votka mı, yoksa viski mi" dedi. Ben yine çay dedim.

— *Hayret, nasıl oldu bu?*
— Daha çok erken, hem de işim bitmemiş. Erol Bey'e bir iri fıçı bardak getirdiler. İçine ağzına kadar yonga buz doldurul-du. Sonra da içine ağzına kadar Rus votkası süzüldü. Ben inşaatla ilgili dertlerimi anlatmaya başladım. Kırk dakika sonra bir ara verildi. Erol Bey sordu: "Ne içersin?" Ben kahve deyince yine, "Onu sormuyorum yahu" dedi. Votkası tazelendi. İkinci konuşma bölümünde ben, planlama mantığımızı ve nereye vardığımızı, görüntülerle yansıtarak anlattım. Katılanlar kabullendi. Erol Bey yine sordu, "Ne içersin" diye. Ben artık "votka" dedim. İşim bitmişti. Aynı buz yongalı kompozisyon benim için yapıldı. O cumartesi sabahı kaçar votka içtiğimizi unuttum. Erol Bey beni arabasına aldı, kendisi Taksim'deki otelinin önünde indi, beni Etiler'e, evime yolladı.

— *Simavi'nin aile geleneği olan gazetecilikten çekilmesi için ne diyorsunuz?*
— Erol Simavi, babası gazeteci Sedat Simavi'nin olanaklarıyla, çocukluğundan beri bu işin içinde olan bir gazete sahibiydi. Bu işi bilirdi. 1991 yılında gazetenin yönetimini oğluna bırakarak yurtdışına, bu sefer temelli gitti. Oğlu ise gazeteciliğin uzağında olması bir yana, çevresiyle ilişkilerinde hesaba gelmez bir kişiydi. Kimseyle görüşmezdi. Oğul Simavi'nin "bu işi yönetemeyeceği" düşüncesi, benim değildir. Babasına aittir. Erol Bey bu hususu, gazeteyi satış sebebi olarak, kendisi açıklamıştı. Ancak ben de farklı düşünmüyordum.

Akşam'*da üç yıl*

— Hürriyet'*ten sonra bir süre* Akşam'*da göründünüz...*
— *Hürriyet*'teki yazılarım on yıldan sonra 1991 yılında bitti.

1991 yılında sona erdikten sonra, 1999 yılı sonlarında çağrı üzerine *Akşam* gazetesinde sürekli yazmaya başladım. Yine köşe yazıları, yine geziler ya da deprem konulu diziler gibi.

— *Neydi sizi yeniden gazeteciliğe çeken?*
— Beni çeken, gazeteciliğin keyfiydi. *Akşam*'a girerek gazetede yazı yazmanın zevkini bir kez daha yaşamaya başlamıştım. Ama bu zevkin yanında, işin bir de çileli yanı vardı. Bu çilede, kimsenin kusuru yoktu, çile benim kişiliğimden kaynaklanıyordu. Ben sabah gözümü açar açmaz etrafıma sürekli bakınıyordum. Her gördüğüme "acaba bundan ne yazı konusu çıkar" diye bakınıyordum. Kısaca kendi kişisel yaşamımı "tenzilatlı" yaşamaya başlıyordum. Bu benim yanlışlığımdı. Oysa kitap yazmak bambaşka bir türdü. Huzur kaçmıyordu. Gazetedeki çerçeveye sığma endişesi, yazıyı vaktinde yetiştirme gereğinden doğan zaman baskısı yoktu. Yazarlığın ferahlığına gazete yazısında erişilemiyordu.

— Akşam'*da ne kadar çalıştınız?*
— Üç yıl.

— *Neden ayrıldınız?*
— Çok basit. Yeni bir genel yayın yönetmeni (Tuncay Özkan) geldi, çıkarıldım.

— *Böylece gazetecilik defterini de kapamış oldunuz. Şimdi dönüp bakınca ne diyorsunuz?*
— İki gazetemizin içinde bulunduğum ve bu nedenle öteki gazeteleri de bir derece tanıdığım için, üstelik çocuk yaşlarımdan başlayarak gazete okuru da olduğum için, ayrıca değişik basın organlarında dostlarım olduğu için de bazı izlenimler edindim haliyle.

Gazetecilik, dünyanın en zevkli mesleklerinden biri... Her sabah yenilik var. Dünyayı, geçmişi ve geleceği ile birlikte kavrama olanağının kapılarını açıyor. Elbet bu olanak, o kafanın anlama ve kavrama gücü oranında yararlı olabiliyor.

Gazeteler bütün dünyada, hayranlık uyandıracak kadar canlı kuruluşlar. Sürekli olarak! Gazetecilerin, insanları sürekli uyarmak ve uyandırmak olası görevi, olağanüstü önemlidir ve saygıya değer. Görevin bu yanı unutulamaz.

— Arkadaşlarınız arasında gazeteciliğinizi yadırgayan oldu mu?
— Yazılarımın, hafta içinden maada pazar eklerinde de çıkmaya başladığı haftalarda, bazı dostlarım, "Acelen neydi" diye takıldı. Ama iş ilişkilerinden tanıdığım bir ahbabın sözü şaheserdir, hiçbir ek yapılamaz! Dedi ki; "Yahu! Utanmadan kendi adınla yazıyorsun."

— Sizin yadırgadığınız olaylar yok mu?
— Gazetede yazılarım çıkmaya başladıktan sadece altı ay kadar sonraydı. Bir sevgili dostumu ziyarete gitmiştim. Beni 30-35 yaşlarında genç bir mimarla tanıştırdı. Önce onun ismini söyledi. Sonra benim ismimi söyledi. Genç mimar, "Tanıdım! Gazeteci değil misiniz" dedi. Kahroldum oracıkta. Yahu ben kırk beş yıllık mimarım. Yıllarca Mimarlar Odası'nda çalıştım. On beş yıl eğiticiliğim var. Yaptığım tesis yüzü geçmiş. Uluslararası ciddi ödül de kazanmışım. Genç meslektaşım beni bunlardan tanımıyor, altı aylık pazar ilavesi yazısından tanıyor. Hani ikisi de olmasa, oracıkta bağıra bağıra ağlayacaktım.

Domatesler kızarmaya başlarken

— Sizin yazdığınız çok sayıda kitap var. Ama bunlardan birinin "yemek kitabı" olduğunu kimse bilmez...
— 1970 yazı bitmiş kışına giriyorduk. O yıllar Türkiye'de, konserve endüstrisinin canlandığı bir dönemdi. Bu dalgaya biz de katıldık, bir salça fabrikasının yapı projelerini ve teknik kontrolünü üslendik. Yapı yeri Bursa'nın Yenişehir kazasındaydı. Her sabah beşte, Etiler'deki evden çıkıyor, sıraya girme edebi olmayan magandalarla dalaşarak Kabataş araba vapuruyla Üsküdar'a geçiyordum. Kartal-Yalova araba va-

purları da ayrı belaydı. Çaresiz körfezi dolaşıp İznik yoluyla Yenişehir'e ancak öğleye doğru varıyordum. Bu fabrika ürettiği salçanın domatesini de kendisi yetiştirecekti. Yaz başında domates fideleri dikilmişti. Haziran sonunda domatesler büyümeye başladı. Tesis daha bitmemişti. Domatesler yetişip de tesis bitirilmezse binlerce ton domates ziyan olacak. Domatesle yarışıyorduk. Temmuzda domatesler kızarmaya başlarken biz tesisi yetiştirdik. Fabrika üretime geçti.

— Yemek kitabını anlatıyordunuz...

— Aradan yıllar geçti. Kuruluşun yöneticisi sevdiğim biriydi. Günün birinde randevusuz ziyaretine gittiğimde toplantı halindeydi. Yeni üretecekleri acı biber sosunu nasıl satacaklarını konuşuyorlardı. Toplantı bitti, bana kahve söyledi. Sohbete başladık. Ben toplantı konusuna burnumu sokmadan duramadım: "Kuru reklamla satamazsınız, siz önce sosun nasıl kullanılacağını öğreten bir yemek kitabı bastırıp dağıtmalısınız." Dostum fikrimi çok beğendi ve ekledi: "Bu kitabı sen yazacaksın." Kütüphanemde yüz elli kadar yemek kitabı vardı. Bunlardan yaptığım bir seçkiyle kitabı yazdım. Tarif ettiğim yemekler, deneyimli aşçılar tarafından yapıldı. Fotoğrafları çekildi. Yendi. Lezzetli bulundu. Kitapçık 100 bin adet basılıp dağıtıldı. Bana verdikleri elli taneyi dostlarıma dağıttım. Ukalalık bu ya! Tariflerden birisi "portakallı ördek" yemeğiydi. Bir süre sonra bir genç hanım telefon etti: "Aydın Bey, beş portakal bir ördeğe sığmıyor, ne yapayım?" Ne diyeyim? "Bilmem ki, sen ya portakalları büyük aldın ya da ördeği küçük" dedim. Bir daha yemek kitabı yazmam.

— İlk kitabınızı 63 yaşında çıkarmıştınız. Geç yazar olmak nasıl bir duygu?

— Mimarlıktaki kırk yıllık proje düzenleme tecrübemin yazı uğraşımda bana cesaret verdiğini, yardımcı olduğunu söylemeliyim. Her ikisi de boş kağıtlar üzerinde, yoktan ve sıfırdan biçimlendiriliyor. Biri çizgiyle, öbürü yazıyla... Her biri kendi dilinden. Ne fark eder? Çizgi bina ile gerçekleşiyor. Yazı ise, gazete, dergi veya kitapla okuyucu huzuruna çıkıyor.

Doğurgan bir başlangıç: İstanbul köprüleri

— Sizin gazete yazılarınızda İstanbul'un Boğaz köprüleri için çok orijinal önerileriniz olmuştu. Unutulmasın diye bunları bir de bize anlatır mısınız?

— Bu soruya geçmeden önce, şu İstanbul köprüleri üzerine genel olarak söyleyeceklerim var: Daha elli yıl önce, şehirci dostlarımız söylemekteydi: "Boğaziçi'ne bir köprü yapılırsa, bu doğurgan bir başlangıç olur, bunun sonu on-on beş köprüye kadar varır" diye. Şaşırmak gereksiz. İşte şimdi ikisi yapıldı. Üçüncüsünün sözü ciddi olarak edilmeye başlandı. İstanbul nüfusu hızla arttıkça, Boğaz'ın doğusu ve batısı insan yığınlarıyla doldukça, 21. yüzyıl için on-on beş köprü kehanet değildir, ciddi bir hesaptır.

— Boğaz köprüsü ilk ne zaman düşünüldü?

— Boğaz köprüsü; 1931, 1953, 1958 yıllarında gündeme geldi. Ama ilki ancak 1973'te hizmete girebildi. Altı şeritli yapılan köprü yetmeyince, on beş yıl sonra 1988 yılında, sekiz şeritli ikinci köprüyü yaptılar. Şimdi artık bu da yetmiyor. İstanbul, göbeğinde su yolları olan bir şehir. Eskiden Boğaziçi ve Haliç'te çok sayıda vapur işlerdi, şimdi işlemiyor. Benzeri Sidney şehri, taşıt olarak gemilerden yararlanıyor, biz oralı değiliz. İstanbul Belediyesi, Bandırma'ya vapur işletiyor. Bir başka ayıbımız, şehir içi trafiğinde tramvayları ıslah edeceğimize kaldırmamızdır. Bütün çağdaş Avrupa şehirlerinde tramvay var, bizde az. Halk ille de otomobil yolcusu olmaya zorlanıyor.

— Şart mıydı bu köprüler?

— Bizim köprüler yüzünden başımıza gelenler daha bir şey değil. Bunlar, önce planlama sonra uygulama olsaydı başımıza gelmeyecekti. Ama bizde tersi oluyor hep. Önce köprüler yapılıyor, sonra köprüler ve çevre yollarına göre ruhsatsız, kaçak şehirler kuruluyor. Şimdi üçüncüsünü yapacaklar. Bunu hemen ikisinin yanı başına dikecekler. Kolaylarına geliyor.

Sonra işkence başlayacak. Ama işkence başladığında köprü kararı alanlar siyaset veya yaşam sahnesinden çekilmiş olacaklar. Ona güveniyorlar.

Uzun Ömer, Cüce Simon adaları

— Şimdi şu meşhur önerilerinize gelelim...

— 1973'te birinci Boğaz Köprüsü yapıldı. İngiltere'nin Bristol şehrinde, tıpatıp bizimkine benzeyen Severn Köprüsü'nü de gördüm. Benzemezlik şurada: Bristol'deki köprü başının iki yanı da cıvıl cıvıl kaynayan şenlikli yerler... Oysa bizimki yukarıdan geçip gidiyor. Ha uçak geçmiş ha köprü. Keza San Fransisco Köprüsü de iki katlıdır. Zamanında önermiştim. Kulak asan olmadı. İkinci köprünün altına bir asma kat yapılsaydı, yaklaşık 40x1.500 metre boyutlarında altmış bin metrekare alan kazanılacak ve burada turistik ve eğlence tesisleri kurulsaydı köprü canlanır, şenlikli bir yer olurdu. Köprü ayakları da konsol katlarla donatılsaydı, her ayakta kırk elli kat ışık saçsaydı, hem güzel olurdu hem de köprüler, şehrin göbeğine gökten inmiş yabancı maddeler gibi pattadak oturmazdı.

— Keza yıllar önce kaldırılan Haliç Köprüsü için de yazmıştınız...

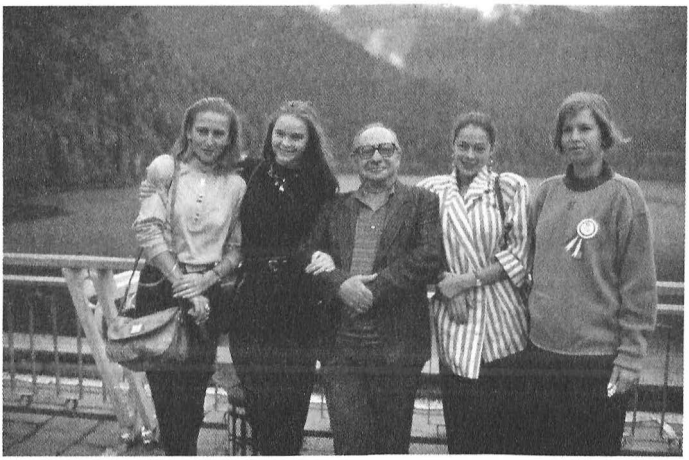
— Buna göre, Haliç Köprüsü İstanbul'un yirmi dört sahil semtine "paylaştırılacaktı." Bu köprü birbirinden bağımsız yirmi dört adet duba üzerinde duruyordu. Bunlar birbirinden ayrılacak ve her biri bir semte verilecekti. Örneğin, Boğaziçi kıyılarının her birine bir adacık: Bebek, İstinye, Tarabya koylarına, Sarıyer, Beykoz, Kanlıca'ya. Kumkapı Ataköy mendireklerinin içine. Büyükada'nın Lodos almayan bir yerine vs. Köprü dubaları tümüyle restore edilir, alt katta müziksiz kahvehaneler olur. Üst katlarda sarmaşıklı meyhaneler kurulur. Denizin dudağında, denizle kucak kucağa yaşamak işte böyle olur. Her semte yeni bir neşe dalgası gelir, zevkine doyulmaz. Bu adalara yakışacak adlar var: Orhan Veli, Neyzen Tevfik,

Eşref Şefik adaları, hatta Uzun Ömer, Cüce Simon adaları. Galata Köprüsü'ne de, yaşayan insanlara da, dünyamızdan göçmüş olanlara da kadirbilirlik işte böyle olur.

YEDİNCİ BÖLÜM

Uzaklardan
Sibirya, Avustralya, Çin, Yunanistan

Sibirya! Gençlik ve çocukluk yıllarımın pırlanta düşü. Neden mi? Pertevniyal Lisesi'ndeki coğrafya öğretmenimiz İhsan Cebeci'nin, parlak anlatımlarla Sibirya'yı övmesinden. Kendisi, Paris Sorbonne Üniversitesi mezunuydu. Anlattığı Sibirya treninde, kuyruklu piyano bile vardı.

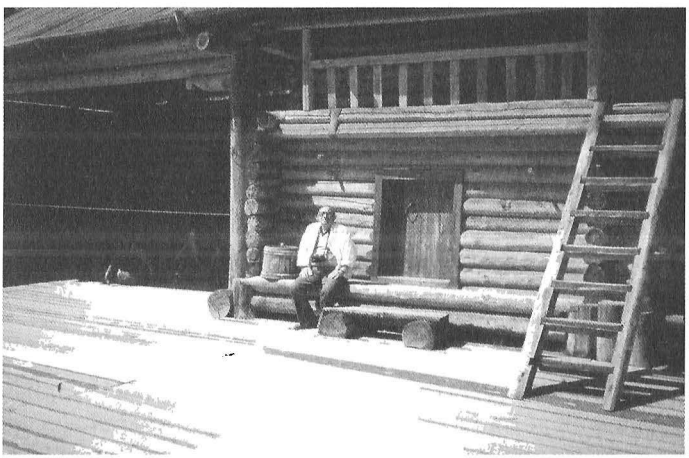
Kafkasya'da bir dağ gölü kıyısında, manken Rus kızları arasında. Hepsi de güzel mi güzel. Fotoğraf çekildikten sonra ayrılıp gitmişler. O kadar.

— Dünyanın neredeyse tamamını gezdiniz. Acaba anlatmaya nereden başlayacaksınız?

— Sibirya! Gençlik ve çocukluk yıllarımın pırlanta düşü. Oysa Sibirya gerçeği bambaşka bir şey. Zavallı Sibirya'nın sicili bozuktu. Hep kıştı. Her yer donmuştu. Sürgün yeriydi. Bizim Pazartesi demcileri sofrasında Sibirya'ya gideceğimi söylediğimde, hepsinin gözü büyümüştü. Hele "gezmek için" deyince tozuttuğuma bile inanmışlardı. Hatta Oktay Atasü, "Sen herhalde Sibirya'ya, kendi isteğiyle giden ilk insansın" demişti.

— Nasıl gittiniz?

— Sovyet Yazarlar Birliği'nin davetlisiyim. Yıllardan 1987, aylardan, Türkiye'de yazın göbeği temmuz. Buna rağmen iyice giyinmiştim. Havaalanına uçak iner inmez önce görevli bir

Geleneksel bir Sibirya evi.

Rus kızı, sonra bir heyet tarafından karşılandım. Rus kızının üstünde ince bir bluz vardı, altında çamaşır bile yoktu. Öteki yazarlar da gömlekle gelmişlerdi. Ben ise uçaktan, kalın giysiler ve paltoyla inmiştim. Rus kızının beni orada, herkesin içinde, gömleğime kadar soyduğunu unutamıyorum. Ama o kadar.

— *Ver elini Sibirya...*
— Moskova'dan bir gece yarısı, Sibirya'ya uçuyoruz. Yanımda mihmandarım Türkolog Andrey Jerdev'le birlikteyim. 19 Temmuz sabahı gece yarısından hemen sonra havaalanından kalktık. Yedi saat uçacağız, beş saat fark var. 13:15'te Doğu Sibirya'nın İrkutsk kenti havaalanına indik.

— *Kim karşıladı?*
— Yazarlar Birliği'nin başındaki sekreter Filippo tarafından karşılandık. Koca çember sakallı, sevimli şair Gayda, bu bölgedeki mihmandarım olacak. Filippo, İrkutsk'u övüyor: Buradan çok sanatçı, siyasetçi çıkmış. Örneğin Valentin Rasputin buralıymış. Filippo çarlık tarihinin önemli isyancıları Dekabristleri övüyor. Çünkü onlar da buradan çıkmış.

— *İrkutsk nasıl bir yer?*
— Mihmandarım İrkutsk evlerinin mimarisini anlatıyor. Evlerin dış duvarlarında, penceremsi bir dolap var. İçten dıştan açılabilir, iki yanı da kapaklı bu dolaba, içerden yiyecekler konuyor, aç sürgünler dış kapağı açıp da dolaba konan yiyecekleri alabilsinler diye. Yiyecek istemek için kapıyı çalıp da mahcup olmasınlar diye.

— *Çok soğuk mu?*
— Çok ama onlara göre değil, çünkü Filippo, iklim değişmelerinden şikayet ediyor: "Bölgemizde büyük barajlar yapıldı, yeni büyük göller ortaya çıktı. Bu yüzden havanın nem oranı arttı, soğuk azaldı. Eksi 40 derece civarındaki güzel soğukları özlemle arıyoruz."

Angara Irmağı'ndaki vapur

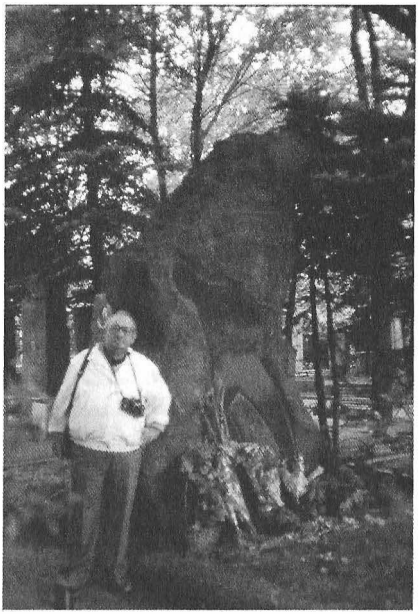
— Orada nereleri gezdiniz?
— Bir sabah, İrkutsk'un içinden geçen Angara Irmağı'ndaki motor-vapur melezi bir gemiye biniyoruz. Bizim has Ankaralılar da, "Angaralıyım" der ya! Acaba burayı mı kastederler? Angara'nın genişliği Boğaziçi kadar. Akıntısı öyle müthiş ki, dibe demirli şamandıralar, sürat teknesi gibi köpük çıkarıyor. Gemi yolcuları uluslardan bir aşure sanki. Karşımda oturan hanımın minicik burnu ve kocaman elmacık kemikleri, nereli olduğunu hemen belirtiyor. Nüfus kağıdı gibi.

— Sibiryalılarla iletişim kurabildiniz mi? Kimlerle tanıştınız?
— Mesela Şair Gennadi Gayda ile yakınlaştık. Bu arkadaşla şiir üzerine sohbetimiz oldu. O halkın şiire yabancılaşması konusunda dertli, "Şiir kendi dilinde bile, insanlarca anlaşılmaz oldu. Bu nedenle biz, şiiri tanıtma savaşına girdik" diyor. Gennadi ile söz tokuşturuyoruz. Diyorum ki: "Şiirin çevirisi zor mu zor ama eğer şiir yalnız söz sanatı olup da, hiç mi hiç öz sanatı olmasaydı, tüm şiirler kendi dillerinin hapishanelerine tıkılmış olurdu."

Andrey Jerdev, İstanbul'da da aylarca kalmış bir Türkolog. Türkçesi de kusursuz hoşlukta. Bana "Aydın Bey" diye hitap ediyor. Ben de ona "Andrey Bey" diyorum. Gennadi de bana "Aydın Bey" diyor, ben de ona "Gennadi Bey." Bu çok hoşuna gitmiş. Bir sabah geldiğinde anlatıyor: "Dün akşam karıma ve çocuklarıma talimat verdim. Onlar da bana artık, 'Gennadi Bey' diyorlar."

Yakutistan'a giderken

— Baykal Gölü'ne gittiniz mi?
— Bir sabah Baykal Gölü seferine çıkıyoruz. Gennadi ve Andrey ile birlikte. Baykal Gölü'nün boyu 648, eni 40 ile 80 kilometre arasında. Derinliği 1.630 metreye kadar varıyor. Bütün dünya tatlı suyunun tam beşte biri, Baykal Gölü'nde.

Nâzım Hikmet'in mezarı başında.

Havzası, Fransa kadar. Göl ihtiyar mı ihtiyar. Yirmi beş milyon yaşındaymış. Kendisine su getiren ırmaklar, oğlu olurmuş: 336 kadar. Bir de kızı varmış Angara. Fazla suyu boşaltırmış. Baykal, şaşılacak işler koleksiyonu. Gölde fok balıkları yaşıyor, sayıları yetmiş bin kadar. Somon ailesinden balıklarıyla fokların buraya, beş yüz bin yıl önce, Kuzey Buz Denizi buraya kadar uzanırken, yerleştiği söylenir. Suları o denli soğuk ki yazın bile dört dereceyi geçmiyor. Müthiş yanı, oksijen doygunluğunun her derinlikte zengin ve aynı kalması. Emsali yok. Bu yüzden ta 1.620 metre derinliğine kadar zengin su hayvanları ve bitkileri yaşayabiliyor. Dünyanın başka yerinde olmayan, 1.800 balık, yengeç ve sünger türü barındırıyor.

— *Göl çevresi nasıl?*
— Gölün kıyılarında arabayla dolaştık. Şoför Saşa hınzırın teki. Arabasının kontak anahtarını yitirmiş, bir kaşık sapıyla

idare ediyor. Gennadi'ye sordum: "Bu soğuk su insana cinsiyet bile değiştirtir. Üşümüyor mu bu insanlar?" Gennadi'ye göre bu su, sıcak bile. Adam Sibiryalı. Göl kıyısındaki otellerden birine, yemek için giriyoruz. Kapalı diye almıyorlar. Ama bizim Saşa'mız var. Restoranı açtırıp sofra kurduruyor. İyi bir yemek yiyip 45 derece Sibirya votkası içiyoruz.

Bir şarkı da sen söyle

— Peki Yakutistan nasıl bir yer?
— Dünyanın en soğuk yeri Yakutistan'daki Oimyakon köyü. Isı ocak ayında eksi 72 dereceye dek düşüyor. Hayvan olarak, buz ülkelerinin kurtarıcıları olan Ren geyikleri ve at besleniyor. Tersi de doğru. Bu hayvanlar da insanları besliyor. Yakutistan 3 milyon kilometrekare. Sibirya'nın doğusu. Yerli halk Yakut ve Evekler. Eve "yurt" diyorlar. Küçük evlere de "izba." Bizim "izbe" sözcüğü ola ki buradan kaynaklanıyor. Eksi 70 derecede termometrelerin içindeki cıva donuyor. İsteyen çıkarır, çivi olarak çakar. Tüm çelik malzeme bu soğukta kırılganlaşıyor. Kamyon lastikleri taş gibi sertleşiyor, çarptı mı kırılıp ufalanıyor. Eksi 40 derece oldu mu, "Eh bu gün ılık" diyorlar. Eksi 50 olunca, "Kış geliyor galiba" diyorlar. Eksi 60 olunca, konuşmayı kesip votka içmeye başlıyorlar.

— Sibirya kafileniz içki sofrasında nasıldı?
— Hepsi olağanüstü neşeli insanlar. Gennadi'nin yakınlarda oturan birkaç yazar ve şair arkadaşı da bize katıldı. Hepsi birden çok güzel şarkılar söylüyor. Koro kusursuz. Arada bir, votka içmek için, konser duruyor. Hepsi birden, ne denli uyumlu ve güzel söylüyor. Gennadi birden bana dönüp, "Bir şarkı da sen söyle" demesin mi?

— Neyi söylediniz?
— Başlıyorum: "Kederden mi neden bilmem, sararmış rengi ruhsarın..." Hepsi huşu içinde dinliyor. Sonra da hep birden, zarıl zarıl ağlamaya başlıyorlar. Kanıtlıyorum ki bizi ağlatan rakı değil. Bizi ağlatan musikimiz.

Yüz kilometre, uzaklık değil

— "Dünyanın en ücra köşesinde" olmak nasıl bir duygu acaba?

— Sibirya'nın boyutları öylesine geniş ki erken çıkmasak geç kalacağız. İşte bir atasözleri ki ölçüler konusunda uyarıyor: "Yüz ruble, para; yüz yaşındaki adam, yaşlı; yüz kilometre, uzak sayılmaz!"

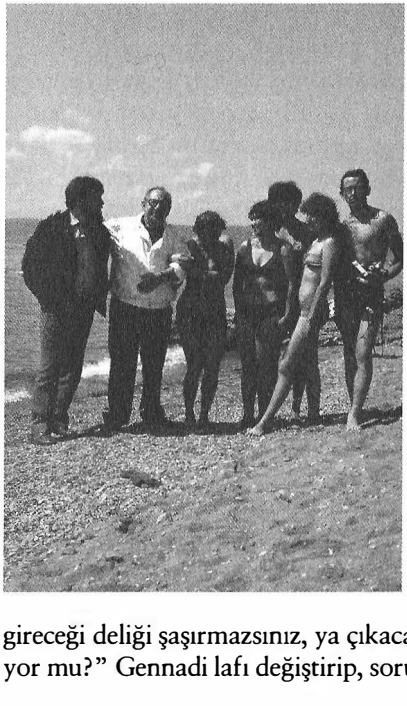
Sizin bana sorduğunuzun değişiğini ben de onlara sormuştum: "Kışları daha sıcak bir yerde yaşamak istemez misiniz" dedim. Karşımdaki, "Bu sorunun sizden gelmesine şaşırdım. Kışın İstanbul herhalde buradan daha soğuk... Televizyonda izlemiştim. Bir futbol takımımız İstanbul'a gitmişti de, soğuktan bir hafta maç yapamamış, geri dönmüştü" diyor. Dediği gerçekti. Dinamo Kiev takımı, İstanbul'da, kar yüzünden Beşiktaş maçını oynayamamıştı. Nasıl anlatacaktım Sibiryalıya İstanbul'un havasını?

— Köylerine kadar gidebildiniz mi?

— Tipik bir Sibirya köyü ziyaret ettik. Otomobilimizle o dibi bulunmaz, bilinmez Sibirya ormanı içinde ilerliyoruz. Şair Gennadi bana, av masalları anlatıyor. Şair olduğu için bir serçeye toz kondurmaz ama avcı olduğu için bir ayıya kurşunu basıverir. Avcı ya! Atıyor da atıyor: "Sibirya'nın, votkası bile başkadır. Biz 45 derece votka içeriz. Avrupa Rusları ise 40 dereceye yatarlar. Sibirya'nın tadı kışın çıkar. Seni de bir daha kışın bekleriz. Sana avlayacağın ayıyı bile hazır eder, ininde tutarız. Sen de çıkarken vurursun." Razı olmadım: "Sen beni kaçırmak için böyle konuşuyorsun. Ben bütün ömrümde, tek bir gün ava çıktım. Vurduğum tek av da, bir baykuştu. Şaşkınlıktan vurmuştum. Ben ava falan gelmem."

— Avcılar dünyanın her yanında palavracı mı?

— Gennadi Sibirya avcılarını, tam avcı ağzıyla, övüyor: "Örneğin ermin (kakım) denen küçük hayvanı tam gözünden vururuz ki kürkü zedelenmesin." Soruyorum: "Hadi kurşunun

Baykal Gölü kıyısında suya giren konuksever Rus kızlarıyla plajda.

gireceği deliği şaşırmazsınız, ya çıkacağı delik, kürkü zedelemiyor mu?" Gennadi lafı değiştirip, sorumu gürültüye getiriyor.

Aşağıya doğru incelir, incelir de

— Sibiryalı hanımları beğendiniz mi?

— Orada bir erkeğin yüreğini, yaşı kaç olursa olsun, önce titretip, sonra durduracak kadar güzel hanımlar yaşıyor. İster sarışın olsun, ister esmer, tüm Sibirya güzellerinin teni duru mu duru, saydam mı saydam. Yanlış anlaşılmasın, içi görülmeyen bir saydamlıktır bu. Bu görünüş, saydamlığın hayal ettiren biçimidir. Sibirya sarışınlarının burunları başka türlüdür. Aşağıya doğru incelir, incelir de o minicik ucu iki mikron da yukarı kalkmaz mı? Kalkar. Bu da ayrıca yürek hoplatmaz mı? Hoplatır. Unutmadan eklemeliyim, Sibirya'da ortalama insan ömrü Avrupa'dan daha uzun. Kadınlar 60 yaşına kadar doğurabiliyor.

— Anlaşıldı, çok beğenmişsiniz. Peki mimar gözüyle Sibirya konutlarına baktınız mı?

— Köye varınca görüyorum ki tüm yapılar yığma ahşap dediğimiz biçimde inşa edilmiş. Tomruk denen yuvarlak ağacın alt ve üstünden iki kapak çıkarılmış, sonra da birbiri üstüne konarak alıştırılmış ve duvar ortaya çıkmış. Duvarların birleşim yerlerinin de, özel detayları var. Tıpkısı bizim Bolu dağlarında yapılmış. Bu tip ahşap duvarın soğuğa karşı yalıtım gücü çok yüksek. Hele kışın en acıtan soğuklarında bu ufak evler kar kütlelerinin de koynuna girince, içersini büsbütün çok sıcak tutuyorlar. Bu evlerin pencereleri, kışın dışarıdan buz tutuyor. Sibirya delikanlıları nefesleriyle hohlayarak buzu eritip, içerde yıkanan evin kızını dikizliyorlar. Röntgencinin talihi kötüyse, o sırada baba yıkanıyor.

— Sürgün yeri olarak nasıl izlenimler edindiniz?

— Geçen yüzyılların sürgünleri arasında, haydut karakterli insanlar da tek-tük burada bulunmuş ama Çar zulmüyle, pek çok üst düzeyde aydın kişi de sürülmüş. Bu yüzden Sibirya'da mahkumlar sevgi ve saygıyla karşılanmış. Bu huy, ülke geleneği olmuş.

"Tanıdığım ilk Türk sizsiniz"

— Köylülerle görüşebildiniz mi?

— Köy ziyaretinin unutulmaz yanı, köyün teknik yöneticisi Viktor Dömin'i tanımak oldu. Dömin, her ne kadar ak saçları ve apak yüzüyle nur yüzlü bir kişiyse de, asıl şaşırtıcı olan, göze görünmeyen yanlarıydı. "Tanıdığım ilk Türk sizsiniz" dedi. "Türkler buraya niçin gelmiyorlar? Söyleyin gelsinler." Benim ziyaretimin, çok sayıda ziyarete başlangıç olmasını da diledi.

— Sibirya'da bizim hakkımızda neler biliniyor?

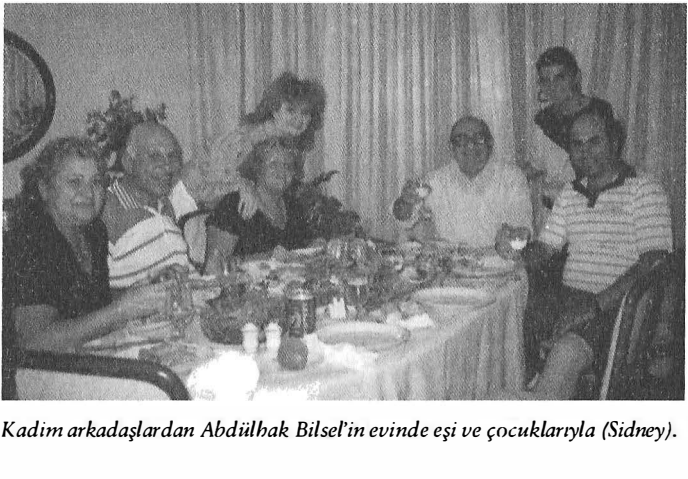
— Mesela nur yüzlü Viktor Dömin'in kişiliğinde, hemen bir Atatürk hayranı parlayıverdi. Dömin, Atatürk'ün yaşamı ve yaptıklarını çok iyi biliyordu. Dömin, Türkiye'nin tüm çağ-

daşlaşma çabalarına hayran olduğunu belirtiyordu. Bunlar dünyanın ezilmiş uluslarına, ders olmalıydı. Dömin, yalnız Milli Mücadele ve Atatürk'ü bilmiyor, edebiyatımızı da tanıyordu. Yakup Kadri'nin *Zoraki Diplomat* kitabı masanın hemen üzerinde duruyordu. Vedalaşırken soruyordu: "Buralara yine gelir misiniz?" İçtenlikle yanıt verdim: "Yalnız sizi dinlemek için bile olsa gelmek isterim. Ama bir dahaki görüşmemizi İstanbul'da yapalım." Sibirya köylüsü Viktor, yeryüzünde tanıdığım için heyecan duyduğum insanlardan biri olmuştu. Onun kadar aydınlık kafalı bir insan, politikacılarımız arasında bile seyrek bulunuyordu.

— *Avustralya'ya nasıl gittiniz?*
— Saat sabahın 05:45'i. Avustralya üzerinde uçuyoruz. Pencere camlarının önündeki kapalı sürgüyü açtım. Gün ağarıyor. Beşinci kıtaya ilk gelişim bu! Merak içindeyim. Sularla koyun koyuna bir şehir göründü. Sidney burası. Pasifik okyanusuna on kilometre kıyısı varsa, ayrıca elli kilometre de iç kısmı var. Neredeyse bütün şehir bir, iki katlı binalar. Hepsi bahçe içinde. Yalnız küçük bir bölgede çılgınlığa izin verilmiş. Küçük bir bölümde, finans bölgesinde, gökdelenler yükseliyor.

— *Gümrükte nasıl karşılandınız?*
— Memur, "Ne iş yapıyorsunuz" dedi. "Yazarım" dedim ve Türkiye Yazarlar Sendikası hüviyetimi gösterdim. Memur hemen bavullarımı eliyle kapattı. "Buyrun" dedi. Bavullarımı kendisi alıp çıkış kapısına kadar taşıdı. Avustralya gezimin ilk izlenimi bu. "Bu ülke adam olur" diye düşünüyorum. Bir yandan da, daha önce İzmir'in en eski ve en ünlü beş yıldızlı bir otelinde başımdan geçeni düşünüyorum. Resepsiyondaki fiyakalı memur, aynı Türkiye Yazarlar Sendikası hüviyetini kabul etmemiş, "Daha ciddi bir belge yok mu" demişti. Sonra da sürücü belgemi uzatınca, "Hah! İşte bu olur" demişti.

— *Havaalanında sizi kimler karşıladı?*

Kadim arkadaşlardan Abdülhak Bilsel'in evinde eşi ve çocuklarıyla (Sidney).

— Beni havalimanında, sabahın o erken saatinde, kadim dostum Abdülhak Bilsel ile kadim İstanbullu Koço Yuanidi karşılıyor.

Adalardan bir yar gelir bizlere

— *Abdülhak Bey kim?*
— Abdülhak benim daha liseden sınıf ve sıra arkadaşım. Artık emekli, çalışmıyor. Daha gençliğimizde hobi olarak başlayan müzik aşkı, şimdi artık onu usta bir icracı yapmış bulunuyor. Evinde görkemli bir elektronik org var. Bir gün yalnız oturuyorken, tek bir dinleyiciye, yalnız bana, bir Bach konseri sundu. Hayran kaldım. Ama peşinden İstanbulluluğumuz tepti, o org ile çaldı, Sidney'de birlikte, "Adalardan bir yar gelir bizlere" şarkısını söyledik. Hem de bağıra bağıra. Gözyaşları içinde.

— *Mihmadarlığımızı da onlar mı yaptı?*
— Abdülhak dostum ve oğulları Sinan ve Selim dolaştırdı beni. Abdülhak'ın küçük oğlu Selim Bilsel için olgun yaşta bir cin desek, yakışır. Bir akşam ondan, "babasının bilmediği

yerleri" gezdirmesini istedim. Darling Hearts ve Kings Cross'u dolaşıyoruz. Meşin ceketliler, porno sinemaları, ucuz saat otelleri. Duvar diplerinde, ayakta bekleyen kızlar. İşler fena değil. AIDS korkusu buralarda henüz yaygınlaşmamış.

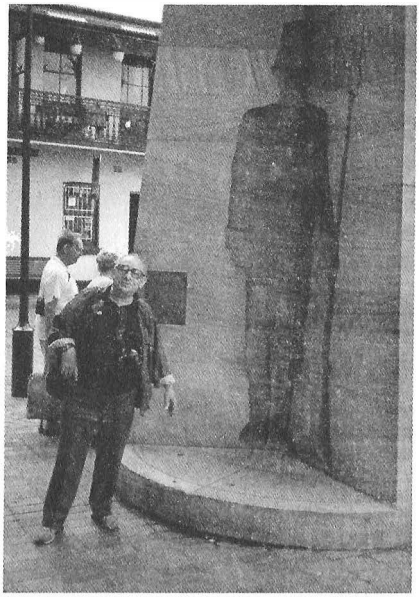
— *Türk mahallesine gittiniz mi?*
— Auburn, Sidney'in Türk mahallesi. Yozgatlı Muzaffer Usta'da döner yedik. Döner de, kendi eliyle yaptığı yoğurt da nefis. Bu mahalleyi bir Türk kesinlikle yadırgamaz.

— *Avustralya üzerine genel izlenimleriniz nasıl?*
— Genç bir ülke, yeni bir demokrasi ama Avustralya'da saygınlık veren demokratik gelenekler var. Örneğin iktidar partisi içinden biri hasta olup da oylamaya gelmezse, muhalefetten de bir kişi oy vermiyor. Başka bir örnek: Senatodan bir üye ölürse, iktidardaki hükümet seçime kadar onun partisinden birini yerine tayin ediyor.

Belinin altı ayrı, üstü ayrı oynar

— *Avustralyalı kadınlar nasıldı?*
— Evet, sokaklarda gördüğüm hanımlar istisnasız hep çok güzeldi. O beline sarkmış saçlar, yüzlerinde gülümseyen, kendinden emin bir ifade, göğüsleri ilerde, belinin altı ayrı, üstü ayrı oynar, fidan boylu, kısa şortlu, uzun bacaklı kızlar salına salına yürüyorlar... Hepsi iyi de, ayakları çıplak. Anladım, iklim sıcak falan ama olmaz ki... Daha sokakta soyunmaya başlanmaz ki...

— *Çanakkale Savaşı'na dair bir şeyler çıktı mı önünüze?*
— Anzakların o ünlü Çanakkale çıkartması başlayınca, Sidney'de yaşayan iki Türk de Avustralya'ya karşı savaş açmış. Kul Muhammet ve Abdullah. Biri kasap biri dondurmacı. Barikat kurmuşlar, yanaşanı öldürmeye başlamışlar, bu arada yedi kişiyi de öldürmüşler, sonra da kendileri vurularak öldürülmüş. Şimdi Avustralyalılar bu adamları "katil" olarak değil, "kahraman" olarak anıyorlar.

Sidney'deki Anzak anıtı.

— *Yuanidi ile de vakit geçirdiniz herhalde?*
— Bir pazar sabahı Koço Yuanidi geliyor. İçmeden görüşmek istediğim için, kahvaltıya gidiyoruz. Koço dostumuz kendi anlatımıyla, "Dersaadet-i Konstantiniyyeli" yani has İstanbullu. Türkçeyi hâlâ mükemmel bir Darülbedai şivesiyle konuşuyor. Unutmayışının nedenini de şöyle açıklıyor: "İstanbul konuşmalarının telefon faturalarını görürsen anlarsın."

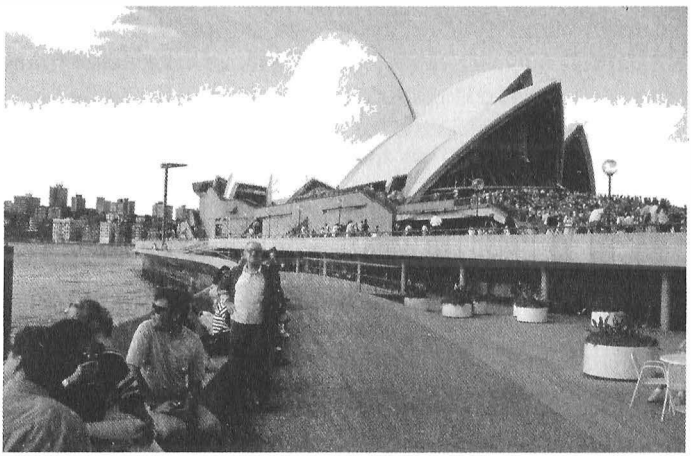
Futbol maçına giden Fransız rahibeler

— *Bir de mimar gözüyle Sidney Opera Binası'na bakalım.*
— Dünyanın en ünlü 20. yüzyıl yapılarından birisi olan Opera binası, Sidney'in de, Avustralya'nın da simgesidir. Birçok kitaba kapak olmuştur. Binada 6 bine yakın koltuk var. Opera salonunda 1.547, konser salonunda 2.690, dram tiyatrosunda 544, müzik odasında 419, öteki iki salonda 400 ve 350 kişiye yer bulunuyor. Güneyinde ise büyük bir açık hava

tiyatrosu yer alıyor. Yapı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüş. Londra'nın *Times* gazetesi yapıyı "Yüzyılımızın mimarlık eseri" olarak karşılarken, başkalarının yakıştırmaları şöyle olmuş: "Yelkenli saman yığını", "futbol maçına giden Fransız rahibeler grubu" denebilmiş.

— *Ülkenin nasıl doğduğunu size anlattılar mı?*

— Beşinci kıtanın ilk Avrupalı halkı, İngiltere'deki ipten kazıktan kurtulmuş olanların en süzmeleri. Avustralya bu bakımdan biraz Sibirya'yı andırıyor. Nasıl Çarlık Rusya'sı orasını geri dönülemeyecek kadar uzak bir "parmaklıksız hapishane" saydıysa, İngilizler de başlangıçta beşinci kıtayı, o niyetle kullanmışlar. Gemilerdeki mahkumlar, acı sarı renkte giysilere bürünmüş. Bu yüzden lakapları "kanaryalar." Gemi mürettebatı, askerler ve kanaryaların dışında bazı canlılar da karaya çıkıyor. Bunlar arasında 1 boğa, 4 inek, 3 keçi, 1 dana, 7 at, 44 koyun ve 5 tavşan, beşinci kıtanın ilk açık hava hapishanesi için karaya çıkmak onurunu kazanıyor. Seksen yıl içinde İngiltere'den 160 bin ağır suçlu, Avustralya'ya sürülüyor.

Sidney Opera Binası.

Avustralya tarihinin en kara sayfası

— Aborijinler hakkında neler söyleyeceksiniz?
— İki yüz yıl önce Avrupalı beyazların göçü başladığı zamanki Aborijinlerin, yani yerli halkın nüfusu, yaklaşık 1 milyon tahmin ediliyor. Şimdi bu nüfus, 200 binin biraz üstüne kadar inmiş. Doğum ile artışlarının (yılda yüzde 3) beyazlara göre iki misli olmasına karşın. Ama ömür uzunlukları, beyazların ancak yarısı kadar.

— Amerika'daki Kızılderili soykırımının benzeri Avustralya'nın gerçek ahalisi için de acımasızca uygulanmış...
— 1816 yılında İngiliz Vali Macquarie'nin, "yerlileri öldüren beyazların cezalandırılmayacağını" bildirmesi, Avustralya tarihinin en kara sayfası oluyor. Bundan sonraki yüzyıl içinde, 600 bin Aborijin, katillerden canını kurtaramıyor. Kaçmaya çalışanların bir bölümü, açlık ve hastalıktan telef oluyor. Yüzyılımızın başında kalan Aborijin nüfusu, yaklaşık 120 bin kadar iniyor. Ülkenin uygar geçinen ünlü kişileri, Aborijinlere acımıyorlar. Bunlar arasında on yıl öncesine kadar, "erkeklerinin hadım edilmesini" önerenler çıkıyor. Hapishanelerdeki bilmeceli Aborijin ölümleri sürüp gidiyor. Faili bulunmayan cinayetler de öyle. 1987 yılında çıkarılan kanunlarla başlayan ırkçılıktan uzaklaşma adımları, henüz bu yarayı sardıracak ilaç olmaktan uzak görünüyor.

— Irkçılık bugün de var, değil mi?
— Uygar Avustralya'da ırkçılık kanamaları son yıllara kadar yayılmış. Eski Başbakan Malcolm Fraser bile, "yerlilerin hepsini Tasmanya Adası'na sürmeli, adayı da Güney Kutbu'na kaydırmalı" gibi acıklı düşünceler ileri sürmüş (1981). Avustralya tarihinin bu kara sayfası, henüz ciddi bir çözüme kavuşmadan, açık duruyor.

— Melbourne nasıl bir yer?
— Melbourne'daki ilk günümü, şehir merkezini dolaşmaya

ayırıyorum. Yüreğimi ısıtan ilk görüntü, Melbourne tramvayları. Bizim İstanbul'un 1957'de kafasızca yok edilen tramvaylarına da iyice benziyor. Üstelik vatmanların önemli bir bölümü de Türk. Hepsi eski İstanbul tramvaylarında çalışmış vatmanlar. Melbourne'da şehir merkezinden her yöne yirmi kilometre gidilebilen tramvay, en rahat ve etrafın en güzel seyredilebildiği taşıt aracı. Melbourne, en iyi tramvayla gezerek tanınabilir. Bu şehir 425 kilometre tramvay yolu ile dünyanın en büyük tramvay şebekesine sahip.

— *Nüfus özellikleri?*
— Nüfusun yüzde 25'i, Avustralya'da doğmamış kimseler. Bir iki kuşak geriye gidilince, beşinci kıtada doğmayanlar yüzde 40'a yaklaşıyor. Gece taksiyle gidiyorum. Gezide konuşmadan durmak yok ya! Söz açmanın en kolay yolu, "Aslen nerelisiniz" oluyor. Taksi şoförü Midilli Adası'ndan çıkmasın mı? Yunan iç savaşından sonra gelmiş. Yeni vatanından memnun. "Et, sebze, meyve bol, balık çok bol, şarap da iyi. Daha ne olsun" diyor. Ama bir şikayeti var: "Yalnız rakı iyi değil" diyor.

— *Avustralya üzerine son olarak ne dersiniz?*
— Avustralya değil de şu İngilizler üzerine bir çift lafım olacak: Dünyayı sömürmüşler ama karşılığında da bir şey vermişler: Dünyada yaygın olarak kullanılmakta olan İngilizce. Bıraktıkları dil İngilizce olmayıp da örneğin Rusça olsaydı dünya daha zor anlaşırdı. Sömürme karşılığı sayılamasa bile, yine de çok zengin ve Amerika'sından Avustralya'sına kadar yaygın bir dil. Ama bıraktıkları bir mendeburluk da var ki hiç alışamıyorum: Sol trafik. Pakistan'dan Singapur'a kadar.

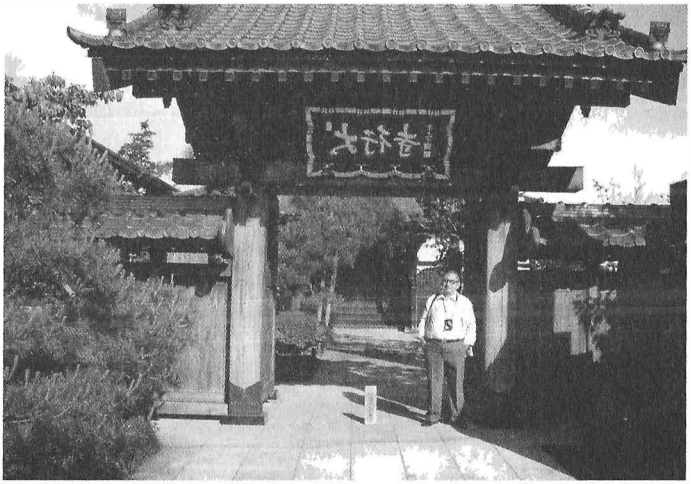
Çin imparatoruna komşu

— *Bir başka kıta ülke Çin'e de gittiniz. Burada nasıl karşılandınız?*
— Pekin havalimanı binasına girdik. Bavulumu alıp güm-

rük ve pasaport kontrolünden geçtim. Karşılandım. Gelenler, beni konuk olarak çağıran resmi bir turizm kuruluşu görevlileriydi. Otele vardığımızda, başkan yardımcısı veda ederek beni iki hanıma teslim etti. Çin gezimin sonuna kadar benden ayrılmayacak olan mihmandarım olması görevi verilmiş, ikisi de neşeli hanımlar. Öyle ki ikisinin de gözlerinin içi gülüyor. Hanımlar beni yemekten sonra otelime bıraktılar. Vedalaştık. Eni beş, boyu on metreye yaklaşan odama çıktım.

— *Oteliniz nasıldı?*

— Çin imparatorlarının sarayına komşu olan Beijing Otel'de kaldım. Monarşinin temizlenmiş olmasına diyeceğim yok. İyi olmuş. Ben "Cennet Tanrısı'nın oğlu" olan Çin imparatorunun sarayına komşu oluşuma bakıyorum. "Son İmparator" gitmiş olsa bile, önemsemiyorum. Radyoda klasik dünya müziği çalıyor. Yatağa uzandım. Radyoyu kapatmadan uyuyakalmışım.

Çin'deki bütün tapınakların bahçe kapıları, Pekin'deki bu tapınakta görüldüğü gibi itinalı ve güzel yapılmış.

— İnsan kalabalığı için ne diyeceksiniz?
— Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949 yılında 540 milyon olan Çin nüfusu, 41 yıl sonra iki mislini aşarak 1,11 milyara yani dünya nüfusunun beşte birinden fazlasına yükseliyor. Bu hızlı artışın etkenleri, açlık ve salgın hastalıklarla savaşımın başarılı olması, sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması, ortalama insan ömrünün uzaması gibi nedenlerdi ama hesap bunlarla kapanmıyor. Aynı dönem içinde gelişmiş ülkeler nüfusu (Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa, Japonya, Avustralya) yüzde 40 yükselmişken, Çin nüfusu yüzde 100 artmıştı.

Yılda 100 milyon bebek

— Çin Devrimi'nin nüfus patlamasıyla bir ilgisi var mı?
— Doğrudan bir ilgi var üstelik: Önder Mao da direktif veriyor: "Daha çok el, daha hızlı hamle, sosyalizme doğru daha hızlı." Bir başka önemli etken, Çin halkı arasında dolaşan, "çok çocuk çok mutluluk" inanışıydı. Ayrıca zaten Konfiçyüs aile öğretisi de, çok çocuğu teşvik ediyordu. Bu hızla Çin nüfusuna, her dört yılda 100 milyon bebek eklendi.

— Nüfus dağılımı nasıl?
— Çin nüfusunun ülkeye yayılışında da dengesizlikler bulunuyor. Çin topraklarının doğusunda yer alan yüzde 42,9'unda tüm nüfusun yüzde yüzde 94,4'ü yaşamakta, buna karşılık batısındaki yüzde 57,1'inde tüm nüfusun yüzde 5,6'sı oturmakta. Bu görkemli farkı, batı ve doğu topraklarının verimlilikteki farklılığı doğuruyor.

— Her turist gibi siz de Pekin'de "o meşhur meydana" gittiniz mi?
— Tiananmen Meydanı, dünyanın en büyük şehir meydanı. "Ulu Barış Meydanı" anlamına geliyor. Boyutları o denli iri ki, bir milyon kişi alabiliyor. Bu büyüklük ortasında ve içinde yürürken, insan ölçüsünü şaşırıyor. Ben Li ile birlikte, meydanı ilk kez çok tenha bir zamanında geziyorum. Yirmi-otuz

bin kişiden fazla yok. Meydanın kuzeyinde, Yasak Şehir, yani İmparator Sarayı bulunuyor. Sarayın ana girişi burası. Büyük ana girişin üstünde, Mao'nun bir portresi asılı. Ana giriş binası iki katlı ve üst katında, meydana bakan büyük balkon yer alıyor. Mao da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu, bu balkondan ilan etmiş bulunuyor.

— *Ve Mao'nun mezarı...*
— Dört yüz dekar büyüklüğündeki Tiananmen Meydanı, İmparatorluk Sarayı'nın güney aksında. Bunun da güneyinde, Mao Anıtmezarı yer alıyor. Batısını Halkın Büyük Sarayı, doğusunu Tarih ve Devrim Müzesi çevreliyor. Mao mezarı ziyaretinde, Moskova'daki Lenin mezarı ziyaretindeki gibi, giysi şartları aranmıyor. Atlet fanilasıyla bile gelen var. Girdiğimiz alt kattaki ilk salonda, bir mezar atmosferi yok. Hatta görevli askerler birbirleriyle itişiyor bile. Mao kristal bir tabut içinde yatıyor.

— *"Dünyayı Çinliler istila edecek" diyorlar. Onlar hakkında sizin izlenimleriniz neler?*

Kızıl Medyan, Pekin.

— Orada Çin insanlarına yakından bakmaya özel çaba sarf ettim. Bazı göstergelerden yola çıkarak intibalar edindim. Mesela Çinli, düşündüğünü ve duyduğunu belli etmiyor. Ona böyle davranması gerektiği öğretilmiş. Görünüşteki neşe ve gülümseme, Çinlinin içinden geçeni saklar. Biz alışmışızdır, "İçi dışı bir" diye överiz. Çinlinin içi dışı bir değildir. Bu yüzden Çinli hor görülemez. Çünkü ona toplum öyle öğretmiştir. Öyleyse Çinli bu yüzden övgüyü hak eder. Hem bunun insancıl bir nedeni vardır, sürekli gülümseyişte, üzüntüleriyle başkalarını tedirgin etmemek inceliği gösterilir.

— *Çinliler gelecekten ne bekliyor?*
— Çinli gelecekten ne bekleyebilir? Bu soruya verilecek yanıt, ciddi bir incelemeye dayanamaz. Veri yok. Odaklar ne? Kestirme-yakıştırma yoluyla ileri sürülecek tahminlerin güvenilir olmayacağını bile bile, en az yanılgı ile denebilir ki, kıt şartlar içinde yaşayan kitlelerin, konforla avlanması mümkündür. Ama avlanmış kitlelere, konforun ille de uygarlık demek olmadığını anlatmak zordur.

Çin'de gevezelik boşanma nedeni

— *Kadın-erkek ilişkileri hakkında neler öğrendiniz?*
— Eski Çin gelenekleri ve kanunlarına göre kadının erkekten boşanabilmesi nedenleri sayılıydı: Ecdadını aşağılarsa veya ailesinden birini öldürürse, bu kadar. Erkek ise karısını, şu nedenlerle boşayabiliyordu: Erkek çocuk doğurmazsa, ihanet ederse, ağır bir hastalığa tutulmuşsa, cinsel hastalık kapmışsa, hırsızlık ederse ve şimdi lütfen dikkat: Gevezelik ederse.

— *Orada da çok eşlilik var mı?*
— Hali vakti yerinde eski Çinli erkek, evine karısının dışında "kuma" alabilirmiş. Cariye desek değil, bunlar ailede, "ikinci kadın efendi" ya da "üçüncü kadın efendi" gibi mevkilerde. Aile reisi erkeğin bunları boşaması, sokağa atması çok daha kolay. Sanki "boş ol" demek yetiyor gibi.

— Evlilik konusunda sözünü ettiğiniz gelenekler halen geçerli mi?

— Rejim değişiklikleri, gelenekleri bir anda silip atamıyor. Ama her ciddi önlem, silinmez etkiler yapıp er geç doğru sonuca sürüklüyor. Çin'de evlilik konusundaki eski alışkanlıklar, geniş ölçüde ortadan kalkmış. Kanunların silkelediği eski kötü alışkanlıkların ortadan kalkmasına yardımcı olan en ciddi etken, çalışma yaşayışının tüm alanlarında, kadının erkeğin yanında hak ettiği yeri alması. Bütün dünyadaki yaygın gelişme gibi. Ama Çin'in derin taşrasını bilmem.

Ne kadar sarışın, o kadar kel

— Kadın-erkek eşitliğine nasıl bakıyorlar?

— Konfiçyüs öğretilerine göre, "kadın önce babasına, evlendikten sonra kocasına, dul kalırsa oğluna itaat eder." Bu anlayış yüzyıllarca böylece sürüp gitmiş. Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra çıkarılan kanunlar, kadın erkek farkını ortadan kaldırmış. Ancak bu eşitliğin kağıt üzerinde kalmamasını sağlayan gelişme, kadınların çalışma hayatına girişi. Özellikle endüstri ve hizmet sektöründe, on milyon, yüz milyon boyutlarında kadın çalışanın görev alması.

— Siz hiç şişman, dazlak veya sarışın Çinli gördünüz mü?

— Göz doyuracak kadar şişman bir Çinliye, mahşer kalabalığı şehirlerde, iki gün dolaştıktan sonra zor rastlanıyor. Sarışın Çinliye, ben hiç rastlamadım. Söylediklerine göre varmış ama ancak "boyanmış" olanı... Çinli erkeklerin kel olanına ise milyonluk şehirlerde en sık on günde bir rastlanıyor. Saç ve renk konusunda, beş kıtada yaptığım incelemelerin sonunda çıkardığım sonuç şudur: Bir ülkede sarışın hanım sayısı ne kadar fazlaysa, kel erkek sayısı da o oranda artıyor.

— İlk bakışta Uzakdoğulu insanların ulusunu tahmin etmek bizler için çok zor...

— Evet, biz Asyalıları kolay ayırt edemiyoruz. Bize göre,

hepsi "çekik gözlü." Çinlisi, Japon'u, Filipinlisi, hepsi çekik gözlü. Ama onlar birbirlerini tanıyorlar, biz tanımıyoruz. Oysa çekik gözlüler de birbirlerine benzemezmiş. Nereden anlayacağız? Üstelik hepsi birden bizim gibilere, "toparlak göz" diyorlar. Aradan günler geçince, insan çekik gözlülere iyice alışıyor da, gayrısını yadırgıyor. Günün birinde restoran helasında ben de bir "toparlak göz" görünce, şaşırıverdim. Meğerse aynaymış.

Mübadeleden önce kasabaydı Atina

— Çok uzaklara gittik. Biraz da komşu ziyareti yapalım. Mesela Yunanistan; ne dersiniz?
— Hay hay! Atina havaalanından çıkışta, bahtıma harap bir araba düştü. Biraz gittikten sonra yolda rastladığı bir arkadaşını da yanına aldı. Şehir merkezine giderken, çevreme bakıyorum. Çeşitli imar hafifliklikleri... Ama merkeze yaklaştıkça mahalleler Avrupalılaşmaya başlıyor. Geniş ve bakımlı, gece de ışıltılı. Otelim Grande Bretagne, geçen yüzyıldan kalma. Syntagma Meydanı'nda.

— Atina şehir olarak nasıl bir yer?
— Atina, Pire ve civar yerleşmeler birleşmiş. Nüfusu da 5-6 milyona dayanmış. Halbuki mübadeleden önce, 200 bin nüfuslu bir kasaba irisiydi burası. 1920'de ansızın 500 bin olmuş. Şimdi ülke nüfusunun yarısı Atina'da oturuyor. İstanbul'un olduğu gibi Atina'nın da dindirilmez bir imar iştahı var. Gökdelen sevdası bunlara da bulaşmış. Yirmi dört katlı "Athens Tower" bu iştahın çirkin bir örneği. On metre yüksekliğindeki Partenon'un bulunduğu kente doğrusu hiç yakışmıyor.

— Kalabalık mı?
— Atina çok gürültülü. Gece-gündüz, insanların bunca gürültü bombardımanından rahatsız olmayışı, gürültücüleri büsbütün azdırıyor. Yeterli gelire sahip olan Atinalı hanımla-

rın, istisnasız hepsi şık. Aynı durumdaki erkeklerin ise, çok büyük bir kesimi şıklığa pek meraklı. Belli ki hepsi hâlâ ısmarlama elbise giyiyor.

— *Omonya, Plaka, buralara da gittiniz tabii...*
— Atina'nın ancak yürüyerek kavranabilecek yerlerinden biri de Syntagma (Anayasa) ile Omonya Meydanları arası. Üniversite, kütüphane, opera hep burada. Turistlerin en çok rağbet ettiği mahalle ise Plaka. Akropolis'in eteklerinde. 1833'te Yunanistan kurulduğunda, Bavyeralı Otto birinci kral olur olmaz, ilk işi bu mahalleyi kurmak olmuş. Alman ve Danimarkalı mimarlar bu dağ eteğine iki katlı, bahçeli evler yapmışlar. Ama aradan yıllar geçip Atina genişleyince, spekülasyon canavarı bu binaları yutmaya başlamış. Yerlerine yüksek oteller, iş hanları yapılmaya girişilmiş. Çok katlı restoranlarda turistlere güya buzuki müziği ve Grek mutfağı sunulmaya başlanmış.

— *Eğlence hayatı, gündelik hayat nasıl?*
— Atina'da iki binden fazla taverna var. Bunların herhalde yarısı Plaka'dadır. Açık havada akşam yemeği vazgeçilmeyen bir zevk. Kimse akşam yemeğine akşam 9'dan önce oturmuyor. Yemekten sonra eve giden yok. Hele yazın meydanlara, sokaklara taşan kahvelerde, saatlerce çene çalıyorlar. Uykuya ancak gecenin ileri saatlerindeki serinlik başlayınca gidiliyor.

— *Kahvehanelere gittiniz mi?*
— Yunan "kafeneion"ları, Avrupa "cafe"lerine benzemiyor. Daha çok bizimkileri andırıyor. Pişirilen kahve de tıpkı bizimki gibi. Sadeden şekerliye kadar. Hoş bir alışkanlık daha var: Kahve ile birlikte bir bardak, serin lezzetli su getiriliyor. Her sokakta, her yerde, her köyde kahvehane var. Gazete de okuyorlar. İskambil, tavla da oynuyorlar. Ama asıl keyif aldıkları şey konuşmak. Tarihten dünya politikasına, yolsuzluktan, seks dedikodularına kadar her konuda. Bir benzerlik daha, burada özellikle köylerde yalnız erkekler oturuyor. Atina kahvehaneleri bir çeşit sosyal kulüp. İşleri dışında hobileri

olmayanların, gideceği başka yer de pek yok. Kahvehanelerde ülkenin tüm işleri konuşuluyor. Hatta şaka niyetine deniyor ki, "Atina'ya bir casus gelse, birkaç gün bir kahvehaneye dadansa, devletin bütün sırlarını öğrenir. Ayrıca yorulması gerekmez."

Uzo ile bizim rakının arasındaki fark

— Meyhaneler nasıldı?
— Bir ülkede "damak kültürü"nün nerelerde olduğunu öğrenmeyen gezgin, boşuna dolaşmamalıdır. Ben de görevimi ciddiye aldım. İncelediğim önemli konulardan biri, "uzo" ile bizim rakı arasındaki farktır. Esasen ikisi arasında sınıf farkı yoktur. İkisi de imbikten geçmiş anasonlu içkidir. Tek fark, rakının daha sert oluşudur. Lezzeti rakıcılara ters gelen içki "mastika," yani sakız rakısıdır.

— Teoriden pratiğe geçsek diyorum...
— Evet, bir akşam Microlimano'ya gideceğim, orada denize nazır bir meyhanede tek başıma demleneceğim. Otel kapısına

Yunanistan'ın Patmos Adası'nda, büyük şehirlerde bile eşi bulunmayan bir içki dükkanında Tarık Minkari ile.

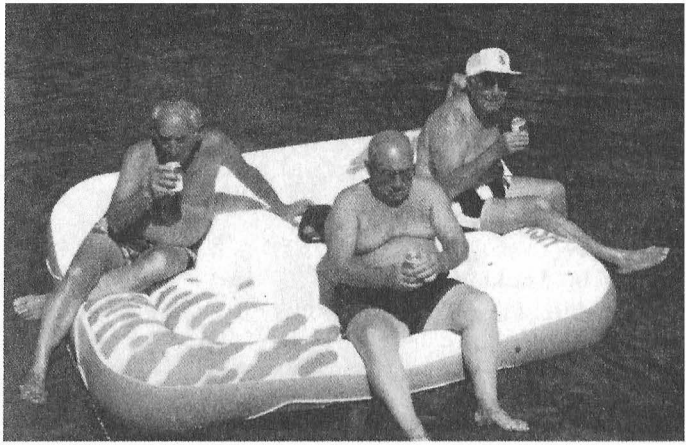

Akdeniz kaşifleri soldan itibaren: Yılmaz Akar, Aydın Boysan, Ayduk Koray, Tarık Minkari, Gültekin Gürel; önde Ümit Kaptan.

çıktım, üniformalı kapıcıdan bir taksi istedim. Kaşarlanmış kapıcı standart bir taksi çağırmadı da az ötede duran bir adama "Apostol" diye bağırdı. Hemen korsan bir taksi geldi. Kocaman bir Mercedes. Kıyı meyhanelerinin önüne bıraktığında bin drahmi istedi. Akşam keyfimi bozmamak için dalaşmadım. Parayı verdim.

— *Ve kendinize bir meyhane seçtiniz...*

— Microlimano restoranlarına giden kıdemli bir İstanbul demcisi hiç yabancılık çekmiyor. Mezeler hep bildiğimiz gibi. Bizim eski 29'luklara benzeyen bir şişe rakı getirdiler. Tadına baktım nefis. Boşuna değil, garsonların neredeyse hepsi Arnavutköylü, Tarabyalı. Yorgo, Tanaş, Dimitri, Vasil, Koço, Niko, Strato hepsi burada. Masada has uskumrudan çiroz, patlıcan salata, cacık, beyaz peynir, pilaki ve rakı: Barbayani. Bir hasret daha gideriyorum: Kılıç balığı şiş. Defne yapraklı, biberli, domatesli. Nefis. Garson Vasil'e, "Bu rakı nerede yapılıyor" diye sordum. "Midilli Adası'nda vre" dedi. Midilli Adası bizim burnumuzun dibi. "Midilli'de böyle

Soldan sağa, Tarık Minkari, Aydın Boysan, Aydık Koray.

fabrika mı var" diye ben hayret edince, "Ne fabrikası vre, garajda yapıyorlar garajda" dedi. Bu defa hakikaten hayretler içinde kaldım.

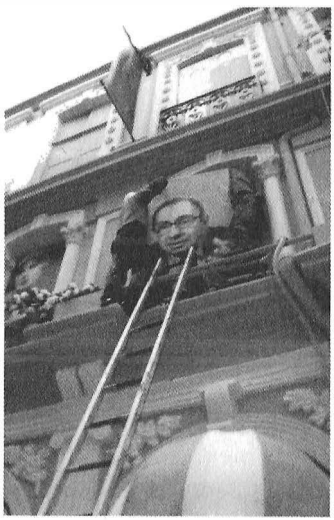
— *Onlarda da bizim gibi masadan masaya ikram, selam var mı?*

— Olmaz mı? Yanımdaki masada hafiften şarkılar başlamıştı bile."Ela dooo moniçamuuu," kahkahayı basıyorlar. Bana Rumca bir şeyler söylüyorlar. Bu sefer de ben basıyorum kahkahayı. Helen hanımları dikkatle izliyorum. Hani yüreğimde bir kötülük yok. Bu hanımlar, tarihe geçmiş güzelliklerin mirasçısı. Bir yandan da çocukluğumda tanıdığım Rum kızları zihnime üşüşüyor. Ne de cana yakın, hoş ve sevimliydiler. Acaba şurada çevremde kaynaşıp duran güzel Atina kızları da öyle değil mi? Anlayamadım ki! Yaş geçti, yaş.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İstanbul Meyhaneleri, İçki Adabı, Beyoğlu ve Çiçek Pasajı

İlk olarak içkiyi, arkadaşlarımla birlikte Langa'da içtim. Langa'da bir Rum meyhanesi vardı. Rum meyhanesinde dört kişi altı liraya sarhoş olacakmış gibi tertip alırdık. Bunun da çaresi nasıldı? Önce gider nargile içerdik bir yerde. Ondan sonra Langa'daki meyhaneye çöreklenir, az mezeyle idare ederdik, masraf az olsun diye.

Yılların müdavimi Aydın Boysan'ın fotoğrafı Çiçek Pasajı'na asılırken.

— İstanbul meyhanelerini, içki adabını ve arkadaşlığını konuşalım ama önce bize şu "rakı" nedir, bir anlatır mısınız?
— İnandırıcı olabilmek için, bir söze Latince başlanır. Ama bu rakı için geçerli değil çünkü rakının Latincesi yoktur. Rakı distile, yani imbikten çekme içkidir. İyisi üzümden yapılır. Rakıya lezzet ve koku veren anasondur. Rakının Latincesi yoktur ama anasonun vardır: "Pimpinella anisum." Beyaz tüylü, oval meyveleri olan bu bitki uçucu bir yağ içerir. Anason yağı Avrupa'da yemek ve pastalarda kullanılır. Bitkisel ilaç olarak sindirim bozukluğuna iyi gelir. Anason iştah da açar. Demciler bu anason yüzünden mezelere fazla yumularak göbek yaparlar. Yabancılar anason kokusuna kolay alışamaz. Bunlar biraz rakı içse nevri döner, dünyasını şaşırır.

— "Sarhoş" ne demek?
— Ben sarhoş kelimesine itiraz ederim. Nitekim bir zamanlar sevgili dostum Egemen Bostancı merhum, "Yüz ünlü Türk Sarhoşu"nu bir araya getirmek istiyordu. Bunun için Asmalımescit Yakup'ta elli kişi kadar toplaşmıştık. Ben orada itirazımı şöyle dile getirmiştim: Gerçi kelimenin anlamında bir kötülük yoktu. Eski Türkçede "ser", "baş"; "hoş" ise "güzel, iyi, tatlı" demek. Sonradan sarhoş biçimine dönüşen "ser-hoş" sözü ise, tatlı biçimde kafayı bulmuş adam demek. Ama aradan yüzyıllar geçince sarhoş kelimesinin sicili bozuldu. Bu yüzden Egemen'in projesi de gerçekleşemedi. Kimse "sarhoş" diye anılmaktan hoşlanmıyor artık.

— İlk içkinizi anlatır mısınız?
— İlk olarak içkiyi, arkadaşlarımla birlikte Langa'da içtim.

Langa'da bir Rum meyhanesi vardı. Rum meyhanesinde dört kişi, altı liraya sarhoş olacakmış gibi, tertip alırdık. Bunun da çaresi nasıldı? Önce gider nargile içerdik bir yerde. Ondan sonra Langa'daki meyhaneye çöreklenir, az mezeyle idare ederdik, masraf az olsun diye. O zamanlar başlayan bu içkicilik daha sonra savaş içindeki öğrencilik zamanlarında devam etti. Ama pek seyrek olarak. Zaten içmeye neşemiz de arzumuz da yoktu ve paramız da yoktu. Artık olmayan "koltuk meyhaneleri" vardı o zaman.

— *"Koltuk meyhanesi"ni hep duyarız da nasıl şeydir bilmeyiz?*
— Bunlar aile mutluluğuna çok yararlı kuruluşlardı. Gündüz işte sinir küpüne dönen adam, koltuk meyhanelerinde halden anlayan arkadaşları arasında bir iki tek parlattıktan sonra hafifler, böylece hem kendine hem de evdekilere yazık olmazdı. Koltuk meyhanelerinde meze, çocuk banyosu kadar tabaklara konmazdı. İnadına neredeyse çay tabağı kadar küçük bir şey üstünde, üç hamsi, dört kalamata zeytini, başparmak kadar beyaz peynir konurdu. Rakı ise, "kırba" gibi içilmezdi. Koltuk meyhanesinin adabı erkanında, "iki tek atmak" diye bir şey vardı.

— *Siz yazı ve söyleşilerinizde "içmek" yerine "demlenmek" demeyi tercih ediyorsunuz, neden?*
— İçmek sözcüğü demlenmeyi anlatmıyor. İçmek yalnız bedenle ilgili. İçkide aranan keyif ve neşenin, bu kelimeyle ilişkisi yok. Oysa demlenmekte, içkinin yürek ısıtan özelliği de anlatılıyor sanırım. Keyif ehli tıpkı çay demler gibi kendisini demler.

— *Sarhoşluk hoş bir ruh hali midir?*
— Evet zaten adı üstünde. Sarhoş sözü ser-hoş, yani başı hoş sözcüğünden kaynaklanıyor. Ama bu kelimenin cılkı çıktı. Küçümsemek için bile kullanılıyor. Öyleyse başka bir ifade biçimi bulunmalı. Demsever, demci gibi.

Yalpalayanları askerler yakalıyor ve...

— İçkiye toplumsal tolerans nasıldı o yıllar?
— 1940'lı yıllarda II. Dünya Savaşı yüzünden içki sofralarının tadı tuzu kalmamıştı. Bir kere sıkıyönetim ilan edilmişti. Savaşın tüm dünyayı ruhen esir aldığı yıllardı bunlar. Karartma geceleri dedikleri. Caddelerde dolaşan tek-tük otomobillerin, belediye otobüslerinin farları bile karartılmıştı. Ekmek, kişi başına günde 150 gramdı, o da vesikası olana. Sıkıyönetim de gerçekten sıkıydı ha! Beyoğlu'nda bir çizgi üzerinde yürümeyip de yalpalayan demcileri, askerler yakalıyorlar ve doğru Taksim'de duran askeri kamyonlara tıkıyorlardı. Bu kamyonların adı GMC idi (İngilizcede "ci-em-si" okunur), halk bundan ötürü onlara "cemse" derdi. Sıkıyönetim Komutanı General Ali Rıza (Artunkal) Paşa, sarhoşların terbiyesi için böyle bir önlemi uygun görmüştü.

— Pek insani bir önlem olduğu söylenemez...
— Mart ayında bir gece toplanan demciler cemseye tıkıldılar. Bunların arasında ben de vardım. Cemse yükünü almadan kalkmazdı. Yeterince sarhoş toplandıktan sonra cemse Maslak yönünde hareket etti. Sonra zifiri karanlık ve dondurucu ayaz altında biz demciler, askerler tarafından itile kakıla, hatta dipçiklenerek boşaltıldık. Sonra dedik ki, "Arkadaşlar biz Türk müyüz, Türk'üz. Asker millet miyiz biz, asker milletiz. Yürüyerek gideceğiz, haydi bakalım, marş söyleyerek yürüyelim" dedik. Ve biz askerlikte öğrendiğimiz marşları söyleyerekten, tabur olduk, sol-sağ-sol-sağ diyerekten onurlu bir yürüyüş başlattık.

— Çok uzun bir yol...
— Evet zaten bir süre sonra aramızdan yürümekte laubalilik edenler, "Siz yürüyün ben yetişirim" diyenler oldu. Ama bunları bırakmadık. Bıraksak donacaklar orada çünkü. Ve biz taş ataraktan, sopa vuraraktan kalmak isteyenleri ayağa kaldırıp yürüttük. Saatler sürdü bu yolculuk. Bizi bıraktıkları yer, şimdiki üst Boğaz yolunun Tarabya sapağına denk düşü-

yor. Zaman gece yarısıydı. Zemheri soğukları yaşanmaktaydı. Boşaltılan yaklaşık yirmi beş-otuz kişinin üstü başı perişan, ayakkabıları ise patlaktı. O yıllarda o yoldan o saatte tek bir taşıt geçmezdi. Şişli Meydanı'ndaki tramvay durağına kadar yürümek zorundaydık. Tek çare paçayı sıkıp Şişli'ye kadar yürümekti. Başladık yürümeye.

— *Soğuktan ayılmışsınızdır herhalde?*
— Ayazdan aymıştık. Düşe kalka Zincirlikuyu'daki Asri Mezarlık'ın önüne vardık. O zaman buraya öyle deniyordu. Cemseden indirildiğimiz yerden bu mezarlığa kadar tek bir bina yoktu. Zincirlikuyu'dan Şişli'ye kadarsa dut bahçeleri içinden geçilerek gidilirdi. Şişli'den önceki iki bina Tekel Likör Fabrikası ile Şişli Tramvay Deposu'ydu. Demciler kendi aralarında örnek bir dayanışma tesis etmişlerdi. Kimseyi bırakmadan tam takım şehre ulaşmıştık. Şişli'ye vardığımızda tan yeri ağarıyordu.

Aramızda o gece kader arkadaşlığı yaşanmıştı, dostluk köprüleri kurulmuştu. Bitkindik ama birbirimize sarılarak gözyaşları içinde vedalaştık. Bir daha da karşılaşmadık. Bir akşam sofrasında ben, o geceyi böyle anlattıktan sonra, "Ah o sıkıyönetim paşası yok mu" diye söylenmiştim. Yanımdaki dostum elimi tutarak, "O paşa benim babamdı" dedi. Yanımdaki dost Dr. Tahsin Artunkal'dı. Kardeşi Güneri Artunkal da arkadaşımdı. Ben o zamana kadar onların Sıkıyönetim Komutanı General Ali Rıza Paşa'nın çocukları olduğunu anlamamıştım.

Tekel Takımı

— *Birlikte olmaktan hoşlandığınız arkadaş gruplarınız vardı...*
— "Tekel Takımı" mesela. Bunlar daha çok Kabataş Liseli ve Beşiktaşlı arkadaşlardı. Daha sonraları yakın buldukları kişileri de aralarına aldılar. Tekel Takımı çeyrek yüzyıl her Pazartesi akşamı hiç sektirmeden toplandı. Toplantı yerleri de konferans salonları olacak değil ya! Meyhanelerdi. 1970'li yılların başın-

da bana da aralarında yer verdiler. Gerçi ben Kabataşlı değildim ama başka Kabataşlı olmayanlar da vardı aralarında.

— *Sizi Tekel Takımı'na kim transfer etti?*
— Beni bu takıma Oktay Atasü transfer etmişti. Vay be! Otuz yedi sene olmuş demek. Son on yılda içki yasağı yiyenlerle, aramızdan ayrılanlar olduğundan biraz azaldıksa da Tekel Takımı halen berdevam. Kaptanımız Mühendis Oktay Atasü'dür. Dünyamızda kalanlarla gidenler arasında Prof. Mimar Maruf Önal, Hasan Pulur, Yalçın Çıkınoğlu, Karikatürist Erdoğan Bozok, Diş Tabibi Tolon Tosun, Kaptan Turgay Çekirge, Prof. Dr. Turgay Atasü, Mühendis Paşa Saim, Kirpittin Kemal şu anda aklıma gelenler. Ve tabii bir de Gümrükçü Kerim'le Mühendis Şefik vardı.

— *Bu ikisinin bir macerası olacak...*
— Gümrükçü Kerim'in, memur hayatının tamamen dışında, fevkalade konforlu bir yaşayışı vardı. Ama işe külüstür bir Anadol'la gider gelirdi. Bir oğlu dışarıda okuyordu, ona para yetişiyordu falan. Şimdi birinci Boğaziçi Köprüsü yeni açılmış. Köprüye nazır bir meyhanede içiliyor. Mühendis Şefik, yanına Gümrükçü Kerim'i almış, anlatıyor: "Bak bu köprünün ayakları arasında 1.050 metre mesafe vardır. Ayakların yüksekliği 170 metredir. Köprünün genişliği 32 metredir. Denizden 64 metre yüksekliktedir. Bu köprüde tahsil edilen para, bilgisayarlarla kontrol edilir. Burada hırsızlık yapılamaz, öğren de hayvan kalma falan" diyor.

— *Gümrükçü Kerim ne diyor?*
— Gümrükçü Kerim, "burada hırsızlık yapılamaz" lafına takılmış olmalı ki, "Yapılır, yapılır" dedi. Mühendis Şefik çıldıracak, "Anlattım ya sana be adam, bilgisayarlarla kontrol ediliyor, burada hırsızlık yapılamaz" diye, on dakika daha izahat verdi. Gümrükçü Kerim yine "yapılır ağabey, yapılır" deyip duruyor. Şefik yine izahata girişince Dişçi Tolon, "Yahu yapılır diyorsa yapılır, vardır herhalde bir bildiği o senin işine karışıyor mu?" dedi.

— Herkes çok mu içerdi?
— Hayır az içip de her toplantımıza gelenler de vardı. Hepsi kendine mahsus insanlardı, mesela Maruf Önal, tek kadeh içerdi. Çok yavaş içerdi ve o kadehi de bitirmezdi. Ama masraf taksiminde aynı parayı öderdi. Ona "bu dünyada rakıyı en pahalı içen adam" derdik. Sohbetler gayet hoştu. Bir de aramızda uzun tıraşa girmezdi kimse. İki cümle, üç cümle söyler susardı. Zaten hani uzun tıraşa gireni, dışlardı takım olduğu gibi. Yanına yaklaştırmazdı. Şimdilerde Fındıklı'daki Güzel Sanatlar Akademisi lokalinde toplanıyoruz. Yine pazartesi akşamları ama mevsimde bir, bazen iki ayda bir oluyor. Ama toplanıyoruz, birbirimizden kopmadık.

Neriman Köksal masamıza gelince

— Aranızda bir Paşa Saim var, çok meşhur...
— Paşa Saim, gayet ilginç, sevimli bir insandır. Ama çabuk sarhoş olurdu. Günün birinde meyhanede zarif, güzel hanımlardan Neriman Köksal Hanım bizim masamıza geldi. "Müsaadenizle biraz aranıza oturacağım" dedi. Biz hepimiz ayağa kalktık, saygıyla karşıladık. Oturduk ve Neriman Hanım, Paşa Saim'in yanına düştü. Kısa bir süre sonra, Paşa Saim, Neriman Hanım'a iltifat edecek ama sarhoş oldu, laflarını karıştırıyor, "jubujuyum" gibi bir şeyler söylüyor. Kimse bir şey anlamıyor. Kahkahayı basıyoruz biz. Ve Paşa Saim sonunda durdu durdu, bize döndü, gayet düzgün bir Türkçeyle, "Ulan eşşoğlu eşekler beni sarhoş ettiniz" dedi. Ve bizim kahkahalarımız Boğaz'ın karşı kıyılarına kadar yansıdı.

— Meyhane müdavimliği bir statü biçimi sanki...
— Evet bazen faydalarını görüyoruz. Mesela şimdi, ünlü Vakko'nun sahibi, işadamımız Vitali Hakko bir pazar günü Çırağan Sarayı'nda bir davet vermişti. Davetli sayısı yüzü aşkındı. Önce ayakta şampanyayla, havyar servisi. Havyar ve şampanya, gayet masraflı bir davet. Sonra sofralara oturulup yemekler yenecek. Ayakta durmaktan ben sıkıldım da, gittim bir kanepeye oturacağım. Kanepede daha önce oturan bir ya-

kışıklı adam beni görünce ayağa kalktı, düğmelerini ilikledi, "Buyurun Aydın Bey" dedi. "Rahatsız olmayın efendim, niye rahatsız oluyorsunuz" dedim. "Rahatsız olmak ne demek, siz bizim velinimetimizsiniz" demesin mi! "Bu da nereden çıktı yahu" dedim. "Ben Tekel Genel Müdürüyüm" dedi adam. Mehmet Akbay'dı gerçekten de.

Maliye bakanına odacı oldum

— Meyhane arkadaşlıkları bazen işe yarıyor, öyle değil mi?

— 1958 yılında iş için yurtdışına gidecektim. Bunun için döviz gerekliydi. Alması bir dert. Sadece 50 dolar döviz için Ankara'ya gittim. Üç gün Maliye Bakanı'nın kapısında bekledim. İçeri bile sokmadılar. Yine akşam oldu. Kederimden ne yapacağımı bilemiyorum. Bir arkadaşım beni Clup 47 diye bir yere yemeğe götürdü. İçiyoruz. Birazdan yanımızdaki masaya Maliye Bakanı Hasan Polatkan gelip oturmasın mı! Yanında müsteşarları, müdürleri. Hatta bunların içinden biri de tanıdığım çıkmasın mı? Devlet Malzeme Ofisi Genel Mü-

Soldan itibaren: Aydın Boysan, Hayati Tabanlıoğlu, Serbülent Bingöl, Gönül Bingöl, Ayla Tabanlıoğlu, Suzan Boysan.

dürü Talat Kızılviranlıoğlu'ydu. O Arçelik'te yönetim kurulu üyesiydi, ben de Arçelik'in mimarıydım. Bu zat bana selam verdi, "Hayrola! Ankara'da ne yapıyorsunuz" dedi. Ben de, "Sayın Maliye Bakanına odacı oldum" dedim. Herkes bir tuhaf baktı. İki cümle ile durumu özetledim. Kahkahalar atıldı. Bakan, "Yarın sabah lütfen teşrif ediniz" dedi. Ertesi gün on dakikada işim bitti. Âlemciliğin işte böyle faydaları oluyor.

Bavullarımı kaybettim

— *Unutamadığınız bir içki var mı?*
— Çoook. Mesela pervaneli uçaklar zamanıydı. Kopenhag'dan Londra'ya uçuyordum. İki arkadaş bindik uçağa. Benim yanıma kırmızı bıyıklı yakışıklı bir adam düştü. Kalkar kalkmaz başladı içmeye. Viskiyle birayı karışık içiyor. Bana dönüp, "Biz İskoçlar böyle içeriz" dedi. Hostesten bir şişe viski ile beş teneke bira istedim. Ben de başladım. "Biz Türkler de böyle içeriz" dedim. Sonra tokuşturduk durduk.

— *Sonra?*
— İşte o sonrasını ben tam bilmiyorum. Etrafımızdakilerin Londra'ya kadar kahkahalarla güldüklerini hatırlıyorum. Kırmızı bıyıklı İskoç'u Londra havaalanında sırtımda taşıyıp lavaboya götürüp kusturduğumu, sonra yüzünü yıkadığımı ve birilerine teslim ettiğimi de iyi hatırlıyorum. Ya ben ne oldum? Kürsü gibi, yüksek bir yerden ters ters bakıp İngiltere'ye neden geldiğimi soran memura, "Londra'nın bütün güzel kızlarını görmeye geldim" diyorum. Adam şaşırdı ama ciddiye aldı. Kitap karıştırdı. Sonra şefini çağırdı. Şef müdürü çağırdı. Yarım saat görüştükten sonra beni, "Güzel sanatlara meraklı" olduğum için İngiltere'ye aldılar. Bitmedi. Bavullarımı kaybettim. Arkadaşımı kaybettim. Bereket o dengeli adam beni buldu. Şimdi düşünüyorum da, meğer ne ayıp şeyler yapmışım. Neden hergelelikten. Eee, ne de olsa 30'lu yaşlar.

— Başka?

— 1984-85 yılbaşı gecesi dostlarla birlikte Rusya'nın Petersburg (o zaman Leningrad) şehrindeydik. Otelin bin beş yüz kişilik salonunda yılbaşı kutluyoruz. Biraz ötemizde en az yirmi beş kişilik bir aile var. Masalarında bidon büyüklüğünde bir semaver vardı. Dikkat ettim. Bir ufak kadeh votkanın ardından bir bardak çay içiyorlar. Ailenin reisi benim meraklı bakışlarımı hissetti. Eliyle işaret ederek masaya buyur etti. Yanındaki birini kaldırarak beni oturttu. Savaşta esirken ona zorla Almanca öğretilmiş. Sohbete başladık. Ben de onlar gibi iki votka, iki çay içtim. İyi oluyordu. Baba uyardı: "Çaya şeker konmaz!" Teşekkür edip ayrıldım.

Saatler geçti. Baba ile yine bakışlarımız rastlaştı. Yine eliyle buyur etti. Yine gidip votka ve çay içerken, ayağım masa altında yumuşak bir şeye takıldı. Örtüyü kaldırınca gördüm ki masanın altında bir adam yatıyor. Şaşkınlıkla ve hayretle yüzüne baktığım baba açıkladı: "O eşek, çayı şekerli içti."

— İçki masasında karşılaştığınız sürpriz isimler...

— 1950 yılı. Ankara'ya iş için üç günlüğüne gitmiştim. Son günü öyle bir tipi bastırdı ki o zaman işleyen pervaneli uçaklar kalkmadı. Çare: Yataklı trenle dönmek. Ünlü restoran vagonda yemek yemek... Hele iki lise arkadaşıma da rastlayınca, kar yağdığına sevindik. Restoranda dört kişilik bir masaya yerleştik. Neşemize payan yok.

Saatler geçti. Dördüncü koltuğa izin isteyip oturan, olgun ve çelebi bir zat da, arada söze karıştı. Hepimize mesleklerimizi sordu, söyledik. Ben de ona sordum. Yanıtı, "İş görmeden para alan bir mesleğe sahibim" oldu. Çenem durmadı, yine sordum: "Öyleyse milletvekili olmalısınız, değil mi?" O bir kahkaha atıp söyledi: "Evet, adım da Yusuf Kemal Tengirşek." O gece bana, bir anda zehir oldu. Pervasız bir şaka yapmıştım. Gerçekten de bu zat, Ankara hükümetinin ilk dışişleri bakanı, Milli Mücadele kahramanlarından Yusuf Kemal Tengirşek'ti.

Kaldırıma düşen bir hayalperest

— *Tatsız biten âlemler de oluyordu herhalde...*
— Bana andıkça acı acı koyan böyle içkili bir maceram daha var. O da yurtdışında geçti başımdan. Çok yıl önce, çalıştığım bir kuruluşun işi için Düsseldorf'a gitmiştim. İş bitmedi. Cebimde para azalıyor fakat iş bitmiyordu. Bir de bana "yardımcı olmak" için bir müdür yollamasınlar mı!

— *Niye adam yolluyorlar?*
— Benim bitiremediğim işi güya bu bitirecek! Adam geldi, ama çalışmak değil eğlenmek istiyor. Gece bir yerlere gittik. Birahane falan derken efendim, bizimki hiçbir yeri beğenmedi. Sonunda bol kadınlı, loş bir bara girdik. Ben başımıza gelecekleri sezdim ama laf anlatamadım. Masum yüzlü iki kız bizimkini fena makasa aldı. Bir onu öpüyor, bir bunu. "Cennet burası, cennet" diyor. Masaya da boyuna şampanya geliyor.

— *Ama siz eğlenemiyorsunuz...*
— Lakırdıyı uzatmayalım, kızlar sabaha karşı ansızın ortalıktan kayboldular. Cennet rüyasından kaldırıma düşen bir hayalperesti kederler içinde oteline götürdüm. Bin bilmem kaç marklık hesabın da yarısını benim ödemem uygun göründü ikimize. O gün akşama kadar uyuduk. Rastlantı bu ya! İşimiz de o gün kendiliğinden halloldu. Daha ertesi gün İstanbul'a uçtuk. Duyduğuma göre kendine demişler ki, "Bak gördün mü? Sen gidince iş bir günde bitti." O da alçakgönüllü bir şekilde ellerini kavuşturmuş, başını yana eğmiş, gülümsemiş. Her şeyi hazmettim de bu sahne ağır gelmişti.

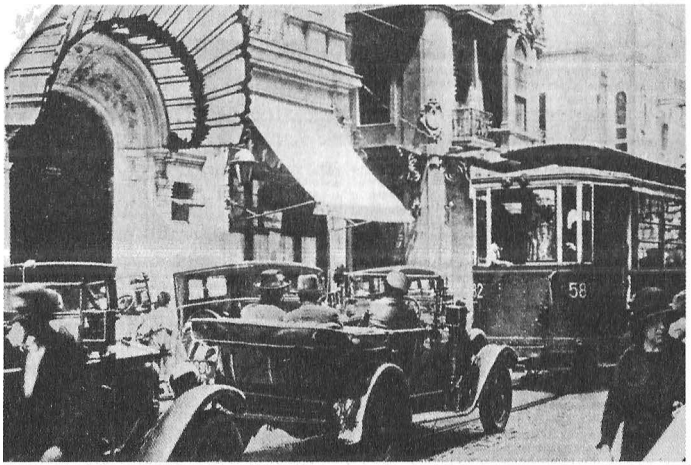
Çiçek Pasajı'na sığınan Rus kızları

— *Gelelim Çiçek Pasajı'na...*
— Çiçek Pasajı, öğrenciler için az parayla ayakta bira içilen yerdi. Hatta sekiz buçuk kuruşa mezesi dahil bir bira verirlerdi o zaman. Masa-sandalye düzeni yoktu, fıçıların etrafın-

da ayakta durur, yoruldukça taburelere tünerdik. Saplı bardakla bira içilirdi. Bira dublesi fıçının üstüne konurdu. Her fıçının etrafında yedi sekiz kişi olurdu.

— *Ne zamandır oranın müdavimisiniz?*
— Benim Çiçek Pasajı'yla muhabbetim 1930'lu yılların ikinci yarısı ve sonrasında başlar. 1917 Devrimi'nden kaçan Ruslar, İstanbul'a doluşunca Beyoğlu'nu mekan tuttular. İstiklal Caddesi'nde çiçek satan, rozet takan Rus kızları, işgalci askerlerin tacizlerinden bu pasaja sığınarak kurtuluyorlar. O tenleri güneş görmemiş, mavi gözlü, sarışın kızlardan adını edinen bu pasajın talihidir bu ad. Ama bugün Pasaj çiçeksizdir. Pasaj avlusundaki yeni masa düzenini de beğenmiyorum, yatılı okul yemekhanelerine benzettiler. 1876'da yapılan Pasaj, Sahne Sokağı'nı İstiklal Caddesi'ne bağlar.

— *Pasajda ünlülerle buluşur muydunuz?*
— Bir akşam, bizim fıçının etrafında Orhan Veli'yle, Cihat Burak'la ve daha başkalarıyla oturuyoruz. Densizin birisi, eski günlerdeki bir çapkınlığını anlattı. Bir kadınla, olağanüstü

1930'lu yıllarda Beyoğlu.

yakınlaşmasının nasıl olduğunu safahatıyla, tafsilatıyla anlattı. Komşu fıçıdan birisi ayağa kalktı. "Ulan sen burada bir hanımdan nasıl böyle açık saçık bahsedersin, terbiyesiz herif" diye boğazına sarıldı. O da onun boğazına sarıldı. Etraftan gelip ayırdılar. Sonra o saldıran adamı bizim fıçıya aldık.

— *Neymiş derdi?*
— Biz de ona sorduk, "Nedir kardeşim, zorun ne" falan diye. O da öfkeyle anlattı, böyle özel şeylerin ortalıkta anlatılmasını doğru bulmadığını, bunun için sinirlendiğini söyledi. Orhan Veli sordu o arkadaşa, "Yahu kardeşim" dedi, "bu işte bir zorlama var mı? Gönül rızasıyla mı olmuş bu yakınlaşma? Evet öyleyse bunda kızacak ne var yahu? O bey o hanımı öptüyse, o hanım da o beyi öptü demektir." Kahkahalar patladı, adamları barıştırdık.

— *İçki arkadaşı olarak Cihat Burak nasıldı?*
— 50'li yıllarda bir gün Cihat Burak'la Çiçek Pasajı'nda fıçı kenarına oturduk. O zaman pasajın içinde kokoreççi vardı. Mangalda kokoreç yapardı. Baktık iki şiş kalmış kokoreççide, Nuri'ydi adı kokoreççinin, "Nuri" dedik, "o iki şişi biz yiyeceğiz." Nuri'nin canına minnet. Biz o iki şiş kokoreçi sabırla, zaman harcayaraktan bitirdik. Hatta bazı dostlara da yolladık. Parasını da ödedik. Nuri dedi ki, "Abiler sizin benim kokoreçe gösterdiğiniz saygı karşısında fevkalade mahcup oldum. Onun için," dedi, "siz burada bekleyin, ben de size bir hediye getireceğim" dedi. Kasımpaşa'daki evine taksiyle gitti. Bir şiş kokoreç daha getirdi ve ona para almadı. Bunu yiyemedik, komşu masalara dağıttık tabii.

— *O zamanların Çiçek Pasajı'ndan günümüze ne kaldı?*
— Bizim Entelektüel Cavit kaldı! Cavit'i yarım asır öncesinden tanıyorum. Topaç gibi bir Anadolu çocuğuydu. Bira fıçılarını sırtına çifter çifter vururlardı da, bana mısın demezdi. Komilikten patronluğa Cavit böyle geldi. Biz onun dükkanında içmesek bile, yanımıza gelir, bize merhaba der, saygılarını sunar. Ne de olsa eski hukukumuz bulunuyor.

— Hazır Çiçek Pasajı'na kadar gelmişken soralım, siz Beyoğlu'ndan ayrı kalınca onu özlüyor musunuz?
— Ben özlerim. Mekanlara, zamanlara, insanlara hiç özlem duymadan yaşanabilir mi? Yaşanır ama işte öylesine. İnsan dediğimiz özlem duyar. Özlem sevginin başyapıtıdır. Ben geçmişi özlerim, üstelik huzuru ve çilesiyle birlikte. Ben yaşadığım günü bile özlerim. Çünkü gidiyordur artık. Ben gelecek yüzyılı da özlerim. Görmeyeceğimi bilsem bile.

Biranın bardağı 8,5 kuruş

— Beyoğlu denince aklınıza neler geliyor?
— Beyoğlu, Galata yerleşmesi içinde yer alır. Burası Sur içindeki İstanbul'un ilk olarak dışarı taşmasıdır. Beyoğlu'nun anası Galata'dır. Bugün Haliç'in sonundan, Karadeniz'deki Rumeli Feneri'ne kadar yayılan tüm yerleşmelerin anası da Beyoğlu'dur. Beyoğlu denince, şimşek gibi geçen anılar canlanıyor gözümde: Rejans'ta orkestra çalarken masa altındaki kedinin kuyruğuna basmam! Biranın bardağı 8,5 kuruş. Sümer Sineması'nın yan balkonunda iki film birden seyredince, boynumun tutulması. Ar Sineması'nda Piyanist Walter Gieseking'in konserinden sonra karlı havada delik ayakkabılarla Laleli'ye yürüyüş. Kral Lear rolünde Muhsin Ertuğrul'u seyredişim. Tokatlıyan Oteli'nin barında Piyanist Perez. Ziyad Ebüzziya'nın ufkumuzu açan Gen Kitap Sarayı. Damardan duble işkembe tuzlama. Beyoğlu'nun her köşesinden anılar fışkırır.

— Beyoğlu'ndan başka da seçeneğiniz yoktu aslında...
— "Beyoğlu'na çıkmak" öylesine önemliydi ki yüreğimiz oynardı. 1930'lu yıllarda İstanbul'un nüfusu yarım milyon kadardı. İstanbul'un kalbi Beyoğlu'nda atardı. Başka her yer cansızdı. Bağdat Caddesi'nde tek bir dükkan yoktu. Beyoğlu'na çıkarken pantolonlar ütülenirdi, kıçı yamalı bile olsa. Bir kravatım vardı, saf ipekten, Sevgili Mübin Ağabeyimden hediye gelmişti. Lacivert üzerine kırmızı, sarı çizgiliydi. Arkadaşlarımın çoğu babasının kravatını takardı.

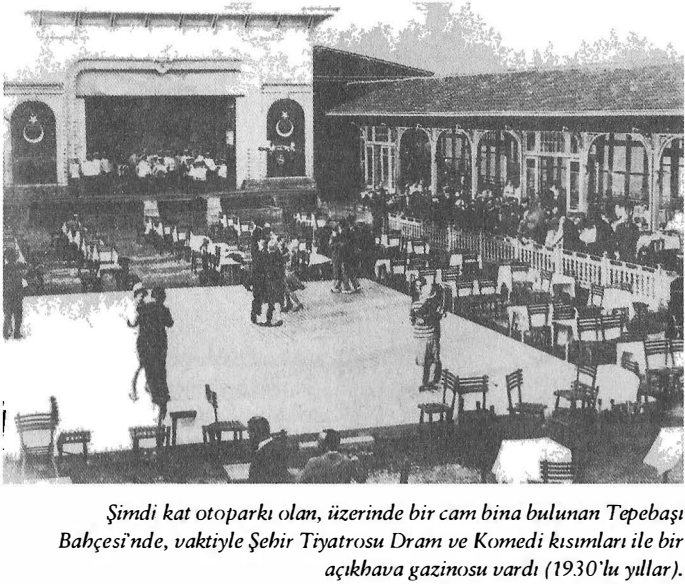
— *Nasıl giderdiniz?*
— Şehzadebaşı'na yürür, oradan Harbiye-Fatih tramvayına binerdik veya Beyazıt'a yürüyüp, oradan Maçka-Beyazıt tramvayına. Oraya varınca önce Taksim-Tünel arasında bir aşağı bir yukarı piyasa yapardık. Sonra bir sinema ya da tiyatro. Ya bir pastane ya da bir birahane. Daha sonraki yıllarda program, harcama gücüne göre çeşitlendi tabii.

— *O zaman Beyoğlu karakolu neredeydi?*
— Galatasaray Lisesi'nin caddeye bakan kapısı önünde, şimdiki YKY'nin yerinde bir karakol vardı. Beyoğlu'nda yalpa yapıp nara atanları bu karakolun polisleri içeri alırdı. Hemen peşinden karakolun gramofonu çalmaya başlardı. Çok yüksek sesle. Neden mi? Karakola sokulanların acı feryatları duyulmasın diye. Gerçi çaldıkları plaklar kötüydü ama polisler de zevkli adamlardı hani! Karakolun önünde küçücük bir havuz vardı. Fıskiyesinden sular fışkırırdı. Suların tam tepesinde de bir ping pong topu oynaşır dururdu.

— *Stadyum da o zaman Taksim'deydi, değil mi?*
— Evet, bir de Beyoğlu'na maç için çıkardık. Taksim Stadyu-

Taksim Anıtı henüz dikilmiş. Meydan o gün bu gündür bir daha hiçbir zaman düzelemeyecek olan bir kaos içinde.

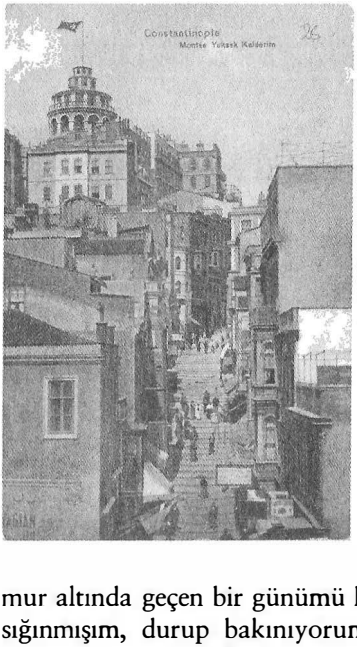
Şimdi kat otoparkı olan, üzerinde bir cam bina bulunan Tepebaşı Bahçesi'nde, vaktiyle Şehir Tiyatrosu Dram ve Komedi kısımları ile bir açıkhava gazinosu vardı (1930'lu yıllar).

mu aslında kışla avlusuydu. Ahşap tribünleri sekiz bin kişilikti. Türk Milli Futbol takımı ilk resmi maçını Romanya ile 26 Ekim 1923'te burada oynamıştı. 1939'a kadar Taksim Stadyumu İstanbul'un ciddi tek spor merkeziydi. Saha topraktı. Yağmurda çamur deryası olurdu. Bunu önlemek için kömür cürufu dökerlerdi sahaya. Pertevniyal Lisesi takımında ben de bu sahaya çıkmıştım. Önemli lise maçları burada oynanırdı.

Marika Nergiz, Katina Karanfil

— Beyoğlu denince hep kapalı mekanlardan söz edilir, hiç park yok muydu?

— Tepebaşı'nda, bir büyük park vardı. Güzelim ulu ağaçları olan. İçinde de iki tane ölçülü ufak yapı. Tiyatro tarihimizin kilometre taşları: Şehir Tiyatroları Dram kısmı ve Komedi kısmı. Parkı da, bu binaları da yok ettik. Tepebaşı'nda yağ-

Yüksekkaldırım. İstanbul'un başından sonuna kadar merdivenli ender sokaklarından biriydi. 1950'li yıllara kadar bu görünümdeyken, sonra üstüne asfalt dökülüp araba trafiğine açıldı.

mur altında geçen bir günümü hatırlıyorum; bir saçak altına sığınmışım, durup bakınıyorum. Nerede Dram Tiyatrosu? Yok. Nerede Komedi Tiyatrosu? Yok. Ya o ulu ağaçlar? Onlar da yok! Niye yok? Buralar "imar" edilmiş de ondan. Zaten İstanbul'da, gözü dönmüş imar çetelerinden canını kurtaran ne kaldı ki? Bir soru daha: Yıkılan "eserlerin" yerine hangi "eserler" dikildi?

— *Yüksekkaldırım için neler diyeceksiniz?*
— Önceleri burası, seyrek ve alçak basamakları olan, İspanyol merdiveni tipinde bir çeşit yokuştu. Sonra basamakları kaldırdılar. Bir "yenilikçi" çıktı ve bu özgün doku parçasını, otomobiller çıksın diye yok etti. Marifet yaptı sanki. 40'lı yıllarda öğrenciyken, bir yandan da Karaköy'de bir müteahhidin yazıhanesinde çalışıyordum. O sıralarda Yüksekkaldırım, Karaköy'den basamak basamak yükselen bir biçimde başlardı. İki sokak ötesinde sağ tarafta, genelev mahallelerine giderdi yol. Hatta Karaköy'e çok yakın yerlerde, henüz daha

üst Tophane yolu açılmadan önce Yüksekkaldırım'ın altındaki seviyede, genelevler vardı. O genelevlerin sahipleri çiçek ismi taşırdı: Marika Nergiz, Katina Karanfil.

— *Neden acaba?*
— Soyadı kanunu çıktığında kendileri böyle yakıştırmış.

— *Müşteri profili nasıldı?*
— Buralara yoksullar gidiyordu. Cinsel açıdan yoksulluk çeken yoksullar.

— *Yokuşun tepelerinde daha neler vardı?*
— Bu basamakla çıkılan yolun üstüne doğru, Tepebaşı'na doğru, şimdi olduğu gibi, yine müzik mağazaları vardı. Plak, pikap buralardan alınırdı. Keman, piyano tamircileri vardı.

— *O zaman Beyoğlu'nda kebapçılar var mıydı?*
— Ben İstanbul ve Pera tarihini ikiye ayırıyorum: Kebaptan öncesi ve sonrası diye. Önemli farkı da bir nefeste anlatırım: Kebap öncesi Beyoğlu'nda, aile kızları tek başına gezmeye çı-

1950'li yıllarda Taksim Meydanı. Arkada meşhur Kristal Gazinosu.

karlardı. Akşam saat 9'a kadar. Kebap Pera'ya yakışmadı. İstanbul'a da yakışmadı ya, neyse. İklim müsait değil, sivilce çıkartıyor. Şöyle bir bakınız lütfen, kim kaşınıyorsa, kebaptandır.

— *Ya Taksim?*
— Meydan anlayışımızdaki çürüklüğün en göze batan örneği! Yık ha yık! Aç ha aç! Kim anlayacak, şehir meydanı denen mekanın, büyüdükçe "yok" olduğunu? Eski Taksim Kışlası restore edilip korunsaydı, çevresindeki mekanlar daha iyi biçimlenecekti. Ne oldu sanki, Çukurbostan gibi bir gezi yapıldı da?

İstanbul şehrine dikilmiş mezar taşı: Gök-kafes

— *Meydan nasıl olmalı?*
— Bir şehir meydanını, binalar, ağaçlar, tepeler sarar ve çevirir. Nasıl? O şehir meydanının, boyutlarıyla tatlı bir orantı kurarak. Ahenk içinde. Hepsi birden, "içinde" yaşanan bir "iç mekan" oluşturur. Bir meydanın bazı yanları, sonsuzluğa açılıyorsa (Elmadağ-Tarlabaşı gedikleri), meydandan dürbün-

1940'lı yıllarda Elmadağ.

le bir yerler seyrediliyorsa, orası bir şehir meydanı değildir. Orası olsa olsa Haymana Ovası'dır.

— Dolmabahçe Parkı'nın göbeğine dikilen gök-kafese ne diyorsunuz?
— Dolmabahçe üzerindeki iki numaralı parkın cenazesi kalkmak üzere. Tam ortasına vahşi bir delik açıldı ki füze rampası gibi. Bu delikten yüz metrelik bir kazık yükselecek. Evet yükselecek ama dibi yerde kalacak. Uçup gitmeyecek. Bu ve benzeri yapılar, İstanbul şehrine dikilmiş mezar taşlarıdır. Öyleyse boyutları doğrudur. Cenazesine göre taş koymalıdır.

— O kadar karamsarsınız yani?
— 1950 yılı sonrası imarlarıyla, Suriçi eski İstanbul'un karakteri yok edildi. Yıllar geçtikçe her eski İstanbul mesiresine, yabansı boyutlarda yeni bir kent yapıldı. Bütün kentin bütün mekanlarıyla sorumsuzca oynanmakta. Bu şehir artık bizlere babadan kalan, o bildiğimiz İstanbul değildir. Her tarafta görülen yapı hareketi, ne bir diriliş ne de bir canlanmadır. Can çıkmıştır. Yitip giden ruh, çağırmakla gelmeyecektir. Şimdiden apaçık görülen bir gerçek var: "İstanbul merhumun" yaşadığı yerlere, 21. yüzyılda, bugün hiçbirimizin tanımadığı bir dev kent ucubesi abanacaktır.

Gençliğimizi arıyoruz

— Artık Beyoğlu size hüzün veriyor, fakat siz hâlâ oraya gitmeye devam ediyorsunuz...
— Geçenlerde bir kere daha Beyoğlu'na çıktım. Bir de baktım ki oradan oraya koşturup duruyorum. Niye ki? Halbuki ben bir şey aramıyorum. Huy edinmişiz bir kere. Can çıkmadıkça ararız biz. Düşünüp düşünüp ne aradığımızı hiç bilemediğimiz zaman, bilinmelidir ki biz gençliğimizi ararız.

— Bulmak umudu var mı?
— Yok! Bunu da iyi biliriz ama yine de ararız. Kendisi bulunmayan şeyin, aranmasında bile zevk var. Hele gençliğimizin

sahnesine çıkıp ararsak, kendimizden geçeriz. Ama yalnız geçmiş zaman özleminin anaforlarında çalkalanırsak, başımızı çukurdan çıkaramayız. "Beyoğlu'nu canlandırmak" deyip duruyoruz. Neyi canlandıracağız? Orhan Veli'yi mi, Osman Nihat'ı mı? Olmaz ki gitti onlar. İnsanlar ve kuşaklar gitti. Mekan elde kaldı. Bu mekana pompalanacak olan, yeni kuşakların hayat biçimi olmalıdır. Yeni kuşaklar eşittir, yeni dalgalar. Beyoğlu'na ruh pompalamak gerekir, ruh!

— Bir umut ışığı da mı yok?
— Eski Beyoğlu'nun neden sevildiğini, beğenildiğini anlarsak, yeni Beyoğlu'nun nasıl olması gerektiği konusu aydınlanır. Devlet ve şehir yerel yönetimleri gözlerini açsın. Bankalar, iş çevreleri de. Keza sivil toplum kuruluşları da: Beyoğlu eskisi gibi uluslararası bir kültür, sanat, bilim merkezi olmalıdır.

Genç kızlar daha güzelleşti

— Şimdi Beyoğlu'nun keyfini süren yeni kuşaklar için ne diyorsunuz?
— Geçenlerde gördüm, caddede birkaç kişi yürüyor. Gömleklerinin önü göbeklerine kadar açık. Altın rengi kolyeler, bilezikler. Biz Beyoğlu'na kravatsız çıkmaya utanırdık. Bu adamlar da Beyoğlu'na çıkarken, bunları takmazlarsa utanıyorlar her halde. Yeni kuşaklar daha boylu poslu, daha ince yapılı. Genç kızlar daha güzelleşmiş gibi, erkekler ise daha yakışıklı. Genç kuşaklarda bizdeki kötü beslenmenin kavrukluğu yok.

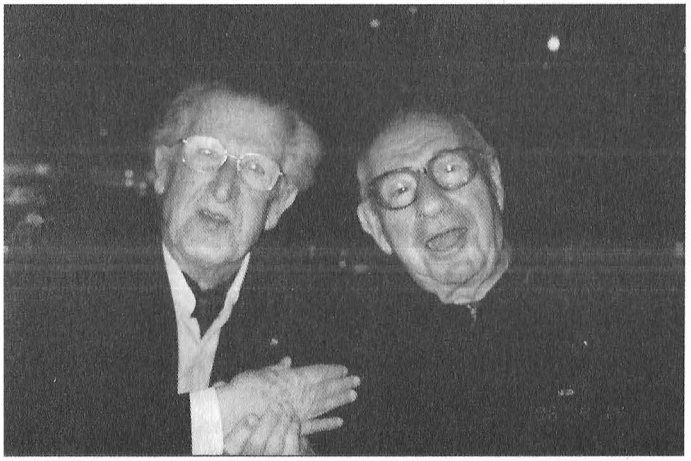
— Kılık kıyafetlerini nasıl buluyorsunuz?
— Evet, Beyoğlu'nda oldum olası güzel giyinen insanlara rastlanırdı. Ama çoğunlukta, ne kadar özenli olursa olsun, fukaralıktan doğan bir biteviyelik fark edilirdi. Şimdi öyle mi ya? Eskiden Avrupa'ya gidenin parmakla gösterildiği İstanbul'da, şimdi gitmeyen gösteriliyor. Beyoğlu'ndaki giyim-kuşamın biçim ve renk zenginliği, dünya şehirlerinden ayırt edi-

lemez. Ama ne yazık ki fazlalıklar bile var: Poturlu, şalvarlı, takkeli, çember sakallılar, uygar dünya şehirlerinde gözükmüyorlar. 1950'lere kadar Beyoğlu ve İstanbul'da da gözükmezlerdi.

— *Artık Beyoğlu'ndan çıkalım...*
— Çıkmadan son bir şey daha söylemeliyim: Beyoğlu yeni bir çehre kazanıyor. Umarım ki bu yeni çehre, güzellik enstitüsü veya plastik cerrahi üretimi olmasın. Bir yıkanışta silinip gitmesin. Toplumun bu mekana yakıştırdığı yeni ruhu yansıtsın. İnsanları birbirine yakınlaştırsın.

— *Hangi insanları?*
— O çevreye ruh verebilecek insanları.

— *Çiçek Pasajı'nda bugün hâlâ gittiğiniz bir meyhane var mı?*
— Var, Seviç Birahanesi! Pasajın bana hâlâ çekici gelen sevimli bir köşesidir. Son yıllarda biz, önemsediğimiz Demciler Akademisi (DEMAK) toplantılarını, pasajdaki Seviç Birahane-

Mücap Ofluoğlu ve Aydın Boysan.

si'nde yapıyoruz. Bu akademik toplantılara katılan üyelerin adını yazarsam, konunun ciddi oluşu daha iyi anlaşılacak: Prof. Dr. Cevat Çapan, Eleştirmen-yazar Fethi Naci, Mücap Ofluoğlu, Tunç Başaran, Prof. Dr. Naci Güçhan, Gazeteci Turhan Günay, sanatçılar Besim Dalgıç ve Sait Maden. Daha nice muteber insanlar. Son yıllarda bizim düzenli olarak en çok toplandığımız yer pasajın Sevinç Birahanesi'dir.

— *Neden burası?*
— Sahibi Bayram Aydındoğan, dostumuzdur. Garsonlar evlatlarımız sayılır. Bayram Bey, Kemahlıdır. Dedesinin arkadaşı olup İstanbul'da Çiçek Pasajı'nda birahane açmış olan Kemahlı Haçik Efendi'nin, dedesine yazdığı mektupları okumaktadır. Bu görev dolayısıyla, yüreğine "İstanbul aşkı" düşmüştür. Bu aşkın ateşiyle Kemahlı Bayram, kilosu 6 kuruştan 10 ton tuz alıp 10 kuruşa satarak tren parası denkleştirir. Dedesinden gizli İstanbul'a kaçarak, Çiçek Pasajı'ndaki birahane sahibi Haçik Usta'yı bulur. Yıl 1948, Bayram da 18 yaşındadır.

Yedikule Safa Restoran

— *Sizin sevdiğiniz, hep gittiğiniz meyhanelerden biri de Yedikule'deki Safa Restoran, öyle değil mi?*
— Safa Restoran'ın sahibi Süleyman Bey 1997'de vefat etti. Oğlu Arif Kızıltay, babasının işini halen başarıyla sürdürüyor. Arif'e soruyorum, "Sen kaç yaşındasın? Samatya'da neler gördün, neler değişti?" Anlatıyor: "Ben 1942 doğumluyum. Burada doğdum, burada büyüdüm. Babam burayı 1948 yılında almış. Rumeli kökenli, sert mizaçlı bir adamdı. Yanına fazla yaklaştırmazdı. Güler yüzlü görünce cesaret alır, konuşurduk. Son yıllarında bir gün kendisine, aslında karakterine ters, bu işe nasıl girdiğini sordum. Zaten ilk açtığında da arkadaşları, 'Sen bu işi yapamazsın, bu Rumlara özgü bir meslek' diye cesaretini kırmaya çalışmışlar. Ama babam inat etmiş, işi tutturmuş. Tam elli sene çalıştırdı burasını."

— Şimdi bayrak onda...
— Arif Kızıltay, benden tam 21 yaş küçük. İşe bak! O da benim gibi Yedikule İlkokulu'ndan mezun. Üstelik öğretmeni de benim annem, Nevreste Hanım. Zaten güleç yüzlü olan Arif'le bu gerçeği öğrendikten sonra daha bir kaynaştık. Semtimizin eski güzel günlerini zevklenerek andık.

Turgut Vidinli evladım

— Beşiktaş'ta da böyle bir yeriniz var mı?
— Beşiktaş Balık Restoran, Beşiktaş pazarının göbeğinde, balıkçılar çarşının kenarında. Sahibi, Turgut Vidinli evladım. Esas mesleği makine mühendisliği. Yıldız Teknik'ten 1973 yılında mezun olmuş. Ama mühendisliğe başlamamış bile. Turgut sabahları beşte-altıda kalkıyor, gidip balığını alıyor. Ancak gününün bir kısmını kitap okumaya ayırıyor. Gündüzleri 15'ten 18'e kadar kitap okuyor. Beşiktaş Balık Restoranı ilk Güzel Sanatlar Akademisi'nin hocaları ve öğrencileri keşfetmiş. Ardından basın mensupları da gelip gitmeye başlamış. Turgut Vidinli haliyle koyu bir Beşiktaş taraftarı.

— Bu meyhanenin sırrı ne?
— Ben bunu Turgut'a sordum, "Bu işin sırrı ne" deyince, "Önce lezzet" diyor. Şöyle açıklıyor: "Bir balığı pişirmenin yüz çeşidi var. İstavriti kızgın yağda pişireceksin, tekiri kısık ateşte, lüfer kömürde ızgaraya yapışmayacak, hamsi kapama nasıl yapılır bileceksin." Turgut önemli bir noktaya değiniyor: "Lüfer üçe ayrılır. Karadeniz lüferi, Marmara lüferi, Çanakkale'den aşağıya geçmiş lüfer. Sonuncusu lezzetini yitirmiştir."

Kireçburnu Set Restoran

— Sevdiğiniz diğer meyhanelerin hatırı kalmasın...
— Evet kalmasın, mesela Kireçburnu Set Restoran, patronu Nüzhet İşeri. Adap erkan bilen bir adam. Mezeleri bizim alışkanlıklarımıza yatkındı. Hele bir "lop kalkan" yapardı ki doyum olmazdı. Yolun denize ters tarafındaki set üstünde oldu-

ğu için adı Set Restoran'dı. Ben onun hatırlı müşterilerindendim. Nüzhet daha yılın başında tarifeyi söylerdi: "Sen bu yıl adam başına 125 bin lira vereceksin" derdi. Ondan sonra da ben ve konuklarım bütün yıl, kelle başı o parayı öderdik. Enflasyon bizi etkilemezdi.

Bir sabah bana telefonla bildirdiler: "Nüzhet Bey vefat etti." Cenaze Kireçbunu'ndan kalkacakmış. "Nerede bu cami" diye sordum. Telefondaki adam beni azarladı: "Baba be! Yıllardır gelip gidersin, restoranın karşısındaki camiyi bilmiyor musun" dedi. Şimdi artık burasını işleten oğlu Ferda evladım, işi geliştirdi, başarıyla yürütüyor.

Kâmil'in Yeri

— Beykoz'da nereye giderdiniz?

— Kâmil'in Yeri, Beykoz korusunun tam altında, üstelik denizin de kıyısındaydı. Sevdiğimiz bir yanı, masaların dizildiği deniz tarafında, birkaç metrelik doğal çakıllı bir yerinin olmasıydı. Zaman olur çakılların arasına masa kurdurur, orada neşemizi bulurduk. Yakından hızlı bir gemi geçse, dalgalarından paçalarımız ıslanırdı ama oralı olmazdık.

— Canlı müzik yok muydu?

— Kâmil'in Yeri'nde gece ilerleyince, pek çelebi mizaçlı bir kemancı gelir, çalar, söylerdi. Pek efendi adamdı Kemancı Muhlis. Bazen biz de katılırdık. Hele bir gece öyle coştuk ki Muhlis Bey iyice yoruldu. Kulağıma eğilip çok yorulduğunu, izin istediğini söyledi. Teşekkür ettim ve gitti.

— Zavallı kemancı...

— Ertesi gün cumartesiydi. O yıllar her cumartesi öğle yemeklerinde, tıp profesörleriyle birlikte olurduk. O gün onlar da Kâmil'in Yeri'ne gitmek istediler ve gittik. Önceki gece oturduğumuz masada yer aldık, hatta ben aynı iskemleye oturdum. Biraz sonra Kemancı Muhlis geldi. Beni görünce gözleri büyüdü, bayılacak gibi oldu. Sordu: "Abi! Sen demek ki daha eve gitmedin?"

"Ne caizi, farzdır farz"

— Efkarlanınca şarkı söyler misiniz?
— Şarkı söylemek, dünya meyhanelerinin alışılmış neşesidir. Demlenen kişi coşar, coşan kişi şarkı söyler. O şarkıların nasıl söylendiği, dinleyen kişilerin talihi ya da talihsizliğidir. Benim dikkatimi çeken bir gelişme, bir değişme var: Altmış yıl kadar önceleri milli demcilerimiz bir şarkıyı koro halinde sonuna kadar şaşırmadan ve layıkıyla söylerlerdi. Şimdi artık demcilerimiz, şarkıyı bitiremeden yarım bırakıyor. Çiçek Pasajı toplantılarında Turhan Günay'ın yönetiminde, bazen yine şarkı söylüyoruz. Turhan'ı yalnız bıraksak daha iyi olacak ama çenemizi tutamıyoruz ki.

— Aranızda içkiyi sorguladığınız oluyor muydu?
— Ben arada bir rakıdan bir yudum alınca "Elhamdülillah" derim. Prof. Dr. Kemal Önen arkadaşım, "Böyle deme, caiz değildir" demişti. Yine bir akşam sofrasında, dostlarla birlikteyken, "Elhamdülillah" demiştim. Yanımızda oturan Aziz Nesin birden bire sormuştu: "O ne demek öyle" diye. Ben de ona sormuştum: "Rakı yudumladıktan sonra (Elhamdülillah) demek caiz midir değil midir" diye. Aziz Nesin, "Ne caizi, farzdır farz" demişti.

Tıpatıp aynı sahneyi Vehbi Koç'la birlikte olduğumuz bir akşam yemeğinde yaşamıştık. Vehbi Bey de benim, "Elhamdülillah" deyişime hayretle bakmış ve, "Hayrola o ne öyle" diye sormuştu. Ben de ona, "Böyle demek caiz mi" diye sormuştum. Vehbi Bey hemen yanıt vermişti: "Bu sualin bana sorulması caiz değildir." İşte üç cevap, üç başka karakter...

— Amca Mithat nasıl biriydi?
— Amca Mithat, benim kadim dostlarımdan Mithat İlkray'dır. Onunla biz 1954'te tanıştık. O inşaat mühendisi, ben mimar. Tanıştığımız yer de Türk Mühendis-Mimar Odaları Birliği'nin kuruluş kongresiydi. Biz odalarımızın delegeleri olarak oraya gelmiştik. Orada bir komisyon kurulmuştu.

Yetkilerin sınırlanması konusunda çalışacak olan bu komisyona, inşaat mühendisleri odasından Mithat İlkray yani Amca Mithat, Makine Mühendisleri Odası'ndan tesisat mühendisi Serbülent Bingöl (sonraki bakanlardan), Mimarlar Odası'ndan da ben görevliydik. Orada odalarımızın üyelerinin zıtlaşan yetkilerini tefrik ederekten, ciddi çözümler aramaya görevlendirildik. Amca Mithat'la orada tanıştık ve sonra ömür boyu dostluğumuz devam etti.

— *Birlikte ne işler yaptınız?*
— 1957'de biz yedi arkadaş Gaziantep'e gittik. Devlet hastanesi proje yarışmasına jüri üyesi olarak... Yeri gördük ve programı tespit ettik. Hazırlık çalışmalarını yaptık. Gaziantep'te hepimizin sınıf arkadaşı vardı, gârip bir şekilde. Üç gün kaldık orada. Öğlen akşam feci yenildi, feci içildi hep.

— *Ne kadar sağlıksız!*
— Her yemekte bir Antepli arkadaşın misafiri oluyoruz. "Kızlı Kahve" dedikleri yerler vardı, orada sultani sofralar kuruluyordu şerefimize. Antep erkanı da katılınca yirmi beş-

Yer İzmir'de bir otel restoranı. Saat sabaha karşı 4. Aydın Boysan içki iddiasını kaybedip sızmış. "Amca" Mithat zaferini belgelemek için otelin fotoğrafçısına bu resmi çektirmiş.

otuz kişi oluyorduk. Saz heyetinin karşısında U masaya dizilirdik. Tabaklar teras evler gibi üst üste. Kadehlerimiz acımadan dolduruluyordu. Biz de sonu nereye varır düşünmeden tıkınıyorduk. Garsonlar da çok kibardı. "Patlıcanı oturtma mı istersiniz, yoksa sıçırtma mı" diye sormalarını hiç unutamam.

Gülücüğün görkemi

— *"Kızlı Kahve" dediniz, hakikaten kızlı mıydı?*
— Kızlı Kahve hakikaten kızlıydı. Sahnedeki kızlara hayranları çiçek yollamıyor; çiçek niyetine, dört başı mamur mezelerle süslenmiş rakı tepsileri gönderiyorlardı kızlara. Bunlar garsonlar tarafından sahneye çıkarılıyordu. Garson, ikramı yapan beyin kim olduğunu şarkıcı kızın kulağına fısıldıyordu. O cici hanım da çapkın hayranına edalı bir gülücükle teşekkür ediyordu. Bu gülücüğün görkemi, gönderilen tepsinin büyüklüğüyle doğru orantılı oluyordu.

— *Siz son gece otelin yolunu bulabildiniz mi?*
— Saatler süren bu sofradan kalktık, otelden önce bir baklavacıya çöreklendik. Mermer masalara tabaklarla falan değil, tepsilerle baklava kondu. Çatal yasaktı, her baklava samsası parmakla takla attırıldıktan sonra, alt tarafı damağa gelecek şekilde ağza sürülecekti. Kavrulan midelerimizle nihayet otelimize dönebildik.

— *Hele şükür...*
— Amca Mithat, beşinci kattaki terasa çıkıp serinlemeyi önerdi. Yoldan aldığımız karpuzlardan en büyüğünü kestik fakat o da kabak çıktı. Amca Mithat öfkesini sekiz kiloluk karpuzu beşinci kattan aşağı atarak yatıştırabildi. Sabah saat 3 sularında yattık ama yorgunluktan uyuyamadık. Sızmakla uyumak arası bir haldeyken sabah 5'te otel odalarımız tekmelenmeye başladı. O sabah 9'da dönecektik. Otomobille Adana'ya, oradan uçakla Ankara'ya, oradan da yine uçakla İstanbul'a. O yüzden önce neden uyandırıldığımızı anlayamadık.

— *Ne istiyorlarmış?*
— Hepimizin Antepli birer arkadaşı var demiştim ya. Şimdi bunlar aralarında bizim misafirliğimizi öğünlere göre paylaşmışlar. Üç gün kaldık, üç öğlen, üç akşam altı etti. Yedinci açık kaldı. Şimdi Mühendis Halil'di açıkta kalan. "Kalkın ulan, ben de size bir yemek yedireceğim" diye bizi uyandırıyor. Biz tabii "ne yemeği falan" dedik. "Cağırtlak kebabı yemeye gideceğiz" dedi, "mezbahaya." Sabahın kö-ründe mezbahaya gittik, yani sefil bir şekilde götürüldük. Bir çardağa oturduk orada. Çardakta cağırtlak kebabını bekliyoruz.

— *Neden mezbaha?*
— Öyle işte, taze taze orada oluyormuş bu kebap. Bu arada kesime getirilen keçilerden biri kan kokusunu aldı kaçmaya başladı. Peşinden de kasaplar kovalıyor. Cihat Burak da vardı bizim takımda. Cihat, "Yahu bu keçi melemiyor, imdat diye bağırıyor" diye söylenip duruyordu. Sonunda Halil hatırımız için keçiyi kurtardı. Sabahın sekizi olmuştu. Yine göbekler şişmiş, baklavalar yenmiş, kafalar dumanlanmıştı. Uçak da fena halde sallıyordu. Bunun bir hikayesi daha var ki ibreti âlem olsun diye onu da anlatalım.

— *Çok değişik içki anlayışlarıyla karşılaşmışınız...*
— Daha da değişiği var. Amca Mithat anlatmıştı: 1945 senesinde bir genç mühendis olarak Diyarbakır'a teftişe gidiyor. O zamanlar Diyarbakır'da otelden çıkıp faytona binince, eğer adres vermezsen sizi doğru geneleve götürürlerdi. Neyse ki bizimkinin altında bir makam cipi var, onunla dolaşıyor. Bir gün yine böyle dolaşırken bir bakıyor ki, yaz ortasında, gün ortasında surların dibinde adamlar kıpırdaşıyorlar. Merak etmiş; gitmiş ciple yanlarına, bir de bakmış ki adamlar rakı içiyorlar. Diyarbakır güneşinde, öğle sıcağında rakı! Nasıl içiyorlar? Önlerinde bir tepsi pul biber, bir tepsi de diş sarımsak var, ayıklanmış. Bir avuç sarmısak alıyorlar önce, biraz çiğniyorlar, gözlerinden yaşlar geliyor, arkasından yarım

avuç pul biber atıyorlar ağızlarına. Derken üstüne, şişeden iki yudum rakı çekiyorlar. Mithat seyretmiş seyretmiş, yemeğe içmeğe çok meraklı bir kişi, "Hani içiş biçiminize itirazım yok da, bari şu rakı şişesini gölgeye koysanıza" diyor. Adamlar, "Begim, sen ne dirsen, o biberle sarımsağı yedikten sonra o rakı buz gibi gelir" diyorlar. Yani İzafiyet Teorisini, Einstein'dan kırk sene sonra bir kere daha, okuma yazma bilmeden, bulan iki kişiydi bunlar.

— *Sizin her gezinizde bir içki kürü var...*
— 60'lı yıllarda biz Mithat'la müşterek bir işin peşinde olarak, Ankara'dan İzmir'e gitmiştik. Dakota uçaklar çalışıyor. İki pervaneli, yirmi dört kişilik oturacak yeri olan, Allahlık uçaklar. Hani düşmüyorlardı falan aman feci sallıyorlardı. İki saat sürüyordu uçuş. Biraz peynir, poğaça, bir şişe de rakı aldık. "Uçakta bunlarla hemhal oluruz" dedik. Bindik uçağa, kısa bir süre sonra uçak feci şekilde sallanmaya başladı. Fırtınadan yapraklar gibi sallanıyor ama geri de dönülemedi. "Yola çıktık bir kere, gideceğiz" dedi kaptan pilot.

— *Siz de bunun üzerine daha fazla içmeye başladınız, değil mi?*
— Öyle olmadı. Mithat, o gece rakıdan bile vazgeçti. Aklını çelsin diye polisiye roman okumaya başladı. Aradan bir buçuk saatten fazla zaman geçti; biz daha İzmir'e yaklaşamadık. Mithat, "Yahu bana bak" dedi, "bu uçak galiba düşecek, biz de bu dünyayı terk edeceğiz. Ne yapalım acaba" dedi. Ben de ona, "Çabuk romanın sonunu aç, katili öğren" dedim. Mithat 140 kilo gelen bir adamdı. O an ayağa kalkabilse, herhalde gırtlağımı sıkardı.

— *Bu tempoya nasıl dayanıyordu?*
— Nasıl dayanıyordu, bakın anlatayım: Mithat'la yine ortak bir işimiz vardı. Görüşmemiz lazımdı ama üç-beş gündür kayıptı, beni aramıyordu. Merak ettim ben aradım. "Göğsüm ağrıyor. Her an geçer diye beklediğim için seni arayamadım.

Nasıl anlatayım, canım rakı bile istemiyor. Konyak içiyorum. Şimdi anladın mı ne çektiğimi" dedi. "Ne kadar içiyorsun" dedim. "Rakı gibi, bir büyük" dedi. "Sen ıslah olmazsın. Doktor ne diyor" dedim. "Doktor falan çağırmadım. Sancı geçsin diye, üstüme adam çıkarıp çiğnetiyorum" dedi. İnanılır gibi değildi yaptığı.

— *Müdahale etseydiniz...*
— Hemen olaya el koydum, hastaneye kaldırdık. Zar zor hastaneye alıştı. O kadar alıştı ki hemen hemşirelerle kırıştırmaya başladı. Koridora sırtı dönük yattığı zaman gelip geçenleri seyretmek için başucuna dikiz aynası koydurmuştu. Ayrıca doktorundan günde iki bardak sulu viski içme izni de koparmıştı. Sonraları bardakları büyütmüş, suyu da damla hesabı eklemeye başlamıştı.

Esmer güzeli sekreter

— *İyileşebildi mi?*
— Nekahet dönemini Bebek Oteli'nde ve Nusret dostumuzun lokantasında geçirdi. Bir gün telefon etti, "İçim sıkılıyor, bana neşeli bir şey söyle. Hani bana bir sözün var, ne zaman yerine getireceksin" dedi. Verdiğim sözü hatırladım: Esmer güzeli bir sekreter!

— *Esmer güzeli sekreter mi?*
— Evet tam da o gün esmer bir sekreter almıştım: "Arap" Vahit Ada. Sonra uzun süre beraber çalıştık bu arkadaşla. Amca Mithat'a müjdeyi verdim. Feryat koptu: "Neee sahi mi! Hemen gönder." Peşinden ekledi, "Bir saatten önce gelmesin. Tıraş olup giyineceğim." Vahit Bebek'te otele gidip Amcanın huzuruna çıkmış. O da kendisine, "Sen kimsin ulan" demiş. Vahit, "Ben sizin sekreterinizim" deyince, Amca Mithat öyle bir kovmuş ki otel çalışanları vukuat oluyor diye odaya doluşmuş. Bundan sonra uzun süre Amca'nın telefonlarına çıkamamıştım.

— İstanbul'da onunla sürekli gittiğiniz bir meyhane var mıydı?
— Zincirlikuyu'da, şimdi kuleler altında kalmış bahçe içinde iki katlı bir "meyhane-ev" vardı. Ev sahibi Ardaş Efendi, saygıdeğer eşi ise Annik Hanım. Dadandığımız bir mekandı. Aile kadim İstanbul Ermenilerinden. Ünlü besteci Tatyos Efendi ile akraba. Her akşam üç kişilik bir saz takımı burada çalıyor. Hatta Ardaş Efendi'de öyle bir kitap vardı ki ender bulunur bir örnek. Ermeni harfleriyle bütün şarkıların Türkçe güfteleri. Hatta müzik üstatlarımızdan Mesut Cemil Bey kitabı duymuş da, gelip rica ederek emanet almış ve müdürü olduğu İstanbul Radyosu'nda kopyasını çıkartmış.

Ardaş Efendi'nin rakı istihkakı

— Biz dönelim yine meyhaneye...
— Konuk saz heyeti fasıla başladığı zaman, Ardaş Efendi ile ben hanende olarak katılırdık. Mithat bet sesli olduğu için, sadece dümbelek çalardı. Ardaş Efendi'nin günlük rakı istihkakı sınırlıydı. Annik Hanım'ın sıkı kontrolü vardı. İki tane yarım limonata bardağı rakı içebilirdi. Üçüncüyü yalvarsa da alamazdı. Fazla kaçırınca açık veriyordu. Örneğin ağzından düşürmediği sigarasıyla burnunu dudaklarını yaktığı oluyordu. Bizim Mithat, Ardaş Efendi ile iyi anlaşırdı. Ona bizim şişeden gizli rakı verirdi. O da içmeye doymazdı. Bir akşam yine fazla kaçırıp burnunu yaktı. Annik Hanım da bizi dışarı attı. Sonra da en az bir ay bizi eşikten adım attırmadı.

— Bir de içki maratoncuları vardır, arkadaşlarınız arasında böylesi de var mıydı?
— Benim tanıdığım iki büyük maratoncu var, biri bu Amca Mithat, öbürü Cihat Burak. Bu ikisiyle tarihte bir gün güneşi Tarabya'da batırdık. Geceye Krepen Pasajı'nda girdik, Yemeği Degustasyon'da yedik. Taksim Gazinosu'na uğradık. Sonra bar dolaşmaya başladık. Londra Bar saat 3'te kapandı. Galatasaray'da ızgara sucuk yedik. Şişeden rakı içtik. Sabahın dördünde bende takat kalmadı. "Ben gidiyorum" dedim. Onlar bana fena fena baktılar. Ben onlara bakmadım.

— Sonra neler olmuş?

— Amca Mithat ertesi akşam anlatıyor: "Senden sonra Bursa Sokağı'nda bir bodrum batakhanesine gittik. Birtakım renkli mendebur şeyler içildi. İçim bulandı. Saat 5'te, 'Ben de gidiyorum' deyince Cihat küstü, bana, 'Acelen ne be Amca, tatlı tatlı içiyorduk' dedi. İşte bu söz üzerine başım döndü, az kalsın kendimi kaybediyordum."

— O devrin meşhur demcilerinden Doğan Nadi ile karşılaşır mıydınız?

—Yok ama dostlarımdan ona dair çok şey dinlemişimdir. Ayrıca *Cumhuriyet*'te yazdığı birkaç cümlelik aforizmalar da hiç aklımdan çıkmaz. Kendisi zamanın İstanbul Vali ve Belediye Başkanı olan Ord. Prof. Fahrettin Kerim Gökay'a çok takılırdı. Bu uzun adı kısaltır ve sadece FKG derdi. Fahrettin Kerim fazla tipik bir zattı. Yeşilaycıydı. Akıl hastalıkları profesörünün boyu da adının tersine çok kısaydı. Hatta bu yüzden, o sıralarda Tekel'in çıkardığı bodur-tırtıklı rakı şişelerine, "Fahrettin Kerim" adı takılmıştı.

Selahattin Pınar Tepebaşı Bahçesi'nde "Bir Bahar Akşamı Rastladım Size" şarkısını, solo söyler ve çalardı.

Günün birinde Moda Deniz Kulübü'nde, beklenmedik bir olay patlak veriyor. *Sabah* gazetesi sahibi Safa Kılıçlıoğlu şiddetle kavga ettiği adamın kafasına rakı şişesini indiriveriyor. Şişe kırılmış, rakı saçılmış, ortalık karışmış. Tam bu curcuna arasında Fahrettin Kerim Bey, kulübün kapısından içeri girmesin mi? Koşuşanları görüp rastladığı Doğan Nadi'ye, "Burada neler oluyor yahu" diye sormuş. Doğan Nadi, "Ben de anlamadım, Safa Bey, zatıâlinizi tuttuğu gibi karşısındakinin kafasına vurdu" demiş.

— *Degustasyon'a çok gider miydiniz?*
— 1950'li yılların başlarında evet. Masamızın müdavimleri arasında 3 müzisyen vardı: Bunlar, Selahattin Pınar, Feyzi Aslangil ve Bestekar Osman Nihat Akın'dı. Bu sonuncusu Ahmet Rasim'in torunu. Dedesi gibi içkici, dedesi gibi müzisyen. Çok sıcak yürekli bir kişiydi. "Yine bu yıl ada sensiz", "Bir ihtimal daha var", "Güzel bir göz beni attı bu sevdaya" gibi çok sevilmiş besteleri vardı. Çok marifetliydi de. Dolmabahçe Stadı'nda bir tekaütler futbol maçında yaptığı hakemliği unutamıyorum. İtiraz eden oyuncuları tabancayla kovalamıştı. Tamburi Selahattin Pınar ise, "Bir bahar akşamı rastladım size", "Gönül yarasından acı duyanlar", "Gecenin matemini aşkına örtüp sarayım" şarkılarıyla çok meşhurdu. Feyzi Aslangil de ünlü bir piyanistti. Bunların üçü de gamlı alaturka müziğin ünlü isimleriydi. Ama aslında her biri çok neşeli insanlardı. Jim Barnett, Vedat Öztaş ile Amca Mithat da bu ekiptendi.

"Son vapuru kaçırdım" telgrafı

— *Aranızda sarhoş şakaları olur muydu?*
— Yeni evlilere acımasız tuzaklar kurulurdu masada. Böyle yeni evli bir arkadaşa, Osman Nihat'a pusu kuruldu. İşinden evine giden adamı bir tek atmak bahanesiyle meyhaneye getirdiler. Tek bitince adam kıpırdayacak oldu ama çöktürüverdiler. Dördüncüde şu parlak fikre razı oldu: Adada oturduğu

için, "Son vapuru kaçırdım" diye yıldırım telgraf çekilecekti. Üç adım ötedeki Galatasaray Postanesi'ne verildi telgraf. Dostumuz da makbuzunu, diploma gibi itina ile iç cebine yerleştirdi. Gerisi ya hey! İki gün sonra bu arkadaşımız Degustasyon'a, bize hitaben ve yeni icat edilmiş küfürlerle süslenmiş bir pusula yolladı. Biz kendisini aldatmıştık. Haklıydı da. Karısı bir domuzluk olduğunu anlamıştı. Çünkü Galatasaray Postanesi'nden yıldırım telgrafın veriliş saati, Karaköy'den son Ada vapuru kalkışından iki saat önceydi.

— *Siz hiç yalnız içmez misiniz?*
— Bir sıkıntılı akşamımda, hiç alışmadığım gibi yalnız olarak akşam yemeğine gittim. Siparişimi verdim. Bilirdim ki içki, hele yalnız ve sıkıntıdayken insanı büsbütün karamsar yapardı. Gazeteciliğe başladıktan sonra edindiğim arkadaşlardan bir Turhan Aytul· vardır, meşhur. Yönettiği gazetelere tiraj patlaması yaptıran bir yayın yönetmeni. Biraz sonra ortaya çıkıverdi.Yanında biri daha var. Selamlaştık. Masama buyur ettim onları.

— *Üçüncü şahıs kim?*
— Daha henüz tanışıyoruz, konuşmaya başladık, kimini övdük, kimini yerdik. Üçüncü şahıs hiç lafa karışmadı. Ancak yarım saat sonra bana sert sert baktı ve dedi ki: "Abi sen beni tanımadın!" İrkildim. Yüzüne dikkatle baktım. "Affedin, ben yaşlandım" dedim. Turhan'la başka konulara geçtik. Adam yine elimi tutup, "Abi sen beni tanımadın" dedi. Yine özür diledim. Adam sesini yükselterek, "Oldu mu ama bu yaptığın? Sen beni tanımadın" dedi. O zaman sordum, o yine yüksek sesle açıkladı: "Yirmi yıl önce sen İstanbul Mimarlar Odası Başkanı'yken, ben de Hafriyatçılar Derneği Başkanı değil miydim" dedi. Gerisini hatırlamıyorum.

— *Hızlı içmek de başka bir kategori değil mi?*
— Öyle, bu yüzden çok eleştirildim. 1950'li yıllarda, Degustasyon'un karşı köşesindeki Nektar Birahanesi'nde bir akşam

Prof. Dr. Nejat Harmancı ile birlikteydik. Benim hızlı votka içişimden hoşlanmamış ve beni eleştirmişti. Kendisi de severek içerdi ama, ölçüyü kaçırmazdı. Bu konuda bir Bektaşi meseli anlatmıştı: "Ölçüsüz içmek, marifet noksanından ileri gelir!" Eklemişti, "Marifetten kastedilen, herkesin yapamadığı, ustalıkla yapılmış olan şey" diye. Nejat Ağabey ile bir başka gece yine beraber olmuştuk. O akşam iki müstesna insan bulunuyordu masamızda: Dr. Safter Tarim ve Dr. Fikret Ürgüp. Hak ettikleri hayatı yaşayamamış bu üç insanı ne zaman hatırlasam durgunlaşırım.

Zıbar artık, yeter artık içtiğin

— *Amca Mithat'la Ankara'da nerede içiyordunuz?*
— Ankara Rüzgarlı Sokak'ta Cemal Baba'nın meyhanesi vardı. Ulus'ta. Müşteriler Cemal Baba'ya küfreder, Cemal Baba da müşterilere küfrederdi. Öyle bir garip meyhaneydi ama ilginçti. Buraya Amca Mithat'ın arkadaşları gelirdi. Bunlardan Necati vardı, lakabı Kel'di. Sonra demiryollarında teftiş heyetinde müfettiş olan biri vardı. Yaşı altmışına yaklaşıyordu. Üzüntüsü, annesinin babasının evlenmesine izin vermeyişiydi. Sonra Nebil Ağabey dediğimiz bir zat daha vardı.

Aydın Boysan, bir gece eğlencesinde Nükhet Duru ile.

— Hiç ev buluşmaları olmaz mıydı?

— Olurdu tabii. Mithat çok iyi yemek yapardı. Bir akşam Ankara'da yedi sekiz çeşit balık aldık, birlikte evine gittik. O yedi sekiz çeşit balığı birbirinden farklı biçimlerde, bir saat içinde pişirdi. Ondan sonra oturduk; başladık içmeye. Saatler geçti aradan, bir türlü kalkmadık sofradan. Mithat'ın eşi, "Yahu yeter artık içme, öleceksin bu içki yüzünden" dedi. Mithat da, "Ne karışıyorsun, ölürsem ölürüm" dedi. Yenge, "Benden izin almadan ölemezsin, benimle evlendin, çocukları doğurttun, o yüzden benim iznim olmadan, ölemezsin" dedi. "Kendine iyi bakacaksın. Zıbar artık, yeter artık içtiğin" dedi. Fena halde azarladı. Hepimiz kahkahayı bastık tabii. Mithat ömrü boyunca hiç ara vermeden dindirilmez bir iştahla yedi, içti. Sanki masaya iştahla değil, şehvetle otururdu. Bu coşku onu 47 yaşında aramızdan aldı.

— Âlemci bir erkeğin eşi olmak çok zor olsa gerek?

— Hemen yaşanmış bir örnek vereyim; uzun yıllar önce, bir akşam yemeğine çıktık. Bir arkadaşım ve hanımlarla birlikte. İkimiz de yorgunluktan kırılıyoruz. Hanımları neşelendiremi-

Suzan Boysan ve Aydın Boysan dans ederken.

yoruz. Üstelik de esnememizi bile gizleyemiyoruz. Karım sonunda dayanamadı, takıldı, "Pavyonda olsan şimdi esnemezdin, değil mi" dedi. Ben de bir halt ettim, "Yürüyün gidelim de size orada da esnediğimi göstereyim" dedim.

— *Eyvah, kim bilir neler olacak?*
— Arabayla Tepebaşı'na gittik. Ben önden koştum. Merdivenleri hızla indim. Şef garson beni daha uzaktan görünce, "Abicim hoşgeldin" lafını kestim, "Çeneni tut! Karımla geliyorum. Beni tanımıyorsunuz" dedim. Derhal boşaltılan bir masaya oturduk. Garson geldi. Ne içeceğimizi sordu. Hanımlar gazoz istediler. Ben bira istedim. Arkadaşım "Bana viski" demesin mi! Arkadan da eklemesin mi, "Viski yerine kanyak yutturmaya kalkmayın haaa" diye. Garson arkadaşıma pis pis bakıp beni göstererek, "Abim varken olur mu hiç? Sen yalnız gelsen hadi neyse" demesin mi! Belaya bakın. Kabahat arkadaşımda. Be mübarek adam, ömrün parasız yatılıda geçmiş. Bir profesör aylığına talim ediyorsun. Viski senin neyine, sana Taşdelen suyu bile çok! Sicilimi bozmuştu bu olay benim.

Rakı, şalgam suyu; burası Adana

— *İzmir, Diyarbakır, Antep, Ankara gezdik, sizin hiç Adana'yla işiniz olmadı mı?*
— Demirtaş Ceyhun'un memleketi. Ama Adana'ya onsuz gittim. Neden gittim, yanımda kimler vardı, önemli değil. Beş yıldızlı otelime yerleştim. Sonra çatıdaki *roof*'a çıktım. Ne içeceğiz ki Adana burası. Rakı, şalgam suyu. Şöyle bir etrafıma bakınıyorum: Salondaki ışık renkleri sürekli yer değiştiriyor. Fena halde göz alıyor. Paris gece kulüplerinde striptiz sırasında kullandıkları mendebur bir ışık çeşidi var. Burada da onu kullanmışlar. Beyazı mor yapıyor. Göz için işkence. Bir işkence daha: Tavanda ışıklar dönüyor. Daha ne numaralar, Her yeni şarkıcı gelişinde sahnede dumanlar çıkıyor. Gürültü ise had safhada.

— *Mezeler nasıl?*

— Masada meze diye bir şey yok. Bir ordövr tabağı icadı çıkardılar ki insanda iştah kalmıyor. Bu tabaktan bile arada lokma almak için rahat vermiyorlar. Kaçırıp götürüyorlar. Neymiş? "Ara sıcak" vereceklermiş. Saldırgan bir yenilik. Sahnede bir şarkıcı kız söylüyor. Sesi yok. Yüzünde mimik yok. Taşlaşmış. O da iştah kapıyor. Sonra bir kız daha sahneye çıkıyor. Çok uzun saçlı. Güya seksi numaralarla bir soyunuyor bir giyiniyor. Bir ışık titremesi bu.

— *Sahnenin dışında kadın var mıydı?*
— Herkes erkek. Bunlar şarkıcı kızlara çiçek yolluyorlar. Saydam kutular içinde. Kim bilir orkide belki de. Söyledikleri şarkılar yürek karartan cinsten.

Susuz rakı içmek marifet değildir

— *Yılların demcisi olarak, rakının zararları nasıl azaltılır, bize tecrübelerinizi anlatır mısınız?*
— Madde bir: İçmeye başlamadan önce iki dilim kızarmış ekmekle bir şeyler atıştırmak gerekir. Böylece alkolün sindirim sistemine yaptığı darbe etkileri azalmış olur. Madde iki: Yine içkiye başlamadan önce bir kahve fincanı zeytin yağı içilir. Madde üç: Rakı yavaş ve az içilir. Hızlı ve çok içenler yaşlılıkta rakı içemez, keyif yapamaz. Hatta yaşlanmazlar bile. Madde dört: Rakı sulandırılarak içilen bir içkidir. Susuz rakı içmek marifet değildir. Yalnız rakıyı sulandırmak da başlı başına bir sanattır. İyi bir demci bir hamlede ve etrafa sıçratmadan rakısını sulandırır.

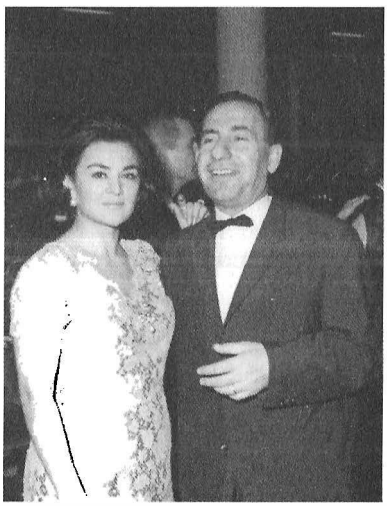
— *Meyhanelerde görmeye alışamadığımız, hatta illet olduğunuz şeyler var mı?*
— Var! Geçenlerde Kumkapı meyhanelerinden birinde oturmuş içiyordum. Şöyle sağıma soluma baktım. Yanımdaki masada bir adam, cin-tonik içiyor ve meze olarak fasulye pilakisi ve balık köftesi yiyordu. İki elim, dünya ahret bu balık köftesi ile balık böreğini icat edenlerin yakasında olsun. Balı-

ğın köftesi mi olurmuş, a vicdan fukaraları! Balığın içi temizlenir, pişirilir. Kafası bile koparılmaz.

24 Nisan 1948 akşamı Karpiç'te

— Ankara'nın en meşhur restoranı Karpiç'i anmadan olmaz değil mi?
— Olmaz tabii! 1928 yılından beri hizmetteydi. 24 Nisan 1948 akşamı, o gün yüzükleri taktığımız nişanlımla (şimdiki eşim) birlikte, Karpiç'e akşam yemeğine gitmiştik. Baba Karpiç, o mevsimde nereden bulduysa, iki koca şeftaliyi, bize kendisi getirerek ikram etmişti. Karpiç'in böyle incelikleri vardı.

— Özellikleri neydi?
— Karpiç Ankara'nın en müstesna restoranıydı. Sahibi Karpiç, 1917 Devrimi'nden sonra ülkesini terk eden Beyaz Ruslar'dandı. Önce İstanbul'da açtığı restoran beğenildiği için, Mustafa Kemal Paşa tarafından 1928 yılında Ankara'ya çağrılmıştı. Ona Baba Karpiç derlerdi. Her zaman beyaz gömlek giyer, yavaş adımlarla dolaşarak servisi yönetirdi.

Suzan-Aydın Boysan.
Ne zaman mı?
Belli değil mi?

— Karpiç, sofra adabına çok dikkat edermiş...
— 1950 seçimlerinde, çok rasgele milletvekili seçilenler oldu. Bunlardan ikisi seçildikleri ilk günlerde, restoranın karşısındaki Park Palas Oteli'nde kalıyormuş. İki hazret, üstlerinde çubuklu pijamaları olduğu halde otelden çıkıp, yürüyerek Atatürk Bulvarı'nı geçmişler. Karpiç'e öğle yemeğine gelmişler. Ama o çubuklu pijamalarla içeri sokulmamışlar. Şaka sanılmasın, bu olay fotoğraflarla belgelenmiş ve gazetelerde yayımlanmıştı.

— Ankara'da başka Beyaz Rus lokantası var mıydı?
— Bir de Süreyya vardı. 1940'lı yıllarda Karpiç'ten ayrılarak, Kızılay'da bir restoran ve gece kulübü açtı. Kulüp çok kalabalık olurdu. Politikacılar da sürekli müşteriydi. Süreyya da Karpiç gibi bazı müşterilerin densiz isteklerinden, adaba aykırı davranışlarından rahatsız olurdu. Ama o Karpiç gibi müdahaleci değildi. Kimseye bir şey söylemezdi.

— Ne oldu sonra bu Süreyya?
— Süreyya Ankara'yı sevemedi. 1970'lerde İstanbul Bebek'te açtığı restoranda artık konuşmaya başlamıştı: Ankara'dan şikayet ederken, "Birayla meyve olur mu efendim" diyordu. Bebek'teki Süreyya Restoran yüz akımızdı. Yemekleri mükemmeldi. Fiyatları da incitmezdi. Eski alışkanlıklarımızdan kopamadığımız için bazen ikramı abartırdık. Süreyya, "Ama çok olacak efendim" der, bazılarını kabul ettirerek silerdi. Restoran tertemizdi, yemekler nefisti. Süreyya tek tek masaları dolaşır, gülücükler saçarak herkese "hoş geldiniz" derdi. Müslüman olduğunu, öldüğünde öğrendim. Cenazesini Bebek Camii'nden kaldırmıştık.

Aydın Boysan usulü cacık tarifi

— Bu bahsi kapamadan evvel, sizin dilere destan bir cacık tarifiniz var. Onu da anlatın lütfen?
— Güzel bir cacık için önce hıyarı terbiye etmek gerekir. İyi

terbiye edilmiş bir hıyar diploma bile alabilir. Ancak hıyar terbiyesi zordur, insan terbiyesine benzemez. Hem hıyar, yumurta-limonla değil, yoğurtla terbiye edilir, cacık yaparak. Çatalla yendiğinde tabakta iz kalmayacak kadar koyu yoğurt alınır, iyice çırpılır. Daha sonra içine yüzde 7 sızma zeytinyağı yavaş yavaş dökülerek, yine iyice çırpılır. Hıyarlar kabukları soyulduktan sonra, sol ele alınıp döndüre döndüre, sağ eldeki keskin bıçakla, yalnız uzunlamasına vurularak, bitinceye kadar sabırla çentilir. Kesinlikle enine bıçak atılmaz.

— *Neden?*
— Böylece hıyardan, ince-uzun-yassı parçalar elde edilir. Bu sonuca, geometrik bir inceleme sonucunda varılmıştır. Amaç, hıyar parçalarını yoğurtla daha geniş bir yüzeyde buluşturmaktır ki, hıyarın suyu ve kokusu yoğurda, sonuçta cacığa geçmiş olsun. Doğradığınız hıyar parçaları tuzlanıp karıştırılarak, çırpılmış yoğurda katılacak ve karıştırılacaktır.

— *Bitti mi?*
— Bitmedi. Daha sonra yoğurdun içine, ince kıyılmış dereotu ve nane, kırmızı biber, az karabiber, tuz eklenir, yine çırpılır. Havanda tuz karıştırılarak dövülmüş, sübye kıvamına getirilmiş diş sarımsak eklenir, yine çırpılır. Böyle çırpılmış cacık üzerine zeytinyağı dökülmez. Cacık kabı daha sonra olduğu gibi buzdolabına konarak, iki-üç saat soğutulur, sonra sofraya getirilir. Bu cacığa su katmak, ister önce, ister sonra buz koymak, ham ervahlık olur. Afiyet olsun.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Dostlar

Vehbi Koç, Haldun Taner, Aziz Nesin, Cevat Çapan, Mengü Ertel, Edip Cansever, Vitali Hakko, Sülün Osman, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Yaşar Kemal, Ferhan Şensoy, Gönül Yazar, Neyzen Tevfik, Duygu Asena, Ayduk Koray, Tarık Minkari, Mubin Orhan, Mina Urgan, Fethi Naci, Bedia Muvahhit, Fikret Otyam, Hulki Alisbah, Cihat Burak, Maruf Önal, Burhan Oğuz, Gıyas Korkud, Ali Sirmen, Richard Neutra, Juergen Joedicke, Franz Joseph Groten, Willi Ehle ve Bektaşilik.

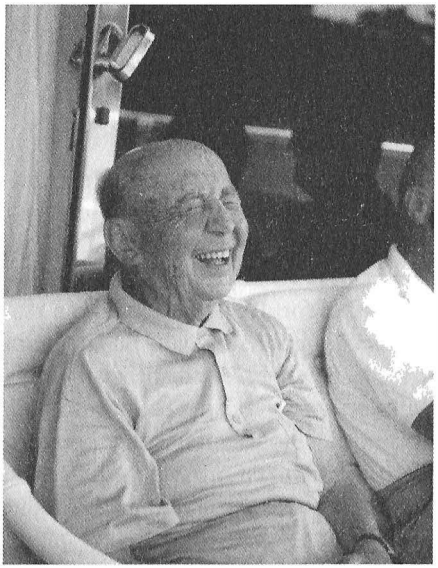
Aydın Boysan ve meyhane arkadaşları. Çiçek Pasajı'nda Seviç Restoran'da

— Vehbi Koç'u nereden tanıyorsunuz?
— Vehbi Koç'u 1954 yılından beri tanırım. O zaman 53 yaşındaydı. Haliç'te, Arçelik birinci fabrikası inşaatı için ben mimar olarak görevlendirilmiştim. Böylece başlayan ilişki 1996'daki vefatına kadar kırk iki yıl sürdü. Çalışma kapasitesi, ender rastlanacak türdendi. Yorulmak bilmezdi ama zihni hep açık, muhakeme yeteneği hep yerindeydi. Bu özelliğini ölümüne kadar korudu. Vehbi Bey herkesi çalıştırırdı. Mesela beni iş ilişkilerimiz kesildikten sonra da çalıştırdı. İstanbul'da gecekondu yerleşmeleri, Yeniköy'deki evinin çatı akıntıları, konuk gittiğim Çin'de nüfus planlaması programları, "cemre düşmesi"nin ne olduğu gibi konularda bana araştırmalar yaptırdı.

— Vehbi Koç sizce nasıl biriydi?
— 1950'de Demokrat Parti iktidara gelince, Adnan Menderes Vehbi Bey üzerinde bunaltıcı bir baskı kurmuştu. Çünkü Koç CHP üyesiydi. Menderes, "İstifa edecek, Demokrat Parti'ye gireceksin" diye sıkıştırıyordu. Bunun üzerine Menderes'e bir mektup yazdı Vehbi Bey, "Başbakanlık gücünüzü kullanıp beni batırabilirsiniz. Ben de Ankara'da Keçiören'deki evime çekilir otururum. Hiçbir şey değişmez" dedi. Sonunda Koç, Demokrat Parti'ye yazılmadı ama CHP'den de istifa etmek mecburiyetinde kaldı.

Onun yanında pervasızdım

— Onunla nasıl yakınlaştınız?
— Çok kimsenin, hele Koç camiasından bazılarının, Vehbi Bey'le birlikteyken, sahte davranışlara girdiklerini gördükçe üzülüyordum. Sinirime dokunuyordu. Bu yüzden ben onun yanında, olduğumdan daha da pervasız davranıyordum. Da-

Vehbi Koç sayılı gülme anlarından birinde.

ha dikkatsiz oluyor, daha fazla içiyordum. Açık fıkraları bile sözcükleri kibarlaştırmadan, el-kol hareketleriyle anlatmaya çekinmiyordum.

— *Vehbi Koç'un tatili nasıldı?*
— Bir haftalık tatil için Vehbi Bey'le ailecek Uludağ'a gitmiştik. Vehbi Bey, her zaman olduğu gibi, tatilde de programlı ve dakikti. Örneğin: 08:15 salonda buluşma, 08:30 kahvaltıya oturma, 09:15 odalara çıkıp hazırlanma, 09:45 kapıdan hareket, 10:00 Fahri'nin kazan dairesini inceleme, 10:45 yürüyüşe başlama, 12:15 otele dönüş, 13:00 öğle yemeği için salonda buluşma. Ve bu program yatıncaya kadar böyle devam ederdi.

Dahili bir yazışma

— *Birlikte içer miydiniz?*
— O dönem benim içkiyi ölçüsüz içtiğim bir dönemdi. Gerçi hiçbir zaman ölçülü olamadım ama daha eskiden daha çok

içerdim. Daha sonra ise takatım azaldı. Vehbi Bey'in yanında da değişik davranmayı hem kendi onuruma yediremiyordum hem de ona karşı saygısızlık olarak değerlendiriyordum. Elbet benim bu akortsuzluğum Vehbi Bey'in gözünden kaçmadı. Bir şey söylemedi ama tatilin beşinci günü (23 Mart 1975) aynı oteli paylaştığımız Vehbi Bey'den, 142 no'lu odama bir mektup geldi. "Sizi seven yaşlı bir büyüğünüz" olarak yazdığını belirttiği beş yüz kelimelik bu mektubu aynen buraya alalım:

Sayın Aydın Boysan
Uludağ Panorama Otel No.142

Kainatı, bu arada dünyamızı idare eden büyük Tanrı'nın varlığını, dünyaya gelen her insanın sırası geldiği zaman gittiğini her gün çeşitli vakalarla görmekteyiz. Bir insanın ömrü devam ettiği müddetçe sıhhatli olmasının kendi elinde olduğu da bir hakikattir.

Sizi 1954 senesinde Arçelik'in Haliç'te yaptırdığı birinci binanın müteahhidi olarak tanıdım, ondan sonra grubumuza ait şirket binalarının projelerini yaptınız, bu otuz sene zarfında birkaç defa evinizde, evimde birlikte yemek yedik, bu defa 19 ile 23 Mart 1975 tarihleri arasında burada bulunduk, bu beş gün zarfında günümüzün büyük bir kısmını beraber geçirdik, sizi seven yaşlı bir büyüğünüz olarak bazı tavsiyelerde bulunacağımı söyledim, bu vaadimi yerine getirmek için buradan ayrılmadan evvel bu yazımı yazdım, gönderiyorum.

Ailenizin refahı, kurduğunuz mimarlık müessesenizin yaşaması, sıhhatinize bağlıdır. Sıhhatinizin bozulması dolayısıyla hasta olmanızın vereceği zarar çok büyük olur.

Tavsiyelerim:

1) Bu yazdıklarımın bir netice vermesi tamamıyla elinizdedir, eğer iradenize hakim değil, verdiğiniz sözü yerine getiremeyecek kadar zayıf bir insansanız hiçbir şeyin kıymeti yoktur. (Kendinizin doktoru kendiniz olacaksınız.)

2) Şu beş günlük Uludağ seyahatimizde, hakkınızdaki görüşlerim: Fazla alkol alıyor, fazla yemek yiyorsunuz (doktor men etmedikçe) her çeşit alkol alınız her çeşit yemeği yiyiniz fakat ölçüyü kaçırmayınız. Bunu reçetesi elinizdedir. (Hazreti Peygamber'in tavsiye ettiği gibi, sofradan iştahınız varken kalkınız.)
3) Kilo almak o kadar kötü bir şeydir ki, aldıkça iştah artar, iştah arttıkça fazla yenir, enerji kaybedilir, randıman düşer.
4) Bu gezide boyunuzun 1,70, kilonuzun 86 olduğunu söylediniz, boyunuza göre 16 kilo fazlasınız, bu 16 kiloyu her ay 1,5 kilo düşürmek suretiyle 1976 senesine 72,5 kilo ile girer, 1976 Ocak ve Şubat aylarında da 2,5 kilo vererek on bir ay zarfında normale dönersiniz. Her sabah yataktan kalkınca çıplak olarak tartılınız, haftanın muayyen bir gününde kilonuzu yazarak, o ay zayıflama programının tutup tutmadığını takip ediniz.
5) Her altı ayda, olmazsa senede bir defa muhakkak chek-up yaptırınız, neticeye göre doktorunuzun tavsiyesine uyarak, gıdanızı tanzim ediniz.
6) Ben şahsen, size tavsiye ettiğim hususlara dikkat ederek çok büyük faydalar gördüm ve iş arkadaşlarımın sıhhi durumunu yakından takip ederim. Grubumuzdaki idarecilere 1975 başında gönderdiğim yılbaşı tebrik yazımın bir kopyası ilişiktir.
7) Sene sonunda kilonuzun normale döndüğünü bildirirseniz çok memnun olacağım, tavsiyelerimi yerine getirecek olursanız, beni daima hayırla anacağınıza eminim. Başarılar diler, gözlerinizden öperim.

Vehbi Koç
(Suret: Suzan Boysan)

Bu mektubun unutulmaz başka bir yanı, kopyasının benimle aynı odada kalan eşime de, ayrı kapalı zarf içinde gönderilmiş olmasıydı. Vehbi Bey benzeri mektupları sonra da göndermeye devam etti.

— Mesela?
— Nisan 1979'daki Antalya gezisinden sonra Vehbi Bey'den (2 Mayıs 1979) bir mektup daha aldım. Aynı niyetle yazılmıştı: "İstanbul'a dönüşümde daha önce sana yazdığım mektubu iki kere okudum. Bu mektuba ilave edebileceğim hiçbir söz yok, her şeyi yazmışım" diyordu. Yine de ihtiyaten, eski yazının bir suretini ilişikte gönderiyordu. Vehbi Bey'den aynı mealde (3 Mayıs 1985) bir mektup daha aldım. Haliyle önceki iki mektubun da kopyaları ekliydi. Vehbi Bey kişisel ilişkilerinde bile, işindeki kadar ciddi bir takipçiydi.

Evladım sen burada niye bekliyorsun

— Koç'la tatil yapmak nasıl bir şeydi?
— Haziran 1978 Abant tatili, anarşinin şiddetlendiği bir dönemde denk düşüyordu. Bir gün gölün kenarında yaptığımız yürüyüşü tamamladıktan sonra, otelin kapısına geldik. Kapıda silahlı bir jandarma bekliyordu. Vehbi Bey, "Evladım sen burada niye bekliyorsun" diye sordu. Asker, "Vehbi Koç'u korumak için amca, kendisini tanıyorsan gösteriver" dedi. Gülsek mi ağlasak mı şaşırdık kaldık. "Tanınmak" konusu üzerinde Vehbi Bey şöyle bir görüş belirtti: "Tanısalar bir türlü, tanımasalar bir türlü. Bazı yerlerde hemen tanıyorlar. Mesela camiye gittiğim zaman, İmam Hatipli talebeler birbirlerini dürtüp beni gösteriyorlar." Ben ekledim: "Eh ihtisasa göre beyefendi, beni de meyhanede gösteriyorlar."

— Size anılarını anlatır mıydı?
— Abant'ta komik bir olay daha yaşamıştık. Yürüyüş sırasında yol kenarında bir eşek gördük. Vehbi Bey yanına gitti. Eşeği sevip okşadıktan sonra, "Bakın ne güzel, ne dik kulaklı eşek! Babam bana hep düşük kulaklı eşek alırdı. Çünkü ucuzdu. Ömrümde dik kulaklı bir eşeğe sahip olamamak, içimde hep ukde olarak kalmıştır" dedi. Ben de, "Görüyorum ki siz, insanlardan anladığınız kadar, eşeklerden de anlıyorsunuz" dedim. Aldırmadı. Yürüyüşümüzün bitmesine birkaç dakika

kala Vehbi Bey bir eşeğe bindi ama hemen indi, "Terliyim, yürümek daha doğru olur" dedi. Eşekçiye 10 lira verildi. Bu çoktu, "Hayatınızın tek kötü işini yaptınız. Eşeğe beş saniye bindiniz. 10 lira ödediniz." Ses çıkarmadı. Galiba hak verdi.

Kaymakamın kırmızı papyonlu küçük oğlu

— Onunla tatil çok değişik olmalı?

— 23 Nisan 1985 günü, İzmir-Urla Nebioğlu Tatil Köyü'ndeydik. Resmi tatil günüydü. Orada devleti temsil eden kaymakam beyi ziyaret etmek, Vehbi Bey'e çok doğal geliyordu. Telefon edip randevu aldık. Kaymakam bey bizi evinde kabul etti. Kaza ileri gelenleriyle beraber. Gittiğimizde gördük ki, herkes lacivertleri çekmiş, kaymakamın küçük oğlu da kırmızı papyon kravat takmış olarak bizi bekliyordu.

Otele dönünce Vehbi Bey benden, o gün orada kimlerin bulunduğunu ve konuşulanları yazıp kendisine vermemi istedi. Ben başıma geleceği biliyordum, zaten not almıştım. Şimdi Koç'un arşivinde bu notlar duruyordur.

Boysan, Koç'u ender güldürenlerden biriydi.

— Onu hiç asık suratlı gördünüz mü?

— Bazı sofralarda aklına taktığı sorunlardan kurtulamaz, çok ciddi otururdu. Ben de kendisine, "Bize öyle kötü bilanço getiren genel müdüre bakar gibi bakmayın" derdim. Gülerdi. En çok güldüğünü hatırladığım bir buluşma ise, benim kendisine, "Galiba bu içki bana dokunuyor. Artık bıraksam mı acaba" diye sorduğum akşamdı.

Vehbi Bey otuz yıl yaz tatillerini Erdek'te Pınar Otel'de geçirdi. 1990 yılında ısrarlı isteği üzerine ben de dört gün Erdek'te aynı otelde kaldım. Bir sabah erkenden ayrılırken, otel hesabımı istedim. "Vehbi Bey'in konuğusunuz, hesap alamayız" dediler.

Aradan beş-on gün geçti. İstanbul'da pazar yürüyüşünde kendisine, "Mahcup oldum. Erdek'te oteli ödemişsiniz" deyince, "Sen onu bırak şimdi. Amma çok ekstra içmişsin ha" deyiverdi. Çünkü benim ekstralar otel ücretinden fazlaydı.

Buz dokunuyormuş

— Sizi çok sevmese, o ekstraları ödemezdi herhalde?

— Erdek sefaları sırasında her yıl bir akşam yakındaki Tat Konserve tesislerine gidilip yemek yenirdi. Bir yandan da ihraç edilen nefis meyve suları içilirdi. 1993 Temmuzu'na bir akşam kafa dengi bir arkadaşla kalabalıktan kaçtık, bir ağacın altında votka içmeye başladık. Bir süre sonra Vehbi Bey başımıza dikiliverdi: "Ne yapıyorsunuz burada?" Şaşkınlık geçer geçmez, "Araştırma yapıyorum" dedim. "Ne biçim araştırmaymış o" dedi. "Votka mı, yoksa meyve suyu mu zararlıdır diye araştırıyorum" dedim. Alayla, "Hangisi zararlıymış" diye sorunca, "İkisi de değilmiş, buz dokunuyormuş" dedim. Bu yanıtım üzerine Vehbi Bey'in ne cevap verdiğini hatırlıyorum ama burada söylemeyeceğim...

— Çok tutumlu biriymiş?

— Vehbi Bey seyrek de olsa çevresindekilere armağanlar verirdi. Vaktiyle bana da bir kutu verdi. Açtım içinden bir masa

çakmağı çıktı. Teşekkür ettim. Evirip çevirip bakarken, gördüm ki çakmağın altında, "Ford Bayiler Toplantısı" yazıyor. Ben gevşek gevşek gülünce, "Sen benim elime bedava geçen şeylerin, bana kaça mal olduğunu, bilmezsin ki" dedi. Vehbi Bey böyle tutumlu biriydi.

— *Vehbi Koç, yalnız parasının değil, canının kıymetini de bilirmiş...*
— 1988'de Vehbi Koç, Ayduk Koray, Fahir İlkel, Feyyaz Berker'le birlikte GAP'a gittik. Dönerken helikoptere binilecekti. Ben korktum binmedim. O zaman Vehbi Bey bana dönerek, "Senin canın benden kıymetli mi" demişti. "Bırakın da bari canım kıymetli olsun. Bana bir şey olursa çoluk çocuğuma kim bakar" dedim. Vehbi Bey, "Bak hele! Bana bir şey olursa, sen benim çoluk çocuğuma bakabilir misin" deyince, ben kahramanca cevap verdim: "Bakarım!" Kopan kahkahalardan anlaşıldı ki kimse bana inanmadı.

— *Size çok takılırmış...*
— Bizim de kendimize göre savunmalarımız vardı. Mesela, Ayduk Koray'la bir tekne gezisi sırasında, Göcek koyundaydık. Vehbi Koç da oradaymış. Onun olduğu tekneye Ayduk, Tarık Minkari ve beni akşam yemeğine çağırdılar. Hava kararmadan uygun bir saatte ulaştık. İkram zengindi. Tarık'la ben, yemekten önce birkaç viski içtik. Yemekte beyaz ve kırmızı şarabın hakkını verdik. Yemek sonunda birer iri porsiyon konyak göçürdük. Hep bildiğim gibi, hep alıştığım gibi, Vehbi Bey'in bizi göz ucuyla kontrol ettiğini görüyordum.

Bunun tenekesi kaç para

— *Konyaktan sonra?*
— Soğuk bira istedik. Biraları tenekeden dikerek içtik. İkincileri istedik. Vehbi Bey açık açık, "İki oldu" dedi. Biz sırıtarak onları da diktik. Birer teneke daha istedik. "Üç oldu" dedi.

Vehbi Koç, Boysan'ın evinde Arçelik yıldönümü kutlamasında. Yanlarında Ayduk Koray.

Onları da diktik. Biz dördüncüleri isteyince, Vehbi Bey nihayet sesini yükselterek, "Bunun tenekesi kaç para yahu" dedi. Biz aldırmadık, dördüncü tenekeleri de başımıza diktik.

— İstanbul'da birlikte nerelere giderdiniz?

— 1936 Berlin Olimpiyatları'nda Türkiye'ye altın madalya kazandıran güreşçi Yaşar Erkan, bir zamanlar Samatya'da balık pişirir, meze yapardı. Yaşar Restoran diye bir yer işletirdi. 1960'lı yılların sonlarına doğru olacak, bir akşam Vehbi Koç, Hulki Alisbah ve Lütfü Doruk'u buraya davet ettim. Yaşar bize hepimizi memnun edecek bir sofra kurmuştu. Vehbi Bey de özellikle memnun olmuştu.

Aradan on gün kadar geçti. Vehbi Bey telefon etti. Diyordu ki, "Biz dün akşam Samatya'da, o senin götürdüğün yere gittik. Biz de dört kişiydik. Sen ne ısmarladıysan, ben de tıpatıp aynısını ısmarladım. Yaşar benden daha fazla para aldı. Bunu niye yaptı?"

— *Niye yapmış?*
— Ben hemen Yaşar'ı buldum. Sorguya çektim. O günlük balık fiyatlarının daha yüksek olduğunu, dokümanlarıyla Vehbi Bey'e aktardım. Bir şey demedi. Gerçekten de Vehbi Bey o akşam, eşi Sadberk Hanım'la birlikte istikbali parlak genç bakanlardan Bülent Ecevit ile eşi Rahşan Ecevit'i davet etmişti.

"Amma rahat iş ha! Para harcamak gibi"

— *Onun için "hoşsohbet biriydi" diyebilir misiniz?*
— Vehbi Bey bir sohbet adamı değildi. Gevezelikler biraz uzarsa tedirgin olurdu. Bir akşam sofrasında bile hafif konuların sürüp gitmesi, ona geçen zamanı ziyan etmek gibi gelirdi. Arada bir gülerdi ama hoşlandığı bir sahne yaşasa bile uzun uzun kahkaha atmazdı. Eliyle ağzını kapayarak, kıs-kıs gülerken bile uzatmazdı. Onun için fazladan gülmek de zaman israfıydı. Hafifliklerden, kolaycılıktan hoşlanmazdı. Beğenmediği kişiler "hafif adam" sınıfına girerdi. Yürüyüş sırasında yokuşları inerken bile, "Amma rahat iş ha! Para harcamak gibi" derdi.

— *Size hiç özlemlerinden bahseder miydi?*
— İçinde ukde olan üç şey vardı: Daktilo yazamamak, otomobil kullanamamak ve bir yabancı dil bilmemek. Bence Vehbi Bey, müthiş bir başarıya ulaşmıştı ama aslında hayatı kendisine zehir etmiş biriydi.

Bu ağacı kesemezsiniz

— *Haldun Taner ile nasıl tanıştınız?*
— Haldun Taner ile bir söyleşi etkinliğinde tanıştık. Eski haşmetli İstanbul'un taşra kasabalarına benzediği günümüzde, Haldun Bey'i duygulanarak anıyorum. Her fırsatta "şehircilik dersi" verirdi bizlere: İsveç'te büyük bir meydanda, şehir planına göre, yıkılması gereken bir çınar ağacını, şehrin dört

ihtiyar adamı, dört gün dört gece savunmuşlardı. "Bizi ezmeden bu ağacı kesemezsiniz" demişlerdi ve ağacı kurtarmışlardı. Taner, insanlarımızda işte böyle bir şehir bilincinin yerleşmesini özlüyordu.

— *Haldun Taner kibarlığıyla kadınları büyülermiş...*
— Haldun Taner, klasik olacak ama İstanbul efendisinin son örneğiydi. İstanbul'u bildiği kadar İstanbul insanlarını da yakından bilirdi. Bir söyleşide vaktiyle ün yapmış paralı çapkınlarımızdan örnekler vermişti: Cağaloğlu, 1930'larda oturulabilen bir yerdi. *Cumhuriyet* gazetesine giden köşe başında büyük bir konak vardı. Edremitli yağ kralı meşhur Ferhat Bey otururdu. Madam Miloviç adında bir operet artisti gelmişti Türkiye'ye. Burada Ferhat Bey, Miloviç'e, banknottan döşek yapmıştı. Maritza, Çardaş Fürstin'in falan ilk melodilerini biz, Madam Miloviç'ten duymuşuzdur. Bizim hovardalarda Avrupa'dan gelenlere büyük ikramlar yapmak, o zamandan beri modadır. Rafaella Carra geldi. Ona da ölçüsüz ikramlar verildi. Biz Avrupalı hanımlara, eskiden beri mültefit davranırız. Daha sonraları "Haydar Paşa'nın gelini" geldi. Ona da öyle yaptılar.

Sigaralarını banknotla yakanlar

— *Böyle hovardalıklara siz de tanık oldunuz mu?*
— Benim çocukluğumda İstanbul'a Comedie Française tiyatro grubuyla birlikte, döneminin en ünlü aktris hanımlarından Marie Bell gelmişti. Büyük trajedi oyuncusuydu. Doğumu 1900. Marie Bell fırtınası esmişti. Hatta canavar çapkınlarımızdan Muhittin Bey'in kendisine 30 bin liralık yüzük hediye ettiği anlatılmıştı. Dolar 1.30 TL. O zamanın 25 bin dolar eden yüzüğü, şimdi en az 250 bin dolar eder. Hovardalarımız, bu güzel yabancı hanımların sigaralarını banknotla yakarlardı. Bugünkü banknotla olsa kolay ama o zaman kıymetliydi bu kağıtlar.

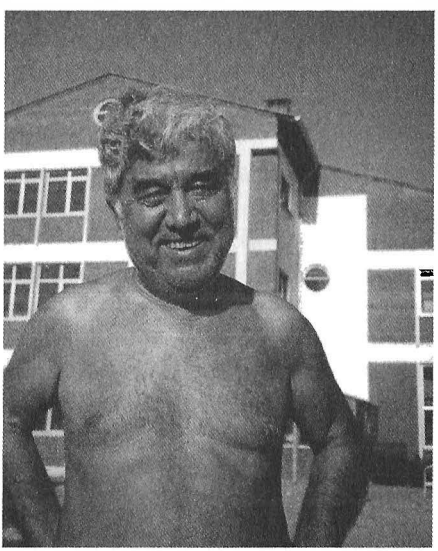
— Haldun Taner de sizin gibi İstanbul'un birçok semtinde oturmuş...

— Bunu kendisinden dinlemiştim, hakikaten son durağa kadar Taner on yedi semt dolaşmış: Gedikpaşa'da doğmuş, Beylerbeyi'nde büyümüş, Bebek'te, Saraçhanebaşı'nda, Cağaloğlu'nda, Osmanbey'de, Şişli'de oturmuş. Oradan sahile, Feneryolu'na geçmiş. Çiftehavuzlar'ı, Göztepe'yi taramış, Maltepe'ye, Büyükada'ya gitmiş. Avrupa dönüşünde Bahariye, Moda derken nihayet Feneryolu'nda karar kılmış.

Aziz Nesin'in yemek daveti

— Aziz Nesin'le mizah yazınında birleştiniz. Ama sizin onunla bir de özel ilişkiniz oldu. Ona dair izlenimlerinizi anlatır mısınız?

— 1973'te Aziz Nesin'den bir teklif aldım. Fakir çocukları eğitmek için bir vakıf kurmuş, bunun için Çatalca'da bir bina yapmış. Artık bu yetmez olunca ikinci bina yapmaya karar vermiş. Bunun için çok ünlü bir mimar arkadaşımızdan du-

Aziz Nesin, Nesin Vakfı inşaatında çalışırken.

dak uçuklatan bir teklif alınca vazgeçmiş. Ancak burada arkadaşımızın bir kusuru olduğunu sanmam. Çünkü Aziz Nesin için her fiyat dudak uçuklatır. Bir gün Nesin, yanında Demirtaş Ceyhun'la geldi. Konuştuk, durum açıklığa kavuştu. Yeniden buluşmak için anlaştık. O gün bana imzalı beş kitabını hediye etmişti. Bu olacak şey değildi. O kimseye beş kitap birden vermemişti. Birkaç gün sonra Demirtaş'a telefon ettim; projeyi para almadan yapacağımı, ancak iş bitince hep birlikte bir yemek yiyeceğimizi söyledim. Nesin'le konuşan Demirtaş, "Aziz Bey teşekkür etti. Yemek vermeyi de kabul etti" dedi. Ben, "Yanlış anladınız, yemeği de ben ısmarlayacağım" dedim.

— *Ismarladınız mı?*
— Bir bavul dolusu meze, içki aldım. Bir kuşsütü noksandı. Çeşit çeşit peynirler, kaliteli şaraplar, rakı, Rus votkası, İngiliz cini, pastırma, sucuk, kaz ciğeri, lakerda, çiroz, her şey tamam, Çatalca'ya gittik. Karşılandık. Önce yapıları gezdik. Ben bizim planladığımız binayı neredeyse tanıyamadım. Çünkü Aziz Nesin kafasına göre ekler yapmıştı. Kahkaha atmaktan başka bir tepki gösteremedim. Bir ara şakadan, "Telif hakkıma tecavüzden seni mahkemeye vereceğim" dedim. Neredeyse yüreğine inecekti. Binanın unutamadığım yanlarından biri, çocukların görgüsü, beğenisi artsın diye tavanlara asılan kristal avizeler ve duvarları donatan Kütahya çinileriydi.

Mezelerin akıbeti

— *Sonra acıktınız...*
— Evet, öğle yemeği zamanı geldi. Nesin masaya buyur etti. Bizim getirdiğimiz bavulun tatlı keyfiyle gittik. Bir de baktık ki, sofrada bulgur pilavıyla ekmekten başka bir şey yok. Pilavın yağı da pek kıttı. Bulgurlar boğazımızdan kum taneleri gibi geçiyordu. "Yahu bizim bavul" dedikçe, Nesin lafı ağzıma tıkıyor, yarım saat süren bir nutka başlıyordu. Velhasıl o gün bulgur pilavına yattık.

— Aziz Nesin, sizin getirdiğiniz o pahalı yiyecekleri çocuklara mı saklamış?
— Bavulun akıbetini Aziz Nesin'in ölümünden dört ay sonra öğrenebildim. Kitap Fuarı'nda onu bir panelde anmıştık. Bu arada onun meşhur cimriliğinden de söz edilmişti. Zeynep Oral bizi eleştirdi, "Abartıyorsunuz" dedi, "bizi bir vakıf davetinde Fransız peynirleri, füme balıklar, kaz ciğeri, kalite şaraplarla ağırlamıştı." O zaman rahatladım. Bizim bir bavul dolusu mezenin akıbeti nihayet belli olmuştu.

— Sonuç olarak Aziz Nesin'e, inşaattaki işinize karıştığı için biraz bozulmuşsunuz, öyle mi?
— 80'li yıllarda Bebek'te Süreyya Restoranda'yız. Ben o sıra *Hürriyet*'te mizah yazıları yazıyordum. Masadaki bütün yazarlar kafayı çekip birbirine takılırken, biri de bana, "Amma cüret seninki de ha! Bu yaşta mizah yazıları yazmak... İnsan rezil olabilir yahu" demişti. Ben de yanıt vermiştim: "Aziz Nesin Çatalca'daki vakfında, o mimarlık eserlerini verdikten sonra, ben mizahta ne yapsam olur." Bu sözüme en patlamalı kahkaha da Aziz Nesin tarafından atılmıştı.

— Onu en son ne zaman gördünüz?
— Rahmetliye en son Ankara uçağında rastlamıştım. O dönemde ettiği bir laf yüzünden çok eleştiriliyordu. Sormuştum: "'Bizim milletin yüzde 60'ı aptaldır' diyeceğine, 'yüzde 40'ı akıllıdır' desen olmaz mıydı?" Gülüşmüştük.

Dem Akademisi

— "Dem Akademisi" profesörlerinden Cevat Çapan'ı nasıl bilirsiniz?
— 12 Mart 1971 dönemi. Cevat, Amerika'dan yeni dönmüş, Bebek İnşirah Sokak'taki bir ahşap binaya yerleşiyor. Alt katlarında Cevat'ın kefil olduğu, genç bir çift oturuyor. Birkaç gün sonra ev, askerler tarafından basılıyor. Meğer Cevat'ın kefil olduğu insanlar gizli örgüt üyesiymiş. Polisler daha giyinmeden Cevat'ı hırpalayıp, başını kanatıyorlar.

Bir zamanlar etrafı boş olan Selimiye Kışlası.

O gün Cevat, üniversitede Profesörler Kurulu'na başı sarılı gidiyor. Kurul üyeleri çok ilgileniyorlar, "Şikayet edelim" önerileri ortaya atılıyor. Toplantıdan sonra Mina Urgan hariç, ortalıkta kimse gözükmüyor. Olayın unutulduğu sanılırken, bir gece eve sivil polisler geliyor ve Cevat'ı "yataklık etmekten" sanık olarak götürüyorlar. Ertesi gün döneceğini düşünürken, tam bir ay Sansaryan Han'da (Siyasi Şube) tutuluyor. Sonra Cevat'ı Selimiye Kışlası'ndan serbest bırakıyorlar. Ama beş-on gün sonra bu sefer tutuklama emriyle alıp götürüyorlar. Tedbirli davranıp yanına kitaplarını falan alıyor. Önce bir hücreye, sonra dört kişilik bir odaya konuyor. Hemen yanındakilerin moral hocası durumuna geçiyor, İngilizce derslere başlıyor.

Cevat'ın sakalı

— *Çapan'a sırf sakallı olduğu için ayrıca eziyet edilmiş...*
— Bir akşam yemeğinden sonra, bir subay gelmiş ve Cevat'ı yine mahkeme karşısına çıkarmış. Hakim, ona, "Senin suç-

suz olduğun anlaşıldı. Serbest kalacaksın ancak tek bir şartla, sakalını keseceksin" diyorlar. O da, "Sorun değil, çıkar çıkmaz kestiririm" diyor. Ama hakim inanmıyor, onu nöbetçi teğmen nezaretinde berbere götürüp sakalını kestiriyor. Eşyalarını toparlamak üzere koğuşa döndüğünde arkadaşları değişikliğe şaşırıyor. Gece 10'da Cevat'ı bırakıyorlar. O önce eve telefon ediyor, sakalsız gördüklerinde korkmasınlar diye. O gece Cevat eve vardığında, eşi Gönül Çapan'dan, Nigâr ve Leyla'dan sonra üçüncü çocukları Alişan'a hamile olduğu müjdesini alıyor.

— *Çapanlar ailecek çok konuksevermiş...*
— Cevat Çapan, ünlü yazar John Berger'i bu memlekete, önce çevirdiği kitaplarıyla, sonra da bizzat cismiyle tanıtmıştı. Nasıl becerdiyse onu İstanbul'a gelmeye ikna etmişti. Bunun için bir akşam Cevatların Bebek, Ehram Yokuşu'ndaki evlerinde Cihat Burak, Can Yücel ve Mehmet Ulusoy'u da çağırarak Berger'leri bekliyorlar. Hatta Cihat daha önce Ulusoy'u Bebek'te görmüş, "Kuzu Mehmet'i gördüm" diyor. Uyarıyorlar, "O Kuzu Mehmet değil, Koyun Mehmet'tir" diye. Cihat yine de razı olmuyor, "Ben tanıdığımda Kuzu Mehmet'ti" diyor.

Kör Agop'un meyhanesinde

— *Berger yemeğe zamanında yetişiyor mu?*
— Yetişiyor. Citroen 2 CV arabasıyla Alpler'den kalkmış, Cevat'ın evini eliyle koymuş gibi buluyor. Yanında 2,5 yaşında oğluyla birlikte! Berger bizim bu ekiple kaynaştıktan sonra bütün İstanbul dışında Adapazarı ve Abant'ı da geziyor. Adapazarı'ndaki Sait Faik'in amcaoğlu ile tanışıyor. Berger bu gezi sırasında Birinci sigarası ve rakı tiryakisi kesiliyor.

Bir gece Berger İstanbul'da, Uğurtan Aksel'den arp solo dinliyor. Niyazi Sayın'dan ney, Necdet Yaşar'dan tambur-kemençe. Niyazi Sayın, Berger'in kendisinden dört ay büyük olduğunu öğrenince, "Abim sayılır" deyip Bektaşi usulü elini vuruyor. John böyle ritüellere bayılıyor. Yine bir gece Yaşar

Kemal'le birlikte Kumkapı'da Kör Agop'un meyhanesine gitmişler. Yaşar orada türkü söylemiş. John ona, "Türkücü mü olmak isterdin, romancı mı" diye sormuş. Yaşar Kemal, "Türkücü" demiş. Berger'ler ertesi günü dönüş yoluna çıkıyorlar. Edirne'de Selimiye'nin mimarisine mest oluyorlar. Gider gitmez bir mektup gönderiyor: "O sesler hâlâ kulağımda. Selimiye'nin güzelliği hâlâ gözlerimin önünde... Unutamıyorum" diyor.

— *Çapan'ın Paris anıları da çok ilginç olmalı?*
— Cevat Çapan, Yaşar Kemal'i Paris tren garında karşılamaya gidiyor. Burada Abidin ve Güzin Dino'nun da beklediğini görüyor. Ama onlarla tanışmıyor. O yüzden ayrı ayrı yerlerde bekliyorlar. Ama bunlar bir süre sonra Cevat'tan polis diye şüpheleniyorlar. Yaşar Kemal gelince tanışıyorlar. Sonra Güzin'in sürdüğü Citroen'e doluşup yolda giderlerken, Güzin, Yaşar'a hâlâ, "Kim bu adam" diye soruyor. Yaşar da, "Korkma yahu, bizdendir" diyor.

— *Soğuk Savaş Yılları'nın polis paranoyası...*
— Cevat, bir kitapçıda gördüğü afişten Nâzım Hikmet'in Paris'te olduğunu, üstelik filanca mekanda kitaplarını imzalayacağını öğreniyor. Gidiyor, imza kuyruğuna giriyor. İmzadan ayrıldıktan sonra da, Yaşar Kemal'le buluşuyor, ona Nâzım burada olduğu halde kendisine söylemediği için takılıyor. O da Cevat'a, "Sana kıyar mıyım? Bütün polis peşimizde" diyor.

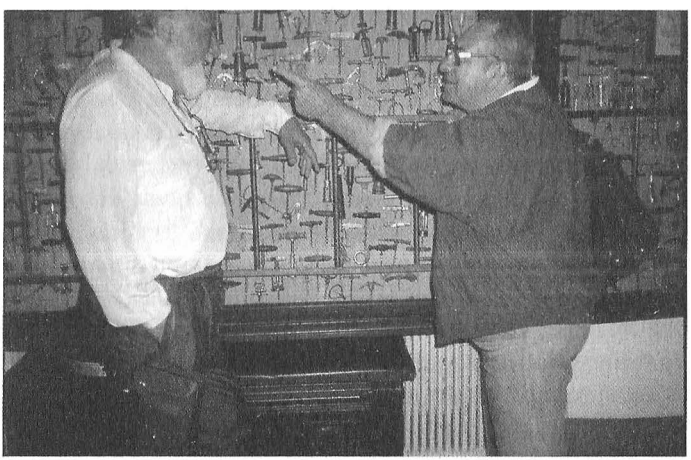
— *Çapan da buna inanıyor!*
— Yaşar Kemal'in mübalağa huyunu romanlarından bilen Cevat Çapan, bir gün ona, "O kadar güzel anlatıyorsun ki doğrudan daha doğru oluyor" demiş. Sonra bu sözü bir başka tarih ve bir başka yerde Melih Cevdet Anday'a da söyleyecek olmuş. Bir akşam yemeğinde Melih Cevdet, Tolstoy'un her akşam ırgatlarından birini sofrasına davet ettiğini anlatır. Cevat ona da "doğrudan daha doğru anlattınız" gibilerinden iltifat ediyor.

Fakat Melih Cevdet, birkaç gün sonra *Cumhuriyet* gazetesindeki köşesinden, "Cevat Çapan! Ben hayatımda hiç yalan söylemedim" diye çıkışıyor. Cevat, Melih'e açıklıyor: "Melih Bey! Bir olayı olabilirliği içinde anlatınca, onun doğru olması da gerekmez der, Fransızlar. Bu anlatım çok önemlidir" demesine rağmen Melih Cevdet hâlâ, "Yok! Ben hayatımda hiç yalan söylemedim" teranesine devam ediyor.

İslamâbad'taki cami inşaatı

— Mengü Ertel'in arkadaşısınız. Onunla beraber işler yapmışsınız, birlikte gezilere çıkmışsınız. Onu yeni kuşaklar pek tanımıyor...

— Grafik sanatçımız Mengü Ertel, uluslararası üne sahiptir. Bu ünü de fırçasına zil takarak yapmamıştır. Söke söke hak etmiştir. Bana dostluğunu bağışlamasıyla da övünürüm. 1960'lı yıllarda Arçelik için bir amblem yarışması yapıldı. Ben de seçici kurul üyesiyim. Gelen öneriler sanırım binlerceydi. Sona kalanların yarıdan çoğu Mengü Ertel'in önerileriydi. Kazanan 2005'e kadar kullanılan amblem, onun önerisidir.

Mengü Ertel ile Aydın Boysan Tirbuşon Müzesi'nde.

1970'li yıllarda bir gün Ankara'dayım, Vedat Dalokay'ı ziyarete gittim. O sırada Vedat, İslamâbad'taki cami inşaatı projelerini hazırlıyordu. Sanat seramiği ve ışıklandırma konularında yardıma ihtiyacı vardı. Ona AKM ışıklandırmadan tanıdığım Işık Mimarı Hans Dinnebier ile seramik işi için Ertel'i önerdim. Daha önce hiç böyle bir tecrübe yaşamadığı için tereddüt ettiyse de sonunda kabul etti. Mengü, "Yukarıdan rahmet, aşağıdan bereket" fikrini canlandıran 1.500 metrekarelik üçgen şeklinde bir alana muhteşem bir seramik pano yaptı.

"Ulan Aydın Bey"

— Edip Cansever'le onun yanında tanışmışsınız?

— Mengü ile bir akşam hanımlardan izin alıp yemeğe çıktık. Şair Edip Cansever dostumuz da bizimle. Masaya oturup içki ve mezeleri söyledik. Günün en tatlı zamanı da budur. Ne öncesi ne sonrası... Dünyaya her ikisinden de epeyce önce geldiğim için Mengü bana "ağabey" diyor. Edip'le de henüz kaynaşmadığımız bir dönemdi, o da "bey" deyip duruyor. Çok rica ettim; teklif tekellüfü bırakmasını ama o yine "bey" deyip duruyor. Gece ilerledi. Biz ateşlendik, burunlarımız kızardı. Dünya bize vız gelmeye başladı. Edip hâlâ bey deyip duruyor. Sonunda aramıza mesafe koymak istemesine çok açık bir şekilde darılınca, hatırımı kırmadı sağ olsun. "Ulan Aydın Bey" demeye başladı.

— Gezileriniz?

— Onunla yaptığım ve unutamadığım iki gezi var: Günün birinde Mengü ile Çanakkale'nin Çan kazasına gitmiştik. İşimiz bitti, yakın köyleri de dolaştık. Çok ince el örgüsü sepetler satıyorlardı. Sevdik bunları. Ben iki tane aldım, Mengü kendini tutamadı on tane aldı. Sonra Bandırma'ya gelip vapura bindik. Sepetlerimizle beraber. Biraz sonra çocuğun biri Mengü'ye yaklaşıp dürttü ve sordu: "Amca sepetleri kaça veriyorsun?"

Mengü ve Ülfet Ertel ile Mina Urgan.

1980'lerin sonuna doğru bir gün Mengü telefon ederek, grafik sanatçılarıyla beraber düzenledikleri bir Avrupa gezisine beni de davet etti. Bu da ikinci gezi birlikteliğimiz oldu. Ülfet Ertel, Mina Urgan, Tan Oral, Behiç Ak vardı. Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya'da dolaştık. Afiş müzelerini gezdik; çok eğlendik ve tabii çeşitli votkalar keşfettik.

Şen Şapka'dan Vakko'ya

— *İşadamı dostlarımızdan biri de Vitali Hakko...*
— Onunla uzun yıllardan beri tanışırız. O zaman onun "Şen Şapka" diye Eminönü'nde bir mağazası vardı. Bundan elli yıl önce bir bina yaptırıyordu, benden teklif istedi. Ben ciddi bir teklif mektubu vermiştim ama bir cevap gelmemişti. Sonradan anladım ki, Vitali Bey çoktan başka biriyle anlaşmıştı, fakat bu adamın fiyatı şişirmesini engellemek için de benden laf olsun diye teklif mektubu istemişti.

Şen Şapka'dan Vakko'yu çıkaran Vitali Hakko.

— *Tatsız bir tanışma olmuş...*

— Sonradan tatlıya bağladık. O da benim gibi Vehbi Koç'un "yürüyüş mangası"ndandı. Böyle bir yürüyüş sırasında kendisine bunu hatırlatmıştım, lafı değiştirip bana Şen Şapka'yı nasıl kurduğunu anlatmıştı. Atatürk, "Beyler buna şapka derler" diyerek kıyafet devrimini başlatınca, Vitali Bey Kurtuluş'ta şapka diken iki kadınla anlaşmış. Bir de bu şapkaları satabilecek güzel bir hanım ayarlamış. Mallar satışa sunulmuş. Ancak satışlar o kadar hızlıymış ki akşam 19:00'da dükkan kapandıktan sonra ertesi sabaha kadar çalışırlarmış. 5.000 lira kredi alıp çeşide girmiş.

— *Kılık kıyafet devrimi çok işine yaramış.*

— Evet, çünkü sade İstanbul'a değil, Anadolu'ya da şapka gönderiyordu. Yani ne oluyor, Vitali Hakko, "Anadolu'ya şapka giydiren adam" unvanını kazanıyor. Dostumuz işi sonra daha da genişletti, fabrikasyona geçti, Marpuççular Han'da altı oda kiralayıp buraları atölye yaptı. Günün birinde polisler gelip müşterileri dışarı çıkarıyorlar. Çünkü Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Atadan Hanımefendi mağazaya

teşrif ediyor. Kendisi o gün yirmi iki adet şapka alıyor. Büyük olay, büyük alışveriş... Kıyafet devrimine ne kadar çok önem verildiğinin göstergesi olarak çok ilginç bir anıdır bu.

— *Şapka gözden düşünce?*
— II. Dünya Savaşı'ndan sonra kadın modasında şapka gözden düşüyor, artık kadınlar şapka yerine *crep d'amour*'dan eşarp takıyorlar. Vitali Bey 90x90 santim "emprime"ye başlıyor. Bunun için Kurtuluş'ta mezarlığa yakın bir baskı atölyesi açıyor. Burada sürekli katran yakıyor, ak mezar taşları kısa zamanda kara oluyor. Mazot bollaşıncaya kadar bu iş böyle sürdü.

— *O zaman daha Vakko yok...*
— Vakko'yu 1969'da Beyoğlu'nda açtıktan sonra Vitali Bey artık tutulamaz oldu.

Meyhaneden nasıl kovulduk?

— *Birlikte içmişliğiniz var mı?*
— Bundan on beş yıl kadar önce beni, bir cumartesi, öğle yemeğine davet etti. Mimar Haluk Baysal da var. Yer olarak da Beşiktaş'ta bir meyhaneyi seçtiler. Haluk, Vakko'nun 1973'te açtığı Merter Tesisleri'nin mimarı. Titiz bir arkadaşımızdır, tıpkı Vitali gibi.

— *Meyhaneye gelelim.*
— O cumartesi günü biz meyhanede buluştuk. Vitali Bey daha gelmemiş. Haluk, turuncu bir pantolon, yeşil bir gömlek giymiş, kafasında masada bile çıkarmadığı kırmızı bir kasket var. Oturur oturmaz garsonu haşladı. "Masa örtüsü kirli, kaldır" dedi. "Yeni Rakı'yı kaldır, Kulüp getir" dedi. "Bu beyaz peyniri akşamdan suya koymamışsınız, kaldır" dedi. "Bu bardaklar kirli, temizini getir" dedi. Haluk bir istekte daha bulununca garson, bütün getirdiklerini toplayıp götürdü, "Ben size servis yapmıyorum" dedi ve bizi kovdular.

— İçmeden kovuldunuz yani?

— Sokakta şaşkın beklerken Vitali geldi, "Kuzum, siz niye burada bekliyorsunuz da içerde değilsiniz" deyince ben açıkladım: "Benim genç yaşımda meyhanelerden kovulmuşluğum oldu ama ömrümde ilk defa içmeden kovuldum, bu senin titiz mimarın yüzünden." Hâlâ, "Karakola gidelim, şikayet edelim" diyen Haluk arkadaşımızı susturup, başka bir meyhaneye gittik.

— Siz "Sülün" Osman'a yetiştiniz. Yazılarınızda birçok kez ondan fıkralar aktardınız. Sizce bu adamın esprisi neydi?

— Sülün Osman, tarihimizin en büyük dolandırıcılarından biridir. Etkinlikleri, akıllara durgunluk verecek kadar akıl doludur. Menfaatperestleri dolandırmakta üstüne yoktur. Saf ve aptal olmalarına karşın fırsatçılığı huy edinenler, Sülün Osman'ın en iyi müşterileri olmuşlardı. Üstat Sülün, ekonomi dehasıydı. En parlak ve hızlı satışları, hiç maliyet masrafı olmadan gerçekleştirmişti.

— Mesela ne gibi icraatlarda bulundu?

— Satış örnekleri, olağanüstü zengin bir koleksiyon oluşturur. Sattığı taşınmaz mallar arasında Galata ve Beyazıt Kuleleri, büyük satışlar olarak yer alır. "Taksim Meydanı'nda saate bakma hakkı," sattığı imtiyazlar arasındadır. Osman bir

Vurguncuların piri Sülün Osman.

hacı kafilesini trenle hacca göndermek üzere anlaşmış, paralarını peşin alarak Galata tüneline bindirmiştir. Tünel kalkarken de gözyaşları içinde kucaklaşarak, mendiller sallayarak veda etmiştir. Tünel vagonunda beş-on kez aşağı yukarı inip çıkan hacı adaylarını polis, zor kullanarak dışarı çıkarabilmiştir ancak. Sülün Osman, Galata Köprüsü'nü de satmıştı. Sülün Osman'ın banka batırışlarına yetişebilmek için ömrünün yetmeyişi, büyük eser verme açısından kendisi adına talihsizliktir. Ancak Osman yaşayıp da daha sonraki yıllarda etkinliğini sürdürseydi, büyük rakipler ortaya çıktığı için hâlâ başarılı olabilir miydi, yoksa yeniler mi Osman'ı dolandırırdı, bilemiyorum.

Volkswagen arabasına zor girer çıkardı

— *Bedri Rahmi ile aynı okuldan mezunsunuz...*
— Bedri Rahmi Eyüboğlu, boylu poslu bir adamdı ama sonraları enine epeyce kilo aldı. Buna karşın öyle kalın kumaşlardan ceketler giyerdi ki büsbütün görkemli olurdu. Kaplumbağa Volkswagen arabasına zor girer çıkardı. Battaniye kumaşından ceket giyişinin nedenini de açıkladı, "Gören kalınlığı kumaştan sansın" diye! Sakin görünüşüne karşın, coşkularla dolar taşardı. Durmadı, dinlenmedi. Resimden, üçüncü boyuta uzanan rölyeflere, yazmaya kadar el sanatlarına daldı çıktı. Düzyazıdan, şiirden nefis örnekler verdi.

Akademide resim dersleri verirken, yaptığı uyarılardan biri şöyleydi: "Işıklar yitip gidince, resimdeki renkler de görünmez olur. Oysa heykel, karanlıkta yok olmaz. Yanlışlıkla çarparsanız, kafanız bile kırılabilir." Dersin sonunda öğrencilerine "resimle heykeli nasıl ayırt edersiniz" diye sormuş; bir öğrenciden şu yanıtı almış: "Karanlıkta kafamızı kıran şeye heykel denir."

— *Çok yardımsever bir insanmış...*
— Bedri Rahmi'nin öteki adı Reis'ti. Reis uzun süre Paris'te kaldı ya! Bir dostu kendisine mektup yazarak, yazın İstan-

bul'da bir ay inceleme yapacak öğrenci kızı için uygun fiyatla Boğaziçi'nde bir otel odası bulmasını rica ediyor. Reis arabasına atlayıp, Beşiktaş'tan başlayarak araştırıyor. Hepsi ya pahalı, ya çok kötü... Nihayet Kireçburnu'nda sade görünüşlü bir otelin kapısından girip otel katibine meramını anlatıyor. Ama aksi katip, Reis ne derse "olmaz" diyor. Son umut bu ya! Bedri Reis asılıyor da asılıyor. Sabrı tükenen katip, sonunda bağırıyor, "Amma laf anlamaz adamsın be! Burası o biçim otel" diyor.

Kireçburnu deyince aklıma bir anım daha geldi. Eskiden İstanbul'da tarifeli deniz uçakları vardı. 1930'lu yıllarda amcam Ferit Bey yurtdışından gelecekti. Deniz tayyaresiyle. Boğaziçi'nde, Kireçburnu önlerine inecekti. Orada Çayırbaşı var, o sahile yanaşırdı. Biz ailecek amcamı karşılamıştık...

Şile'de bir kış gecesi otelde

— Gazeteci olunca tanıştığınız isimlerden Ferhan Şensoy'u nasıl anlatırsınız?

— Ferhan Şensoy'u telefonla buldum. Onu bir akşam sofrasına davet ettim. Apartman yaşamının gayri insaniliğinden söz ediyoruz. Neyse ki o apartmandan kurtulmuş. Arnavutköy'de eski bir ev alıp adam etmiş, şimdi rahatmış. İsterse gece yarısı bile daktilo ile yazı yazabiliyormuş. "Eskiden yazamıyor muydun" dedim, "Olay çıkıyordu" dedi, "bir keresinde yine tatsızlık olmasın diye, kağıtları toplayıp daktilomu aldım, atladım taksiye, Şile'ye otele gittim. Kış kıyamet, kimse yok. Deniz gören bir oda tuttum. Akşam yemeğimi keyifle yedim. Sonra odamda oturup daktilomu aldım, romanımı temize çekmeye başladım."

— Mutlaka bir olay olacak, değil mi?

— "Gece yarısını geçtikten sonra üstümdeki odadan bir tıkırtı oldu, sifon falan çekildi. Bir adam öksürmeye başladı. Zaten saat sabahın dördü olmuştu, ben de yattım uyudum. Ben uyuduktan bir saat sonra yani sabahın beşinde, üst kattaki

odada oturan adam, şakada şukkada daktilo yazmaya başladı. Hem ne yazış! Tuşlara sanki baltayla vuruyor. Sanki daktilo değil, buhar makinesi çalışıyor."

— *Kimmiş?*
— Ben de merak etmiştim, "Kimmiş yahu bu adam" dedim. Yaşar Kemal'miş. "Ulan o saatte daktilo yazılır mı eşşeoğlu eşşek, sabah erken kalkılıp yazılır" diye bir güzel paylamış Ferhan Şensoy'u. Suç aslında kış günü boş otelde iki müşteriyi alt alta, üst üste yatıran otel katibinde.

Her zaman giymezsin ki!

— *Gönül Yazar'la nasıl tanıştınız?*
— Cem Özer beni bir televizyon programına çağırmıştı. Gönül Yazar da vardı. Programdan önce Cem Özer'le neler konuşacağımızı anlaşmıştık. Bana Gönül Yazar'ı nereden tanıdığımı soracaktı. Çekim başladı, Cem punduna getirip sordu: "Gönül Yazar'ı nereden tanıyorsunuz?" Dedim ki, "Babası benim arkadaşımdı. Bu kız benim elime doğdu." İkisi de şaşırarak baktılar. Sonra ekledim: "Ama bir daha elime geçmedi."

Çekim sırasında Gönül Yazar anlatıyordu, "Yılbaşı gecelerinde yakın dostlar gece yarısı 12'den sonra birbirine külot hediye eder. Bir yılbaşı gecesinde bana da verdiler ve ben hemen oracıkta bunu giyiverdim. Fotoğrafımı çekmişler. Hınzır gazeteciler bunu yayımladı. Bu da haber mi yani?" Ben söze girdim, "Elbet haber ya! Her zaman giymezsin ki."

— *Neyzen Tevfik, mizah yazarı olduğunuza göre, sizin de piriniz sayılır. Gazeteciliğiniz sırasında ondan epey yararlandınız herhalde?*
— Neyzen Tevfik Kolaylı, hem Mevlevi, hem Bektaşi'ydi. Kendini şöyle anlatırdı: "Mey'de Bektaşi göründüm, Ney'de oldum Mevlevi / Meşrebim Molla-yı Rumi, mezhebim Bektaşi'dir." Paraya pula, kılık-kıyafete hiç önem vermezdi. Önem-

sediği tek dünya nimeti, içkiydi. Ayıkken halden anlayan, nazik, zarif biriydi. Vakti gelmeden kimse ona bir tek kadeh içiremezdi. Demlenmiş günlerinin birinde, Neyzen'e bir dostu soruyor, "Hayatından memnun musun" diye. "Çok memnunum" demiş, "çünkü dünya dönüyor, ben de dönüyorum. Ahenk içinde yuvarlanıp gidiyoruz işte."

— *Neyzen günümüzde yaşasaydı?*
— Neyzen Tevfik ömrünün en verimli yıllarını, tek parti döneminde geçirdi. Ağzına geleni söyledi. Eğer 8. ve 9. cumhurbaşkanlarının (Turgut Özal ve Süleyman Demirel) döneminde yaşasaydı, ömründe rastlamadığı olaylarla karşılaşacaktı. Çünkü Özal, basın mensuplarına karşı açtığı davalardan milyarlar tutarında tazminat aldı. Hatta bu nedenle, "Artık servetimin kaynağını bana kimse sormaz" bile dedi.

— *Başı belaya girerdi...*
— Eğer Neyzen Tevfik bu cumhurbaşkanları döneminde yaşasaydı evet, başı belaya girerdi, çünkü çenesini tutamazdı. Mutlaka trilyonluk tazminat cezalarına çarptırılırdı. Ancak onun partal giysileri ve neyinden başka bir şeyi yoktu. Nesini alırlardı bilmem.

— *Siz bir zamanlar Bakırköy Akıl Hastanesi Başhekimi Yıldırım Aktuna ile röportaj yapmıştınız. Aktuna size hiç Neyzen'den söz etti mi?*
— Sağlık Bakanlığı da yapan, Bakırköy Başhekimi Yıldırım Aktuna'dan vukuatını dinlemiştim: Neyzen Tevfik, Bakırköy'de tedavi olurken arkadaşıyla şiddetli bir kavgaya tutuşuyor. Öldüresiye. Sebep öğrenilmiş: Neyzen'le arkadaşı, o zaman hastane bahçesindeki bağlardan üzüm topluyorlar. Bir de fıçı bulup kısa yoldan şarap yapıyorlar. Şöyle anlaşmışlar, fıçının altındaki musluktan bir bardak şarap içen, üstten bir bardak üzüm suyu koyacak. Derken birisi anlaşmayı bozmuş. Aşağıdan şarap içiyor, yukarıdan suyu koymuyor. Dehşetli kavga da ondan kopuyor.

Çarpışarak tanışma

— Duygu Asena'yı nasıl tanıdınız?
— Ben Duygu Asena ile çarpışarak tanıştım. Yanlış anlamayın, zıtlaşmadık; bir davette ayakta, herhalde benim kabalığımdan olacak çarpışıverdik. Zaten bu yüzden bir kitabını bana, "Çarpışarak tanışmamızın şerefine" diye imzaladı. Yıllar önce "Ondan Sonra" adlı bir televizyon programında altı ay kadar Duygu ile beraber olduk.

Bir gün onun ağzından Can Yücel'i dinlemiştim. Söz benim yıllar önce yaptığım gazete röportajlarından açıldı. Duygu kendi yaptıklarını anlatıyor: "Ben de vaktiyle, Can Yücel'le bir röportaj yapmıştım. Ama yanıldım, onu içkili yere götürmemem lazımmış. Sonra anladım. Beşiktaş'ta bir meyhaneye gittik. Sabahtan iyi başladı. Çok hoş şeyler söyledi. Giderek, çok açık saçık konuşmaya başladı. Ona yakışırdı ama..." Duygu bantları çözmesi için sekreterine vermiş. Yazılar çözülmüş gelmiş, bakmış ki bütün sayfalar nokta nokta. Oraların ne olduğunu sorunca, sekreter utancından yazamadığını söylemiş.

— Galiba Aziz Nesin'le bir gerilim olmuş?
— Duygu, Aziz Nesin'le yaptığı bir konuşmayı hatırlıyor: Çok iyi dost olmuşlar. Bundan cesaretle Duygu, Aziz Nesin'e, "Hâlâ âşık oluyor musunuz" diye sormuş. Aziz Bey çok kızmış bu soruya, "Nasıl sorarsın bana böyle bir şeyi? Kafam çalıştıkça, elbette âşık oluyorum" demiş. Şimdi bana aynı soruyu yönelten genç kızlara ben de aynı şeyi söylüyorum. Gençler bir yaştan sonra, bazı şeylerin yapılamayacağını sanıyorlar. Spor yapılamaz, âşık olunamaz gibi.

Her akşam yatay bir parmak ölçülü iki adet viski

— Ayduk Koray'la dillere destan tekne gezileriniz var...
— Ayduk Koray'la yalnız denizde değil, karada da buluşur, görüşürüz. Onun bir çağrısı üzerine evinde akşam yemeğinde

buluşmuştuk; Vehbi Koç, Metin Akpınar, Zeki Alasya ile birlikte. Vehbi Bey her akşam yatay bir parmak ölçülü iki viskisini içer. Yemekte de, yarım kadeh şarabını. Ama Vehbi Bey'i o akşam hep birlikte öylesine coşturduk ki çok keyiflendi. Viskileri duble içti. Şarabı da fazla kaçırdı. Hatta bir de sigara tellendirdi. Günde en fazla beş sigara içiyordu. Sonra Ayduk'un çalışma odasına geçtik.

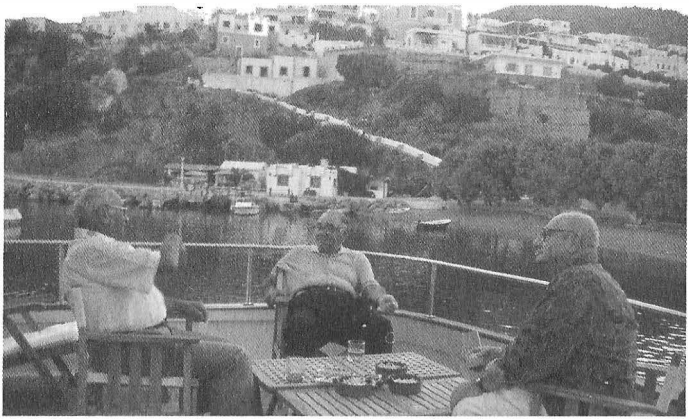
— *Vehbi Koç sarhoş mu oldu?*
— Yok ama birden rahatsızlandı. Hemen doktorlara ve aileye haber verildi. İlk müdahaleyi Metin yaptı, derin derin nefes aldırdı. Yavaşlayan nabzı toparlandı. Gözlerini açıp Metin'e, "Nabız tutmayı iyi biliyorsun" dedi. Sonra doktorlar geldi, sorun çözüldü.

Başka ilginç bir sahneyi Metin anlattı. Dünya Bankası Başkanı McNamara İstanbul'a geldiğinde bir akşam, Vehbi Bey'e yemeğe misafir olmuş. Bilinir, rahmetli hep 10.30'da yatardı. McNamara yemekten sonra gitmek bilmiyor. Öteki misafirler de adamı sürekli konuşturuyorlar. Sonunda Vehbi Bey dayanamıyor, "McNamara, McNamara! Ben her akşam on buçukta yatarım. Bugün senin hatırın için 11'e kaldım. Bunu unutma" diyor. Sonra da gidip yatıyor.

O aslında basketçi

— *Ayduk Koray, ünlü Koray İnşaat'ın sahibi değil mi?*
— Ayduk inşaatçı. İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi 1950 mezunu. Liseyi Ankara'da okumuş. Can Yücel, Gazi Yaşargil, Erdal İnönü ile lise yıllarında arkadaşmışlar. Ayduk 1927'li, o yalnız ünlü bir inşaatçı değil, ünlü bir sporcudur aynı zamanda. Fenerbahçe'de, İTÜ'de yıllarca basketbol oynadı. Yirmi altı defa milli oldu.

— *İnşaat sektöründe önemli işleri neler mesela?*
— Ankara'daki İş Bankası merkez binası, ki Ankara'nın ikinci gökdelenidir, yine Ankara'da 157 bin metrekarelik TEK

Tarık Minkari, Ayduk Koray, Aydın Boysan teknede, "vakt-i kerahat"ın gelmesini bekliyor.

merkez binası ona ait. İstanbul'da Sabancı Center'ı ve yanı başındaki Yapı Kredi Plaza'yı da Ayduk yaptı. Gerçekleştirdiği kaliteli yapılar, beş milyon metrekareyi bulur.

— Prof. Dr. Tarık Minkari de sizin gibi, asıl mesleğiyle değil de gazete yazılarıyla geniş kitlelerce tanındı. Biraz da bu eski dostunuzdan söz eder misiniz?

— Tarık Minkari, çifte doğum günü kutlayan bir dostumuz. Babası o doğduğu zaman *Kuran'ı Kerim*'in kapağına 16 Mart 1925 yazmış. Ama nüfus kütüğüne 5 Eylül diye geçmiş. Bu yüzden evde 16 Mart'ı, resmi işlerde 5 Eylül'ü kullanır. Çifte doğum gününün faydasını da görmüş: Bu nedenle okuldan bir yıl erken çıkarken, işinden de altı ay erken emekli olmuş.

Bartın doğumlu ama İstanbul Vefa Lisesi'nden... Cerrahlığını ben anlatacak değilim. Yalnız mesleğinde yükselirken Paris, Boston, Londra, Houston gibi dünyaca ünlü hastanelerde görev yaptığını, buralarda ustalaştığını söyleyebilirim.

— Yazarlıkta da az değil...

— On üç yılda 28 kitap yazdı, bunlar 54 baskı yapmış. Az değil tabii...

— *Tarık Minkari'nin meşhur bir işkembeci ameliyatı varmış...*

— Tarık Minkari ve eşi Ayseli Hanım'ı bizim evde yemeğe bekliyorduk. İşten çıkıp eve gittikten sonra, geliş saatinde, pencereden baktım. Bizim alt yola gelen arabasından, önce iri bir tencere çıkarıp yukarı getirdiler. Büyücek ve daha küçük, iki çuval boyu torbayla birlikte...

Haliyle meraklandım. Meğer gelen, bir tencere işkembe çorbasıymış. Büyük çuvaldan on tane iyi pişmiş tandır kelle, küçük çuvaldan ise on şiş kokoreç çıktı. Şaşkın bakışlarım üzerine Tarık açıkladı: "Bir işkembeci ameliyat ettim de..." Gerçekten de bir işkembe çorbacısını ameliyat etmiş, o da minnetini, kendi eserlerini de sunarak belirtmeye çalışmıştı. Aradan sanırım iki yıl geçti. Tarık bu defa bir balıkçı ameliyat etti. Biz de yine bayram ettik.

— *Tarık Hoca, bir akrabanızı büyük bir dertten kurtarmış. Bu nasıl olmuştu?*

— Uzun yıllar üst üste Türkiye Satranç Şampiyonu olan Mübin Boysan, benim özbeöz kuzenim. Benden birkaç yaş büyük. Almanya'da gemi mühendisliğinden mezun. Son derece programlı yaşayan biri. Bir gün bana baş ağrılarından şikayetçi oldu. Ben de kendisine, "Tarık Minkari'ye bir soralım" dedim. Tereddüt etti, "O operatör değil mi" dedi. Ben rahatlattım, "Kendisi bilmese bile bileni bilir, ona gideriz" dedim.

Şapka giy, şapka!

— *Randevu oldu mu?*

— Bir akşam ikisini bizim evde buluşturdum. Sevgili Mübin derdini tam kendisi gibi anlattı: "Akşamları saat 19.15 sularında, sol kulağımın üç santim kadar üstünden başlayan ağrı,

bir saat kırk dakika sonra, sağ kulağımın arkasına ulaşıyor. Ondan sonra da yaklaşık elli dakikada yavaş yavaş azalıyor ve son buluyor. Bilinen ağrı kesicileri denedim, hiçbir yararını olmadı."

— *Paranoya değil mi?*
— Bir de baktım ki Tarık'ın, bir hastanın ciddi şikayetlerini dinlediği halde, yüzünde hiçbir ciddiyet ifadesi yok. Kulaklarına kadar gülümseyip duruyor. Mübin uzun uzun açıklamalarını bitirdikten sonra sordu: "Ben nasıl bir önlem almalıyım?" Tarık çok açık ve kısa bildirdi: "Şapka giyin, şapka! Sizin başınız üşümüş." Mübin ameliyatı beklerken, Tarık sayesinde baş ağrılarından bir şapkayla kurtulmuştu.

— *Aranızda nasıl şakalaşmalar oluyor?*
— Biz Tarık'la birlikte on beş yılı aşkın bir süredir deniz gezilerine çıkıyoruz. Ayduk Koray dostumuzun konuğu olarak, onun teknesinde. Bize kalsa bu zevkleri yaşayamazdık. Yedi yıl kadar önce yine bir Ege gezisindeydik. Gece çok iyi aklımda kalmış ama adanın hangisi olduğunu unutmuşum. Bir akşam vakti olağanüstü güzel bir koya girdik. Çok güzel ve neşeli geçen bir gecenin sonunda kamaralarımıza çekildik ve uyuduk.

Sabaha karşı uyanır gibi oldum. Öylesine bir uğultu vardı ki tepemizden uçak geçiyor sandım. Bir gariplik vardı bu işte. Kalkıp baktım, meğer berbat bir fırtına patlamış. Teknede herkes kalkmış bağıra çağıra fırtınadan korunmaya çalışıyorlar. Hava daha aydınlanmamış. Serpintilerden hepimiz sırılsıklamız.

Dava reddedilmiştir

— *Moraller bozuldu tabii...*
— O koydan dalgaları aşarak çıktık, başka sakin bir koya demirledik. Ama biz soğuktan çene atarak titriyoruz. Sevgili Tarık dostumu sevindirmek istedim. Hemen buzdolabından bir şişe çıkarıp uzattım: "Tarık, bira içer misin?" Titreyen Ta-

rık, bir şişeye bir bana baktı, patladı: "Hastir be!" Hepimiz öyle kahkahalar attık ki titrememiz bile geçti.

Biraz uyuyup dinlendikten sonra, Komodor Ayduk'a Tarık'ı, saldırgan ifadeler kullandığı için şikayet ettim. Bunun üzerine mahkeme kuruldu. Tarık uzun bir savunma yaptı. Soğuktan çene atarken, kendisine buzlu bira ikramını kışkırtıcı bulduğunu söyleyerek beraatını istedi. Komodor hakim bana kötü kötü bakarak, "Dava reddedilmiştir" dedi.

— *Çocuklar gibi eğlenebiliyorsunuz, ne mutlu size...*

— Mesela ömrümce sakal bırakmamıştım. 1995 Haziranı'nda dostlarla tekne gezisi sırasında meraktan ve hınzırlıktan sakal bıraktım. Biraz da sakalın bazı şeyleri gizleyeceğini sanıyordum. Oysa bende büsbütün meydana çıkardı. Kesmeye karar verdiğimi söylediğim zaman, dostlarım, "Olmaz! Bu sakal törensiz kesilmez" dediler. Bir akşamüstü üst güvertede beni ortalık bir yere oturtup, çamaşır leğeni kadar bir kapta sabun köpürttüler. Prof. Dr. Tarık Minkari, neşterle yanaşıp sakalımı kesmeye başladı. Tören filme de çekildi. Böyle sakal maceram birinci denemede sona erdi.

Aydın Boysan, damadı(!) Fethi Naci ile.

— Fethi Naci sizin damadınız oluyormuş, doğru mu?
— Fethi Naci'nin eşi Lale Hanım, benim değerli manevi kızımdır. Dolayısıyla Fethi Naci, benim damadım olur. Üstelik benim eşim, onunla aynı iktisat fakültesinden mezun. Ama benim yaramaz damadım söz dinlemiyor. Kendisine, "Hem gözlük takıyorsun, hem bıyık bırakıyorsun, çehren kalabalık oluyor, bari bıyıklarını kes" diyorum, dinlemiyor. Ama umudumu yitirmiyorum. Yaşı henüz müsait. Gün gelir dinler diyorum.

— Evet, evet yaşı müsait...
— Sevgili Fethi Naci bu dünyada kolay yaşamadı. Durumunu burada anlatmanın ne sırası ne de yeri. Bu açıdan onu kısaca şöyle öveceğim: Gülümsemesi hiç değişmedi. Önce gençlik fotoğraflarından, sonra yüzünden görüyorum. Öğrenciliğinde, işinde, meyhanede ve hapishanede, hep aynı gülümseme, yüzünden eksik olmuyor. Yazı sanatının en nankör rolünü seçen Fethi Naci'nin, bu yüzden ve yaşarken çektiği çilele-

Aydın Boysan, Ara Güler, Oktay Akbal ve Fethi Naci Beyoğlu'nda.

re karşı direnişi, derviş sabrı gerektirir. Sabrın böylesi de ancak dervişlerde bulunur. Ama Fethi Naci rakı içen, küfür eden bir derviş... İyi bir yanı var; fotoğraflarda küfür etmiyor.

Mina bisiklete binmiş, önünde Mustafa

— *Mina Urgan'la nasıl tanıştınız?*
— Mina Urgan ile 1988 yılında, grafik sanatçılarının düzenlediği bir Avrupa gezisinde tanıdım. Sonraki yıllarda kendisiyle çok kez, Bodrum ve İstanbul'da görüştük. Bir söyleşimizde Cevat Çapan'dan Mina Urgan'ı bana anlatmasını rica ettim. Âhır zaman peygamberi, ermiş Cevat dostumun anlattıkları: Daha gençliğinde Beyoğlu ve üniversite çevrelerinde tanınırmış. İngiliz edebiyatı doçentiymiş o yıllar. Üniversitede Halide Edip Adıvar'ın asistanıymış.

Derken aradan yıllar geçmiş, Çapan bu defa Mina Urgan'a İngiltere'de, Cambridge Üniversitesi'nde rastlamış. Sokakta bisiklete binmiş Mina ile önüne oturttuğu oğlu Mustafa'yı (Irgat) görmüş. O sıra Cahit Irgat'la evliymiş. Çapan, "Mina Hanım" diye bağıracakmış, fakat düşerler diye korkmuş, ses çıkarmamış. Ama nereye gittiğini tahmin etmiş. Birazdan tahmin ettiği yerde onları bulmuş. Burası bir açık hava kahvehanesiymiş. Burada kendini takdim etmiş. Böylece tanışmışlar, sonra BBC'de beraber program yapmışlar.

— *Çocukluk aşkınız Bedia Muvahhit'le tanıştınız mı?*
— Bir dergi anketinde, Türkiye'nin en seksi hanımının kim olduğu sorusuna benim yanıtım Bedia Muvahhit Hanım oldu. Bedia Hanım o yıllarda 90 yaşlarındaydı. Soruyu yöneten kişinin şaşkın bakışları üzerine, kendisini şöyle aydınlattım: "Siz Bedia Hanım'ı *Aynaroz Kadısı* oyununda, papazın kızı rolünde gördünüz mü?" O günlerde bir dost evi yemeğinde aynı masada oturduğumuz Bedia Hanım beni şöyle azarlamıştı: "Benden, öyle geçen yüzyıldan bahseder gibi bahsetme!"

Pek çok oyunda seyrettiğim Bedia Muvahhit'in unutamadığım rolü, *Aynaroz Kadısı* oyunundaydı. Hazım Körmükçü kadı, Bedia Hanım da papazın kızı rolündeydi. 1930'larda gencecik bir kız olan Bedia Hanım'ın o papazın kızı rolündeki kıvraklığı, çekiciliği hâlâ aklımdan çıkmadı.

"Şu iti bana gönderin"

— Fikret Otyam, Akademide'yken nasıl bir öğrenciydi?
— Fikret Otyam eski dost, aynı okuldan mezunuz. Onun dillere destan okul maceraları vardı. Bunlardan biri Burhan Toprak'la kapışıp, Akademi merdivenlerinden aşağı sarmaş dolaş yuvarlanma hikayesidir. Galiba o zamanlar taşradan gelen öğrencilerde İstanbullu öğrencilere karşı bir kompleks vardı. Nitekim Fikret Otyam da bir ders sırasında, "Hocam biraz da biz Anadolu'dan gelen garibanların resimlerine bakar mısın" diyor. Burhan Toprak Hoca o minnacık kalıbına bakmadan Otyam'ın yakasına yapışıp sınıftan sürükleyerek dışarı çıkarıyor. Ancak Otyam da hocasının yakasına yapıştığı için bunlar merdivenlerden aşağı yuvarlanıyorlar. Allah'tan o yıllarda okul merdivenlerinde kırmızı halılar seriliydi de ikisine de bir şey olmuyor.

— Ne ceza almıştı?
— Disiplin kurulunda herkes "okuldan atalım" demiş. Burhan Toprak'la İbrahim Çallı hariç! Sonuç: Otyam okuldan bir hafta tart! Şimdi böyle bir şey olsa öğrencinin hayatını söndürürler. İbrahim Çallı, "Şu iti bana gönderin" demiş. Çallı bu yeni öğrencisini o kadar çok sevmiş, o kadar çok sevmiş ki, ıslak ya da kirli ellerini havlu niyetine onun atölye gömleğinde kurularmış.

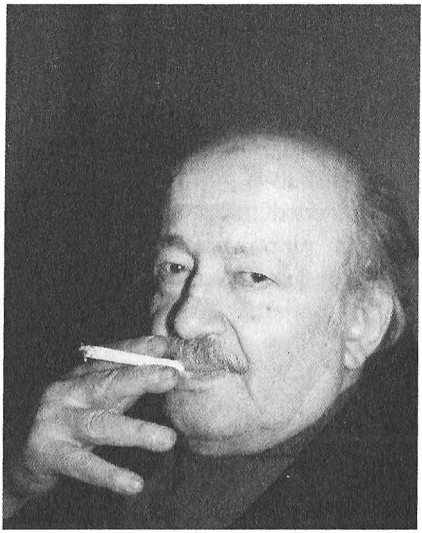
Mezarını yaptırmak

— Hulki Alisbah'ı herkes bilmez. Türk ekonomisinin bu gizli kahramanıyla siz herhalde Koç'la çalışırken tanıştınız?

— Onu kamu sektörü yöneticiliğinde gösterdiği başarılar üzerine keşfedip, kendi şirketlerine transfer eden Vehbi Koç'tur. Söylediğiniz gibi o zaman tanıştık. Onunla ilgili unutulmaz anılarım var. Bir akşam vakti dostlarla Bebek'te oturan bir arkadaşımızın evinde yemek yiyorduk. Yakın dostlar, on kişi kadar vardık. Hulki Alisbah o gün biraz geç geldi. Neden geç geldiğinin de şöyle özetledi: "Ben mezarımızı yaptırmıştım. Edirnekapı'ya gittim, mezarın kabulünü yaptım, onun için geciktim, kusura bakmayın." Mezarı karısı ve kendisi için yaptırmış. Mezarı yapan adama, "Araya bir delik aç da ara sıra karımın elini tutayım" demiş. Adam, "Olmaz" diye feryat etmiş.

— *Demek mezarını önceden yaptırmış...*
— Hepsi mezarlarını şimdiden ayarlamış. Biri, "Ben de mezarımı yaptırdım, İzmir'de, memleketimdedir" dedi. Bir başkası, "Ben Erzurum'da yaptırdım" dedi. Birisi de, "Beni kıskanacaksınız ama benim Aşiyan Mezarlığı'nda yerim var" dedi. "Vaay" dedik hep birden. Hulki Alisbah, "Benim orada da yerim var" demesin mi? Kahkahayı bastık. Ben sordum: "Hulki Ağabeyciğim, niye iki tane oluyor senin mezarın, yazlığa mı çıkacaksın." Gülüştük ettik, sonra kendisiyle anlaştık. İkimiz de birbirimizi daha yaşarken mezarında ziyaret edelim diye. Amacımız, uzun yıllar yatacağımız yere alışmaktı. Buna da gülüştük. Aradan beş-on gün geçti. Bir yemekte Hulki Ağabey ile yine karşılıklı oturduk. Hatırımı sordu, "Kötüyüm Ağabey, acele mezar yeri arıyorum" dedim. "Acelen ne" dedi. "Ağabeycim iade-i ziyarete gelirsen mahcup olurum" dedim.

— *Kadim dostunuz Cihat Burak?*
— Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü o zaman (1940-45), Türkiye'nin ilk ve tek mimarlık okuluydu. Tüm öğrenciler de iki yüz kişiyi bulmazdı o zaman. Akademide gece yarılarına kadar çalışırdık. Herkesin yaptığı projeler duvarlara asılırdı. Hangi sınıftan olursa olsun, herkes bir-

Cihat Burak.

birini tanırdı. Beğendiklerimiz arasından sevebileceklerimizi seçerek, yaklaşma kapıları açıktı. Cihat Burak ve Maruf Önal'la yakınlığımız, böyle gerçekleşti. İkisi de bol kitap okuyarak, tiyatro seyrederek, müzik dinleyerek, kendilerini yetiştirmiş ve o yaşta olgunlaşmış gençlerdi o yıllarda.

— *Size ağabeylik yaptılar mı?*

— Tabii, biz de onları takip ederdik. Bir sömestrde ikisi de okul ödevi olarak, Taksim'de, şimdiki Gezi Parkı'nın yerinde, Kültür Merkezi Projesi yapıyordu. Aralarındaki bir konuşmayı hatırlıyorum. Şarlatanlık, ikisinin de hiç yaklaşmadıkları davranışlardı. Projelerinde gerçekleştiremedikleri işleri, palavralarla örtmeye çalışmazlardı. Güzel sonuçları, doğru çözümler sağlayarak ortaya koyabilirlerdi. Yargılamakta ve düşünce belirtmekte korkusuzdular. Ancak tevazudan uzaklaşmazlardı. Ne denli iddialı olursa olsun, söze "bana kalırsa" diye başlarlardı. İkisiyle de yollarımızın ömür boyu ayrılamayışından sevinçliyim.

Asker arkadaşları

— Maruf Önal'la siz birlikte Mimarlar Odası'nda da çalışmıştınız, değil mi?

— Maruf Önal'la mimarlık meslek kuruluşlarına, birlikte çok emek verdik. 1954 yılında kurulan Türkiye Mimarlar Odası'nın ilk yönetim kuruluna üye seçildik. Maruf, benim ayrıca, yüklendiğim genel sekreterlik görevinde de bana yardımcı oldu. Mimar olarak planladığı Maçka'daki bir binaya hayran olmuştum. Pek çok parlak yapı gerçekleştirdi. Benim en sevdiğim yapısı, o Maçka yokuşunda olandır. Çünkü bu yapı, Maruf'un kişiliğini de yansıtır. Son derece sade bir mükemmelliktir o yapı. Ayrıca Maruf, Yıldız Teknik Üniversitesi profesörü olarak mimarlığa hizmet etti.

— Cihat Burak sizin ayrıca asker arkadaşınız...

— 1948 Ekimi'ydi. Rastlantı bu ya! Ankara'da, yedeksubay okulunda, istihkam bölüğü öğrencisi olarak yine birlikteydik. Bütün sınıfların yedeksubayları Ankara'daydı. Altı aylık okul dönemini iyi geçirdik. O zaman yedeksubaylık ciddiye alını-

29. dönem Yedeksubay Okulu İstihkam Bölüğü, 3540 Aydın Boysan.

yor. Zorluklara karşı neşeliydik. Yeni tanıştıklarımızla da iyi kaynaşmıştık. Orhan İskit, Sadettin Acar, Jak Kamhi gibi. Sonra kura çekildi. Ben de yüz elli kişilik, 29. devre İstihkam Bölüğüne katıldım. Bunların yüzü mühendis, mimar. Çoğu da eski arkadaşım, başta Cihat Burak olmak üzere.

Soğuk Savaş yıllarında, 1949 Nisanı'nda, Erzurum'da Dumlu'da konuşlanan 18. Kolordu İstihkam Bölüğü'nde yedeksubay olarak görev aldık. Dumlu bir köydü. Taburumuzla birlikte Mayıs 1949'da Erzurum'un doğusunda Büyük Güney Tepelerinde tahkimat görevine çıktık.

Amcasının kızına bile

— Kışlada hayat nasıldı?

— II. Dünya Savaşı yeni bitmişti. Kuzey komşumuz galip gelmenin mağrurluğuyla o yıl bizden Kars ve Ardahan'ı istemişti. Buna karşın bizim kolordu Erzurum'un doğusunda Dumlu'da kurulmuştu. Merkezi köyde olan yegane kolordu buydu. Biz aynı dönemden beş asteğmen bir barakanın yarısında kalıyorduk. Büyük odada yatan, benden başka iki kişi daha vardı. Okuldan tanıştığımız Edmond Sarfati ve Jak Kamhi.

Ferdi Aksel ve Aydın Boysan kırk kilometre yürüyüş sonrası.

Boysan, asker arkadaşları Nuha Kenber, Haldun Guleman ile Erzurum - Dumlu'da.

Yaşamayı zorlaştırmıyor, tersine kolaylaştırıyorduk. Gündüz barakalarda çalışır, gece subay mahfelinde yer içerdik. Arada garip istekler ortaya atıldığı da olurdu. Jak, bir akşam, barakamızda şahane bir patates kızartması yapacağını söyledi. Bir ispirto lambası üzerindeki tavaya patatesleri koydu. İki saat sonra tek bir patates dilimi bile kızarmamış ve hepimiz aç kalmıştık.

— *Geceler nasıl geçiyordu?*
— Geceleri masal anlatır, şarkı söylerdik. Dilimizden düşmeyen türkü şuydu: "O Meryemo Meryemo / Emicem kızı Meryemo / Aynaya bakar tuvalet yapar / Göbek atar Meryemo." Cihat dayanamazdı, "Adama bakın yahu, amcasının kızına bile kem gözle bakıyor" derdi.

— *Kamhi ile ileride hiç iş yaptınız mı?*
— Askerlik bittikten sonra, 1950'li yıllarda hepimiz, meslek çabalarına gömüldük. Jak Kamhi, bükme çelik sacdan doğra-

ma yapan bir atölye kurdu. Ben de planladığım bir bina için ona büyük sürme kapılar ısmarlamıştım.

Yıllar yürüdü. Jak Kamhi işi büyüttü. Mecidiyeköy'deki fabrikasında ev aletleri yapmaya başladı. Sonra işi gelişince, Çerkezköy'de büyük arazi satın alıp, Profilo tesisini orada kurmaya girişti. Mimar olarak ben de bu tesisin planlamasında görev aldım. Mimari projelerini yaptım. Bu tesis de çalıştı. Jak Kamhi iyice zengin oldu. Rastlaştıkça, yine eski günlerin ağzıyla birbirimize takıldık.

— *Onunla en son nasıl görüşmüştünüz?*
— Daha sonra benim kitaplarım çıkmaya başladı. Ben kendisine hediye olarak bir kitabımı postaladım. Sekreter ağzıyla bir teşekkür aldım. Bu cevaba ne cevap vereceğimi, rastlarsam kendisine söyleyeceğim.

Bir yatak yangını

— *Askerden sonra Cihat Burak'la ilişkiniz nasıl sürdü?*
— Aradan yıllar geçti. Cihat Ankara'da Bayındırlık Bakanlığı Yapı İşleri'nde, Proje Tanzim Fen Heyeti Müdürü olarak çalışıyordu. Bir akşam, birkaç arkadaşımızla birlikte İstanbul'da bizim eve yemeğe konuk oldular. Biz Cihat'ı gece yatısına da konuk ettik.

O gece Cihat'ın uyuyamadığını anladık ama nedenini bilemedik. Ertesi sabah anlaşıldı ki yatakta sigara içerken uyuyakalmış. Yatak yanmaya başlamış. Cihat hâlâ uyuyormuş. Sonra bileği üç parmak genişliğinde yanmış da, can acısından uyanmış. Anlatıyordu: "Birader, bu yatak yangını ne mendebur bir işmiş. Tam söndürdüm sanıyordum, bir de bakıyordum ki on beş dakika sonra yine dumanlar tütüyor."

— *Neden söndürememiş?*
— Cihat yatak yangınını, mendilini muslukta ıslatıp yatağa gelip sıkarak söndürmeye çalışmış. "Yahu vazoyu su doldurup da öyle söndürseydin ya" deyince, "Ne bileyim! Ben itfa-

iyeci değilim ki" diyordu. Sonraki yıllarda bana Cihat'la yakınlığım olup olmadığını soranlara, "Evet var! Bizim evde yangın çıkarmaya bile yetkilidir" diyordum.

— *Bir ara Paris'e gitti geldi...*
— Paris'te birkaç yıl kaldı, döndü. Bir yaz günü eski dostlar, bir balıkçı takası kiralayarak, Boğaziçi'ne çıktık. Bebek koyunda demirledik. Giysilerimizi çıkarıp mayolarımızı giydik. Cihat da üstünü değişti ama bir de baktık ki kapkara giysiler içinde balık adam kılığına bürünmemiş mi? Ayakta yüzgeçler, elinde sualtı tüfeğiyle. Tıpkı Kaptan Cousteau dalgıcı gibiydi.

Bizim yavaş davranışlı, sakin Cihat'ı bu halde görünce, hepimiz kahkahaları koyuverdik. "Paris'te canım çekti de aldım. Ben deniz içini başka türlü seyredemem ki. Duran bir balık olursa vururum belki" dedi, cup denize atladı. Biz de atladık. Bizim zehir dalgıç, ilk atlayışında tüfeğini denize düşürdü. Daldım çıkardım. Cihat sonra üç kez daha suya daldı. Her seferinde bir şeyini düşürdü. Sonunda dalgıç giysilerini zorla çıkartıp oturttuk. Önüne beyaz peynirle rakı koyduk. Artık yerinden kalkmadı.

— *Bütün hevesi kırılmış olmalı...*
— Güneşin battığı saatlerde balıklar neşelenir. Yanımızdan balıklar sürüyle geçip duruyorlardı. Elime sivri bir şey alıp balık sürüsünün ortasına hızla attım. Kaçıştılar ama üç tanesi yara alıp sırtüstü döndü. Denize atlayıp balıkları çıkarttım. Beni gözetlemiş olan Cihat, elimde balıkları görünce, ses çıkarmadan yavaşça kalktı. Gitti dalgıç giysilerini buldu, fırlatıp denize attı ve yine yerine gelip oturdu.

Çünkü günlerden pazardı

— *Memuriyet ona göre bir iş değildi, buna rağmen memurluk etti...*
— Bakanlıktaki memuriyet yıllardaydı. Sabahları 10'dan, 11'den önce işe gitmezdi ama gece yarılarına kadar çalışırdı.

Genel müdür, sonra Bakanlık Müsteşarı olan Orhan Alsaç, Cihat'tan ricada bulundu, "Cihatçığım işe bir gün zamanında gel. Sonra ne istersen yap. Ben sonra hep o günü örnek göstereceğim" dedi. Cihat da buna razı oldu.

Bir akşam Missuri Restoran'a gitmeden önce, Sağlık Sokak'ta oturduğu apartman kapıcısına dairenin yedek anahtarını vermiş ve kendisini uyandırmasını tembihlemiş. Böylece Cihat o gün işe sekizden bile önce gitmiş. 9'a kadar kimse gelmemiş, 9:30'ta da kimse gelmeyince uyanmış. Çünkü o gün günlerden pazarmış.

— Siz Cihat Burak'ın evliliğine tanık olmuşsunuz, öyle mi?

— O yıllarda Ankara'ya, pervaneli DC3'ler uçuyordu. Yeşilköy'den sabah 7 uçağına binince, 8:30'da Etimesgut Havaalanı'na iner, taksiyle en geç 9'da şehirdeki işimizi kovalamaya başlardık. Bu şekilde bir gün iş için Ankara'dayım. Öğle yemeği saatlerinde orada bulacağımdan emin olduğum arkadaşım Cihat Burak'ı görmek için Bulvar Palas'ın lokantasına gittim. Nitekim Cihat, merdiven altındaki kalabalık bir masada, sıkışık bir halde oturuyordu. Henüz öğlen olduğu halde hızlı hızlı içiyorlardı. Fazla konuşmuyorlardı. Herkes tıkınıyordu. Arada bir Cihat'a, "Vakit geliyor, toplan artık" diyorlar, o da, "Aceleniz ne" diyerek yerinden kımıldamıyordu.

— Neymiş aceleleri?

— Ben de, "Rahat bırakın Cihat'ı yahu! Aceleniz ne" diyecek oldum. Hepsi birden üstüme harladı, "Sen deli misin be! Bu adamı kendi nikâhına yetiştirmek zorundayız!" Şaşırdım. Hiç haberim olmamıştı. Haberim olsaydı bile inanmazdım. Çünkü Cihat, evlilik denen kuruluşa sığmazdı. Sonunda etrafına masum gözlerle bakınan Cihat'ı yaka paça nikâhlanmaya götürdüler. Ben de gittim. Konuklar, nikâh tanıkları çoktan gelmişti. Saat geçmişti ama Cihat yine kurtulamadı, nikâh kıyıldı. Akşamı Bulvar Palas'taki erkekler sofrasına hepimizin şaşkın bakışları altında yine yalnız katıldı.

— Bu evlilik uzun ömürlü olmadı ama...

— Bu evlilik çok kısa bir süre sonra ayrılıkla sonuçlandı. Boşanmayla sonuçlanması ise yıllar sürdü. Hatta ben, Cihat'ın ödeyeceği tazminatı için "yeddiemin" atandım. Ne yapayım görevdir dedim yaptım. Son yıllarda hep ünlü ressam olarak anıldı ama Cihat, Bayındırlık Bakanlığı Yapı İşleri'nde geniş kadrolu bir fen heyetini yöneten değerli bir mimardı. İşini başarıyla yürütürdü. Cihat'ın o çok sessiz ve yavaş görünüşüne karşın, yüreği ve kafası çok sesli ve çok hızlıydı.

Yumurtadan kapan

— Cihat Burak da sizin gibi, İstanbul üzerine çok kafa yoran biriydi. Kitaplarında "ona ait bir İstanbul" var...
— Evet, mesela ben ta çocukluğumdan beri çözemediğim bir sırrı Cihat'tan öğrenmiştim: Eskiden İstanbul evlerinde cumbalar vardı. Cumbalarda da saksılar. Saksıların üstünde çubuklar ve onların da tepelerinde yumurta kabukları bulunurdu. Ben bunu merak ederdim. Büyü müdür nedir diye? Meğer bu yumurta kabukları parazit kapanıymış. Sümüklüböcek yavruları bitkiyi yiyerek öğleye doğru tepeye çıkar burada yumurta kabuğunun içine saklanırlarmış. Öğle vakti bu kabuklar çöpe atılırmış.

— Kitaplarında sık sık bahsettiği bir dayısı var, trenci. Size ondan söz eder miydi?
— Dayısı Cihat'ı ta çocukluğunda elinde tutup Samatya kıyılarında Bizans'tan kalma, toprak zeminli meyhanelere götürürmüş. Önlüklü meyhaneci, dayısının önünde el pençe divan dururmuş. Ne yiyip içeceğini sormazmış. Çünkü bilirmiş. Bu meyhanelerde yüksek sesle konuşulmazmış.

— Hafızası nasıldı?
— Cihat'ın garip, hesaba gelmez bir belleği vardı. Bir akşam önce nerede içtiğini anımsamazdı ama kırk yıl önce dinlediği bir fıkrayı unutmazdı. Böyle çok eski bir kadı fıkrası dinlemiştim ondan.

Evet, bu benim anam

— Biz de sizden dinleyelim...

— Yıllar önce bir kadını, kendi öz oğlu dövmüş. Hem de acımasızca. Kadın dayanamıyor, şikayet etmek için kadıya başvuruyor ve yaşadıklarını anlatıyor. Ancak bir de bakıyor ki kadı efendi çok acımasız birisi. Haksız bulduğunu derhal falakaya yatırıp öldüresiye dövdürüyor. Öfkeli kadı, dayak yiyen anaya, "Getir oğlunu" deyince, ana yüreği işte, oğluna kıyamıyor, oradaki seyircilerden herhangi birini gösterip, "İşte benim oğlum" diyor. Kadı efendi genç adama, "Bu senin anan mı" diye sorunca, "hayır" yanıtını alıyor. Adama bağırta bağırta bir araba sopa atıyorlar. İkinci soruşta yine, "hayır" deyince, genç adam bir dizi sopa daha yiyor. Üçüncü soruşta genç adam artık, "Evet, bu benim anam" deyince, kadı, "Al ananı sırtına, eve götür, iyi muamele et" diyor. Delikanlı tanımadığı kadını sırtına almış sokakta giderken kardeşine rastlıyor. Kardeşi, "Ne oldu? Bu kadın da kim" deyince, delikanlı patlıyor: "Sen çeneni tut! Kadı bana anamızın kim olduğunu belletti. Şimdi sana da belletir!"

— Burhan Oğuz'la tanışıyor musunuz?

— Jürisinde bulunduğum Sedat Simavi Vakfı ona sosyal bilimler dalında ödül vermişti. Burhan Oğuz'la genç yaşlarımızda, rastlantıyla bir araya gelip dost olduk. Ama sonrasını tesadüflere bırakmadık. Kumburgaz'da komşu olduk. Kalabalık olunca da beraber kaçtık.

— Kumburgaz'da aynı sitede miydiniz?

— Yok sadece komşuyduk. İki dönümlük bahçesini cennete çevirmişti. Bitki bilgisi ve sevgisine saygı duyduğum bir insandır. Küçük evini de akıllı ve güzel yapmıştı. Yalnız kendi eseriydi. Dünyada hiçbir ilaç nezleyi geçirmez, Burhan'ın biberli votkası geçirirdi.

— Aslında bir mühendis o...

— Hem de ömür boyu mesleğine sadık kalan bir mühendis. Anadolu halkının kültür kökenleri üzerine yazdığı 1.200 sayfalık o muhteşem kitabının ikinci cildini lütfedip hediye ettiğinde, "Burhan, kardeşim! Sen dokuzuncu cildi bitirdiğinde, ben oturduğum eve sığamam artık" dedim. O içtiği yudumun hakkını veren, ince ve renkli bir muhabbet adamıdır. Oynak zekalıdır, ulu yüreklidir. Ve dobra bir adamdır.

Dolmabahçe Stadı'nda büfeci

— Sizin pek çok doktor arkadaşınız var, bunlardan biri de Gıyas Korkut, değil mi?

— Gıyas Korkut, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne kırk yıl hizmet etti. Ama o aynı zamanda topçuydu, Beşiktaş'ın ünlü bir futbolcusuydu. Hatta o zaman kendisine, tıp öğrenciliğini terk edip futbolcu olması için yapılan baskıları, kararlı bir şekilde geri çevirmişti. Uzun yıllar sonra kendisine sorulduğunda, "Kabul etseydin ne olurdu" diye, "Dolmabahçe (İnönü) Stadı'nda büfeci olurdum" derdi.

— O da sanatçı doktorlardan...

— Gıyas Ağabey, uzun yıllar süren hayırlı çalışmalarından sonra kendini resme verdi. Amatörden çok yukarı eserleriyle 1977 yılında bir sergiye katıldı. Burada bir tablosu satılınca, o gece bunun şerefine verdiği ziyafette, "Bilemezsiniz ne kadar sevinçliyim. İnanın ilk ameliyatı yaptıktan sonra para aldığım ilk gün bile bu kadar sevinmemiştim" dedi.

Gençliğinde çakı gibi ve yakışıklı olan Gıyas Ağabey, yakın bir tarihte Taksim'de yürürken, bir hanımla göz göze geliyor. Evet bu gözleri, bu bakışları hatırlıyor. Hanım, "Gıyas" diye bağırarak kendisine sarılınca, büsbütün şaşırıyor. Hanım bizimkini sorguya çekmeye başlıyor: "Söyle bana Gıyas, sen ne oldun?" Tıbbiyeyi bitirdiğini söylüyor. Hanım üsteliyor: "Sonra?" Hoca anlatıyor, "Sonra da doçent ve profesör oldum." Hanım mutlu. O da kendi hakkında bilgi sunuyor: "Bravo Gıyas! Ben de mesleğimde ilerledim. Mama oldum" diyor. İkisi de birbirinin doruklara yükselmiş olmalarına seviniyorlar.

Ya ürolog olsaydı

— Prof. Minkari ile birlikte en kötü günlerinizde hep yanınızda olmuşlar?

— 1992 yılında ben akciğer kanseri ameliyatı olup yoğun bakımdan çıktıktan sonra bir akşam Gıyas Ağabey ile Tarık Minkari ziyaretime geldiler. Moral ziyareti. Halim yoktu ama gülüşmelere ben de katılmaya çalışıyordum. Bir ara yakındım: "Ben yanlış yerimden hasta oluyorum. Karaciğerim tüm sabıkalarıma rağmen sapa sağlam. Akciğerim taksit taksit sahadan kaçıyor. Borcum oldu, ben bu karaciğerimin anıtını yaptıracağım." Sözüme "karaciğerden anıt mı olurmuş" diye itibar etmediler.

Anlattım... Amerika'da emekli olan bir ünlü göz cerrahı için hastane bahçesine gözden heykel dikmişler. Hergele bir gazeteci tören sırasında doktora sormuş, "Şimdi ne hissediyorsunuz" diye. Doktor, "Jinekolog olmadığıma şükrediyorum" demiş. Kahkahalar patladı. Gıyas Ağabey de ekledi: "Ürolog olsa daha mı iyiydi?"

— Ali Sirmen de keyif ehli dostlarınız arasında...

— Ali ile Rumelihisarı'nda, kıyıdaki restoranda oturuyoruz. Ben 1930'lu yıllarda, her yıl yaptığımız üç haftalık askerlik kamplarını anlatıyorum. Anadoluhisarı'nda, deniz kıyısındaki ilkokul binasında yaptığımız kampları... O zaman Boğaziçi'nde batı kıyısında, otomobil yolu yoktu. Boğaz köylerine, tepedeki Maslak yolundan dağılınırdı. Eski İstanbul yarımadasında da sahilde otomobil yolu yoktu. Surlar, doğrudan doğruya, deniz sularına bitişirdi. Bütün bu sahil yollarının "imar vahşeti" oluşuna üzülüyoruz. Söz mizahtan açılıyor. İkimiz birden Nurullah Ataç'ı anımsıyoruz. Ali pek hoş bir olay anlatıyor: Nurullah Ataç bir hanıma âşık. Yeryüzünün en büyük mizahı bu! Ataç gidip âşık olduğu hanımın kapısının eşiğini öpüyor. Orhan Veli yanında. Aradan altı yıl geçiyor. Orhan Veli, Ataç'ın omzunu tapşınlayarak, "Üstadım galiba yanlış oldu, o ev değildi. Yandaki ev olacaktı" demiş.

Makbul bir erkek

— Gazete yazarlarında fıkra bol oluyor...

— Günün birinde bir sofrada Ali'ye, "Kravatınız güzel" demişler. O ise, "Karım aldı" demiş. "Gömleğiniz de güzel" demişler. O yine, "Karım aldı" demiş. Ceketini beğenmişler. O yine, "Karım aldı" demiş. Soran adam şaşmış, "Biraz tuhaf değil mi" demiş. Ali açıklamış: "Niye tuhaf olsun? Makbul bir erkek, karısı tarafından giydirilen, başka kadınlar tarafından soyulan adamdır." Ali'nin dediği pek hoş da, Melih Aşık dostumuz, bunu gazetedeki köşesinde yazıvermesin mi? Şaka falan ama Ali'de endişe doğmuş, o akşam eve çekinerek gitmiş. Ancak boşuna korkmuş. Eşi müstesna insan Mine Hanım, yazıyı okumuş ama espriyi beğenmiş, basıyormuş kahkahayı.

Bir de Necati Doğru ile ilginç bir hikayemiz var: Feyyaz Tokar aradı, politikacı Mesut Yılmaz benimle tanışmak istemiş. Kireçburnu Set Restoran'da buluşmayı kararlaştırdık. Ben, Necati Doğru, Melih Aşık, Mesut Yılmaz ve Feyyaz Tokar. "Saat tam 9'da orada olsun yoksa ben başlarım" diye şartımı koydum. Hakikaten de tam saatinde oradaydı. Restoranı ben seçtiğim için orada tanınıyorum. Sürekli gelip, "Ağabey bir isteğiniz, emriniz var mı" diye yokluyorlar. Yemekler ve servis Mesut Yılmaz'ın çok hoşuna gitmiş, bunu söyledi. El-cevap: "Meyhaneciyle dost olan iyi yemek yiyeceğini bilir. Ama politikacıyla dost olan ne halt yiyeceğini bilemez." Hep beraber kahkahalara boğulmuştuk.

O gece saat 2,5'a kadar oturduk. Ertesi gün Melih Aşık aradı. "Yahu Mesut Yılmaz normal hızda konuşsaydı geceyi saat 12'de bitirirdik" dedi.

— Mesleğiniz gereği ve çok gezdiğiniz için sizin birçok yabancı dostunuz da olmuştur. Bunlardan sizde iz bırakanları anlatır mısınız?

— 1954 yılında İstanbul'a Amerikalı Mimar Richard Neutra gelmişti. Onu karşılayıp İstanbul'da gezdirmekle görevlendi-

rildim. Çünkü yeni kurulmuş olan Türkiye Mimarlar Odası'nın ilk yönetim kurulu üyeliğine ve genel sekreterliğe seçilmiştim.

Kaşığı sarımsaklı paçaya daldırdı

— Siz tabii doğru Beyoğlu'na götürmek istediniz değil mi?
— Hayır istemedi, İstanbul'un Beyoğlu tarafını değil, Çamlıca'yı, Boğaz'ı gezmek istemişti. Gittik oralara, adam büyülendi. Öğle vakti acıktık, ona sırf bize özgü bir ziyafet çekmek istiyordum. Zaten o da "buraya mahsus bir yemek olsun" diyordu. Bir an düşündüm ve onu Beykoz'a paça yemeye götürdüm. Anadolu sahilinin o zamanki daracık yollarından kıvrılarak Beykoz'a vardık. Paçacıya girdik. Önce kokudan biraz yadırgama oldu konukta. Peşinden hepimize paça geldi. Koca çanak içinde yağlar arasında yüzen bazı şeylerin ne olduğunu pek anlamadı Neutra. Kaşığı sarımsaklı paçaya daldırdı. Ağzına götürdü ama yutamadı, lokantadan fırlayıp bir ağaç altına doğru koşmaya başladı.

— Neutra herhalde Beykoz paçasının tadını ömrünün sonuna kadar unutamamıştır...
— Yine böyle bir yabancı konuk karşılamamız daha var. Tanınmış bir İngiliz mimar gelecek dediler. Mihmandarlık görevi verdiler. On kişilik bir karşılama timi oluşturduk. Karşıladık misafiri. Ama şaşkına da döndük. Biz sıska, moruk bir adam beklerken, karşımıza ateş gibi bir güzel hanım çıkmıştı. Bizimkilerin hınzırlığıydı. Bize konuğun kadın olduğu söylenmemişti.

Çaktırmadan otele dönenler

— Bir kadın ve onun gözünün içine bakan on erkek...
— Misafirimizi o gece gezdirdik. Bizim onumuzu birden dansa davet eden oydu. Unutulmaz neşeli bir geceydi. Sonunda ne yazık ki bitti. Eve dönenlerin kimisinde ruj lekesi, kimisin-

de diş izi vardı. Tatlı anılardan gayrı... Ve biz o gece misafirimize karşı, vatana ihanet derecesinde bir kabalık yaptık: Onu oteline bıraktık. Yoksa sonradan çaktırmadan otele dönenler olduysa ben onu bilmem.

— *Rakı ile "Türkleştirdiklerinizden" daha başka kimler var?*
— Juergen Joedicke var. Onunla arkadaşlığımız 1960'lı yıllarda İTÜ'ye konuk profesör olarak gelince başladı ve ansızın gelişti. Haftada bir derken her gün buluşmaya başladık. Onu Kumburgaz'daki kırk üç metrekarelik deniz evimizde misafir ettim. O iki bacağı olmayan Juergen de bizim gibi denize girerdi. Çünkü onun denize girmek için özel bacakları vardı. Tıpkı bizim gibi, adabıyla, erkanıyla rakı içmeye alıştı. Hele mezelerimize bayılıyordu. Rakıdan bir yudum aldıktan sonra eliyle ensesine bir şaplak vurup derin bir "oh" çekerdi.

— *Kimdi bu adam?*
— Juergen, II. Dünya Savaşı yüzünden ancak liseye kadar okuyabilmiş bir Alman genciydi. Nazi ordusunda Rusya cephesinde savaşmış, burada ağır surette yaralanmış. Derhal ambulansa koyup hastaneye sevk etmişler. Ambulans hastaneye doğru süratle yol alırken mayına çarparak havaya uçmuş. Doktor, hasta bakıcı ve şoför ölmüş, Juergen ölmemiş ama iki bacağını birden kaybetmiş. Savaştan yirmi yıl sonra Juergen, Stuttgart Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde profesördü.

Meyhanede yangın var

— *Onu İstanbul'un bütün meyhaneleriyle tanıştırmışsınızdır...*
— Evelallah! Bir akşam Kumkapı'da Yorgo'nun meyhanesindeydik. Juergen tutturdu, "Ben de size bir meze yapacağım" diye. Mutfağa girdik. Ateşin üzerine kocaman bir tava kondu. Zeytinyağı kızınca dilimlediği elmaları tavada patates gibi kızartmaya başladı. Sonra üzerine bir şişe konyak döktü. Dökmez olaydı çünkü mutfak bir anda alev topuna

dönüştü. Personel kova kova su dökerek yangını önleyebildi. Juergen İstanbul'a ve bize, meyhanelerde yangın çıkaracak kadar alışmıştı.

— *Buradan gittikten sonra da görüşmeye devam ettiniz mi?*
— Ülkesine dönünce de ilişkimiz sürdü. Bir keresinde Zürih'teydim, Stuttgart'a, Juergen'e telefon ettim. "Atla gel" dedi. Ertesi gün buluştuk. Bizimki çiçeğe zaten meraklıydı ama iyice azıtmış, Stuttgart'ın iklimi müsait değil diye, sırf çiçek yetiştirmek için İtalya'da, Floransa yakınlarında bir ev almış. Juergen ayda iki-üç kere ortopedik otomobiline atlayıp Floransa'ya çiçek sulamaya gidiyordu.

— *Çiçek merakında birleşiyorsunuz...*
— Aradan yıllar geçti, Juergen'le benim Etiler'deki evin terasında, bir akşam yemeğinde tekrar buluştuk. Prof. Kemal Ahmet Aru ve Prof. Gündüz Özdeş de o gece misafirimdi. Juergen benim çiçeklerimi inceledi, "Sen bunlara Mozart çalıyor musun" dedi. Ben dalga geçiyor sandım ama o çok ciddiydi. On beş gün sonra bana kocaman bir dosya yolladı. Bu dosyada, dünyada yapılan bitki-müzik araştırmalarının çok hoş sonuçları bulunuyordu. Mesela Hindistan'da sitar çalınan mimozalar, çalınmayanlardan iki kat daha hızlı büyüyordu. *Rock'n Roll* bitkileri öldürüyordu. Çiçekler klasik müzikten çok hoşlanıyordu. Hele hele Mozart'a bayılıyorlardı. Yine zaman geçti, yine buluştuk. Juergen yolladığı dosyasını sordu. Sınava çekeceğini bildiğim için öğrenmiştim. "Sen kendin, bu bitki-müzik araştırmasını yaptın mı" diye sordu. "Elbette, yaptığım araştırmaya göre, hıyarlar davul zurnaya bayılıyor" dedim.

— *Sizin Atatürk Kültür Merkezi inşaatı sırasında tanıştığınız yabancılar olacak...*
— Benim AKM inşaatıyla bir ilişkim yok, sadece orada çalışan mimar arkadaşlarım vardı. Öyle ziyarete gider gelirdim. Burada tanıştığım dostlardan Willi Ehle, dünyada eşine çok sey-

rek rastlanan bir ihtisasın sahibi bir Alman dostumuzdu. 1950'li yılların sonunda Türkiye'ye geldi. Sahne mütehassısıydı kendisi. Sahne planlama mütehassısı. Bunun için tiyatroyu iyi bilmek, opera müziğinden iyi anlamak, ondan sonra da mekaniği iyi bilmek gerekiyordu. Atatürk Kültür Merkezi sahnesini projelendirme görevini almıştı ve biz de o sırada AKM inşaatını gerçekleştirmekte olan ekiple dost idik. Arkadaşlarım vardı içinde.

Göring oyuncak tren hastasıymış

— Kimler?

— Hayati Tabanlıoğlu, Ankara'dan gelip gidenler arasında mühendis Amca Mithat (İlkray) da vardı. Sonra Serbülent Bingöl vardı. İşin başına Hayati getirilmişti. Her hafta toplantı yapılırdı burada. Benim orada görevim yoktu ama hepsi arkadaşım olduğu için ben de katılırdım aralarına. Öğlen-akşam molalarında yemeğe birlikte giderdik. Biz 1958'de, Willi

Soldan itibaren: Willi Ehle, Suzan Boysan, Hayati-Ayla Tabanlıoğlu, Graubner ve Boysan.

Ehle'ye, Dürseldorf'a gittik. Hatta beni otele bırakmadı da kendi evinde misafir etmişti. Ehle bizim sofra adabına çok yakınlaşmıştı. Rakı içmeye de bayılıyordu.

— *Sofya Devlet Operası proje yarışmasında onunla birlikte çalıştınız...*
— 1973 yılında Bulgaristan'da Sofya Devlet Opera binası için uluslararası bir yarışma açıldı ve bu yarışmaya biz Hayati Tabanlıoğlu ile birlikte girdik. Ve bizim sahne projelendirme ekibimizin yöneticisi Willi Ehle dostumuz olmuştu. Yarışmada biz dünyadan katılan 123 proje arasında dördüncü olduk. Ben meraktan, yarışma sonuçlandıktan sonra Sofya'da yapılan sergiye bile gitmiştim.

— *Ne kadar önemli biriydi?*
— Willi Ehle o kadar önemli biriydi ki II. Dünya Savaşı'nda, bu önemi yüzünden askerlik bile yapmamıştı. Çünkü Göring ona el koymuştu. Nasıl mı, durun anlatayım: Savaşın başında Göring, elektrikten iyi anlayan bir tiyatrocu aramış ve Willi'yi bulmuş. Çünkü Göring elektrikle hareket eden oyuncak tren hastasıymış. Bu yüzden bizim Willi askerliğini Göring'in şatosunda oyuncak tren yapıp bozmakla geçirmiş. Tren her seansta farklı hareket edermiş, Trenler süratle hareket ederken çarpışmaya ramak kala birbirinden uzaklaşırmış. Tüm bu mizansenleri Willi yaparmış. Göring'in emrindeki uçaklar Varşova, Belgrad, Rotterdam, Londra'da on binlerce sivili öldürdüğü gecelerde Göring hep oyuncak trenlerle oynamış.

Meğer kurbağaymış

— *Sizin yabancı dostlarınız arasında da, içkisever insanlar var.*
— Franz Joseph Groten'i Almanya'da tanıdım. Aslında o bir piyade albayı. Savaşta Ruslara esir düşmüş. On yıl falan esaret içinde yaşamış, ilginç bir adam. Olmadık sahnelerde böy-

le santimle dakikayla yaşardı. Ama suyu kaçırdığı zaman da olay patlayıverirdi. Günün birinde biz onunla birlikte Almanya'nın Konstanz şehrinden kalktık, önce Zürih'e gittik. Oradan da Cenevre'ye... Burada birilerinin konuğu olduk. Bizi öğle yemeğinde göl kenarına götürdüler. Sultani bir yemek yedik. Önümüze böyle salçalı sosa yatırılmış, nar gibi kızarmış birtakım kuşlar geldi. Herkes elle yemeğe başladı onu. El bezleri var, taslar var, sabun falan. Ben de haydi bozuntuya vermeyeyim dedim. Onlara uydum, ben de öyle yedim. Meğer kurbağaymış bunlar. Bir an şok geçirdim ama sonra düşündüm, pekala lezzetliymiş eti. İnekten daha lezzetli...

Otelde unutulan evrak çantası

— Aslında siz bir iş takip ediyorsunuz değil mi?

— Evet Cenevre'de Kostanz'la bir randevu bu. Akşam Groten'le birlikte döndük, uçakla yine. Zürih'te havaalanında indik. Groten'in otomobiline bindik; Konstanz'a gideceğiz. Ama kısa bir süre sonra, beş-on dakika sonra bir şehirden geçiyorduk. Hoş bir İsviçre şehrinden... Groten dedi ki, "Burada benim bir hanım arkadaşım var, onu bir görelim." Hanım arkadaşı ne görev yapıyor? Bar çalıştırıyor yahu, bar! Ertesi sabah randevumuz var. "Yahu kalk gidelim" dedikçe bu kalkmıyor. Sonunda dedi ki, "Yukarıda iki oda ayırttım. İkişer saat burada uyuruz, sabah yedi buçukta uyanırsak, dokuzdaki toplantıya rahatça yetişiriz." Razı oldum. Ertesi sabah kaldırıldık çalar saatle ve dokuzda randevuya rahatça yetiştik. Yetiştik ama gitmemiz hiçbir işe yaramadı. Çünkü bizim iş konuşmasını yapacağımız evrak, Groten tarafından otelde unutulmuştu.

— Arkadaş ilişkilerinizde, içki masasında Bektaşi tavırları sergiliyorsunuz.

— Ben köken olarak ne Alevi ne de Bektaşiyim. Bektaşileri severim. Bazı kişilerce İslamlığın değişmez yasası sayılan "şeriat" bile derinden derine değişmektedir. Şeyhülislam Ebussu-

ud Efendi 16. yüzyılda şeriat ilkelerine dayanarak kahve, boza ve şırayı yasak etmiştir. Günümüzde en sofu şeriat yanlıları bile bu yasakları tutmaz. Bu yasağın yorum değiştirmesi değil, yasaklayan sistemin değişmesidir.

— Şeriatın yorumu çağdan çağa değişiyor mu demek istiyorsunuz?
— Şunlar bile söylenebilmiştir: "Kuran gavur icadı araçlarla basılıp çoğaltılamaz, camiler gavur icadı elektrikle aydınlatılamaz, radyoda Kuran okunamaz." Bütün bunlar şeriat adına ileri sürülmüştür. Bugünkü uygulama biçimi, yukarıdaki görüşleri küfür haline getirmiştir. İslam dinine göre inanç, çok kısa ve sade anlatılmıştır. "Allah'ın birliğine, Muhammed'in onun elçisi olduğuna tanıklık ederim" diyen, Müslüman sayılır. Müslüman kabul edilmek için bunu söylemek yeterlidir.

— Ama Bektaşilerin şeriat yorumları hiç değişmiyor...
— Bektaşilik de buna inanır. Zaten Müslüman inançlı bir tarikattır. Ancak Bektaşilik, inanç bakımından da düşünce biçimi bakımından da şeriat ile bağdaşmaz. Şeriata bağlı olmak bir yana, ona düpedüz karşıdır. Bazı dini inanışlara göre insan, gelip geçici bir kuldur. Görevi şeriatın gösterdiği yolda yürüyerek kendini ibadete vermektir. Sonrası kaderine bağlıdır. Kaderden kurtulmak yoktur. Ne yaparsa yapsın, cennete bile ancak kaderinde varsa gidebilir. Bu anlayışa göre insanın bu dünyada yapacağı fazla bir şey zaten kalmamıştır.

"Ya nice okumaktır"

— Bektaşiler bu dünyayı ötelemiyor...
— "Hakkı istersen âdemde ara / Irak'ta, Mekke'de, Hac'da değildir" diyen Bektaşi inanışına göre insan, Allah'ın verdiği aklı kadere bağlamayan ve sorumluluğu olan bir varlıktır. Bektaşiler can ve ruh sözcüklerini aynı anlamda kullanırlar. Tarikat yoldaşlarına can dedikleri gibi sevdikleri her varlığa

can demeye alışmışlardır. Arkadaş, dost, iyi, güzel anlamına da kullanırlar. Yunus Emre'nin, "Canlar canını buldum, bu canım yağma olsun" dizesinde, Tanrı anlamına da kullanılmıştır. Bektaşilerle kafa denkliği içinde olan Yunus Emre, insancıl hazinelerden biri saydıkları gönül bilgisini şöyle dile getirir: "İlim ilim bilmektir / İlim kendini bilmektir / Sen kendini bilmezsen / Ya nice okumaktır."

— Bektaşilik, Anadolu'ya özgü bir inanış biçimi...

— Bektaşilik, Anadolu insanı tarafından geliştirilmiş, çok eskilerden kaynaklanan bir yaşama biçimi. 13. yüzyılda, Aleviliğin bir kolu gibi ortaya çıkmış görünüyor. Her ne kadar Alevilik, İran Şiî kaynaklı sanılsa da, Ali'ye ve 12 İmam'a bağlılık dışında Şiîlikle bağdaşmaz, benzeşmez. Şiîlik dayanaklarını İran kaynaklarında bulur, Bektaşilik ise Anadolu kaynaklarında.

"Yürü meyhaneye zahid, biraz abâd olalım"

— Sünnilikten farkı?

— Sünnilikte yaşam ile inanç, birbirine yakın değildir. İnanç bu dünyanın dışını ve uzağını amaçlar. Yaşamın gerçeklerine uymasa bile inanç insana, birtakım görevler ve sorumluluklar yükler. Oysa Bektaşi inançlarına göre, inançların getirdiği görevler ile yaşama şartları iç içedir ve uzlaşmalıdır. Geçerli olan, inandığı gibi davranmak ve davrandığına inanmaktır. Bektaşiye göre inanç; yaşarken ve yaşamak için yapılması gereken işlemlerin kaynağıdır ve onun içinde olmalıdır. Benim Bektaşilikten özetle anladığım şudur: Daha yeryüzündeyken mutlu olma özlemi, her şeye karışmadan gönlünce yaşama isteği, yaşamayı sevme ve toprağa bağlılık.

— Bektaşilerin "haram" yorumları da çok farklı...

— Bektaşi içkiyi haram saymaz. Onun için de içer. Şeriata zaten karşıdır. Ama dem çekmesi şeriata gösteri değildir. Amacı, yaşamanın biraz olsun tadını çıkarmak, üzüntüden uzak-

laşmak ve yaşayışın sevincini duymaktır. Bektaşi ozan Ruhi Baba, bu mutluluk arayışını şöyle dile getirir: "Nice bir dağdağa-yi dehr ile berbâd olalım / Yürü meyhaneye zahid biraz abâd olalım."

— Bektaşi fıkraları asırlardır unutulmuyor. Buna ne dersiniz?
— Bektaşi fıkraları, yüzyıllardır halk ağzında gezer durur. Aslında bu fıkralar, tüm yaşayışın mizahıdır. Yaşamanın, düşünerek akıl terazisine konmasıdır. Fıkraların unutulup gitmeyişi, yüz yıllardır canlılığını koruyuşu, çok insanın onlarda kendini bulması yüzündendir.

Allah yapısı, kul yapısı

— Çok sevdiğiniz Bektaşi fıkraları hangileri?
— Bektaşi'den meyve isterler. O da sorar, "Allah yapısından mı olsun, kul yapısından mı?" Çoğu cevap verir: "Elbet Allah yapısından." Bunun üzerine Bektaşi ekşi ahlat uzatır. Ahlatı gören hemen lafı değiştirir: "Kul yapısından olsun." Bunun üzerine Bektaşi, olgun aşılanmış armut ikram eder. Açıklamasını da yapar: "Allah her şeyi önce ham yaratır. İnsanlar Allah vergisi olan aklı kullansın da onu terbiye etsin diye. Böylece Allah insanlarının, kendi vergisi olan aklı kullanıp kullanmadığını da sınar."

— Bektaşiliğin temel ilkelerinden olan meşhur bir söz var: "Eline, beline, diline sahip ol" diyorlar. Bektaşilikte insan nefsi üzerindeki hakimiyet çok önemseniyor. Bunu nasıl anlıyorsunuz?
— Bektaşi, inançları alet ederek kişisel propaganda yapılmasından hoşlanmaz. Örneğin, "Otuz yıldır ağzıma doyuncaya kadar lokma koymadım" diyen yobaza sorar: "Sen böyle işkembeni ıslah etmişsin. Nefsini ne zaman ıslah edeceksin?" Birisi camide yakarır: "Ya Rabbi, bana iman ihsan eyle." Hemen yanındaki Bektaşi de yakarır: "Ya Rabbi, bana bir şişe dem ihsan eyle." Bunu duyan adam fena halde kızar. Bektaşi-

yi azarlar: "Bre zındık! Allah'tan isteyecek başka şey bulamadın mı?" Bektaşi rica eder: "Kızma! İkimiz de kendimizde olmayanı istiyoruz" der.

— *Mevlevilik, Bektaşiliğe biraz benziyor. Bunların aralarındaki fark ne sizce?*

—. Bektaşilerle Mevleviler, birbirine sürekli olarak takılırlar. Böylesi takılmalar, başkasını batırarak kendisini yücelmiş sanmak gibi bir kelle hamallığı değildir. Tersine, neşe aramaktır. Bektaşi ise neşeyi, yaşanan hayatın içinde arar. Takılmak isteyene konu mu bulunmaz? Örneğin Mevlevilerin giydiği hırkaların kolları, bol kumaştan yapılır, yenleri iyice geniştir. Bektaşi bunu sorar: "Sizin hırkalarınızın yenleri niye geniştir?" Mevlevi iyi niyetlidir, anlatır: "Başkalarının kusurunu örtmek için." Bu sefer Mevlevi Bektaşiye sorar: "Sizin hırkalarınızın yenleri neden dardır?" Bektaşi anlatır: "Biz kimsede kusur görmeyiz ki."

Bir oturuşta

— *Diğer tarikatlardan farkı ne?*

— Bu soruya da ancak bir Bektaşi fıkrasıyla cevap verilebilir. Tarikat mensupları arada rastlaşırlar ya! Her biri övünür. Mevlevi anlatır: "Biz bir oturuşta bin kelime tevhit çekeriz." Nakşi anlatır: "Biz bir oturuşta, bin lafza-i celal çekeriz." Kadiri ise aşağı kalmaz: "Biz bir oturuşta, on bin yâ hayy kayyum çekeriz." Bektaşi ne yapsın? O da anlatır: "Biz ayaktayken bir şişe çekeriz de, oturunca haddini hesabını Allah bilir."

— *Bektaşi fıkraları her zaman çok kışkırtıcı ve çok düşündürücü oluyor. Siz gazetecilik yıllarınızda yazılarınızda bol bol bu güzel fıkralardan örnekler sundunuz. Bunlardan birkaçını bizimle de paylaşır mısınız?*

— Bir Bektaşi babası düşünün! Yaptığı her iş ortada, gizlisi saklısı yok. Herkesin ortasında sürekli içiyor. Sevap-günah

hiç düşünmüyor. Ancak arada bir de olsa, "Affet Allahım" diye inliyor. Yine bir yakarmasından sonra, yanındakilerden biri dayanamayıp patlamış: "Hangi birini affetsin? Hangi birini?" Bektaşi kızmış, "Bre nasipsiz! Allah'ın işine ne karışıyorsun? Allah isterse hepsini affeder. O Allah'tır" demiş.

Bektaşinin kendine güveni, açık-seçik davranışlarından doğuyor. Yaşamın ve ölümün felsefesini yapmış. Allah'tan hiçbir şeyin saklanamayacağını biliyor. Allah'ın adaletine olan inancı sonsuz... Bu rahatlık içinde Allah huzurunda bile tartışmaktan korkmuyor. Hasisin biri, Bektaşinin birine para yardımı yapmış ama dilini de tutamamış: "Sen şimdi bu parayla doğru meyhaneye koşarsın" demiş. Bunun üzerine Bektaşi de, "Hacca mı gideceğimi sanmıştın" demiş.

Bektaşi ile komşusu çok sevişirlermiş. Yıllar geçmiş, ikisi de öbür dünyayı boylamış. Sonuç belli: Bektaşi cehennemde, komşu cennette... Aradan yüz cehennem yılı geçmiş, yine karşılaşmışlar. Komşu, Bektaşiye acıyarak, cehennemde neler çektiğini soruyor. Bektaşi, "Kalabalık olduğu için çok iş düşmüyor, bütün gün dalga geçiyoruz" diyor. Komşusu hayretler içinde, "Yapma yahu! Ben her sabah beşte kalkıyorum. Önce yıldızları parlatıyorum. Sonra güneşi uyandırıyorum. Sonra bütün gün yağmur bulutlarını gezdirmem gerekiyor." Bektaşi niçin bu kadar çok iş olduğunu sorunca komşusu açıklıyor: "Adam yok, adaaam!"

ONUNCU BÖLÜM

İstanbul'a Eli Değenler: Mimar Sinan ve Menderes

1956 İmar Humması'nın açık ve gizli politik propagandası, Müslüman ve Türk İstanbul'u ihya etmekti. İster içtenlikle yapılmış olsun, ister olmasın, yıkarak, yok ederek şehir imar edeceğini sananlar, sonuçta Müslüman ve Türk İstanbul'u tarihe gömdüler.

"İmar Humması"nın kaçınılamaz sonucu: İstanbul'a büyük göç.

— Çocukluğunuzu ve eski semtlerinizi hatırlayınca duygulanıyor musunuz?

— Yıllar ilerledikçe, çocukluğumu, gençliğimi, daha çok hatırlar oldum. Hem de tatlı rüyalar gibi... Mutluluk ve sevgiyle... Bundan da biraz rahatsız olmaya başlamıştım doğrusu... Vaktiyle bir gün, bu sıkıntımı merhum Haldun Taner'e söylemiştim. Beni çok hoş biçimde teselli etmişti: "Aman efendim! Çocukluğunu hatırlamak, insana güç verir" demişti. Ben bu yeni İstanbul'u bir türlü yüreğime sindiremiyorum. Yedikule'den Sirkeci'ye gidiş, altmış yıl önceki tramvaydan daha uzun sürerse, nasıl sindiririm ki... Olur mu hiç, olur mu? Kumkapı'ya yerleşen kebapçının, balık köftesi yapmasına katlanılır mı? Cemal Efendi tuzla buzu karıştırıp içine oturttuğu dondurma kabını fırıl fırıl çevirmezse, dondurma mı olurmuş? Fabrikada dondurma mı yapılırmış? İstavritten çiroz yapanların cirit attığı bir İstanbul'da, yaşanır mı ki?

Eskiden sokak, bütünlüğü olan bir yaşama birimiydi... Bitmedi, mahalle de tıpkı öyleydi... Herkes sokakta rastlaşınca, selamlaşırdı. Hem de temennalı selamlarla... Hal-hatır sorarak tan... Şimdi yıllarca aynı apartmanda oturanlar, mırıldanarak selamlaşıyor. Gülümseme bile yok... Baş eğilmiyor, gözler donuk... Sanki birbirine, selam değil de sadaka veriyorlar. Sinemaya-tiyatroya, toplaşıp gidilirdi. Giderken-gelirken, bir söyleşir, bir kaynaşırdık ki, deymeyin gitsin... Dostlukların pınarıydı, o güzel zaman parçaları... Herkes kendi evinde televizyon seyrederse, dostluklar ne zaman kurulsun ki?

İstanbullu, dünyadaki ozon deliğine de üzülür ama, edep terbiye yoksullarının yüreğinde açtığı yarayı saramaz... Şirketi Hayriye vapurları, Beylerbeyi iskelesinden hep geç kalkardı. Çünkü herkes birbirine, "Buyurunuz mîrim", "Aman efendim, estağfurullah, önce zâtıâliniz..." diye öncelik sunar,

yolcular bir türlü vapura binemezlerdi de ondan geç kalkardı. Arkamdan ayının biri itti geçende. Nereden geldiğini kendisi de bilmiyor. İstanbul'un hali bambaşka bir şey oldu. Ruhuna gelince, görünen yerlerinin dışında, o da kaybolur gibi olmakta neredeyse. İstanbul'un şeklini, şemailini, cibilliyetini değiştirmesinin başlangıcı "Menderes İmarı" zamanıdır.

Kıyılarda

— Gerçekten böyle büyük bir dönüşüm zamanından söz edilebilir mi?

— Bir fotoğraf kitabı elime geçti. Çeken: İsveçli G. Berggren... Kitaptaki mesleği, fotoğrafçı ve "Paysagiste"... Çekim tarihleri: Yaklaşık yüz yıl önce... Bu eski İstanbul fotoğrafları kitabını yayımlayan, İsveç Fotoğraf Müzesi... Yıl: 1984... Eski İstanbul'un kırk tane siyah-beyaz fotoğrafı için, olağanüstü iyi bir kitap basılmış... İstanbul'un müze klasik güzellikleri arasında giren eski görüntülerini, duygulanmadan ve üzülme-

"İmar Humması" gelmiş Beşiktaş'a dayanmış.

den seyretmek mümkün değil. Bu görüntülerden önemli bir bölümü, benim çocukluğum ve gençliğime kadar, aynen korundu. İstanbul'un yaşama koşullarının bozulması, şehrin çirkinleşmesi kirlenmesi ve kıyılardan ve sulardan kopuk yaşayışın başladığı yıl: 1950'dir.

— Bugün geçmişe dönüp baktığımızda çocukluğunuzun semtlerinden geriye neler kalmış?

— Ben ömrümce, yaşadığım çevreyi ve mekanları seyrederken, zihnimin kapılarını açarak, o mekanların etkilerini zihnimde yankılanmaya bıraktım. Ben o mekanları yaşadım. Seyrettiğimiz bu mekanların arkasında, gözle görülmeyen başka şeyler olduğunu öğrendim. Bilip de göremediklerimizin, duyup da dokunamadıklarımızın, yaşadığımız çehreyi-mekanı, bütünlediğini anladım. Doğduğum ve çocukluğumu geçirdiğim ilk mahallecikler, Marmara Denizi kıyılarıdır. Feyz aldığım ilk mekanlar: Davutpaşa Çöp İskelesi, Davutpaşa Ispanak Viranesi, Samatya Narlıkapı Çıkmazı'dır.

— Şimdi buralarda neler değişti?

— 1921 doğumlu olduğuma göre, 85 yıl olmuş, 86. bahara girmişim. İstanbul'un, hani benim etrafı görmekten artık korkmayacak kadar anladığım bir zamandaki haliyle, şimdiki arasında bir mukayese yapıyorum da, şaşırıp kalıyorum. Ben 1927'de, Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a ilk gelişini hatırlıyorum. Babam ve annemle birlikte Marmara Denizi'nde sandalla karşılamaya gitmiştik kendisini. Şimdi izninizle, zaman tüneli içinde ileri geri zıplayarak, değişiklikleri görelim. Bunlar içinde, ferahlık vereni de var, tarifsiz kederlere gömeni de... Evet, Narlıkapı'ya elektrik-su-telefon geldi. Televizyon seyrediliyor. Konforla uygarlaşmanın ilişkisini şu anda atlayalım. Ama deniz doldurularak bir sahil yolu yapıldı. Taşıt trafiği, Narlıkapı ile Marmara Denizi ilişkisini, baltayla keser gibi kesiyor. Hem de cellat baltası gibi... Acımasızca... Hani bu sahil yolları, Nice'nin "Promenade des Anglais"si, Cannes'ın "La Croisette" Bulvarı gibi olacaktı... Hiç benzemedi...

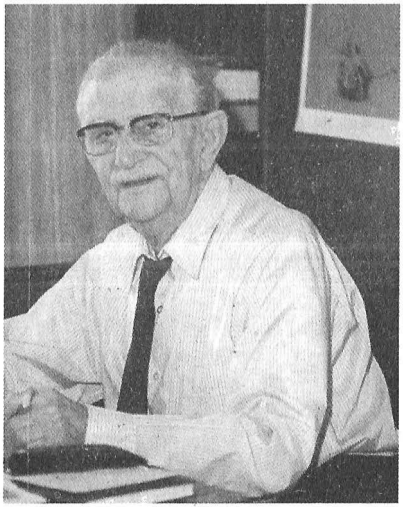
— İstanbul'un değişimini en yakından sizin kuşak izledi, değil mi?

— 20'li yılların sonlarına doğru rahmetli annem Anadoluhisarı İlkokulu'nda öğretmendi. Beni ara sıra alır okula götürürdü ve o okula gidişlerde Galata Köprüsü'ne gelir, vapur bekler, ondan sonra vapura biner giderdik. O sırada, beklediğimiz sırada, köprünün tam ortasında ve altında, bekleme salonlarının baktığı bir yer vardı. Oraya gökyüzü yansımazdı da, dibi yeşil gözükürdü. Haliç'in dibi yeşildi. Haliç'in dibinde nebatat vardı, baştan aşağı yeşildi. Balıklar oynaşırdı, bin türlü balık oynaşırdı orada! Haliç daha sonraki yıllarda kirlendi. İyice kirlendi. 40'lı 50'li yıllarda kirlendi Haliç.

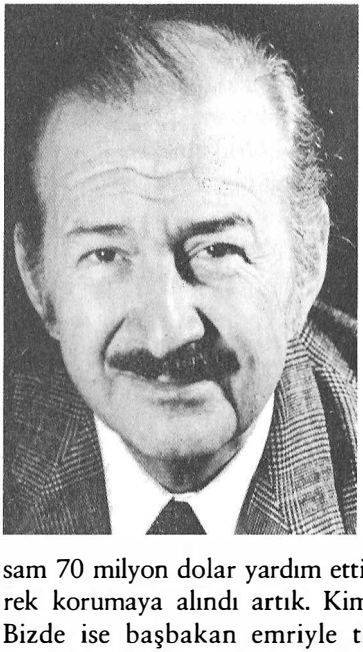
Aylak aylak dolaşmak

— Değişimlere karşı halk çok tepkisiz ya da çok duyarsız...

— San Francisco kentinde tramvaylar vardır. Bizim eski tramvaylardan da daha ilkel bir cinsti. O tramvayları kaldırmaya karar verdiler ve halk isyan etti, "Tramvaylarımız kaldırılamaz" diye. Onun üzerine federal hükümet, yanılmıyor-

Burhan Felek.

Haldun Taner.

sam 70 milyon dolar yardım etti ve eski tramvaylar yenilenerek korumaya alındı artık. Kimse onlara bir şey yapamaz. Bizde ise başbakan emriyle tramvaylar kaldırıldı İstanbul'dan. Şimdi yenileri yapılmakta...

— Eskiden İstanbul'da semtten semte dolaşmaya gidilirmiş...
— Tabii İstanbul'da yaşamak bir başka hadiseydi. İstanbul'da yaşamanın kendine özgü halleri vardı. Biz vaktiyle bir İstanbul sempozyumu yaptık. Dinleyicisiz bir sempozyumdu bu ve mimarlar odası düzenlemişti. Bu sempozyuma katılanlar arasında Haldun Taner vardı. Cihat Burak vardı. Ben vardım. Haldun Taner o gün anlatıyordu, diyordu ki, o konuşma notlarından, "Biraz vaktimiz olsa, biraz aylak olsak. Aylaklık sanatın başlıca kaynağı; biz artık aylak da olamıyoruz. Biz, yani Elif Naci Bey, ki o da konuşmacıydı o gün, 'Yaşdaşım' Cihat Burak, Aydın Boysan, ben aylaklıklarla, semtlerin tadını çıkara çıkara yaşamanın güzel dönemini arkamızda bıraktık." "Diyelim ki hayatımızın dörtte üçü böyle geçti. Bunu kâr saymalıyız" diyor Haldun Taner.

— Kendi çocukluğunuzun İstanbulu'yla, şimdiki çocukların İstanbulu'nu karşılaştırsak...

— Günümüz çocuklarının konfor olanakları, benim gibi altmış-yetmiş-seksen yıl öncesinin çocuklarına göre çok daha renkli. Ama ben hiçbirisinde, benim Narlıkapı'daki komşularıma hâlâ duyduğum sevginin benzeri bir hali göremiyorum, kimseye karşı. Bir apartmanda yıllarca oturup da birbirini tanımayanların, kalabalık şehirlerde yalnızlığa mahkum insanlar olması, beni tarifsiz kederlere gömüyor ne yazık ki.

— Neler yok oldu?

— Mesela salepçi kalmadı. Eskiden güğümüyle salepçi dolaşırdı ortalıkta. Dondurmacı dolaşırdı. Çiroz bulunurdu çarşılarda, şimdi çiroz da yok. Sonra turşu suyu içilirdi mesela. Az biberli, çok biberli olurdu. Beygire asılı çinko kaplı sandıklarla evlere ekmek dağıtan insanlar vardı. Daha sonraki yıllarda, yok olan birçok şeyi hatırlamaktayım. Ama bütün bu hatırlamalar bende kederden başka, üzüntüden başka bir şey yaratmıyor.

— Bir zamanlar Galata Köprüsü vardı, hatırlıyor musunuz?

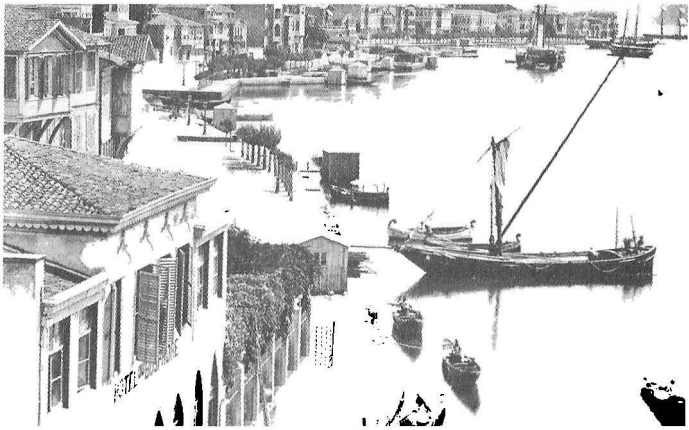
— Eski Galata Köprüsü, özellikle ben akran kuşaklar için, bir eski dosttur. Parmaklıklarının motifi bile, gözümüzü okşar. Haliç 1950'li yıllarda iyice kirlendi. Kısaca ve açıkça, bir anıyla anlatacağım: Bir gün Galata'dan sandala bindik, karşıda Yemiş İskelesi'nde Pandelli'ye öğle yemeğine gideceğiz. 50'li yılların sonlarına doğruydu. Her eskiyen iktidar gibi, o zamanın hükümeti de, yıpranmıştı. Basına baş eğdirecek sert önlemler alınıyordu. Kanunlar sertlik yönünde değiştirilecekti. Haliç'teki kayıkta, bu kanunlar değişsin mi değişmesin mi konusu tartışılıyordu. Kayıktaki yolculardan birisi, İstanbul Teknik Üniversitesi'nin ünlü Fizik Profesörü Salih Murat Uzdilek idi. Bu tartışmadan bıktı ve sertçe uyardı: "Bırakın şu kanun lafını! Siz şimdi dua edin de, Arşimet Kanunu değişmesin... Arşimet Kanunu bir anda değişir de bu pis Haliç sularına batarsanız, görürsünüz gününüzü" dedi.

1930'lu yıllarda Galata Köprüsü.

— Bugün İstanbullular denizi ancak uzaktan görebiliyorlar...
— Denizlerle karaları birbirinden kopuk düşünmek mümkün değildi eski İstanbul'da. Şimdi artık mümkün... Çünkü denizler taşıtların altında kaldı. Hele köprüler yapılınca iyice öyle oldu. Örneğin Boğaziçi tepelerindeki binaların yoğunluğu, yüksekliği ve çirkinliği, Boğaziçi denizinde bir "estetik kirlenme" yaratıyor. Birbirinden korularla ayrılan ve birbirine yapışmayan Boğaziçi köyleri, sürekli (kesilmeyen) şehir görüntüleri almaya başladı. Yüzde 6 inşaat izni verilirse zarar görmeyeceği sanılan korular, kevgire döndü, korular Boğaziçi sahnesinden, dönmemecesine gitmek üzere... Boğaziçi korularının büyük bölümü, imar zamparalarının kucağına düştü. Marmara, kirlenme açısından elden çıkmış görünüyor. Biz Marmara'yı kirlettik. Bir yandan temizlemeye uğraşılıyor sözleri dolaşıyor ama ne kadar temizleyeceğiz bilmiyorum. Biz bu kafayla devam edersek, Akdeniz'i de Karadeniz'i de kirletiriz diye düşünürüm.

— İstanbul'da çevre değişince başka şeyler de yitirildi mi?

İstanbul denize küsmeden önce Büyükdere.

— İstanbul'un eski kuşlarından örneğin bülbül, saka, florya, ortadan kaybolmuştur. Geriye kargalar kalmıştır. Martılar da karaya çıkmıştır. Bu iki hayvanın da yaşayışlarına, kıyametten sonra da devam edeceğini sanıyorum. Pekiyi, nasıl avunacağız? Şöyle: Tepelerden bakınca, bu sular mavi gözükecektir. Bu fiziksel bir olaydır. Su mavi gözükür, Budapeşte'de Budin tepelerinden bakınca, Tuna masmavi gözükür. Oysa Tuna suyu, hardal rengidir.

Boğaziçi'ni küçültmek cinayettir

— *Yeşili nasıl korumalıyız?*
— Artık İstanbul'un denizlerini, sularını kurtarmak için, yeşilini korumak şarttır. Artık tek bir ağaç kestirmemelidir. Aksine, ağaç dikme zorunluluğu getirilmeli, yapmazlarsa örneğin iskan ruhsatı vermemelidir. Belki aşırı bir öneri gibi gözükecek ama, son elli yılın yapılarının büyük bir bölümünü de, hızlı büyüyen sarmaşıklarla acele örtmeli, gözden kaybetmelidir.

— Denizi ve Boğazı doldurarak arazi kazanma sürüyor. Buna ne diyorsunuz?

— Marmara Denizi'ni ve Boğaziçi'ni küçültmek, cinayettir. Toprak dökerek veya inşaat yaparak suların küçültülmesine son vermelidir. Şehir tepeleri ve mekanları, sulardan uzaklaştırılamaz. Zaten yanlış da olsa bir sahil yolu yapıldıktan sonra, bu yolun deniz tarafını doldurmaya devam etmek, vicdan sızlatmalıdır. Hele-hele sahil yollarının deniz tarafına balıkhane, benzinci gibi binalar yapmak, imar cinayetidir. Bu kıyılara ancak, dinlenme ve kültür amacına dönük, çok küçük ölçüde binalar yapılabilir. Bu kıyılarda arabesk müzik dinlemek, kebap ve lahmacun yemek, yasaklanmalıdır. Sığır etiyle balık etini birbirinden ayıramayacak kadar görgüsüz kişilerin balık köftesi yaptığı restoranlar, kıyılardan beş kilometre içeriye sürülmelidir.

— İstanbul'u başka dünya kentleriyle karşılaştırır mısınız?

— İstanbul'un topografik yapısının güzelliğiyle doğurgan faktör, karalar ve denizlerin, sevgi ile kucaklaşması... Suların, ince belli kıvrılışlarla biçimlenmesi... Suların boyutları ile bu suları kavrayan tepelerin boyut oranların çok iyi uyuşması... Karaların, suların üzerinden birbirini seyredişi... New York şehrini son ziyaretimde gördüm. Şehrin kalbi olan Manhattan Adası, 1650 yılında şöyle anlatılıyor: "Tepecikleri arasında berrak derecikler akan, bağlarla dolu bir ada..." Günümüzde tüm New York doğası, vahşi boyutlarda caddeler ve binalarla ezilmiş durumda... Yalnız doğa değil, insanlar da ezilmiş... Bu mega-kent, şehir yapısı olarak insanlardan kopmuş, berbat olmuş.

Ruhsal bağlılığın kaynağında, sevgi var. Bu sevgi, bir güzelliğe inanılmasından doğuyor. İnsanlar arası aşk ve bağlılık bile böyle... Bir şehre bağlanmak ise, o şehrin görünen ve görünmeyen güzelliklerine duyulan sevgiden kaynaklanıyor. İstanbul sevgimizi ise, şehrin görsel güzelliğiyle birlikte, oradaki yaşayışımızın güzelliğine inanmış olmak doğuruyor.

— Sizce İstanbul neden bu kadar önemli?
— İstanbul'da ilk yerleşme izlerine cilalı taş döneminde rastlanıyor. Roma İmparatorluğu'nu ikiye bölünüp, İstanbul'un Doğu Roma'nın merkezi oluşu İsa'dan sonra 395 yılına denk düşüyor. Bu tarihten 1453'e kadar büyük bir uygarlığın doğumuna ve ölümüne tanıklık ediyor bu şehir. Sonra bir imparatorluk daha çıkarıyor bu şehir bağrından: Osmanlı İmparatorluğu, burayı çok dinli, çok dilli beynelmilel bir başkent haline getiriyor.

İstanbul çarpması

— İstanbul'u ilk gören önce çarpılıyor, değil mi?
— 1204 yılında 450 parça gemiyle İstanbul'a gelen, şehri zapt eden, Ayasofya ve Surlar hariç, şehirdeki tüm Roma uygarlığı eserlerini yakıp yıkan, acımasız Haçlı Şövalyesi Kont de Villehardouin, İstanbul'u ilk gördüğünde ağzından şu sözler dökülmüş: "Manzara o kadar güzel ki ömür boyu unutulmaz. İstanbul'u görünce, içimizde yüreği ürpermeyecek ka-

Kasımpaşa sırtlarında apartmanlarla geleneksel dokunun işgali.

dar cesur insan yoktu!" Haliç'e de tam iki bin yıldır "Altın Boynuz" deniyor. İsim babası coğrafyacı Strabon.

— Fatih İstanbul'u aldığında şehrin durumu neydi?
— Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u aldığında şehir, Haçlı ordusunun harap ettiği güzellikleri yeni baştan yaratmaya güç ve zaman bulamamıştı. İstanbul ancak 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman tarafından fakat bu defa Türk karakteriyle yeniden imar edildi.

— Büyük Sinan da bu çağda parladı...
— Bu dönemde Sinan ekolü, önce Türk mimarisini doruğa çıkarttı. Zamanın yapı tekniği ve malzemesiyle kullanım ve estetik değerlerde varılan yüksek düzey, sonraki yüz yıllara örnek ve güç kaynağı oldu: Gerileyen toplumun ve mimarların ders alabildiği oranda.

— Yabancılar sanki "Osmanlı İstanbulu"nu "Bizans İstanbulu"ndan daha çok sevmişler...
— Alman doğa araştırmacısı Alexander Von Humbolt, dünyayı gezmiş bir adam. Yüz elli yıl önce buraya geldiğinde, şöyle demiş: "Dünyanın en güzel üç kenti: Rio de Janeiro, Napoli ve İstanbul'dur." Ben gittim ve gördüm. Gerçekten de Napoli amfi gibi kurulmuş bir şehirdir ve o amfinin önünde deniz durur. Rio da, dokümanlardan öğrendiğime göre güzellikte biraz İstanbul'a benziyor. Ancak bu yüz elli-yüz altmış yıl önceki bir değerlendirmedir. Acaba bugün hâlâ İstanbul dünyanın en güzel üç kentinden biri midir? O yabancıların hayran olduğu İstanbul'dan günümüze acaba ne kalmıştır?

— Biz İstanbul'u bilinçsizce ne zamandan beri tahrip ediyoruz?
— Bu sorunuzun cevabı, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şu sözlerinde saklı: "İstanbul 1908 ile 1923 arasındaki on beş yılda o eski karakter ve niteliğinden tamamıyla çıktı. Meşrutiyet devrimi, üç büyük savaş, birbiri üstüne bir yığın küçüklü büyük-

lü yangın, para bunalımları, imparatorluğun dağılması, yüz yıldır eşiğinde başımızı kaşıyarak durduğumuz bir uygarlığı, nihayet 1923'te olduğu gibi kabullenmemiz, onun eski karakter ve niteliğini bütünüyle giderdi."

Fethedilen İstanbul, yarımadanın sur içi bölgesindeki tarihi şehirdi. Nüfusu, 20. yüzyıla kadar milyona yaklaşmadı. Türk İstanbul, ancak bu kadar insanı sırtına alabiliyordu. Binalarının insancıl büyüklüğü, ölçülü yolları, cami ve sarayları, sevimli mahalleleri, bostanları ve mezarlıklarıyla...

İstanbul ve Menderes

— İstanbul'a en büyük darbe ne zaman ve kimler tarafından vuruldu?

— 1950 yılına kadar nüfusu bir milyonu aşmayan İstanbul'un mahşerleşerek kabından taşması ve yayılması, cibilliyetini yitirmesi, Başbakan Adnan Menderes dönemi imarı ile başlar. İstanbul'da bu imar etkinliklerinin başlaması, 1956 yılına rastlıyor. Rastlantı sözünün kullanılışı, boşuna değil. Başlangıç yılı, şehir için yapılmış herhangi bir planlamanın ya da bütçenin hesabından doğmuyor. Nedeni yalnız ve yalnız, iktidar partisinin ülke içi genel seçim hesaplarından kaynaklanıyor.

— Menderes destek gördü mü?

— İmar humması sırasında, Menderes'in çevresiyle ilişkisini ve rolünü belirten ilginç olaylar yaşanıyor. İstanbul Belediye Meclisi olağanüstü bir toplantı yapıyor (20.3.1958). Heyecanlı bir hava var. Meclis Başkanı, "Türk vatanını yeni baştan yapmaya azmeden müstesna Türk insanının elinin İstanbul'a uzandığını" bildiriyor. Daha sonra kürsüye çıkan Vali ve Belediye Reis Vekili Mümtaz Tarhan diyor ki: "Gücümüzün tükendiği bir anda seslenişimize ses veren bir Mesih gibi, bir Hızır gibi imdadımıza koşan biri çıktı. Bu, hepimizi hizmete yönelten Başvekilimiz Adnan Menderes idi." Mümtaz Tarhan coşkusunu sürdürüyor: "Güzel şehrimizin ileri ham-

Adnan Menderes, Berin Menderes, Samet Ağaoğlu, Celal Yardımcı, Bayan Ağaoğlu, Harika Yardımcı (1953).

lesini de kovalamaya imkan ayıran bir başvekilin bu cûşişli (coşkunluğun ayar tutmayan cinsi) ve imanlı aşkına, bizim yalnız saygı göstermemiz değil, aynı zamanda ayak uydurmamız bir vatan borcudur. Camiler onun senakârıdır, surlar O'nun duakârıdır, caddeler ve bulvarlar onun hamleli işaretlerine müştaktır." Bundan sonra Menderes'e, "İstanbul Belediyesi Fahri Başkanı" nişan ve beratı veriliyor. Değişen bir şey olmuyor. Zaten Menderes İstanbul'un fahri değil "fiili" Belediye Başkanı'dır.

— *Basının tavrı nasıldı?*

— İktidar yanlısı *Havadis* gazetesi (15.8.1957), Amerika'nın *Time* dergisinden, İstanbul haberleri aktarıyor: "Bütün gün buldozerler homurtular çıkararak İstanbul'un dar ve pis sokaklı kenar mahallelerini ve kalabalık iş merkezlerini tara-

makta, göze çirkin görünen kulübeleri ve bir zamanlar arı kovanı gibi işleyen iş hanlarını silip süpürmektedirler. Yarı yıkılmış evlerin pencerelerinden banyo ve yatak odaları üryan bir şekilde sırıtmaktadır. Bina sakinleri çok kere, ancak kırk sekiz saat mühlet verilerek, yıkılacak binaları tahliye etmek ve ikamet edecek veya çalışacak başka yer bulmak zorunda bırakılmaktadırlar."

— *Neler değişti?*
— Önemli şehir meydanları, dindirilemez bir iştah ile büyütüldü. Bir meydanın boyutları ne kadar büyük olursa, şehre o kadar çok yakışacağı sanıldı. Battal boyutlardaki meydanların kenarları, açık kaldı. Eskiden yapılmış ya da yeni binalar varsa bile bunlar meydandan ve çevresinden koptu. 20. yüzyılda uygarlığın egemen olduğu hiçbir şehirde, yüzyılların biçimlediği antik kentlerin bağrı, yüzlerce metrelik bulvar yıkımlarıyla yarılmadı. Nüfusu bir milyonu geçen bütün uygar şehirler, tek ciddi çözümü uyguladılar, şehirlerin tek taşına dokunmadan, yeraltından metro inşa ettiler. Böylece bulvar açmayı gerektiren sebeplerin en önemli bölümünü ortadan kaldırdılar.

"Bir metre gavur kaldırımı yapmadım"

— *Menderes hiç mi iyi şey yapmadı?*
— Menderes'in bir sözü, imar konusunda şehrin görkemli tarihini umursamayan bir bağnazlıkla sakatlanmış olduğunu kanıtlıyordu. Övündüğü davranışı, azınlık haklarına saygısıyla tanınan Fatih Sultan Mehmet'ten beş yüzyıl sonrakileri, mahcup olmanın da ötesinde utandıracak kadar çağdışıydı. Menderes diyordu ki: "Bir metre gavur kaldırımı yapmadım." İktidar geçişlerinde üç-beş gün sonrasında, Atatürk döneminde Türkçe okunmaya başlanmış ezanı Arapçaya çevirtenler, imar işlerinde bile din ticaretini elden bırakmamışlardı.

— *Beyoğlu'nda değişim nasıl oldu?*

— "Beyoğlu'na karşı İstanbul" sloganı ortaya atıldı. Bu deyim, 6-7 Eylül 1955 barbarlıklarının kalıntısıymış gibi gözüküyordu. "Vatan Cephesi" kurarak halkı bölmeye girişenler, şehrin semtlerini de birbiri karşısına getirmeye çalışmaktan çekinmiyorlardı. Eski İstanbul'un 1956 yılı imar hummasında elden çıkması, acaba önlenemez miydi? Konu, tek kişinin kararlarından kurtarılıp yanlışlıkları en aza indirecek bir kolektif karar mekanizması sistemine sokulamaz mıydı?

İstanbul'un değil Park Otel'in hesabı soruldu

— Toplumun tepkisi nasıl oldu?
— Böyle bir kurtarma, toplum çıkarlarının ahenk içinde ve birlikte işlemesine bağlıydı. Toplumun, tek kişi kararlarına tepki gösterecek ve onları engelleyecek kadar uygarlaşmış bir düzeyde olması gerekiyordu. 1956 imar humması ile şehrin temelleri sarsılıp, geleceği bunalımlı mecralara dökülürken, zamanın ana muhalefet partisi işin nereye varacağını değerlendirmiş değildi. Hesabını sordukları iş, Menderes'in Park Otel'deki masraflarının nasıl ödendiğiydi.

— Sizce bu yıkımın ardındaki asıl neden ne?
— Eğer özürler suçları ortadan kaldırıyorsa rahat edebilirdi, işlemeyen her çark dişlisinin bir özrü vardı. Halk bilgisizdi, ne olduğunu kavrayamıyordu. Üniversiteler özerklik peşindeydi. İlgisizdi. "Besleme basın," yapılanlara alkış tutuyordu. Basının geri kalanı ise yapılanı değerlendirebilme gücündeki kadrolardan yoksundu. Cesaret sahibi aydınlar bu konuda bilgiden yoksundu, bilgi sahibi aydınlar ise cesaretten yoksundu. Yıkılacak olan tek bir ağacın altına yatıp da, karar değişinceye kadar oradan kalkamayacak ak sakallı ihtiyarlardan mahrumdu ülke... İsveç'teki ihtiyarlar burada yaşamıyordu.

— Eski İstanbullular bu değişimi nasıl karşıladı?
— Eski İstanbul'un dar sokaklı eski mahallelerinde doğmuş ve büyümüş olan benim kuşağım, artık sanki bir yabancı şehirde yaşamanın çilesini çekiyoruz. Şehir, rekor düzeyde do-

ğum ve özendirilen göçlerle önlenemez yükselişe değil, önlenemez mahşerleşmeye gidiyor. Gün gelecek, kaçan kurtulacaktır.

Müslüman ve Türk İstanbul

— 1956 imar hummasının açık ve gizli farklı hedefleri mi vardı?

— Birbiri dibine yapıştırır gibi sıkıştırılan binaları, devleşen yayılışı ile İstanbul, Menderes imar hummasının izinde yürüyor. Marmara, Boğaziçi ve Haliç, durumu bir derece kurtarıyor. İstanbul sularla kucaklaşmasa, dünyanın en çirkin şehirlerinden biri olacak. 1956 imar hummasının açık ve gizli politik propagandası, Müslüman ve Türk İstanbul'u ihya etmekti. İster içtenlikle yapılmış olsun, ister olmasın, yıkarak, yok ederek şehir imar edeceğini sananlar, sonuçta Müslüman ve Türk İstanbul'u tarihe gömdülcr. Yaşayışın tüm öğeleri, tek yumak biçimindedir. Hepsi birbirinin içindedir, hiçbiri ötekinden koparılamıyor. İstanbul, yaşama makinesi olarak, tüm ülkenin en önemli sorunlarından biridir.

Tophane-Karaköy-Beşiktaş Bulvarı açılırken.

— Menderes imar harekatının başındaymış, öyle mi?
— Menderes bu imar etkinlikleri sırasında ilgililere, uzak görüşlü olduğunu düşündürecek talimat da veriyordu. Diyordu ki: "En az iki yüz yıl sonrasını düşünüyoruz!" Oysa imar planlama ve uygulamalarında iki yüz yıl sonrasını planlamak gerektiğini söyleyen Menderes, kendisinin beş yıl sonraki politik geleceğini göremedi. Menderes'in, İstanbul gibi en önemli şehrimiz belediyesinde yürüttüğü "tek adam" karar ve uygulamaları, politikadaki pozisyonundan kaynaklanıyordu. "Sabık başbakan olmayacağım" diyordu. Alternatifi yok sanıyordu. Aslında kişi olarak yapısı, sertlik doğurmaya elverişli görünmüyordu. Makam zırhlarını kuşanmadığı zaman "yumuşak ve iyi yürekli" olduğu izlenimini veriyordu. Nüfuz ticareti yapmamıştı. Ancak, iyilik ve dürüstlük, makam zırhını giyerek Anayasa ihlal etmenin kefareti olamadı.

Kirli sessizlik

— Sizce 1956 imar harekatının baş sorumlusu kim?
— Bu bilgisizce ve pervasızca davranışların kaynağı, parmaklarıyla göstererek yol açtıran Başbakan Adnan Menderes idi. Bu sırada, "Bir metre gavur kaldırımı yapmadım" diye övünen de aynı kişiydi. Bu davranış, tarihin ve insanlığın inkarı oluyordu. Aynı kişi, 6-7 Eylül 1955 olaylarının müsebbibi olarak, İstanbul'un tarihten kalan nüfus karışımını da bombalayan iki kişiden birisiydi. Aynı kişi, Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan hemen sonra yapılabilmiş olan on beş yıllık hayranlık verici uygar atılımların üstü örtülü düşmanlarından da birisiydi. Bu nedenle, artık Türkçe okunmaya başlanmış olan ezanı da, tekrar Arapçaya çevirten aynı iki kişiden birisiydi. 1956-57 İstanbul Menderes tahribatına zaman ayırışımın nedeni olayın kendisidir ama bir başka çok önemli yanı daha var. Bu işleri yapan Adnan Menderes'e, "Siz dünyanın en büyük şehircisisiniz" diyen kişi, bir ünlü mimarımızdı.

— Halbuki mimarlık bir sanattır. Nasıl oldu da bu çirkin işlere dahil oldu?

— Evet, mimarlık, beş ana sanat dalından biri. Resim, heykel, müzik ve edebiyatla birlikte... Mimarlık, sanat olmaktan kopamaz... Kopmuşsa, mimarlık değildir. Ama mimarlığın sanat oluşu gerçeğinde, dünyanın gelişmelerini göz ardı ederek, başka hiçbir sanat dalının sorunu olmayan toplum gereksinmesi konularını savsaklayarak, teknik konuları önemsemeyerek insanların yaşayacağı mekanların pratik sorunlarını ciddiye almadan, ciddi görevleri boyuna sanat bulamaçlarına sokup çıkararak, mimarlık yapılabileceğini sanmak, toplum görevlerinden de kaçıştır, mimarlığa da, topluma da ihanettir. Yanlışın hiçbir zaman güzel olamayacağı, ilk kutsal görevin doğru yapmak olduğu, bilinecektir. Toplum sorunlarıyla ilgilenmek şart... Bu konuda özveriyle görev yapmaktan, hiçbir birey kaçamaz. Suç işlememek yetmez. Suç işleyenleri önlemek için, aktif olmak da şart... Tehlikeleri olsa bile, bu görev yapılmalıdır. Köşesine çekilip günah işlemeyen, hiç sanmasın ki cennetlik olabilir.. Dante'nin cehenneminde hiç sevap işlemeyenler de en aşağılık günahları işleyenlerle birlikte yanıyorlar... Toplum sorunlarında, hiçbir çıkar peşinde olmadan özveriyle görev yapmak, yalnız mimarlık borcu değil, insanlık borcu... Ama benzeri görevleri kişisel çıkar hesaplarıyla yapmaya kalkışanların yeri ise, yine Dante'nin cehennemi.

Mimarlar, kabuğuna çekilmişti

— Dante'nin cehenneminde daha başka kimler var?

— Ülkenin hiçbir bireyi, toplum sorunlarının çözülmesindeki görevinden kaçamaz. Hiç olmazsa oyunu doğru kullanmak için hazırlık çalışması yapma borcu vardır. Adı aydın kişiye çıkmış olanlar ise toplum sorunlarının sırtlarına yüklediği hiçbir görevden kaçamazlar. Kaçarsa ne olur?.. Cumhuriyet'in başında izlenebilen aydınlığın, şimdi artık sislenmiş olması durmaz, karanlığa gidiş başlar... Toplum görevlerinden kaçan kişinin, kaçarak kurtulduğunu sanması da kafasını kullanmayışın yeni bir kanıtı olur.

— Mimarlar imar harekatı karşısında nasıl tavır takındılar?
— Mimarlar olarak, kabuğumuza çekildik. Pek çok önemli meslek ve görev sahipleri gibi... Ne yazık ki genelde aydın kişilerimiz ülkenin yazgısını silkeleyecek olaylar gelip geçiyor da, tepkiyi bırakalım, ilgi bile duymuyorlar. Aydın kişilerimizin durumunu, yine en iyi dile getiren, bir şair (H.M. Enzensberger)... Diyordu ki: "Ve suçlu olduğumuzu / Ve suçlu olduğumuzda bir suçumuz olmadığını / Ve elimizden bir şey gelmeyişinde suçlu olduğumuzu / Ve bunu bize yettiğini, çoktan biliyoruz." Mimar sıfatımla edindiğim görüşleri, yazar sıfatımın açıklığı ve pervasızlığıyla anlatışımın hoş görüleceğini umarım...

— Sizin de kuruluşunda aktif görev yaptığınız, sorumluluk aldığınız Mimarlar Odası, yeni kurulmuş. Tam da tek tek mimarların bu tür tepkilerini örgütlü biçimde dile getirmek için

İnsanlar için yapılmış sokaklarda kamyonlar.

ideal bir örgüt... İmar humması, Oda'da tartışılmadı mı? Yoksa mimarlar tamamen kabuklarına çekilmişti de birey olarak bile tepki gösteren yok muydu?

— İlk görevim, 1954-55 yılındadır. Bu yıllarda henüz imar humması başlamamıştı. İkinci görevim ise İstanbul Mimar Odası başkanı olarak 1961-62 yılındaydı. O yıllarda İstanbul'da bakanlıkların, üniversitelerin de katıldığı, üç günlük bir İstanbul kongresi düzenledim. Orada bu konuda konuşmalar oldu. Ama maalesef bu kongrenin tüm zabıtları, 12 Eylül darbesi sırasında yok edildi.

Sorunuzun cevabını tam olarak alamadığınızın farkındayım. Ne yapalım ki söylenecek başka bir şey yok... Dediğim gibi pek çok önemli meslek sahipleri gibi mimarlar olarak biz de kabuğumuza çekilmiştik.

Sakin ve antik bir dünya şehri

— Sizce İstanbul'un imarı için neler yapılmalıydı?

— Şehri, İstanbul-Beyoğlu-Kadıköy üçgeni içinde yoğunlaştırıp takozlaştırmaktan başka alternatifleri akla getirmemek, olsa olsa düşünce tembelliği oldu. Başka çözümler de kesinlikle vardı. Eski İstanbul'u, yeni büyükşehir gelişmesinin dışında tutmak, metropol gelişmelerinin tarihi şehri çiğnemesini önlemek gerekirdi. Sur içindeki bölgede nüfus artırılmamalı, azaltılmalıydı. Yapı alanlarını değil artırmak, azaltmak şarttı. Örneğin resmi yapılar sur dışına çıkarılmalıydı. Şehrin bu bölümü tenhalaşmalıydı. Roma ve Bizans eserlerini de ihya etmek, uygarlık borcuydu. Eski şehir, yeni şehir gelişmelerinden, kilometre kalınlığında yeşil şeritlerle izole edilmeliydi. Geniş bulvarlar antik kentin bağrına hançer gibi saplanmamalıydı. Surlar içindeki eski İstanbul, bol parklar ve yeşillikler içinde, sakin bir antik dünya şehri olmalıydı. Bu şehrin, asıl işte o zaman Türk ve Müslüman İstanbul olacağı anlaşılamadı. Sur içi İstanbul tenhalaştırılıp, o sıralarda genellikle bahçeli bir-iki katlarla biçimlenmiş Kadıköy de olduğu gibi bırakılmalıydı.

— İstanbul Boğazı için neler yapılmalıydı?
— Bir başka yanlışlık Boğaziçi, kuzeyden güneye taşıt trafiğini azdıran sahil yolları yapılmasıydı. Boğaziçi'ni, şehrin eski bölgelerine bağlayacak ana taşıt yolları kuzeyden güneye ama ancak tepelerde olmalıydı. Boğaziçi ön görünüm bölgelerindeki yeşili ciddiyetle korumak, bu çözümün vazgeçilmez bir yanı olmalıydı. Bundan sonra açık kalan, elbette, "Gelişmelerin konumu nasıl olacaktı" sorusuydu. Bir alternatif, gelişmelerin kuzeye yani Karadeniz'e yaklaştırılarak, batıdan doğru sıralanacak bir dizi uydu-kent ile gerçekleşmesiydi... Bu yerleşmeler Karadeniz kıyıları boyunca sıralanmalı, ancak kıyıya yanaşmamalıydı...

— Tüm bu önerilerinizin altyapısını da düşündünüz mü?
— Böyle bir alternatif, altyapı bakımından zorluklar doğurmayacak mıydı? Bilinmelidir ki bugünkü Büyükşehir yerleşmesi sonuçlarına varan Menderes imar etkinliklerinin doğurduğu altyapı zorlukları, şehrin başına belirtilen alternatiften çok daha fazla dert açmıştır... Gecekondu yerleşmelerine gelince; nerede olursa olsun, altyapı onlar için sorun olmamıştır...

Gelişme engellenerek tarihi doku korunmaz

— Tarihi dokunun korumasına nasıl bakıyorsunuz?
— Bazı şehirlerimiz, ülkemiz tarihinin olaylarına, gelişmelerine sahne olmuş... İki örnek: İstanbul ve Bursa... Bu şehirlerimiz, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuşunun ve yükselişinin, önemli mekanları... Günümüzde bu iki kentimizde, o çağlardan kalan, korunabilmiş mimari mekanlar var. Ne yazık ki çoğu yok olmuş ama yine de var. Bu tarihsel mimari çevreleri ziyaret edip, o mekanı yaşamaya başlayan insan, zaman tüneline girdi demektir. Bu çevreler ve mimari, yapıldıkları dönem için çağdaş eserler. Nasıl Ayasofya on beş yüzyıl önce modern idiyse, Süleymaniye de beş yüzyıl önce, modern mimarlık eseriydi. Boğaziçi'nin ahşap ya-

lılarına gelince, geçen yüzyılların modern yapılarıydı. Tarihsel çevreye saygı, tarihsel çevreyi korumak, geçmiş zaman dönemlerinde meydana getirilen mimari mekanda örnekleri korumakla sınırlı... Yoksa günümüzde yapılanlarla eski mimariyi taklit etmek, tarihsel çevreye de, tarihe de saygı değil...

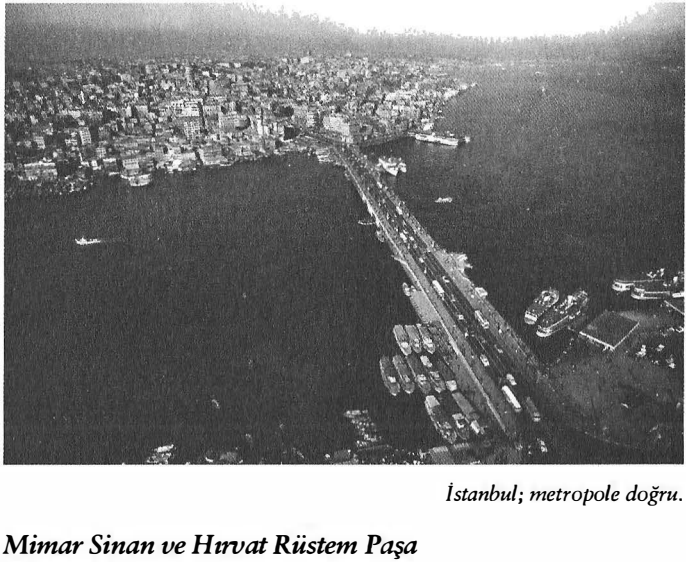
Eski mimari mekanları; tümüyle, süresiz olarak korumanın yolu bulunamaz. Böyle bir yol aranmamalıdır da... Binalara ve mekanlara sınırsız ömür düşünmek yersiz... İsterse başyapıt olsunlar... Öyle bina olur ki, ömrü yirmi-otuz yılda sona erer. Öyle mekan vardır ki binlerce yıl canlı kalır. Her yapı ya da mekan, isterse tarihten örnek olarak kalsın, yaşama gücünü korudukça, korunmalıdır, yok edilmemelidir.

— Korumacılığın da sınırları var, öyle mi?

— Tarihsel mimari mekanları koruma düşüncesi, her türlü değişme ve gelişmeyi engelleyecek bir tutku derecesine varamaz. Değişmeler önlenemez. Hele bizde, tarım çağdaş yöntemlere uydukça, köylerdeki nüfus kentlere göçmeye devam edecektir. Göçler ve yeni gereksinmeler, yeni çevreler yaratacağı gibi, eski mekanları da, önemli ölçüde değiştirecektir. Değiştirecektir ama yok etmeyecektir. Eski mimari mekanlardan, her kentte ya da semtte, örnekler saklanmalıdır.

— Şehircilik ve planlama hakkında neler diyeceksiniz?

— Şehirlerin, planlanmadan gelişmeye terk edilmesi, kargaşa ve işkence yaratıyor. Ekonomik zorlamalar, mantık sınırlarını iyice hırpalıyor. Özellikle, nüfus yerleşme ve yoğunluklarında, ana ulaşım damarlarının düzenlenmesinde, bölgelemede, plan dışına çıkmamak esas... Ancak dünyada, yalnız masa başında çizilerek gerçekleşmiş şehir örneği, son derecede az. Brezilya'nın başkenti, Finlandiya'nın Rovaniemi'si gibi... Özellikle Brazil'de halktan kopuk kararlar ve plan zorlamaları, şehir yapısında birtakım "zoraki" sonuçlar doğurmuş.

İstanbul; metropole doğru.

Mimar Sinan ve Hırvat Rüstem Paşa

— Osmanlı zamanında İstanbul daha mı iyi korunuyordu acaba?

— Bunun için tarihe bakmak lazım. Kanuni Sultan Süleyman, İstanbul'a su getirmek üzere civarda kaynak araştırıyor. Otuz beş kilometre kadar öteye gidiyor. Yanına Mimar Sinan'ı da almış. Sinan tabii, su yapılarında da uzman. Dağlardan derelerden su getirmek konusunda, su kemerleri inşasında mütehassıs. "Ey Sinan" diyor, "Kırkçeşme denen su acaba İstanbul'a gelir mi, bu suyu İstanbul'a hendese ile getirmek mümkün müdür?" Sinan da diyor ki, "Mümkündür ama padişahım, yol boyu dört sıra akçe kesesi dizilse, o kadar masraf olur." Bütçesini de veriyor işin. Ama o sırada Hırvat Rüstem Paşa var orada bulunan, itiraz ediyor: "O zaman İstanbul'da su bollaşır. Yaşamak kolaylaşır. Hemen herkes İstanbul'a akın eder. Sonuçta hayat pahalılaşır. Bu suyun getirilmesi caiz değildir" diyor. Ama Kanuni yine de dinlenmiyor ve o su İstanbul'a getiriliyor. Hırvat Rüstem Paşa, o zamanın, pek ne olduğunu bilecek bir adamı değil ama hissediyor ne olacağını.

— Eski İstanbul bir imparatorluk senteziydi. Şimdi ne oldu?

— İstanbul bir Anadolu kasabaları ve mahalleri çeşitlemesi oldu. Bu bütünlüğü olan bir şehir hali değil. 1984 yılında Kuzey Amerika'da iki aylık bir gezi yapmıştım. Birçok yerleri gezmiş, hatta Kanada ve Meksika'ya da gitmiştim. Dönüşte İstanbul Teknik Üniversitesi'nde bir şehircilik sempozyumu vardı ve ben orada konuşmacıydım. Dedim ki, "Biz İstanbul'u kurtarılamayacak kadar berbat etmedik, hâlâ kurtarılabilir hâl var. Yeterince berbat etmedik. Niye etmedik? Paramız çıkışmadı da ondan." Aradan yirmi iki sene geçti. Demek paramız oldukça, İstanbul'u berbat etme yolunda, kurtarılabilir hale gelme yolundan büsbütün çıkararaktan berbat etmeye, yani imar etmeye devam ettik gibi bir gerçek var. Benim o zaman söylediğim bu sözler şiddetle alkışlanmıştı ama çok paramız olsaydı, bizim İstanbul'u New York'tan da beter edeceğimiz konusunda düşünce beyan etmiştim ki, demek doğru düşünmüşüm.

Boynu bükük selviler

— Siz kendi payınıza, bu şehre hâlâ yabancılaşmadınız mı?

Karaköy'ün eski hali.

— Seksen beşinci yılımı yaşıyorum ben bu şehirde, seksen altıncı yılıma başladım ve bu şehrin bana yabancılaşmasından ben azap duyuyorum. Ama hâlâ, "Bu şehirde yaşamayıp da başka bir şehirde yaşasaydım keşke" diye düşünecek noktaya gelemedim. Daha kaç sene yaşarsam o noktaya geleceğim veyahut böyle bir düşünceye gelmeden terk mi edeceğim, onu bilemem.

Bizim İstanbul'da ölüler bile canlı çevrelerde yaşarlar. Bitkiye karşı züppeleşmemiş bir saygımız, sevgimiz vardır. Eski mezarlıklarımızdan bellidir. Eski mezarlıklarımızda, hepsinde, yüzlerce selvi göklere yükselir. Bu coşkunluk yetmezmiş gibi mezar taşlarımızın üzerinde bile selvi kabartmaları bulunur.

Hem de boynu bükük selvi kabartmalarıdır mezar taşlarındakiler.

— Eskiyle bugünü karşılaştırır mısınız?

— Eski kentlerimizde ya da kentlerimizin ilk kuruluşunda yerleşmeler kendiliğinden olmuş... Şehir mekanlarını halk ve doğa yaratmış... Bu yalnız bize özgü değil. Her ülkede böyle olmuş. İnsan ölçüsünde yapılarla, bunların toplaştığı sokaklar, meydancıklar ve bunların doğurduğu şiirsel mekanlar, halk tarafından yaratılmış... İster Bursa'nın, ister Antalya'nın, isterse de Tokyo'nun olsun, bir-bir buçuk metrelik dar sokaklarının güzelliği ve yararlılığı, halkın eseri... Bu denli tabiiliğe ve içtenliğe, masa başı çizgileriyle, hiçbir zaman varılamamış... İnsanlar, yaşadıkları mekanlara yalnız bedenleriyle değil, ruhlarından saldıkları görünmez köklerle de bağlıdır. Yaşamayı sevmekte, yaşanan mekanın payına hesap yapılamaz ama bilinir ki insanları mekanlarından koparmak, en azından acımasızlık olur.

Şehir meydanı değil, Haymana Ovası

— Geçmişe özlem mi bu?

— Özlem (hasret, nostalji) duymasak olmaz mı? Daha açalım: Yani kesinlikle hiçbir biçimde, hiçbir nitelik ve nicelikte

özlem duymasak, olmaz mı? Ne mekanlara, ne zamanlara, ne de insanlara, hiç özlem duymadan yaşanabilir mi? Yaşanır ama işte öylesine... İnsan dediğimiz, özlem duyar. Özlem, "sevgi"nin başyapıtıdır. Yüreğinde sevgi duymayan insanın, yaşama nedenlerini bir anlasak... Kavrayabilirsek eğer, yok zararı, o insanları da sevsek... Onları da özlesek...

Tepebaşı'nda, bir büyük park vardı. Güzelim, ulu ağaçlarıyla birlikte... İçinde de iki tane ölçülü ufak yapı... Tiyatro kültürümüzün kilometre taşları: Şehir Tıyatroları Dram Kısmı ve Komedi Kısmı... Parkı da, bu binaları da, yok ettik...

— Taksim Meydanı'nda neler oluyor, izliyor musunuz? Her gün değiştiriliyor?

— Taksim, meydan anlayışımızdaki çürüklüğün, en göz önündeki örneği... Yık ha yık! Aç ha aç!.. Kim anlayacak, şehir meydanı denen mekanın, büyüdükçe "yok" olduğunu... Eski Taksim Kışlası, restore edilip korunsaydı, çevresindeki mekanlar daha iyi biçimlenecekti... Ne oldu sanki Çukurbostan gibi bir gezi yapıldı da... Bir şehir meydanını, binalar, ağaçlar, tepeler, sarar ve çevirir. Nasıl? O şehir meydanının, boyutlarıyla tatlı bir orantı kurarak... Ahenk içinde... Hepsi birden, "içinde" yaşanan bir "iç mekan" oluşturur. Bir meydanın bazı yanları, sonsuzluğa açılıyorsa, meydandan dürbünle bir yerler seyrediliyorsa, orası bir şehir meydanı değildir. Olsa olsa, Haymana Ovası'nın bir modelidir.

— Beyoğlu'nda AKM'den başka doğru düzgün bir sanat mekanı yok. Yenileri gerekmez mi?

— Evet, nüfusu yirmi milyona yaklaşan İstanbul'da, merkez parçalanmaları olmuştur. İş merkezleri, çarşılar dağılıp gitmiştir ama koca şehrin hâlâ, kültür ve sanat merkezi olacak bir mekana gereksinmesi vardır. Bu merkeze en yakışacak yer de, Beyoğlu'dur. Onun da merkezi, Taksim-Tünel arasıdır. "İcraat" meraklıları bir gözlerini açsa... Anlasalar ki yalnız göze hitap eden işlerle bir yere varılamaz, öyleyse şehirde bir kültür ve sanat merkezi yaratmak borçtur, öyleyse bunun finansmanı da görevdir.

Devlet ve şehir yerel yönetimleri, Beyoğlu'nda, yeni kültür ve sanat mekanının yaratılmasına yardımcı olmalıdır. Bankalar ve iş çevreleri de, bu gelişmeye katkıda bulunmalıdır. Sanatçılar ve kuruluşları için, mali külfetlere katlanmalarını gerektirmeyecek olanaklar sağlanmalıdır. Tüm görsel sanatlar için yeni olanaklar, konserler için yeni olanaklar, sürekli büyük kitap sergileri, tiyatrolar için yeni sahneler... Hepsi her boyda... Açık, kapalı... Sokak kahvehaneleri arasında bile küçük sergi ve konser yerleri.

Yeni Beyoğlu'na ruh verecek insanlar mı? İşte bunlar olursa, hepsi oraya gelecek. Ruhsuzlar mı? Onlar kendileri yok olacak. Anlamamız gerekiyor: "Beyoğlu nasıl canlanır" derken, çarenin "yeni bir Beyoğlu yaratmakta" bulunacağını bilmeliyiz. Beyoğlu canlanırken, ona yeni bir "can" verilecek... Amaç, "eski Beyoğlu'yu hortlatmak" değil, canlandırmak.

Sokaklar ve şiir

— Giderek İstanbul yazarları da azalıyor. Mesela Ulunay gibi, Burhan Felek gibi, Çelik Gülersoy gibi İstanbul yazarı kaç tane var?

— Ulunay'ın yazdıklarından hatırlıyorum: İstanbul'un boğazına düşkün kişilerinden bir Tevfik Bey varmış. Tevfik Bey iki arkadaşını da yanına alarak Kanlıca'ya gidiyor. Kanlıca'nın yoğurdu ünlü ama gözlemecisi varmış bir de, gözleme yaparmış adam. Tevfik Bey iki arkadaşıyla gitmiş öğleden önce ve diyor ki, başkasına satma biz yiyeceğiz bunları. Başlıyor adam gözleme pişirmeye, onlar da yemeğe başlıyorlar. Rivayet yayılıyor tabii, üç kişi geldi, kapattı gözlemeciyi diye. Civardan herkes, onların gözleme yiyişini seyretmeye başlıyor. İki buçuk saat kadar vakit geçmiş, gözlemecide malzeme kalmamış. Gelmiş, "Kusura bakmayın malzeme bitti" demiş. Seyredenlerden birisi Tevfik Bey'e soruyor: "Kaç tane gözleme yediniz?" Tevfik Bey de, "Aman efendim" diyor, "bu nasıl soru, böyle soru olmaz ki, kaç tane ye-

diniz diye sorulmaz, kaç saat yediniz diye sorulur" diyor. İstanbullu olmak işte böyle bir şey.

— Siz hem mimar hem de yazar olarak sokaklarımızı iyi tanıyorsunuz. Biraz sokak ve sokak kültürü üzerine konuşalım.
— Amacım, adına sokak dediğimiz ortak mekanlarda gördüklerimi kısaca sunmaya çalışmak, duygulanmalarımdan bazı sonuçlar çıkarmaya çabalamak. Kendiminkilere, başkalarının duygulanmalarını da katarak... Cadde, bulvar, bunların kavşakları ile meydanlar, çıkmaz sokaklar ile her türlü yollar veya *avenue*'lerin tümünü özetleyen sözcük: Sokak. Hepimiz de, girilmesi yasaklanmamış tüm dünya kentlerinin sokaklarında pay sahibiyiz. Gidersek, yaşarız o sokaklarda. Gerekmez tapu senedi.

İncil'e göre her insanda bir parça "Tanrısallık" vardır. "Yoksa, Hallâc-ı Mansur da böylesine bir şey mi söylemek istiyordu" diye de sormam. Ama belki, Tanrı'nın her yarattığı insana bir hediyesi var... Bu, ışık gibi tartıya gelmez bir hediye midir, yoksa elle tutulur mu? Hesabını bilmiyorum. Demek isterim ki her çevrede belki de olsa olsa böylesine bir şiir olabilir. Her şiirin yapısında da, böylesine bir mimar esintisi...

Ne müzik gibi resim olur, ne de şiir gibidir, mimari... Hepsi kendi gibi olur ama ötekilerin de nefesi duyulur. Taşla tuğlayla şiir yazdığını sananın, mimarlığın gramerinden değil de, alfabesinden haberi yoktur. Üstelik, şiirden de haberi olamaz. Çünkü şiir de tuğlayla yazılmaz.

Bir sokağın, bir çevrenin sanatsal oluşu, şiir gibi olduğundan değildir. Bir sokak geçmişi, binaları, canlılığı, insanları, bitkileri ve çiçekleriyle bir sanat çevresidir. Şiir değildir ama şiirselliği de vardır.

Benim çocukluk çevrelerimden biri olan, İstanbul'un Narlıkapısı'nda, sur duvarlarının üstünde on binlerce yazma renk renk, dalga dalga asılır ve kurutulurdu. Ayrıca da her yaz, yüz binlerce, belki de milyonlarca uskumru, sicime dizilir, kazıklara asılır, kurutulur ve çiroz yapılırdı.

En tembel harcı iş, bir şeyi başka bir şeye benzetip işin içinden sıyrılmaktır. Onun için her halt şiire benzetilir. Demci de bir ufağı bitirdikten sonra kafayı bulur, fasulye pilakisi için de çiroz salatası için de, "şiir gibi" demeye başlar. Şiir gibi çiroz olmaz. Ama çiroz şiirlenir. Charles Cross yazmış, Orhan Veli çevirmiş. Bir bölümünü alalım:

Beyaz kocaman bir duvar
çıplak mı çıplak
üzerinde bir merdiven
yüksek mi yüksek
duvar dibinde bir çiroz
kuru mu kuru.
O gün bugündür çirozcuk
kuru mu kuru
mezkûr sicimin ucunda
uzun mu uzun
nâzikçe sallanır durur
duru mu duru.
Ben bu hikâyeyi düzdüm
basit mi basit
kudursun bazı adamlar
ciddi mi ciddi
ve gülsün diye çocuklar
küçük mü küçük.

Şiir gibi sokaklar arayacağımıza, sokaklar üzerine şiir arasak, sokağın şiirselliğini sanırım daha iyi duyabileceğiz. Hermann Hesse şiirde, simgesel anlamda bir sokak arayışını şöyle anlatıyor:

Öfkeli, anlayışsız ayrıldık çocuklar gibi,
Aptalca bir utanç yüzünde bıraktık birbirimizi.
Üstünden yıllar geçti bekleyiş ve pişmanlık içinde,
Gençlik bahçelerimize giden bir sokak yok şimdi.

Bir örnek de Dagmar Nick'den:

Çoktan bırakılmış tanıdık gecemizde
yürürüz bu dar çevrenin ortasından
soluk düşleri düşlerimizde ağaran.
Onlar ki,
kuytu sokaklar gibidir,
çok zaman bilmeyiz sırlarını,
o kadar geçeriz de.

Burada şairin dokunmuş olduğu can alıcı nokta: İçinde olup yaşayamamak... Yabancı yabancı ölüp gitmek... Yazık! Şair A. Arnold Scholl anlatıyor:

Durup caddelerde
Chrysler'lerin, Studebaker'lerin arkasından bakanım ben,
kimi kıskanarak, kimi umursamaz
ama hep şaşkınlık içinde.

W. Borchert dev-kentlere dargın:

Tanrıça Büyükkent tükürdü attı bizi
bu ıssız taş denizine,
bıraktı yüzüstü.
Biz ki soluğunu çekmiştik içimize...

Ünlü şairimiz Ahmet Haşim, yolları anlatıyor:

Yollar, ah gitmez mi hattı sâkitiniz,
şimdi zer gözleriyle tâ öteden tâ öteden
gam-ı ervâhı vecde dâvet eden
meâ-bid-i pür-nûr-ı vecd-ü rü'yâya
ki câbe-câ kapıyor bâbı va'dini sâye.

Nurullah Ataç, "Ahmet Haşim iyi şairdir ama bu dil yüzünden unutulacak" diyordu. Haklıydı. Bu nedenle aynı şiirin, bir de, bugün anlaşılır gibisini söyleyelim:

Yollar, âh gitmez mi susan çizgileriniz,
şimdi altın gözleriyle, tâ öteden tâ öteden
ruhların tasasını bir kendinden geçişe çağıran
uzak ışık dolu coşku ve rüya tapınaklarına ki
yer yer kapıyor verdiği sözün kapısını gölge.

Böylece benim kuşağımın, kendi anadilini iki kez öğrenme zorunda kaldığını da anlatmış oldum. Dağ ve orman yolları da binasız sokaklar. Sokak yaşayışı oralara da akıyor. Paul Valéry, "Dost Orman"ı şöyle şiirliyor:

Temiz şeyleri düşündük, tertemiz;
uzun yollar boyunca, beraber;
eli elimde, yan yana, sessiz;
çevremizde karanlık çiçekler.

İsveçli Par Lagerkvist anlatıyor:

Sinmişti bir Pazar gününün huzurunda yazılan bu mektuba eve giden küçük yolun kokulu lavantaları ve akşam duası.

R.M. Rilke sevgilisine diyor ki:

Kır evinde bir açık pencere,
ve sen nerdeyse attın adımını bana doğru
dalgın sokaklar buldum,
daha yeni yürümüştün onlarda sen.

Yollar köprülerden de geçiyor. A. Arnold Scholl, "Bir Adamın Portresi"nde, ömür boyu rüyasını anlatıyor:

Sonuncuya gelince,
ömrümde bir kere isimleri aşağıda köprülerin
birinden tükürmek isterim suya
sonra da saymak sayıları:
Tükrük suya kaçta varır?

Golden Gate Bridge'den,
Washington Bridge'den
ya da San Francisco-Oakland Bay Bridge'den.

Görülüyor ki mimaride arayıp da bulamadığımız şiiri sokakta buluveriyoruz. Yine Hermann Hesse anlatıyor:

Yeryüzünde sokaklar ve yollar ne kadar fazla,
hepsinin amacı aynıdır ama.
İster ata, ister taşıta bin, ha iki olmuşsun ha üç,
son adımı tek başına atacaksın, ne kadar güç.

Sokakla ilgili ne varsa, küçümsemek gibi bir huy var. Sokak köpeği, sokak kedisi denmesi yetmiyormuş gibi; sokak çocuğu, sokak kızı da deniyor. Sokakta bir sokak kızını, Orhan Veli şöyle şiirliyor:

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
bir yosma geçiyor kaldırımdan;
küfürler, şarkılar, türküler, laf atmalar.
Bir şey düşüyor elinden yere;
bir gül olmalı
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

Ne kadar hareketli, ne kadar şenlikli bir yerdi Tarlabaşı'nın Halâs sokağı (eski adı Abanoz). Şimdi işlevi değişmiş. Parmaklık küçük demir pencereli demir kapıların önünde, yüzlerce adam itişir dururdu. Oysa şimdi çöp tenekeleri ve su şişeleri duruyor. Yine altmış yıl kadar önceydi. Tramvayla Sultanahmet'ten geçerken, hemen yolun kenarında asılmış bir adam görmüştüm. Unutamıyorum. Rüzgardan sallanıyordu.

Yıllar sonra da W. Borchert'in şu şiirini okudum:

Daracık bir sokağa assalar beni
teneke, kırmızı bir fener bir meyhane önünde

dalgın düşüncelerle tempo tutup şarkılara,
sallansam.

C.S. Tarancı'ya göre "Âkıbet"imizi de yine sokakta buluyoruz:

İşte! Olup olacağımız bu; cenaze,
geçiyor caddeden vakur ve sade,
dalgalar misali omuzlar üzerinde.

Ömer Hayyam'ın ise, ölüme itirazı yok da, mezarlığa değil, sokağa gömülmek istiyor. Hem de, en güzel yeri seçmiş:

Dilerim ölünce şarapla yıkanayım
şarap şiirleriyle talkınlanayım
mahşer günü arayan olursa beni
meyhanemin önündeki topraktayım.

Şehirde sokak bir binalar zinciri. Bu zincirin halkaları da binalar. Ne kadar da önemseriz bu binalardaki mimariyi... Bina ille de güzel olacak! Ya kendiliğinden güzel olacak ya da profesyonel sanatçı eliyle (pişmiş aşa soğuk su katar gibi), zoraki güzellik kılıfı giydirilecek. Sanırız ki, şöyle ya da böyle, binalar güzel olursa, sokak da güzel olacak. Oysa ki zincir, tek tek halkaların dışında, ortaya çıkan başka bir olgu. Sokak da, tek tek binaların kompozisyonundan doğmakla beraber, dördüncü boyutta, başka bir platformda yaratılan, yepyeni bir olay...

Sokağın estetiğinin, orada bulunan binaların estetiğiyle ilgisi sınırlı, bazen de yok. Hele matematik toplamıyla, kesinlikle ilgisiz. Güzel olmayan, hatta çirkin olan binalarla çevrili bir sokağın güzel olmasına şaşmak, şaşılası bir iş olsa gerekir.

Tek bina mimarisi: Harf, hece, sözcük, olsa olsa tümce... Yaşamanın masalı ise, şehir çevresi oluşturarak anlatılabiliyor.

— Burada şiirlerle anlattığımız bu sokak kültürü dünyada kaldı mı?

— İstanbul'da kırk yıl önce dinlediğim bir konseri unutmuyorum. Bir J.S. Bach bestesi: *Dört Piyano İçin Konçerto*... Ama bu arada duyduk ki tek piyano için bestelenen Gershwin'in *Mavi Rapsodi*'si, tam 84 piyano ile seslendirildi. Böylece müzik Hollywood'laştırıldı. Müziğin bu şova sürüklendiği yerde, mimarlık ve şehircilik, haydi haydi Hollywood'laşmış bulunuyor.

Binaların ve sokakların Hollywood'laşması, büyük Amerika kentlerinde, sözcüğün tam anlamıyla göze batıyor. Bu etki, New York'un Manhattan'ında doruğa çıkıyor. Yaşayış bir şovlar dizisi ise, çevre de bu! New York'un, yalnız Dünya Ticaret Merkezi binalarında 50 bin kişi çalışıyordu. Günlük ziyaretçi sayısı ise 60 bin kişi idi. Ünlü Broadway'in uzunluğu on yedi kilometre, 5. Avenue ise on beş kilometre boyunda. Ancak, insana asıl dehşet veren, yatay boyutlar değil de, düşey boyutlar. Yüzlerce metre yükseklikte binaların arasındaki caddelerde yürüyen insanı aşağılama var, bu vahşi boyutlarda... New York'un vahşi ölçülerinde yaşayan kişinin, atom bombasını önemsemez olabileceğini düşünüyorum.

New York'ta, Mies van der Rohe'nin Seagram binası ile SOM'un Lever House binası da, salt mimarlık çabasıyla, değişik bir çevre esintisi getirilemeyeceğini kanıtlıyor. Geceleri, renkli ve parlak ışıklarıyla göz alan Time Meydanı'nın boyaları, sabahın yedisinde iyice dökülmüş bulunuyor.

Harlem sokaklarında eski, bakımsız yapılar ile Tarlabaşı'ndaki eski binalar, birbirine yabancı imiş gibi durmuyor.

Los Angeles şehir merkezi caddelerinde, gece zaten hiç kimse bulunmuyor ama bütün gün boyu da insan görülmüyor. Hangi saat olursa olsun, sokakta dolaşan kişi, şüpheli şahıstır, polis götürüyor. İnsanın damarlarında kan dolaşıyor, şehrin sokaklarında ise insanlar... Dolaşmıyorsa eğer, o şehir soluk suratlı oluyor.

Disneyland sokaklarının boyutları insana şirin geliyor. Ancak anlaşılıyor ki önce binaların projelerini normal boyutlarda yapmışlar. Sonra da, yüzde yirmi kadar küçülterek inşa etmişler. Şirinliğin anahtarı olan hınzırlık burada... Yürek oynatacak kadar güzel, terk edilmiş bir sokakta bir elektrik düğmesine basıyorlar. O anda şimşekler çakmaya başlıyor ve seller basıyor. Sokak Hollywood'da da ondan...

Sardalya Sokağı

Las Vegas'ın ana caddesinde geceleri, ışık ve renkler arasında, bir yıldızlık delik kalmıyor. Sabah güneş bu yüzü yakaladığında ise ortaya çıkan, cehennemi aratır bir çölde kurulan barakalar...

Dünyanın en ünlü sokaklarından birisi Monterey'de... John Steinbeck'in "Sardalya Sokağı." Neden olduğu bilinmiyor, Pasifik'te sardalya balığı kalmamış. Fabrikaların hepsi, restoran olmuş. İyi de olmuş... Sokaklar temizlenmiş, güzelleşmiş.

Oakland sahilinde Jack London köyü var. Eserlerinin bir bölümünü içinde yazdığı "İlk ve Son Şans"ları korunmuş. Köyün sokakları güzel... Ayrılması zor oluyor. Tatil günlerinde bir köşede zenciler, bıkmadan usanmadan davul çalıyorlar. Yanlarında da kendilerini zevkle dinleyen ve istirahat eden bir işçi... Evet işçi... Heykeli var... Evet, heykeli.

Berkeley, küçük ve sevimli bir üniversite şehri. Sokaklarının insanları da, duvarları da çok renkli. Her türlü boyut, insancıl ölçülerini yitirmemiş. Bahçeli küçük evler çok şirin. Bakıyorsunuz, adamın evi beş metre de, otomobili altı metre.

San Francisco sokaklarında, insan kaynıyor. Vatmanların, klakson değil, çan çaldığı tramvaylar işliyor. Tramvaylara, üzüm salkımı gibi insanlar asılıyor... Tıpkı bizim eski İstanbul tramvaylarında olduğu gibi...

San Francisco sokaklarında, düzinelerce biçimden oluşan, renk cümbüşlü, görkemli uçurtmalar uçuruluyor. Bizde ise, tek bir dosya kağıdından şeytan uçurtması yapılır. Fark, gelir

farkından da doğsa, gözde büyütmeye gelmez. Verdiği mutluluk farklı olmaz da ondan...

San Francisco sokaklarında pek çok "haşarı insan" yaşıyor. Hippie'lik burada doğmuş. Eşcinsellerin koca bir semti var. Politik amaçlı olan olmayan, her amaçlı sokak gösterisi, bu sokaklarda sahneleniyor. İklim olağanüstü. Evlerin önünde ve arasında, bahçe parmaklığı yok. Açık. Bahçeler, parklar ve sokaklar, çiçek cenneti. Her cinsten en azgın serserilerin yaşadığı bu şehirde, kimse çiçek koparmıyor. Kentte Manhattan'laşma var ama New York'laşma yok. Rodin'in ünlü *Düşünen Adam* heykeli de, pek çok Avrupa eseri gibi orada. Chinatown'da ise Asya sanat serpintileri var.

Piramitin en üst katı genel müdür odası

San Francisco'da da, görevlerinin ne olduğunu kavrayamamış mimarlar yaşıyor. Bunlar görevlerinin, ille de marifet göstermek olduğunu sanıyorlar. Tıpkı sirk cambazları gibi... Transamerica binası yapılmış, en yükseği olsun diye. Biçimi, sıskalaştırılmış bir piramit. Bilmem kaçıncı kattan sonra kitleden fırlayan asansör çekirdekleri, bu nisbetsiz kristal kitleyi iyice hırpalıyor. Mantık güya şu: Rütbesi yükselen üst kata çıkacak. En üst kata sığabilen tek odaya da General Manager (genel müdür) oturacak. Ya yönetim kurulu başkanını nereye oturtmalı? Herhalde piramidin sivrisine... Yapı maliyetini başka türlü anlayamaz.

Amerika'nın Seattle ve Kanada'nın Vancouver kentlerinde iki banka binası var. İkisinde de çok katlı kitlede, cephe kolonları zemin kata inmiyor. İncecik bir zemin kat etkisi aranmış. Bu tip cambazhane hünerleri, mimarlığın dışında kalan şov ticareti sadece.

Her şeyin şovunu yapıyorlar da, içtenlikle yaptıklarına inandığım bir şey, eski çevreye saygı ve onu iyi korumak. Avrupalılar da tarihsel çevrelerini iyi koruyorlar.

Bizim ise, tarihsel çevremizi koruduğumuz falan yok. Bu sefer biz bu işin şovunu yapıyoruz. Devletin kuruluşlarını ve

sağladığı olanakları kullanan kişilerin bir bölümü, kişisel prestij ticaretinin simsarları...

Eski İstanbul'un, imar fırtınası esmeyen mahallelerinde, yarım yüzyıldır değişen bir şey yok... Yalnız eskime ve haraplaşma sürüp gidiyor. Yetmiş yıl önce oturduğum Narlıkapı Çıkmazı'nda, geçen haftaya kadar, evimiz dahil, haraplaşma dışında, hiçbir değişiklik yok. Yalnız, Narlıkapı kapısının yanında bulunan Narlıkapı Tiyatrosu kapısının yerinde şimdi bir depo kapısı var. Tiyatro yok artık.

Her seçimden sonra bir kat çıkıldı

Yeşilköy Bamya Tarlası'na bitişik bir evde kiracıydık yetmiş yıl önce. O da duruyor. Bamya Tarlası denen güzelim yeşilliğin ise, başına felaket gelmiş. Çayıra abanan yeni bir okul yapısı, eskiden çayırda otlayan ineklerin inceliğini aratıyor.

Şehirlerdeki gelişmelerin çok büyük bir bölümü, planlanarak elde edilen sonuçlar değil. İçinde plancıların, mimarların da bulunduğu tüm seçkinler aristokrasisi, gözlerini yumdu. Yirmi beş milyon insan, gecekondulara yerleşti. Taksim-Harbiye arasına, her seçimden sonra bir kat eklendi. Kim kazanırsa kazansın... Yerleşmeler planlanarak değil de, imar yönetmelikleri ile biçimlendi. Ön bahçe, yan ve arka mesafeler, yükseklik, emsal... Bitti. Sokaklarımız ve şehirlerimiz böyle kuruldu. Kadıköy, Moda böylece Manhattan'laştı.

Acaba, gözle görülenin arkasında ne var? Her yurtdışı yolculukta, İstanbul'u göresim geliyor. Her yolculuk dönüşü sanki uzun süre görmemişim gibi, merakla etrafıma bakıyorum.

Sokaklar, çizgi ile planlanamıyor. Sokaklar sayısal verilerle de çizilemiyor. Sokak bunlarla planlanabilse idi, her yazı öğrenen şair olurdu. Sokak, işlevi olan bir sanat yapıtı... Ya üst düzeyde yaratılıyor ya da halk eliyle, kendiliğinden oluşuyor. İkisi arasında taklitçilik bulunuyor. Böyle yapılmış bir sokağın dişleri görünüyor. Bu dişler, çevrenin gülümsemesinden görünmüş değil. Taklitçinin sırıtmasından ortaya çıkmış.

İnsanlar yaşıyorsa, sokak da yaşıyor. İnsanlar birbirine özlem duyuyorsa sokak, toplum yaşayışının sevgi ve ders dolu bir sahnesi oluyor.

R.M. Rilke, "Mısralar, yaşanmış deneylerin sonucudur" diyordu. Sanırım ki şiirin de, yaşamanın sanatı olduğunu anlatmak istiyordu. Ne garip! Şiirler yaşanmış deneylerin sonucu olabiliyor da, şehirler yaşanmış deneylerin sonucu olamıyor... Acı yazgı bu!

Ülkemizdeki planlama, bırakalım geleceği düzen altına almayı, gelişmeleri röleve etmeye bile yetişemedi. Bir yandan gecekondu kentlerini, öte yandan imar yönetmeliği kentlerini ambarladık, vatan topraklarında. Bütün bu gelişmeleri göre göre, seyrede seyrede, görev almamış ama ağzını da açmamış plancılar ve mimarlar da suçlu... Bütün olup bitenlerde imzası olan plancı ve mimarlar ise hayal perdesinin gözle görülen suçluları. Ancak, perdenin arkasında, hayal perdesindekileri oynatanlar var. Kim bunlar? En azından her düzeyde politikacılar ve çıkarcılar. Devlet de tüm kuruluşları ile kanunsuz yerleşmeleri ne engelleyebildi, ne de düzene sokabildi.

Hayal perdesinin önündeki seyirciler ise, oyunu sessizce seyretti. Üniversiteleri, basını, meslek örgütleri ve tüm aydın kişi ve kuruluşları ile... Gecekondu gerçeği yalnız plancı ve mimar olayı değildi ki... Bunu bile anlatmayı beceremedik.

Suçların en yürek yakıcısı, ses çıkarmayarak işlenenler...

Mimar Sinan

— Daha önce biraz bahsettik ama bir mimarın kitabında Mimar Sinan'ı iyice değerlendirmemek olmaz. Sinan'ı ve eserlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Sinan'ı, önyargılardan ve kalıplaşmış-paketlenmiş hazır düşüncelerden sıyrılarak, bir kez daha düşünmek gerek. Onun bıraktığı eserlerin kısa analizi dışında, çevresi ve yaşama şartlarına bakarak bazı sonuçlar çıkarabiliriz diye düşünüyorum.

Mimar Sinan'ın en önemli eserlerinden biri olan Süleymaniye Camii ve Külliyesi.

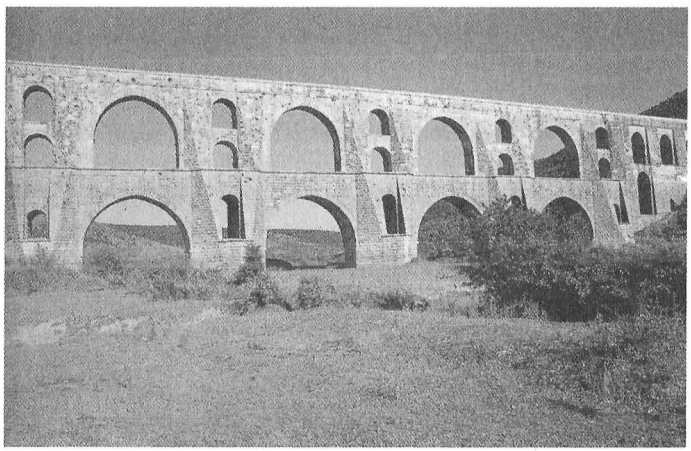
— Mesela Fetih'ten sonra nasıl bir İstanbul bulmuştuk?

— Daha önce de bahsetiğim gibi İstanbul'un 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından alınması sırasında sağlam kalan ender birkaç yapının başında, Ayasofya vardır. Zaten çöküş dönemine girmiş olan Bizans İmparatorluğu, Haçlıların 1204 yılında harabeye çevirdiği kenti tamire vakit bulamamıştır. Fetih sırasında sağlam olan bir yapı dizisi ise surlardır. Kurulmuş ve gelişmekte olan Osmanlı devleti, İstanbul'un ele geçirilmesiyle, aradığı başkenti bulmuştur. Açıkça dile getirilmemiştir ama Padişah Fatih Sultan Mehmet, ilk Osmanlı imparatorudur.

İmparatorluğun kuruluşu ile beraber kendine özgü bir düşünme ve yaşama biçimi doğmuş, bunun sonucu olarak başkentin sanat ve kültürü belirlenmiş ve ortaya çıkmıştır. Devlet sözle idare edilen bir yönetim biçiminin ilerisine atlayarak, yazılı kanunlara sahip olmaya başlamıştır. Fetihten altmış yedi yıl sonra tahta çıkan I. Süleyman (yabancıların deyişiyle Muhteşem, bizim deyişimizle Kanuni Sultan Süleyman), kanun koyucu olarak kurduğu hukuk düzenine saygılı olmuş ve kırk altı yıl süren saltanatı boyunca, kendi koyduğu kanunlara uyma edebini göstermiştir. Fetihten yaklaşık yüz yıl sonra, yani 16. yüzyılın ortasında İstanbul, fetih sırası harabeliğinden kurtarıldığı gibi, bütün Avrupa'nın en mamur şehirlerinden birisi olmuştur.

— *Klasik dönemde İstanbul nasıldı?*

— 16. yüzyılda Türk toplumu, İsa'dan sonra ikinci bin yılda yaşadığı en yüksek doruğa yükselmiştir. Toplumda tüm yaşama kültürü ile beraber sanata verilen önem, en yüksek düzeye çıkmıştır. Hemen burada, kültür ve sanat eserlerinin değişik yazgılarına işaret etmek gerekir. Mimarlık eserleri kalıcı-

İstanbul'a su taşıyan kemerlerden Mağlova Kemeri.

dır, yüzyıllarca ayakta durur. Bu özellik mimarlık eserlerinin talihidir. Ancak başka kültür ve sanat eserleri, bu talihten mahrumdur. Kim bilir o devirden kalan nice minyatür, şiir ve her türlü edebiyat eseri, nice beste yok olup gitmiştir de, haberimiz bile olmamıştır. Sinan'ın ölüm kaydının bulunamaması gibi bir olayı yaşadıktan sonra, belirtmeye çalıştığımız yok oluşlara inanmamak elden gelir mi?

Osmanlı padişahları yalnız savaşçı kişiler değildi

— Tek tek padişah profillerine bakarak, bunun İstanbul kültürüne nasıl yansıdığını söyleyebilir misiniz?
— O devir Osmanlı padişahları yalnız savaşçı kişiler değildir. Fatih Sultan Mehmet, döneminin en ünlü ressamlarından Venedikli Bellini'yi İstanbul'a getirerek, yağlıboya tablosunu yaptırmıştır. Yıldırım Bayezit filozoftur. II. Selim, hem besteci hem şairdir. Kanuni Süleyman zamanında, nice binlerce kişinin dışında, sarayda iki yüz kadar şair sürekli misafir edilmektedir. Bu misafirlik, yatacak yer verip karnını doyurmak gibi kısır ölçülerin üstünde olmakta ve sanatçıların geleceğini

Beyazıt Meydanı, sayısız değişimlerinden birinden sonra.

kurtaracak olanakların bahşedilmesine varmaktadır. Zaten Süleyman'ın kendisi üstat şairdir. Neredeyse bütün sadrazamlar ve vezirler (başbakanlar ve bakanlar) ya sanatçıdır, ya sanatseverdir.

Cengaver Yavuz Sultan Selim şairdir. Demektedir ki: "Şîrler pençei kahrımda olurken lerzan / beni bir gözleri ahûya zebûn etti felek" (aslanlar ezici pençemde titrerken felek beni bir ceylan gözlüye esir etti). Adının başına yabancılar tarafından "Muhteşem" sıfatı eklenmiş bulunan ve kırk altı yıl saltanat süren, Kanuni Sultan Süleyman ise, iktidar tiryakisi değildir. Demektedir ki: "Halk içinde mûteber bir nesne yok devlet gibi / olmayâ devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi." Devletin kuruluşu öyledir ki, şair ve filozof padişahlar anında idam kararı vermektedir. Ama yine toplumun kültürü öylesinedir ki tüm devlet ricali sanat aşığı bulunmaktadır. Beste yapmakta, şiir yazmakta ya da müzik dinlemektedirler. Siyasi mücadele bile, hiç olmazsa görünüşte şiirsel davranışlarla yapılmaktadır. Hiçbir Osmanlı sadrazamının, karşıtları için "kıçüstü oturdular" gibi bir deyim kullandığı, duyulmamıştır.

Türk mimarlığının altın çağı

—"Türk mimarlığının altın çağıdır" denir, siz de buna katılıyor musunuz?

— Prof. Selçuk Mülayim, Sinan'ın çağını tanıtmak için, tarihin nasıl kavranması gerektiğini şöyle anlatmaktadır: "Hem tarih araştırmalarının hem de okuyucuların sık sık unuttukları bir konu var; tarihin bütünlüğü. Gerçekte sanat tarihi, siyasi tarih, iktisat tarihi gibi bir dizi ayrı ayrı tarihler yoktur, tek bir tarih vardır, o da insanın tarihidir. Şu halde teorik olarak yatayda ve düşeyde, tarih kavramının bölünmezliği esastır, bu kural mimarlık tarihi için de geçerlidir." Gerçek olan şudur ki Sinan çağı, Türk toplumunun altın çağıdır, bu nedenle de Türk mimarlığının altın çağıdır.

— Sinan kimdir? Bir de sizden dinleyelim?

— Mimar Sinan'ın doğum yılı olarak kesin bir tarih söylenmemekte, yaklaşık 1490-92 yıllarında doğduğu kabul edilmektedir. 400. ölüm yılı olarak 1988'in kabulü de, bulunmuş herhangi bir kayıta dayanmamaktadır. Bu şaşırtıcı gariplikten doğan durum nedeniyle, kendisine artık padişah fermanlarının gönderilmez olduğu 1588 tarihi, ölüm yılı olarak kabul edilmektedir.

— Sinan'ın İmparatorluk tebaasından hangisine ait olduğu halen tartışılan bir konu. Siz ne düşünüyorsunuz?
— Sinan devşirmedir. Çağının Türk toplumu içinde çocukluğundan başlayarak büyümüş, yetişmiş, belli ki mimarlığının yanında tüm yetenekleriyle de doruklara çıkmış. Bu bakımdan bütün padişah valide sultanları ile tıpatıp aynı olan bir benzerliği vardır. Kısaca ve açıkça belirtmek gerekir ki, Osmanlı padişahları ne kadar Türk ise, Sinan da o kadar Türk'tür. Sinan bir yüzyıla yaklaşan ömründe, beş padişah dönemi yaşamıştır (Yıldırım Bayezit, Yavuz Selim, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murat).

Sinan, ekol kurucusudur

— Bunca esere sizce nasıl yetişebilmiş?
— Mekke'den Macaristan'a kadar beş yüze yakın yapı, Sinan'ın adına bağlanmaktadır. Sinan devrinde, değil uçak-tren ve karayolu tekerlekli vasıtalarını kullanma olanağının bulunmadığını, hayvanların çektiği arabalarla bile her yerin dolaşılamadığını hatırlamamız gerekiyor. Bu eserlerin tümünün Sinan tarafından direkt olarak planlanması ve yapılarının yönetilmesi, mümkün değildir. Çıkarılması doğal olan bu sonuç, Sinan'ı küçültmez, tersine büyütür. Çünkü Sinan, yalnız tek eserlerin sahibi değil, aynı zamanda, bir ekol kurucusu, çalışma grupları organizatörü ve sistem yaratıcısıdır. Çevresinde oluşturduğu grupların öncüsü ve üstadıdır. Yakın veya uzak mesafelerden çevresine tuttuğu ışık nedeniyle, beş yüze yakın eserin Sinan'ın adıyla anılması, yadırganmamalıdır.

— Sinan nasıl çalışıyordu? Bunu işlerine bakarak söyler misiniz?

— Sinan'ın nasıl geliştiğini ve sonunda büyük yapılara kadar nasıl vardığını açıklamaya girersek, sanılmasın ki karmaşık teknik sorunlara dalmış olacağız. Her şey çok basittir. Taş taş üzerine konarak duvar yapılmış, bu duvarda bir pencere veya kapı açmak istenince, bırakılan deliğin üstüne önce tek bir büyük taş konmuştur. Bunun bir kademe sonrası, tek büyük taş yerine çeşitli taşlardan kemer yapılmasıdır. Makine üretiminde tekerleğin icadı ne kadar önemli ise, mimarlık yapılarında da kemerin bulunması, o derece önemlidir.

Bundan sonrası da yine çok basittir. Nasıl ki çok sayıda tekerlek ve dişli çark bir araya gelerek bir makine yapılıyorsa, çok sayıda kemerin bitiştirilmesi ile eski büyük mimarlık ve mühendislik yapıları doğmaktadır. Şöyle ki: Yan yana bitişen çok sayıda kemerlerle, tonozlar yapılmaktadır. Bir daire üzerinde ortada birbirini kesecek gibi birleşen kemerlerle de kubbeler inşa edilmektedir. Evet bütün bu geleneksel mimarlık edebiyatının anahtarı, bu kadar basittir. Duvar, kemer, tonoz, kubbe ve direk elemanları ile yani en sade taşıyıcı sistem (strüktür) elemanları ile en mükemmel ve en ahenkli kitle kompozisyonları ve iç hacim etkileri yaratılabilmektedir. Sinan'ın en ünlü kompozisyonları olan Şehzade Camii, Süleymaniye ve Selimiye Camileri, işte bu açıkladığımız taşıyıcı sistemler kullanılarak bütünlenmiş olan kubbeler, yarım kubbeler, tramp ve pandantif adındaki geçiş elemanları, ağırlık kuleleri, kemerler, ayaklar, duvarlar ve payandaları gibi elemanlardan başka nedir ki?..

Ayasofya ve Mimar Sinan

— Yine meşhur ve bitmek bilmeyen tartışmalardan biri de Ayasofya'nın Sinan üzerindeki etkileri meselesi. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

— Sinan'ın camilerde uyguladığı kubbe biçimi aşağı yukarı

çağdaşları olan Michelangelo'nun San Pietro'da, Brunelleschi'nin Floransa Katedrali'nde yaptıklarının aynıdır ama daha da ustacadır. Öte yandan hiç kimse Michelangelo ve Brunelleschi'nin Ayasofya'yı taklit ettiği düşüncesi gibi bir terbiye yoksulluğuna düşmemekte, ancak bazı kişiler, Sinan'ın eserlerini Ayasofya'ya, fazlaca benzettiğini ileri sürebilmektedirler.

Taşıyıcı sistemin abecesinin duvarlar, kemerler, kubbeler gibi elemanlar olduğunu anlattık. Günümüzde ya da bin yıl sonra mimarların eline yalnız bu imkanlar verilse, ortaya çıkacak eserin ya Ayasofya'ya ya da Süleymaniye'ye benzetilebileceğini unutmamalıdır. Müzikte beste de yedi notayla yapılmaktadır. Bunlar da müziğin kemeri ve kubbesidir. Aynı notaları kullandılar diye, Beethoven'in Dede Efendi'yi taklit ettiğini sanmak, safdillik olur.

Asıl taklitçilik, betonarme kubbe

— Fakat Kılıç Ali Paşa Camii için "Türkleşmiş Ayasofya" deniyor...

— Ana şemada, kubbenin dört yanına yarım kubbe gelebilir ya da iki yanına yarım kubbe, iki yanına kemer gelebilir, Süleymaniye, Tophane Kılıç Ali Paşa ve hatta Ayasofya'da olduğu gibi. Ya da kubbe dört kemerin üstüne oturtulabilir, Mihrimah Sultan Camii'nde olduğu gibi. Bütün bu biçimler, geometrik kökenlidir. Üçgen, kare, küp, piramit gibi geometrik biçimlere nasıl hiç kimse sahip çıkamazsa, bu taşıyıcı sistem formlarına da, hiçbir mimar sahip çıkamaz. Bu nedenle Kılıç Ali Paşa Camii için "ayrıntılarda Türkleşmiş Ayasofya" gibi yakıştırmalar yapılması da anlamsızdır. Asıl taklitçilik, ülkemizde son yıllarda yapılmış ve yapılmakta olan on binlerce cami ile ortaya konmaktadır. Bunları yapanlar, ne için yapıldığını bilmeden, kubbe inşasını caminin ayrılmaz parçası saymakta ve hiçbir şey anlamadan, ezberlenmiş gibi, betonarme ile sürekli olarak kemer ve kubbe (kabuk değil) yapmaya devam etmektedirler.

— Keza Edirne-Selimiye için de bir söylenti var...
— Sinan'ın, genel olarak doğal meslek görgüleri dışında, daha eski yapılardan fikir almanın ötesinde yararlandığı gibi, hafif ve cahilce düşüncelerin ileri sürüldüğüne rastlanmaktadır. Örneğin sekizgen planlı Selimiye'yi yapmadan önce, yapılan sekizgen örnekleri görmüş olması olasılığı, bazı kişilerce olay haline getirilmektedir. Görmüş olup olmadığına dair bilgim yoktur. Böyle bir bilgiye gereksinme de duymuyorum. Soracağım şudur: Görse ne olur, görmese ne olur? Zaten Sinan'ın eserleri, doğal ve hızlı bir planlama düşüncesi akışının beklenir sonuçlarıdır.

— Bir de imza meselesi var. Neden hiçbir eserini imzalamadı?
— Tam bu noktada, atlanmaması gereken bir gerçeği hemen açığa çıkarmalıyız. Dünyada betonarme ve çelik gibi yeni malzeme ve bunların yol açtığı yeni taşıyıcı sistemler ortaya çıkmadan önce yani yaklaşık 19. yüzyıla kadar bütün yapılar, kagir yığma sistemi ile yapılmıştı, ahşaplar hariç. Yani işin abecesi, taş taş üzerine koymaktır. Böylece ortaya konan eserler, yalnız Sinan'a ait değildir. Mısır piramitleri, Ziguratlar, köprüler, bütün Roma ve Yunan uygarlığı eserleri, tüm dünya sarayları, büyük Hıristiyan katedralleri dahil bütün tapınaklar, aynı yoldan gidilerek gerçekleştirilmiştir.

Sinan'ın özgünlüğü iç hacim birliği

— Sinan'ın mimariye kattığı özgün teknikler nelerdi?
— Sinan, yığma yapının boğucu denecek kadar sınırlı olanaklarına karşın, kendinden öncekilerin, hatta kendinden sonrakilerin beceremediği bir büyük başarıya daha ulaşmıştır: Çıraklık döneminden başlayarak yaptığı bütün camilerde, iç hacim bütünlüğünü sağlamış; bütün yapıyı, kendi içinde parçalanmalara gitmekten kurtarmış ve yaşayanların birbirinden kopmasını önleyecek, mutlak bir iç hacim birliği yaratma başarısını göstermiştir.

Ana kubbeyi, alt düzeyinden başlayarak saran ve onun etrafında toplaşan yarım kubbe ve kubbeciklerin, iç mekanı bütünlediği gibi, dıştan gözüken kitleyi de yumuşak ve uyumlu yuvarlak yüzeyler ile tamamladığı ve zemine kadar ahenk içinde indirdiği bilinmektedir. Oysa yeni yapılan statik araştırmalar sonucuna göre, bu yarım kubbe ve kubbecikler, yalnız kitleyi mimari mükemmellik açısından bütünleştirmiş olmakla kalmamakta, aynı zamanda statik açıdan da, güçlendirici ve destekleyici rolünün görkemini, sayısal olarak ortaya çıkarmaktadır.

Sinan, deneysel yollarla ve zekasını kullanarak, matematik denen deryanın, o gün için bilinmeyen sırlarını ele geçirmiştir. Vardığı bu aşama onun, üstün mimarlık yeteneklerinin yanında, olağanüstü gözlem gücüne sahip bir bilim adamı özelliklerini de taşıdığını kanıtlar.

— Sinan, o dehası ile günümüzde yaşasaydı neler yapardı?
— Kesinlikle iddia ederim ki, ön gerilimli betonarme ve çelik gibi yeni malzemelerden yararlanarak, günümüzün en modern taşıyıcı sistemlerini uygulardı. Ve tekrar etmekten çekinmeyerek diyeceğim ki Sinan bugün yaşasaydı, yapmayacağı tek şey, betonarme kemer ve kubbe olacaktı.

— Haklı olarak beton dökme kubbelere çok kızıyorsunuz. Sizce kubbe neyin simgesi?
— Her türlü dünya görgüsünden yoksun ve kendi toplumu tarafından art niyetlerle cahil bırakılmaya çalışılmış bazı insanlar, kubbenin camilere, dolayısıyla yalnız Müslümanlığa ait bir simge olduğunu sanmaktadırlar. Küçük-büyük bütün camilerin, mescitlerin ille de kubbeli yapılması gerektiğini düşünmektedirler. Bu sanı, yersiz ve gereksizdir. Çünkü kubbe denen taşıyıcı sistem formu, geçmiş zamanlarda camilerde olduğu gibi, kiliseler ve havralarda da kullanılmıştır. Bununla da kalmamış, din yapıları dışında hamam ve çarşı gibi yapılarda da, Güney Amerika'da bile kullanılmıştır. Bu durumda kubbenin İslamlığın simgesi olduğunun sanısı, kafalardan silinmesi gereken bir hazır düşüncedir.

Bazen, mimarlık kompozisyonlarındaki kitlelere simgesel anlamlar verilmekte ve sanki kitle biçimlenmesinin bu anlamlara göre ortaya konulduğu düşünülmektedir. Örneğin ortadaki egemen görünüşlü ana kubbenin; padişahı temsil ettiği, onun yanında gruplaşan yarım kubbe, kemer gibi tamamlayıcı elemanların padişahtan sonraki devlet kuruluşlarını simgelediği sanılmaktadır. Bu düşünce biçimi, temelden yoksun bir safsatadır. Bütün büyük mimari eserlerin kitle ve kullanım olarak biçimlenmesi, taşıyıcı sistem şartlarından ve kullanma mantığından doğar.

Sinan'sız İstanbul ve Edirne

— Acaba Sinan'sız bir İstanbul nasıl olurdu? Ya da Edirne...

— Sinan'ın büyüklüğüne hiç gölge düşürmeden, onun hakkında ileri sürdüğümüz düşüncelerin bir tekinden bile vazgeçmeden diyebiliriz ki, yadırgayabileceğimiz bir değişiklik olmazdı. Çünkü büyük sanatçıları yaşatan ortam, o kişileri yaratan ve yücelten toplumlardır. Adı Sinan olmayan bir başka dehayı yetiştirme gücü, yine o toplumun yetenekleri arasında bulunacaktı. Sanat, kültür ve bilim kaynağı, toplumdur. Ortaya çıkan her eser ve her olayın anası onu doğuran toplumdur. Bugün şehirlerimizde gördüğümüz her türlü yeni yapının çehresi de bugünkü toplumumuzun çehresidir.

— Sinan'ın kıymetini yeterince biliyor muyuz?

— Saygıdeğer ve sevgili dostum Prof. Müfit Yorulmaz'a göre, "Mimar Sinan, camilerinde taşıyıcı sistem seçimi ve oluşturulmasında bugünkü olanaklarımızla incelediğimizde dahi, hatalı olabilecek bir yolu denememiştir. Eserlerinin dört yüz yıldır taşıyıcı sistem arızası göstermeden bugüne kadar, çeşitli doğal afetleri de geçirerek ayakta kalması, Mimar Sinan'ın üst ve altyapı çözümlerindeki engin bilgi ve deneyimini kanıtlamaktadır. Kendinden evvelkileri özümleyip kendinden sonrakilere (bugünkü mimar ve mühendis olan bizler dahil) örnek alınacak eserler bırakan Mimar Sinan, dünya mimarlık ve mühendislik tarihindeki değerli yerini daima koruyacaktır."

Prof. Erhan Karaesmen, mühendisliği çok iyi bildiği kadar, strüktürel unsurların mimariyi nasıl ortaya koyduğu konusunda üstün yetenekli kavrama gücüne sahip olan arkadaşımızdır. Selimiye'yi, ne kadar da güzel ve doğru anlatmaktadır: "Kubbenin en tepesindeki alemden, ta dıştaki duvarların temeline kadar, dünyanın en tatlı ve anlamlı mekan senfonisi yaratılmıştır. Bir göz kültürü dersidir, öte yandan: Eğri yüzeylerin, kubbelerin, kemerlerin, yarım kubbelerin, yine kemerlerin, daha küçük kubbelerin birbirinden diğerine kadife yumuşaklığı ile geçerek, sonsuz yükseklerden dökülen köpüklü bir çağlayanın, billur zerreciklere ayrılıp, çevreye saçılışı gibi etrafa mutlu yayılışıdır. Her şey yerli yerindedir. Tam bir akılcılıkla. En küçük bir ekleme yapılmasına, hiçbir yapı elemanının değiştirilmesine gerek ve olanak yoktur." Gerçekten de Selimiye, dünya ile bütünleşen bir yapı sanatı şaheseridir.

Sinan büyük bir yaratıcıydı

— Acaba insan olarak nasıl biriydi?

— Sinan'ın kimliği konusunda kemikleşmiş yakıştırmaları, her şeyden önce kısa ve açık bir gerçekle silkelemelidir: "O bir büyük yaratıcıydı." Sinan'ın mimarlığı, mühendisliği, bilim adamlığı ya da sanatçılığı gibi özelliklerinin dışında, insan olarak değerini, olayların kendisinden çıkarmak gerekiyor. Sonuca çok kısa yoldan gidilebiliyor. Beş padişahla geçinmiş, yıldızı barışık kalmış bir sorumlu kişinin, yalnız bu yanı bile hayret verecek kadar tutarlı değil midir? Üstelik saray çevrelerindeki gözü dönmüş hırslı entrikacıların, Sinan'a bulaşsalar bile gölgeleyemedikleri apaçık ortada.

— Mesela Edirne diyelim, Edirne'de Sinan'ın ruhu halen yaşıyor mu?

— Şehirlerin, ciddi planları olmadan ya da siyasi ve keyfi takdirlerle sapık gelişmesine, en dramatik örneklerden biri, Edirne'dir. Yüzyıllardır Edirne'ye, hangi taşıtla olursa olsun yaklaşanlar, bir tepeyi aşar aşmaz, Sinan'ın şaheseri Selimi-

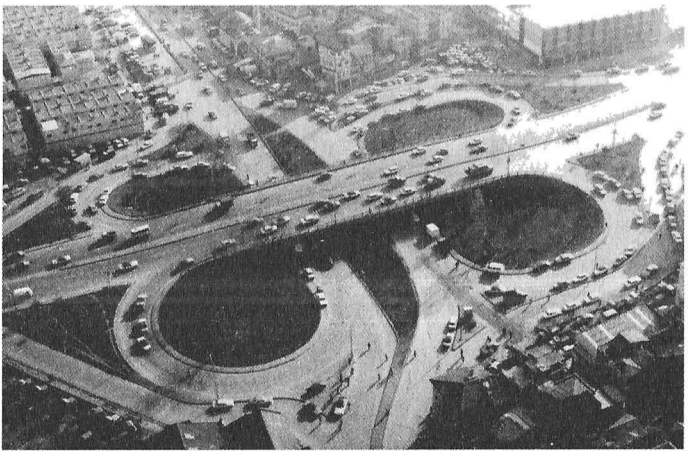
ye'nin görkemli siluetini görerek ürperirler ve kentin bu şaheserin eteklerine sarılışını, zevkle seyrederlerdi. Bu zevk artık tarihte kalmıştır. Şimdi aynı tepeyi aşanlar, artık Selimiye'yi değil, bu şaheseri kapayan, yüksek ve battal boylu apartman yığınları ile karşılaşmaktadırlar. Dikkat edilirse görülebilen ancak Selimiye minarelerinin uçlarıdır. Bu imar biçiminin saygı ve vicdan yoksulluğu sürüp gittikçe, apartman blokları gün gelecek, minarelerin uçlarını da örtecektir. Gerçekleşen bu olay, Sinan'a karşı da tarihimize karşı da, işlenmiş bir cinayettir. Bütün ustalıkla işlenmiş cinayetlerde olduğu gibi, katil bulunmayacaktır.

— Acaba günümüz mimarları, Sinan'ın yaptığı eserlerin benzerini yeniden yapabilirler mi?
— Yapamazlar. Sebeplerin başında toplumumuzun, bugünkü sanat ve kültür anlayışı ile Sinan çapında adam yetiştirme yeteneğinde olmayışı gelir. Bu yeteneksizlik, yalnız mimar yetiştirmekle sınırlı değildir. Devlet adamı yetiştirmek konusunda da durum aynıdır. Bir başka biçimde olayı şöyle açıklayabiliriz: Eski politika liderlerimizden birisi bir mimar meslektaşımıza, Sinan'ın binaları gibi eser verip veremeyeceğimizi sormuş ve yanıtını da almıştır: "Eğer siz, yeniden Viyana'yı kuşatabilirseniz." Hem zaten aradan dört yüzyıl geçmiş, toplumların da ve bunun sonucu olarak mimarlığın da çehresi değişmiştir. Günümüz şartlarına göre kubbesiz bir 20. yüzyıl şaheseri yaratılsa, toplumumuz içinde bunun ne olduğunu, kaç kişi anlayacaktır?

— Evet, yeni Sinan'lar nerede?
— Sinan'ın sonsuzluğa göçüşünden beri dört yüzyıl geçmiştir. Peki, toplumumuzun yeni Sinan'ları nerededir? Yanıt: Yeni Fatih Sultan Mehmet'ler, yani Kanuni Sultan Süleyman'lar neredeyse oradadır. Hatta yeni Atatürk neredeyse oradadır. Şimdi hassas noktaya değinmeden geçemeyiz. Akla hemen gelen soru şudur: Peki, ya Atatürk döneminin Sinan'ı nerede kalmıştır? Var mıdır? Yoktur ve olamaz. Sinan'ı yetiştiren

toplumun doğması ve gelişmesi yüzyıllar sürmüştür. Batışı da öyle. Atatürk şoku, toplumumuzda belirli aydınlıklar getirmiş, ancak on beş yıllık kısa dönemde toplumu, kültür-sanat ve düşünce biçimi açısından, yaşadığımız çağa ulaştırabilecek çareyi bulamamıştır. Henüz çağımıza yetişememiş olan toplumumuzun yeni Sinan'lar yetiştirmesi hayal olmaktan öteye geçemez.

Zaten Atatürk'ün ölümüne kadar çıkılan yerden, Atatürk'ün ölümüyle başlayan bir düşüşe geçmiş bulunmaktayız. Kitabın pek az okunduğu, düşük düzeyli müziğin çokça dinlendiği, düşünce özgürlüğünün dizginlendiği, felsefe ve mantık derslerinin liselerde zorunlu olmaktan çıkarıldığı, buna benzer bin türlü olayın yaşandığı bir ülkede yeni Sinan'lar yetişebileceğini düşünmek, ancak düşünmesi engellenmeye alışılmış kafaların ürünü olur. Toplumumuz, yeni altın çağlara erişemedikçe, ölümünün dört yüzüncü yılında andığımız Sinan'ı da, Kanuni Sultan Süleyman'ı da, bundan sonra değil dört yüzyıl, dört bin yıl daha aramaya devam eder dururuz.

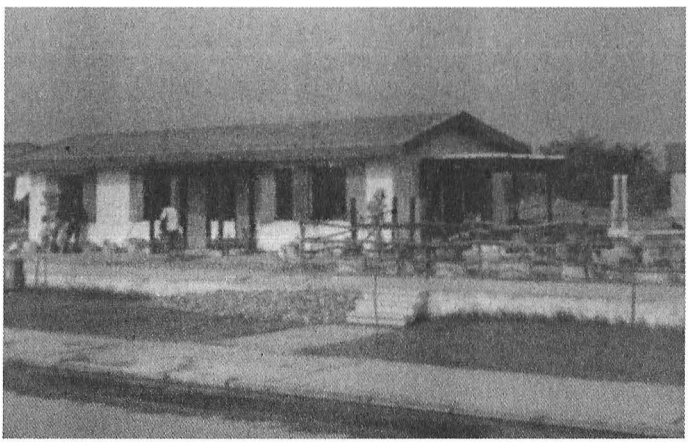

İstanbul'da trafiği çözen yonca yaprağı örneklerinden biri. Trafiği çözdüğü sanılan vahşi büyüklükteki bu kavşakların, şehirlerin başına çöreklenen belalardan biri olduğu unutulamaz.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Mimarlık ve Gecekondular

1946 yılında İstanbul Zeytinburnu'ndaki boş hazine arazisinde başlamış olan gecekondulaşma, dünyada yalnız bize özgü gelişmelerin başlangıcıdır. Tahta ve tenekeyle, içine girilecek tek göz oda yapan çaresiz insanlar, şimdi artık sahiplendikleri hazine arazisinde, çok katlı apartman sahibi oldular. Bu masum görünüşlü başlangıç, kanun-plan ve toplum düzeni saygısını yalama eden yürekler acısı bir basamak oldu. Büyük şehirlerimizin yarıdan çoğu, ruhsatsız kaçak yapılarla doluştu. Bence bunun çözümü, halkın bu enerjisini kullanarak belli bir plan dahilinde Kendin-Yap mahalleleri yaratmaktır.

Aydın Boysan'ın, Kendin-Yap mahallelerinin örnek gecekondusu olarak tasarladığı ev.

— Bir mimar olarak bize mesleğinizi anlatır mısınız?
— Dünyada konuşulan her dilin bir grameri var... Cümle kuruluşundan kullanılan sözcüklere kadar dünyadaki bütün diller, kendi gramerine bağlı kalır. Tüm resmi belgelerden öğretime kadar, elbet edebiyata kadar tüm yazılar ve konuşmalar, bu gramere bağlıdır. Kalmazsa, zırva olur. Tüm mimarlık yapılarının da grameri, onların taşıyıcı sistemleridir. Bu gramere uymayan mimarlık yapısı da, mimarlık zırvasıdır.

— Dünden bugüne genel olarak mimarlıkta neler değişti?
— Dünyada iki yüzyıl öncesine kadar tüm mimarlık yapıları, yığma kagir taşıyıcı sistemlerle yapıldı. İlkel dönemlerde tek taş ile geçilen açıklıklar, kemer yapılarak geliştirildi. Kemerin de tüm elemanları basınca çalıştı. Kemerler ekseni etrafında döndürülerek kubbeler, açıklığına dik yönde eklenerek de, tonozlar inşa edildi. Elbet yine tüm elemanlar, yalnız basınca çalışmaktaydı.

— Günümüzde kubbe ve kemer artık demode. Bu elemanların yerini ne aldı?
— Tarihin bütün yapıları, en önemli camiler, kiliseler, işte bu yığma kagir taşıyıcı sistemle yapıldı. Görüntülerdeki kargaşa, hiç de yanıltmasın... Hepsi kemer, kubbe ve tonozdan ibaretti. Bütün o zengin görünüşlerin alfabesi ile kemer-kubbe ve tonoz taşıyıcı sistemi, yani grameri yaratılmıştı. Bütün biçimlenmeler basınç matematiğine dayanmaktaydı.

Modüler binalar

— İşin içine betonarme ve çelik girince neler değişti?
— İki yüzyıl kadar önce, taşıyıcı sistemlere çeşitlenme geldi. Çelik taşıyıcı sistemler, hem basınca ve hem de çekmeye çalışı-

yordu. Betonarmenin kullanılmaya başlanmasıyla basınca betonun, çekmeye çeliğin çalıştığı bir kompozisyon yaratılmış oldu. Taşıyıcı sistemlerle iskelet, asma ve kabuk taşıyıcı sistemlerin ufukları açıldı. Yanlış, hatta yakışıksız iş, bu sistemleri kullanarak, örneğin betonarme ile kabuk değil, kubbe yapmaktır.

Mimar görevini yaparken, o planlama sırasında varılmış olan son gelişmelere uymaya mahkumdur. İsterse ulusal görüntüler olsun, geçmiş zamanın uygulamalarını papağan ezberciliğiyle yinelemeye kalkışmasıyla, aldatmacanın da ötesine, görevine ihanet etmiş olur.

Üstelik geçmiş yüzyılların görüntülerini, yapı sistem ve malzemesini, papağan ezberciliğiyle yineleyen mimarlar, toplumun başına sürekli olarak bina hortlakları musallat eden efsunculardır. Ayrıca tüm mimarlık planlamalarını artık, modüler boyutlamalara götürmek zorunludur. Yapının endüstrileşmesinden kaçınılamaz. Zaten kaçınılmasına da gerek yoktur. Mimarlık planlamaları ile endüstriyel üretim metotlarını bağdaştırmak, uyuşturmak, zorunludur.

Artık yapılar önceden üretilecek

— Artık inşaatlar çok hızlı yürüyor. Bunu neye bağlıyorsunuz?

— Taş üstüne taş, tuğla üstüne tuğla koyarak yapı üretmek ilkelliği, kim ne derse desin, yakın bir gelecek zamanda sona erecektir. Az katlı yapılarda taşıyıcı sistemin bile prefabrike, yani önceden üretilmiş olmasından kaçınılamaz. Dış duvarlar dahil yapılar artık önceden üretilecektir. Sulu hacimlerin bile yakın gelecekte hücre sistemiyle üretilmesi, zorunlu olacaktır. Sıva denen bela, geçmiş zamana kayacaktır. Doğal sonuç, yapının artık üretim yeri değil, montaj yeri olmasıdır. Prefabrikasyona (önceden üretime) bizi sürüklemesi gereken başka önemli bir neden, ormanlarımızı korumaktır. Orman cinayetlerini azaltmaktır. Tahtalarla, ahşap iskelelerle kalıp yaparak betonarme inşaat yapmak, ormanlarımızı talan etmenin ka-

nunda suç sayılmayan ama aslında suç olan bir uygulama biçimidir. Değişmesi toplumun borcudur.

— Hızlı üretimle hangi imkanlar sağlanacak?
— 20. yüzyılın başı, otomobil için, yeni doğuş sürecidir. Sonu ise dünyanın, otomobil işgaline girişidir. Hepsi tek bir yüzyılda gerçekleşti. 21. yüzyıl sonunda ise evlerin artık, şimdiki otomobiller gibi bitmişinin görülüp beğenilerek alınması, kehanet olamaz. İsterse çok katlı olsun tüm yapıların taşıyıcı sistemlerinde endüstriyel yöntemler iyice ağırlık kazanacak, tüm ince yapı ise önceden üretilerek monte edilecektir. Bu geleceği, papyon kravatlı, uzun saçlı mimarlar göremez. Bu kişiler, böyle bir geleceğin kendi boncuklarını dökeceğini sanırlar. Mimarların görevi, akıllarını kullanarak bütün bu kaçınılmaz gelişmelerin önünde yer almaktır... Arkasında değil.

200 mimardan 40 bin mimara

— Mimarlık eğitimi sizin zamanınızdan günümüze kadar nasıl değişti?
— Benim mimarlık öğrenimine başladığım 1940 yılında tüm ülkemizdeki mimar sayısının 200 olduğu biliniyordu. 1954 yılında TMMOB ve Mimarlar Odası kurulduğunda, Odaya kayıt olmaları kanun zoru olan asker-memur dahil mimar sayısı, bine varmamıştı. Şimdi ülkemizdeki mimar sayısı, 40 bin kadar oldu sanırım. 1940 yılında bütün ülkede tek bir kuruluşta öğretilen mimarlık, şimdi otuz kadar üniversitede birden okutuluyor. Bu sayılardan ciddi sonuçlar çıkarılması, olanak dışı... Ne gariptir ki biz gerçekleri yansıtması doğal olan sayılar matematiğini bile sulandırdık. Acaba bu otuz üniversitede yapılan mimarlık eğitiminin doğru ve yeterli olduğunu düşünmek, gizlenmiş yüze gülücülük olmaz mı?

— Sizce mesleğinizin püf noktası ne?
— Mimarlıkta proje yapmayı öğretebilmenin öncelikli şartı, proje düzenleme yeteneği ve deneyimidir. Proje yapmasını bi-

lemeyen kişi, proje yapmayı öğretemez. Piyano çalmayı öğretebilmek için, piyano çalmasını bilmek ne denli şartsa, proje yapmayı öğretebilmek için de proje yapmayı bilmek, hatta iyi bilmek, şarttır. Ancak tamamlayıcı yan bilgiler, bu zorunluluğun dışında kalabilir.

— Michelangelo bugün dünyaya tekrar gelse, çok şaşırır mı?
— Michelangelo ve Bernini, Rönesans Dönemi İtalyası'nın ünlü sanatçılarından ve o zamana göre elbette, ünlü mimarlarından ikisiydi. Resim ve heykelde de üstat idiler. Yığma kagir taşıyıcı sistemlerle, olağanüstü görsel güzellikler yaratırlardı. Ama dünya değişti. Artık o yapılar, yapılamaz oldu. Birtakım hacimlerin, kemerler ve kubbelerle kapatılıp işin yapılması ve bitirilmesi, olanak dışı... Yeni taşıyıcı sistemlerin malzemesi ve zorunlu olan matematiği yanında, bütün önemli yapıların kullanılışı, olağanüstü karmaşık biçimlere dönüştü. Bunlar yetmiyormuş gibi, çok karmaşık tesisat, elektrik ve elektronik problemleri, bina mimarlık planlamalarını artık, hepsi hakkında bilgili ve sabırlı, ciddi çalışmalara dönüştürdü. Michelangelo, Bernini ve çağdaşları, diyelim ki bugün dünyaya gelseler de onlara bir bina projesi görevi verilse, dünyalarını şaşırırlar.

Leke bırakan gölgeler

—"Plansızlık-programsızlık," siz mimarların en çok şikayet ettiği konuların başında gelir, öyle değil mi?
— Kentlerin kurulmasına başlanması, insanların doğaya karşı korunma içgüdülerinden kaynaklanır. Sonraki basamakta, birey-toplum ilişkilerini geliştirme çabası yer alır. Kentler aşiret olmaktan toplum olmaya geçişin, biçimsel mekanlarıdır. Kişilerin de, toplumların da geçmişin kısırdöngülü çukurlarından çıkıp geleceğin umut dolu gelişmelerine yönelebilmesi için bir düzenleme yöntemi gerekir. Bunun adına "plan yapmak" denir. Kişilerin aylık bütçe yapmasından ülke bütçelerine kadar her plan, "geleceği düzen altına almak" amacını ta-

şır. Kent planları da, "toplumların yerleştiği mekanları, gelecek için yaşanır biçime dönüştürmek" amacıyla yapılır.

Plan yapabilmek yetenek işidir. Günlük yaşamı düzene sokabilmek gibi minik ölçüden başlayan bu yetenek, yaşamları planlayarak düzene sokabilmekle, büyüyen önem kazanır. Hele uygulanabilir plan yapabilmekle birlikte, o planı zaman bölümleriyle koşut olarak uygulayabilme olanağı sağlayabilmek, bir uygarlık sorunudur.

— Bu konuda başarılı olduğumuz söylenemez...

— Toplumumuz uygarlığa varış yolunda, henüz emekleme çağını atlatabilmiş değildir. Bu nedenle, geleceğe yönelik planlamaları başarıyla yapma yeteneğinden yoksundur. Bunun en basit örneği, yıllık devlet bütçesidir. Uygulanabilir bir bütçe yapılamadığı gibi yapılan da uygulanamamaktadır. Geleceği planlayabilmeye zaman ayırabilme olanağı yaratılabilmesi için, tüm yeteneklerin de ötesinde başka bir temel daha zorunlu olur. Bu temel, geçmiş zamanın temiz yaşanmasına dayanır. Oysa bizim geçmişin pisliklerini temizlemek için ayırmak zorunda olduğumuz zaman, geleceği düşünmek için zaman bulmamıza yeterli olanak bırakmaz. Kent planlamak da geleceği düzen altına almanın biçimlerinden birisidir. Kentler de planlanarak gerçekleşmeli, bu planları eskiten her zaman dilimi sonunda, o plan yeni verilerin ışığında değiştirilmeli ve yenilenmelidir.

"Gecekondu" sözcüğünü artık unutmalıyız

— Göçler planlanamaz mı?

— Tarımla uğraşan nüfusun azalması, tarım yöntemlerinin zorunlu gelişmesi, örneğin eşekli köylünün yerini traktörlü köylünün alması gibi değişmeler sürüp gidecektir. Endüstri ve hizmet sektöre geliştikçe, kentlere göç önlenemez. Önümüzdeki yirmi yılda yirmi-yirmi beş milyon nüfusun daha, kentlere göçmesi beklenmektedir. Göçler planlanmadıkça, kentler planlanmadıkça, planlar uygulanmadıkça, kentlerimizin gele-

ceği bugünkünden daha çözümsüz kalacaktır. İçinde hâlâ acınma kırıntıları barındıran "gecekondu" sözcüğünü artık unutmalıyız. "Yapı kaçakçıları"na acımak, topluma acımamaktır. Sürü konuşlanması biçimi böyle giderse, kentlerimizin geleceğine de utanç yüklü ipotekler konmuş olacaktır.

— *Varılan sonuçtan kimler sorumlu?*
— Kentlerimizin sürü yerleşmesi mekanlarına dönüşmesinin; plancılardan ya da profesyonel meslek sahipleri yeteneksizliğinden kaynaklandığını sanmak, pek safdilce bir düşünce olur (meslek onuru satan işbirlikçi profesyoneller, elbet bu arıtmanın dışında kalır). Varılan sonuçlar, profesyonel politikacı ve çıkar çetelerinin marifetidir. Hele imar yetkilerinin son yirmi yılda yerel yönetimlere aktarılması, düzensizliği iyice şirazesinden çıkarmış bulunuyor. Sonsuza dek geçerliliğini yitirmeyecek bir kanun, sadece üç sözcükle anlatılır: "Zehiri miktar doğurur." (*Dosis facit venemum.*) Çok basit bir örnekle, çok kısa ve berrak açıklaması şöyledir: Bir insan yirmi-yirmi beş litre pırıl pırıl kaynak suyu bile içse, çatlar. "Yapı kaçakçıları"nın bolluğu, kentlerimizi öldüresiye zehirlemektedir.

Politikanın üst basamaklarında bulunanlar, zaten düzgün kentleşmeye katkıda bulunmak şöyle dursun, tüm ulusa ait araziyi yapı kaçakçılarına peşkeş çekiyorlar. Üç-beş oy uğruna, toplumda düzen saygısını yok eden vicdan fukaralarıdır bu politikacılar. Halk ise, düzgün kentleşmeye katkıda bulunmuyor. Doruktakilerden alınan köşe dönme dersleri, çoğunluğun gözlerini karartıyor.

Yanlış düşünce üşengeçleri sürüsü

— *Genel olarak ülkemizin ve büyük şehirlerimizin istikbalini nasıl görüyorsunuz?*
— Ülkemizdeki tüm doğal servetlerin, altı-üstü dahil tüm toprakların ve havanın sahibi, tüm ulusumuzdur. Ülke zenginliklerinin hepsinde, tüm bireylerin, seksen milyonda bir

bile olsa, payı var. Orman kaçakçılığından imar kaçakçılığına kadar tüm kaçakçılık türleri, düpedüz hırsızlık biçimleridir. Başkalarının hakkını çalmaktır bu işler... Halka bunu anlatmaya çalışma görevi ortadayken, politika haydutlarının bu işleri teşvik etmesi, halk dalkavukluğudur. Toplumumuzun katmanları birbirinden kopuk... Başını alan köşesine çekilmiş. Kentler, milyonlar kalabalığı içinde, dirsek teması bile olmayan gruplara parçalanmış. İnsanlar ise mahşer kalabalığı içinde yanlış düşünce üşengeçleri sürüsüne dönüştürülüyor. Politik doruklara, üzerlerine leke bırakan gölgeler düşmüş kişilerin çıkmasını, beyin miskinliğiyle malul aydınlar kesimi kayıtsızca seyrediyor. Zaman geçtikçe toplum nitelik kazanmıyor, yitiriyor.

— *Kentlerimizin kurtuluşu için ne yapmalıyız?*
— Kentler, toplu yaşama mekanları. İnsanların orada bir araya gelişleri, birbirlerini yaşamaya ısındırmak için... Bu ısınmanın ateşi kültür, sanat, bilim. Cehennem ateşi değil. Cehennem ateşi korkusu, insanları yaşama sevincinden soğutuyor. Kentler, toplumların "yüzü"dür. Yüzümüzün kirini, hiç olmazsa gelecek yüzyıllar için, temizlemeye çalışmak zorundayız.

Göçler ve Şehirler

— *Mimarların gözünde plan-program ne ifade eder?*
— Planlamanın ne demek olduğunu sadeleştirilmiş olarak anımsamalıyız: "Planlamak, geleceği düzen altına almaktır." Planın söz konusu olamayacağı herhangi bir etkinlik ya da yaşama biçimi olamaz... Kişilerden devletlere kadar. Birçok kişinin günlük yaşayışından, toplumların ve devletlerin yıllar, hatta on yıllar sonrasının biçimlenmesine kadar. Devletlerin yıllık bütçelerinin düzenlenmesinden, alışıldığı gibi beş yıllık kalkınma planlarının yapılmasına kadar.

— *Plan-program nasıl yapılır?*

— Plan ile program kavramları birleşerek, yapılacak olanları zaman çarkına sokar. Örneğin, devlet yatırımları programa bağlanarak, zaman ölçüsünde yerini bulur. Devletin veya özel sektörün, tüm etkinliklerinin zaman ölçüsüne bağlaması yani programlaması, farklı uygulamalar değildir. Tarım bile mevsimlere bağlı olarak planlanır. Tek tek kişilerin bile günlük programlarını yapmaları ve ona göre yaşamaları, planlama denen geleceği düzen altına alma kavramının minyatür bir parçasıdır. Çalışma yaşayışının, programa ve plana bağlanması yanında kişilerin ve kuruluşların serbest zamanlarının, yani tatillerinin bile programa bağlanması esastır. Aksi kargaşa doğurur.

— *Plan ve programın düşmanı nedir?*
— Kişiler açısından bile vazgeçilmez önemi olan plan ve program borçları, toplumlar ve devletler için büsbütün bağlayıcı olur. İsterse yerel yönetimlerden başlasın toplumla ilgili tüm kuruluşlar, ta devletlere kadar organizasyon ve planlama borçlarını ödemek zorundadırlar. Toplum yaşayışının rasgeleliğe bırakılması kaos doğurur ve toplumları gelişmek yerine gerilemeye sürükler.

Toplum da devlet de planlamayı savsaklıyor

— *Devletin plan-programla arası nasıl?*
— Toplumumuzda programa uyma alışkanlığı savsaklanan bir kavram olduğu kadar, devlet yönetimi anlayışımızda da planlamak, ciddiye alınan bir görev değildir. Yıllık bütçelerimizde uygulanma gücünü zayıflatan hesapsızlıklar bulunur. Hiçbir şekilde daha önce akla gelmemiş işler, bütçenin kabulü sırasında son dakika sokuşturmaları ile planlama ciddiyetinden uzak, mahalle politikacısı saldırılarına uğrar. Kasaba ve köylerde fakülteler, kenar şehirlerde üniversiteler gece yarısı önerisiyle bütçeye sokuşturulur. Daha sonra ödenek verilse bile, maddesel ve bilimsel olanaklarda yoksun kalmaya mahkum bu kuruluşlar, ülkedeki eğitim düzeyini alçalttığı gibi, bilime saygı konusunda kavram kargaşaları da yaratır.

— Kırsal alanda plan-programlı gelişme nasıl oldu?
— Türkiye, yarım yüzyıl öncesine kadar en ilkel kuru tarım yöntemleriyle zamanını geçirmiş ve örneğin bu kafayla yapılan tarımda, köy erkekleri koskoca bir yılda sadece on sekiz gün çalışabilmek durumunda kalmışlardır. Kalan zamanlarını ya gurbetteki işçilikle ya da tembellikle geçirmişlerdir. Yüzyılın ikinci yarısında tarım yaşayışımıza makine girmiş, bilgi etkisini arttırmıştır. Sulu tarım alanları çok ilerlemiş, tohumun olağanüstü önlemi anlaşılmıştır. Böylece ürün çok daha az kol gücüyle, üstelik verimi katlanarak artmak suretiyle elde edilir olmuştur.

— Ama planlı kalkınma kol gücüne ihtiyacı azaltınca, bu defa da göç başladı. Öyle değil mi?
— Sanayi toplumuna geçiş döneminin bu savsaklanamaz gelişmeleri, bütün dünyada olduğu gibi bizde de tarımla uğraşan nüfusun yüzdesini aşağıya çekmiştir. Bu sektördeki nüfus daha yeni yüzde 40'ın altına inmiştir. Gelişmiş ülkelerde bu nüfusun yüzde 10 ve altına, örneğin Birleşik Amerika'da yüzde 5'in altına indiği görülmektedir. Özellikle Türkiye'de göçlerin önlenemez oluşunun en önemli kaynağı, tarımla uğraşan köy nüfusunun hızla aşağıya düşmesinden doğmaktadır. Bu göç biçiminin nedeni, köylerden kaçmak isteğinden doğmamaktadır. Asıl sebep köylerde geçinmek, dolayısıyla yaşamak olanağının kalmayışıdır. Şehirlerdeki yaşayışın çekici olduğu, bizdeki köy nüfusunun şehirlere göçmesinin asıl nedeni değildir.

İlk gecekondudan bugüne

— Göç nasıl engellenebilir?
— Kentlerimizin yağ lekeleri gibi kontrolsüz yayılmalarını önlemenin tek yolu, ülkede nüfus yayılışını planlamaktan başlar ve şehirlerimizin ve tüm yerleşmelerimizin planlaması ile birlikte bu planların ciddi ve ahlaklı biçimde uygulamasıyla biter. Başka yol yoktur. Bu demektir ki, irili ufaklı önemli şehirlerimizi hastalık gibi saran kaçak yapılaşma alışkanlığımız ve hafifliğimiz, kesinlikle ve tümüyle terk edilmelidir.

— İlk gecekondudan günümüze yasadışı yapılaşma hangi evrelerden geçti?

— Elli yıl önce büyük şehirlere göçen, yersiz yurtsuz takımının açıkta kalmasını önlemek için göz yumulan ve o zamanki adı gecekondu olan kaçak yapılaşma, yıllar geçtikten sonra artık ilk anlamını kaybetmiş ve yapılan iş politikacıların oy uğruna hak edilmemiş rantları fırsatçılara peşkeş çekmesine dönüşmüştür. Böylece toplum disiplini ve kanunlar ayaklar altına alınmış, devlet yapısının kaygan eğimlere sürüklenmesine göz yumulmuştur. Üstelik bu hafiflik, geçimini alın teriyle ve gizli kaynaklar olmadan sağlayan milyonlarca dürüst insanın alın terine hakaret anlamına dönüşmüştür. Boğaziçi sırtlarında bu yoldan yapılmış bir gecekondunun fiyatı 200 bin YTL'dir (Yaklaşık 150 bin dolar). Üstelik bu gecekondu bir süperstarın villalarına da komşudur. Bu meblağ belki de kırk yıl hizmet eden yirmi değerli üniversite profesörünün emekli ikramiyesidir. Asgari ücretle çalışan bir kişinin yaklaşık iki yüz yıl çalışarak alabileceği ücrettir.

— Bugüne kadar iktidara gelen hükümetlerin hiçbiri gecekondu sorununa kalıcı bir çözüm bulamadı, neden?

— Üç-beş oy uğruna devlet arazisinin kanun dışı işgaline göz yuman politikacı, son yıllarda artık seksen milyonun hakkı olan arazinin mahalle mafyası eliyle yağmalanmasını teşvik etmektedir. Aflar çıkarmakta, tapu tahsis belgeleri dağıtılmaktadır. Başbakanlar 1995 Aralık genel seçimlerinde olduğu gibi televizyon konuşmalarında, gülücüklerle kaçak yapılaşmayı teşvik etmişler ve şehir rantlarını rasgele peşkeş çekme pişkinliğini sergilemişlerdir.

— Gecekonduları ıslah etmek için çok mu geç kalındı?

— Halk dalkavuğu politikacıların doğurduğu bu plansız insan yığılmaları başta büyük şehirlerimizi olmak üzere, ülkeyi iki yüzyıl içinde temizlenmesi ve ıslah edilmesi mümkün olmayan bir kaosa sürüklemiştir. Büyük kentlerimizin bu

nedenle ülkeye bulaştırdığı yağ lekeleri, fiziksel şartları olduğu kadar toplum ahlakı ve yaşayışını da uzun geleceklere kadar kirletecektir.

Mimarların sorumluluğu

— Şehrin bu halinden siz mimarlar ne kadar sorumlusunuz?
— Şehirlerin görünüşleri toplumların çehresidir. O çehrelerin ilk anda göze gözükmeyen ama o çehreleri biçimleyen ve anlamlandıran ruhları ise o yüzlere, yani örneğimizde şehirlere yansır. Görünüşteki kargaşaya ve çirkinliklere şehir plancıları ve mimarların sebep olduğu düşüncesi, pek kolaya gelen bir alışkanlık olmuştur. Oysa bunun asıl sebebi, devlet yönetiminde halkı gitmeleri gereken yönde değil, çıkarları peşinde koşma yönünde iştahlandıran politikacılardır. Hele son yıllarda imar planlama düzeninde profesyoneller dışlanarak yerel yönetimlere kaydırılan imar planlama yetki ve kararları, şehir planlamalarını büsbütün seviyesiz kanallara sürüklemiş ve bu planlama, şehir ve mahalle mafyalarının oyuncağı olmaya dönüştürülmüştür.

— Gecekondunun o naif anlamı ve amacı değişti diyebilir miyiz?
— Gecekondu artık bimekan takımının, yani yersiz yurtsuzların bir sığınağı değildir. Bu yere batasıca gecekondu sözünden, artık sulu gözlü acıma duyguları çıkarılmamalıdır. Gecekondu, artık düpedüz, halk dalkavuğu politikacıların iki buçuk oy uğruna kanunsuz yerleşenlere peşkeş çektiği, bir rant beleşçiliğidir. Hiç kimse, hiçbir kuruluş kalkıp da ülkede kanunsuz yapılaşmanın, kökten nasıl yok edileceğini araştırmaya ve çözüm bulmaya çalışmamaktadır.

— Siz mimar-mühendislerin hiç mi sorumluluğu yok?
— Profesyoneller de göç yerleşmelerinin kanunsuz ve rasgele yerleşmelerle sonuçlandırılması olayını, elli yıldır umursamazca seyrediyorlar. Oysa bu olgunun planlanan ve organize

edilen bir "Kendin-Yap" modelinin büyük alternatif zenginlikleriyle ortaya koymak ve politikacıları bu yönde teşvik etmek, imar ve planlamacıların yıllardır umursamadıkları bir vicdan göreviydi.

Gecekondunun reorganize edilmesi

— İstanbul'da ilk gecekondu ne zaman yapıldı?
— Ülkemizin ilk gecekonduları, İstanbul'un Zeytinburnu'sunda yapıldı. 1946 yılındaydık. "Gecekondu" deyimi, bu yapılara çok yakışıyordu. Yapı bir gecede yapılıp iskan edilirse, sahipleri birtakım kanuni haklar elde ediyorlardı. O tarihlerde gecekondu yapanların hepsi, hâlâ yapanların da bir bölümü, bunu yapmaya mahkum insanlardı. Çünkü çaresizdiler. Açıkta kalmamak için bulacakları tek çözüm, gecekondu yapmaktı. Başlarını sokacakları tek göz bir mekana sahip olabilmekti tek yol, açıkta kalmamak için. Ülkemiz gecekondu tarihi altmışıncı yılını doldurdu. Çaresiz insanların bu denli sade ve masum çabalarına, birtakım ahlak dışı işler karıştırıldı. Gecekondu haydutları türedi. Devlet arazisini parçalayıp çaresiz insanlara sattılar. Gecekondu yap-satçılığı aldı yürüdü. Apartman gecekondu yapımı başladı. Ruhsatsız yapı pişkinliği o denli sınırsız utanmazlığa vardı ki, bu yapılar artık güpegündüz yükseldi. Plansız kaçak apartman şehirleri kuruldu. Hele imar yetkileri yerel belediyelere verildikten sonra, ruhsatsız, hatta ruhsatlı imar konuları, semt ve kasaba ağaları ve mahalle kabadayılarının elinde oyuncak oldu.

Her seçimde tapu dağıttılar

— Tek suçlu gecekonducular mı?
— Altmış yıllık gecekondu tarihi sahnemizin bir başka oyuncusu vardır ki tutumu üzüntülere boğacak cinstendir. Bu dramın başoyuncularından biri, altmış yıldır tüm gelişmeleri uyuklayarak seyretmiş olan hükümetlerdir. Olayların hep peşinden sürüklenmişlerdir. Her seçimden sonra gecekondulara

tapu dağıtarak, elektrik bağlatarak... Altmış perdelik bu gecekondu dramının sesi çıkmayan seyircileri arasında, ne yazık ki üniversiteler, tüm meslek kuruluşları, hatta Devlet Planlama Teşkilatı gibi kuruluşlar bulunuyor. Aydın kişilerden de değil çözüm önerisi, uyarma bile gelmedi. Ruhsal özürlüler bile suların akışını, bu denli kayıtsızlıkla seyretmediler.

— *Çok katlı toplu konutlar pekala çözüm olabilirdi.*
— Çok katlı ve iri kitleli yapıların, konut sorununun çözüm yollarından biri olduğunu yadsıyacak değilim. Ancak unutmamalıyız: Bina kitleleri irileştikçe, insanlar küçüldüklerini sanıyorlar. Dar sokaklarda içtenlikli ilişkiler içinde olan insanlar, geniş caddelerdeki çok katlı apartmanlarda, birbirlerine yabancılaşıyorlar.

— *Apartman yaşamı insanı nasıl yabancılaştırıyor?*
— Dar sokaklarda kolayca kazanılan "göz aşinalığı," yani "görsel tanışma" olanakları, apartman merdiven ve asansörlerinde, yitip gidiyor sanki... Dar sokak komşuluklarında anlaşmazlıkların doğurduğu öfkeleri, insanlar birkaç gün içinde unutup barışıveriyorlar. Aynı insanlar apartman dairelerine taşındıkları zaman, bitmek tükenmek bilmeyen ortak sorunların doğurduğu öfkeleri, söndüremez oluyorlar. Kinler yıllara sıvaşıyor, mayalanıyor, ilişkilere zehirli salgılar bırakıyor. Evi minicik de olsa, bahçesi üç karış da olsa, tek evin sahibi, kendi küçük krallığının sınırlarına egemen olabildiğine güveniyor. İlişkilerini, ruhsal olarak da sınırlayabileceğine inanıyor. Tek konut sahibi, "yan yana" yaşamaktan şikayetçi değil. Onun nevrini döndüren, apartmanlardaki "iç içe" yaşama biçimi.

— *Yasadışı inşaatı sadece gecekonducular mı yaptı?*
— Eski gecekonduların ruhsatsız yapılması ayıbının hesabını bir kez daha görmek, vicdan borcudur. Öte yandan yurdumuzda arazi kullanımı mantığını, hiç utanmadan hafife alan

ruhsatlı yapılar var. Örneğin Boğaziçi'nde şehrin ve hatta dünyanın müstesna görsel servetini kemiren, vahşi boyutlarda yığınlar yükseliyor. Ancak, plansız ve ruhsatsız yapılanmanın, kentleşmenin en aşağılık örnekleri, kanun kılıflarına sokuldu. İstanbul'un Sultanbeyli'si gibi, 500 bin nüfuslu kentler yerden, patlarcasına fışkırdı. Belediyelerin bir bölümü, imar yetkilerini hiç de masum olmayan oyunların aleti olarak kullandılar. İmar etkinlikleri, çıkar çetelerinin gelir kaynağı oldu. Yetkilerin kötüye kullanılmasından, büyük şehirler de nasibini aldı. Görünüşte yalnız kişisel prestij ticareti uğruna, boyutları ve yoğunluklarıyla şehirlerin başına bela olacak yapılara ruhsatlar verildi. Örnekler çok açık ve acıklı: Dolmabahçe'de 2 numaralı parkın yapılara peşkeş çekilmesi gibi oldu-bittiler, kanun kılıfına sokulmaya çalışılmış plansızlık felaketleri değil mi? Eğer vicdanların tatile çıkmadığı bir zamanda konuşulursa, bu örneklerin masum gecekonducunun yaptığı yanında, yürek yakan yanlışlıklar ve yolsuzluklar olduğu görülmez mi?

Yılda 450 bin konut ihtiyacı

— *Ev en temel ihtiyaç. Varoşlarda evi olmayan evlenemiyor...*
— Bir konut, bütün insanların tatlı düşüdür. Ama konutu olmayan ve çözüm bulamazsa açıkta kalmaya mahkum insanın konut düşü, gözleri açık yaşanan bir kendinden geçiş halidir. Bir konutun, insanların zevkli düşü olmasında romantik bir yan bulmak, gerçeklerle yüz yüze gelmemiş romantiklerin işidir. Oysa açıkta kalmış bir insanın konut düşü, açlıkla savaşmak kadar ilkel bir korunma içgüdüsüdür. Onun yaşayabilmek için, tırnaklarını toprağa geçirme biçimlerinden biridir. Masum gecekonducu, ülkemizde heykeli dikilecek insanların başında gelir. Toprağa tırnağıyla geçirdiği tek göz odayı, uzun yıllar boyu sabırla, çektiği mihnete aldırmadan, bir ailede birkaç kişi çalışarak geliştiren, oturulur hale getiren, uygarlaştıran insanlara şapka çıkartılır. Hele bahçesine ağaç dikti ve çiçeklediyse.

— Sizce bu göçün önü alınabilir mi?
— Sayıları yuvarlatarak hesaplayalım. Zaten küsurlu sayıların da doğru olduğu belli değil. Nüfusumuz 80 milyon. Yüzde 40'ı geçimini tarım yoluyla çıkarıyor. Gelişmekte olan ülkeler arasında sayılıyoruz. Yirmi yıl sonra bugün köylerde yaşayan yaklaşık 20-25 milyon kişi daha, şehirlere göçecektir. Doğumun çoğalmasıyla birlikte, yirmi yıl sonra şehirlerimizde yaşayacak nüfus bugüne göre yaklaşık 40 milyon daha artacak demektir. Bu hesap kabaca, önümüzdeki yirmi yıl için yılda 400-450 bin konut gereksinmesi doğurur. Şehirlerdeki zaten mevcut gereksinme ve eskilerin yenilenmesiyle birlikte gelecek yıllarda ülkemiz, yılda en az yarım milyon konut yapmak zorundadır.

— Devlet bunu yapabilir mi?
— Devletin bunu organize ve finansa etmesi, hayaldir. Siyasal yelpazenin hangi açısından olursa olsun, iktidara gelecek hükümetlerin eline geçecek bütçe olanakları, kapsamlı sonuçlara götüremeyecek kadar kısır kalacaktır. Sihirli değneklerle yeni resmi çözüm olanakları sağlanabileceğini düşünmek, ciddi çözüm yolları aramayı, belirsiz geleceklere kaydırmak olur.

Halkın görkemli gücü

— Çaresi ne?
— Bunalımlar yaratmayacak çare, ancak halkın gücünü kullanmasına fırsat yaratmakla bulunabilir. Kendi konutlarını hiçbir yardım görmeden, üstelik engellemelere de rağmen inşa etmiş bulunan insanlarımızın görkemli bir iş başardıklarını, bir mucize yarattıklarını görmemek, umursamazlık olur. Normal yollardan gerçekleşmesi yıllarca süren, hatta bazen beş-on yıl süren konut mahalleleri var iken, bir de bakılıyor ki koca bir gecekondu mahallesi, hatta semti, seçimden önceki bir hafta içinde başlamış-bitmiş ve iskan bile olmuş. Artık o mahalle, yıllar boyu sürecek bir gelişme sürecine girmiş de-

mektir. Bu fark, ortada bazı yanlışlıklar, hatta bazı saçmalıklar olduğunu ortaya koyuyor. Yanlışlıkların zararını en aza indirebilmek için yapılacak işlerden biri, ne olursa olsun, imar planı dahil, tip planlara gitmektir.

— *Bizde imar planları neden uygulanmaz?*
— Sürükleyici ve çok hızlı gerçekler, araziye göre imar planı yapılması inceliğine fırsat bırakmıyor. Hangi araziye olursa olsun ızgara tipi imar planları, beklemeden uygulanabilmelidir. İlle de eğimlere uyan imar planı yapmaya çalışmak, şart sayılmamalıdır. Eğim bir taşıt yolunun geçemeyeceği kadar dikleşirse, o yol da o eğimin dibinde kalır. San Francisco da böyle inşa edilmiştir, bizim eski gecekondu mahalleleri de. Kanunsuz patlamalar yaratacak gerilimlere fırsat bırakmamak için devlet kendi arsalarını tip imar planlarına göre parsellemeli ve ihtiyaç sahiplerine dağıtmalıdır. Çünkü dağıtmazsa, o ihtiyaç sahipleri o arsalara plansız olarak el koyar ve devlet hiçbir şey yapamaz.

Devlet arsa dağıtmalı

— *Altyapı ne olacak?*
— Tüm konut gereksinmesi için altyapılar tamamlayarak arsaları dağıtmak da, bugünkü olanaklarımız dışında bir lüks olmak fantezisini aşamaz. Devlet, yolları da, altyapıyı da, tıpkı eski gecekondu mahallelerinde yaptığı gibi sonradan yapar. Devlet dağıtacağı arsaların parasını, alabilirse alır, alamazsa da alamaz. Çünkü halk zaten devletin arazisine plansız olarak ve para vermeden el koymakta ve devlet de, buna karşı bir hareket yapamamaktadır. Devlet bu arsaları dağıtmalı, bu yardımı yapmalıdır. Devlet, "baba"lığını bilmelidir. Zaten her türlü ilgiden yoksun vatandaş, kendisini öksüz ve yetim hissetmektedir. Bunun üstüne bir de, "Devlet baba değildir" gibi bir hikmet savrulursa, vatandaş kimi "baba" bileceğini şaşırmaktadır. Yapılacak iş, tip imar planlarıyla mahalleler kurmaktır. Bir merkezi ve birbirine dik kesişen yollarıy-

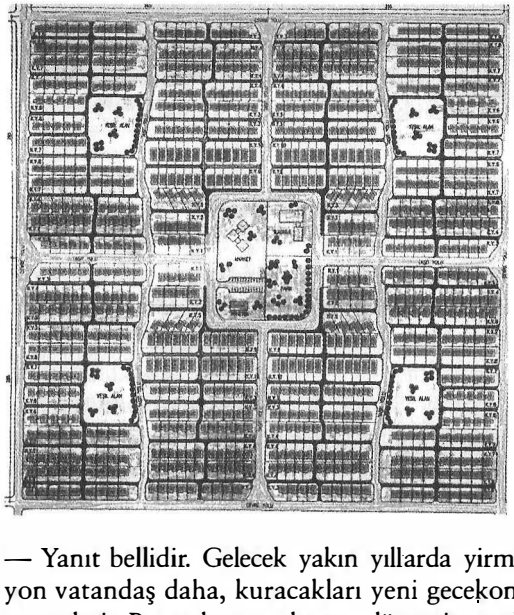
la. Ufaklı-büyüklü bütün Amerika şehirleri ızgara planlarla inşa edilmiştir. Gerekirse birkaç tip imar planı yapılır, yaklaşık yedi bin nüfuslu mahalleler için... Tahsis edilecek arazide yapılanmayı süründürecek hiçbir engel tanınmamalıdır.

— *Sizce bu iş nasıl olur?*
— Devlet arazisi dakika yitirmeden tip imar planlarına göre parsellenir. Parsel köşelerine beyaz taşlar dikilip ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Bu işler, engel tanınmaksızın birkaç günde bitirilir. Halka, modüler düzenlenmiş tip planlar vermeli, örnekler inşa etmelidir. En küçük bir nüve konuttan ziyankarlık yapılmadan geliştirme kademeleri planlanıp, örneklerle anlatılmalıdır. İhtiyaç sahibi, maddi olanakları ancak ona yetiyorsa, önce tek göz odaya başını sokacaktır. Ondan sonra kademe-kademe büyütecektir. Kalite geliştirmesi yapacak, örneğin mozaik yalağını, seramik sağlık gerecine dönüştürecektir. Bu gelişme belki yıllarca sürecek, planlı bir gelişmeyle ziyankarlık yapılmayacak, en önemlisi ihtiyaç sahibinin zaten zor dik duran sırtına, bir de faiz yükü binmeyecektir.

Kendin-Yap mahalleleri

— *Ne kadar sürede olur tüm bunlar?*
— Anlattığımız olanakların sunulacağı ihtiyaç sahiplerinin, binlerce konutluk mahalleleri, en geç üç ay içinde iskan edilebilir hale getirebilecekleri kesindir. Böyle örneklerin bütün ülkeye umut aşılayacakları da kesindir. Bitmeyecek olan kurt masalı, arsa üretimi ve altyapı hikayesidir. Halkın kendi gücüyle, devlet arazisinde, kanunlara ve planlara uygun olarak yapacağı yeni "Kendin-Yap" mahallelerinde altyapı, iskandan sonraya, belki de yıllarca sonraya kalır. Şimdi de durum, aslında böyledir. İstanbul'un çok gözde ve eski semti Kadıköy'de kanalizasyon inşaatının yirmi yıl önce başladığı ve hâlâ bitmediği unutulamaz.

— *Gecekondu olayı reorganize edilmezse ne olur?*

Halkın kanıtladığı gücün planla organize edilemez olduğunu düşünenlere Aydın Boysan'ın yanıtı şöyle: "Alımlarında beş parmağımın izi kalır." 7 bin kişinin oturabileceği bir Kendin-Yap mahallesinin şehircilik planı.

— Yanıt bellidir. Gelecek yakın yıllarda yirmi-yirmi beş milyon vatandaş daha, kuracakları yeni gecekondu mahallelerine yerleşir. Bu yerleşme, plansız, düzensiz ve akıbetleri yer yer temizlenemez yanlışlıklar doğurur. Daha kötüsü, devlet aşiretleşmiş olur. Zaten laçka olmuş kanun saygısı, büsbütün hırpalanır. Toplum, bugünkünden bile daha kötü "kemiksizleşme"ye götürülmüş olur. Halkın yazgısı, yine çıkar çetelerine ve onların maşası olan mahalle politikacılarına teslim edilir. Plansızlık ayıbı sürer gider. Eğer sorumlu ve aydın kişilerimiz aristokrasisi, bir kez daha milyonların plansız ve kanunsuz yerleşmesine seyirci kalabilecekse, bu kayıtsızlık olur, görevden kaçmak olur, hafiflik olur.

— *"Kendin-Yap" yönteminin uygulanabilme şansı ne?*
— Halkın konutunu yapmak konusundaki görkemli gücü, bundan sonra artık, "Kendin-Yap" yönteminin kanallarında akıtılmalıdır. Planlı ve ruhsatlı olarak... Artık "Kendin-Yap" yöntemiyle üretilecek konutlar, yalnız büyük şehirlere göçecek olan garipler için düşünülmemelidir. Bu konutlar artık,

"görünmez gelirleri" olmayan bütün sabit ve dar gelirliler içindir. Örneğin bütün memurlar, işçiler ve hizmetliler içindir. Sonuncu kademenin mütevazı ölçüde "villalaşması," doğal bir sonuçtur. Buna şaşmamalıdır. Yapılmış gecekondularda büyük sıçramalarla bu düzeye gelmiş olan örnekler sayılamayacak kadar çoktur. Ama bilgisizce, yanlış ve çirkin yapıldıkları için bir yakıştırma yapmak zor olmaktadır.

— Siz bu projenin hayata geçirilmesi için neler yaptınız?

— Plansız eski gecekondu olayındaki halk gücünün, planlı bir "Kendin-Yap" yöntemine dönüştürülebileceği iddiasının kanıtlanmasına yardımcı olması amacıyla bir imar planı taslağı ile on tip konut avan projesi yaptım. Amacım, sözlerimin havada kalan ifadeler olmadığını saptamaktı. İmar planı taslağı, hepsi bir-iki katlı bahçeli evlerde ve yaklaşık 7 bin nüfus için düzenlenmiştir. Bu imar planı için tarafımızdan tasarımı yapılan on tip evin her biri, kademeli olarak inşa edilebilecek nüve konutlardır. Böylece otuz adet değişik plan ve konut tipi sunulmuş olmaktadır. Her kademe kendi içinde kullanılabilir bir bütündür. Bütün bir sonraki kademeler, hiçbir ziyankarlık yapılmadan eklenebilir. Amaç, defalarca büyütülen evler yapmış eski gecekonducuların mantığına uymaktır. Zaten bu üretim biçiminin; başını sokacak tek göz odayı yaptıktan sonra, yıllar boyu birikimini yuvasına harcayarak sürekli geliştirmek gibi bir mantık mükemmelliği vardır.

— Bu evlerden sonunda bir mahalle oluşacak.

— "Kendin-Yap Mahallesi," dört eşit bölümde ve istenirse dört kademede inşa edilebilecek gibi planlanmıştır. Sunduğum konut tiplerinden birini, 1978 yılında Kocaeli Sanayi Fuarı'nda uyguladım. Buzdolabındaki yiyeceğine, vazosundaki çiçeğine kadar tamamlayarak, içinde haftalarca yaşadık. Bu yapıyı, tüm detaylarıyla projesi dahil, iki ayda bitirdik ki, özellikle bir ilk örnek için, zor iştir. Yaptıklarımızın hiçbirinden pişmanlık duymadık.

— Kooperatifleşme şart mı?

— Bu yöntemde konut kooperatifleri, halk yararına çok iyi hizmetler verebilir. Yapı kooperatifleri, bir derece istihlak kooperatiflerine dönüşebilir. Örneğin, pencereli-kapılı-dolu duvar panolarının, hücre hela-duş elemanlarının, tüm mutfak ve dolapların, tüm yapı ve tesisat malzemesinin sağlanmasını organize edebilirler. Bu işler kooperatiflere, sürekli akan gelir muslukları sağlayabilir.

— Bu proje yeterince tartışıldı mı?

— Burada sunduğum imar planı taslağı da, konut plan tipleri de, elbette her eleştiriye açıktır. Daha az kusurlu ya da kusursuzlarını önerme çabası gösterecek olanları, övgüyle karşılayacağım. Ancak eleştirilerin, "gecekondunun reorganize edilmesi" gerektiği düşüncesini yaralayacak kadar yıkıcı olmasına katlanamam. Konut sorununun önemli biçimde halkın eliyle çözülmesi, her türlü plan züppelikleri, ya da bilimsel kılıf geçirilmiş gevezeliklerle önlenmemelidir. Konut sorununun, yalnız resmi ve özel organizasyonlarla, mevcut ya da yapılacak şehir planlarına göre, arsa üreterek ve altyapı bitirerek, toplu düzenlerle çözülebileceği hükmünü vermekle, gö-

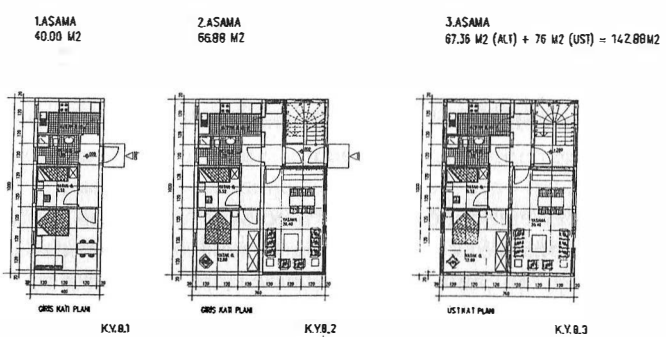

Tek adalı gecekondu yapımından başlayarak kademe kademe büyüyen yapıların bir çözüm biçimi olduğunu halk kanıtladı. Aydın Boysan, onlardan aldığı fikirle bu planlamayı yaptığını övünerek anlatıyor. Üstte tek katlı bir gecekondunun gelişmesini gösteren plan.

rünüşte haklı olunur. Ancak bu yoldan bir yere varılamadığı görüldü. Varılamayacağı da görülmelidir. Eğer görülmezse, biçimsel sorumluluktan kaçmak için bahane bulunmuş olur. Ama vicdani sorumluluktan kaçılamaz.

Suçlu Ararken

— *Gecekondu olayının sorumluları sizce kimlerdi?*
— 1946 yılında İstanbul Zeytinburnu boş hazine arazisinde başlamış olan gecekondulaşma, dünyada yalnız bize özgü gelişmelerin başlangıcıdır. Tahta ve tenekeyle, içine girilecek tek göz oda yapan çaresiz insanlar, şimdi artık sahiplendikleri hazine arazisinde, çok katlı apartman sahibi oldular. Bu masum görünüşlü başlangıç, kanun-plan ve toplum düzeni saygısını yalama eden yürekler acısı bir basamak oldu. Büyük şehirlerimizin yarıdan çoğu, ruhsatsız kaçak yapılarla doluştu. Bu yetmiyormuş gibi, kaçırılmış ruhsatlarla gökdelen inşası örneği, İstanbul'da herkesin gözü önünde gerçekleşti. Bütün bu olayların dünyanın hiçbir ülkesinde, hiçbir şehrinde görülmemiş dramatik gelişmeler olduğunu, gerçeklerden kaçmadan kabul zorundayız. Biz mimarlar olarak gecekondu olayını sadece seyrettik. Bu seyircilikte yalnız kalmayışımızdan, ferahlama hakkı doğmaz.

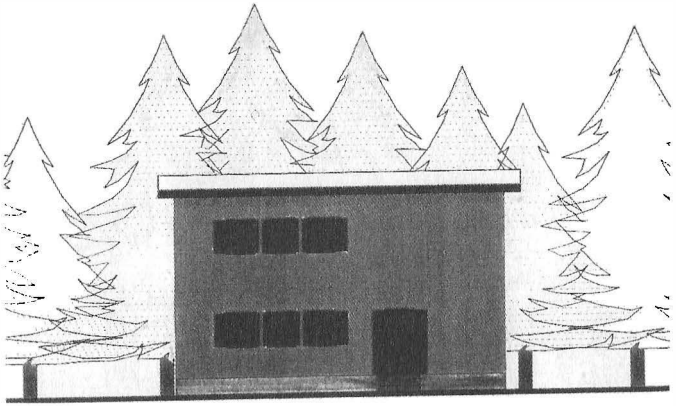

Aynı planın iki katlı bir bina için çözülmüş örneği.

Tek katlı bir Kendin-Yap evinin sade görünüşü.

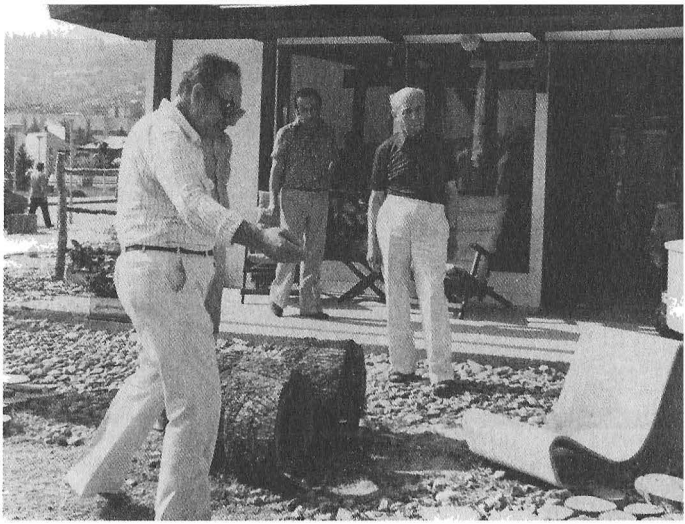
— Gecekondu olayını bütünüyle nasıl ele alıp planlanır?
— Halkın bir bölümünün sınırlı, hatta çok sınırlı parasal gücünü, organize ederek... Gecekondu mahallelerini, "Kendin-Yap" mahalleleri biçiminde organize ederek. Boş gelişme arazilerinde, önce şehirciliği planlanmış mahalleler için, halka arsa vererek... İsterse arsa parası alınmasın. Zaten alınmadı. İnsanların planlanmış bu mahallelerde, çeşitli plan tiplerinden birine uyarak kendi evlerini yapmalarına, fırsat vererek... Tıpkı kanunsuz gecekondularda olduğu gibi, tek göz odadan başlayıp kademe kademe büyüyen-bütünleşen konutlar yapmasını planlayarak... Ama kanun dışı iş yapılmadan, bütün işler planlı olarak. Böylece bu mahallelerin, önce daha uygar yaşanan yerler olması sağlanırdı. Daha önemlisi, kanun ve toplum düzeninin, yalama edilmemesi olurdu. 1999 depreminden önce Adapazarı şehrimizdeki bazı binalara, bir kat daha eklenmesine, Belediye Meclisi kararıyla izin verildi. Sonra, depremde, kat eklenen bu binalar, bazı vatandaşlara mezar oldu. Bu ölümlerde kat ekleme izini veren kurul üyeleri, fer'i katil suçlusudur. Bütün belediyelere ruhsat verme yetkisi tanıyan kanunları 1980'li yıllarda çıkaranlar da, bu suçun iştirakçisidir.

İki katlı bir Kendin-Yap evinin dış görüşünü.

— *Başka şehirlerde neler oldu?*

— İzmir'de deniz kıyısındaki Kordon boyunda, bahçeler içinde ayrık yerleşmiş bir-iki katlı binalar vardı. Bu binalar, ağaçların altında kalırdı. Yaz sıcağının can veren İmbat esintileri, bu binaları yalayarak, bütün şehre nefes verirdi. Sonraki yıllarda bir imar furyası esti. Kordon boyu dokuz-on katlı bitişik nizam sur duvarları gibi apartman binalarıyla donatıldı. İmbat esintisi denizden şehre giremez oldu. Şimdi sıcak yaz günleri şehir, insanlarıyla birlikte bunalıyor. İnsanlar, bu şehrin dünyaya böyle geldiğini sanıyorlar. Çin Seddi'nin yüksekliği on metredir. İzmir sahil surları yüksekliği otuz metre. Son yıllarda İzmir'e gittikçe, Kordonboyu deniz tarafında, delice boyutlarda taş ve moloz yığınları gördüm. Kıyıdan otomobil yolu geçirileceği söylenmişti. Bu niyet bir zücaciye mağazasına, bir devenin girmesinden daha tehlikeliydi. Bu defa gördüm ki, İzmir Belediyesi, dolgu alanını yol yapmıyor, yeşil alana dönüştürmüş. Bu oluşum fecaatte tenzilat yapıyor ama kepazeliği ortadan kaldırmıyor. Kordonboyu'nun hemen dibinde başlayan deniz, doldurularak cehennemin bucağına sürülmüş. Sanki hırsızlar koca denizi çalmışlar. Bu sur duvarını deniz kı-

Gecekonduya karşı planladığı Kendin-Yap mahallelerinin örnek evinde Vehbi Koç'la birlikte.

yısına ruhsat vererek yapan insanların kimler olduğunu bilmiyorlar ki onlar layıkıyla ansınlar. Bodrum Gökova Körfezi cennet kıyılarına bir santral inşasında payı olanların hepsinin de suçu, cehennemde yanmakla cezalandırılmış olamaz.

Sidney Opera Binası hükümet devirdi

— Sizden önceki kuşaktan mimarlar neler yaptı?
— Önceki yıllarda ülkemize, yabancı mimarlar getirildi. Ankara'da cumbalı bakanlık binaları yapıldı. Bir bakanlık binasına cumba yaparak Türk Ulusallığına saygı gösterisi yapmak aslında bir şarlatanlık gösterisiydi. 20. yüzyılda İstanbul merkezindeki bir üniversite binasına blok kesmetaş kaplayıp yerden otuz metre yukarıda bir yalı saçağı fırlatmak da, milli mimariye saygı değildi, duygulara hitap eden bir ticaret girişimiydi. Tüm yaşam biçimi artık dünya uluslararası standartlarına uymuşken, evlerde tarhana, reçel hazırlanmazken, turşu

kurulmazken, karpuz kuyuya sallandırarak değil buzdolabında soğutulurken, çamaşır dere kenarında tokaçla değil makinede yıkanırken, yer sofrasında değil, masada yemek yenirken, cumbalarla saçaklarla ulusallık gösterisi yapmak, hokkabazlığın bayağı bir biçimi olsa gerekir. Terk edilmemesi gereken ulusal hasletler, önce sahte görüntülerle insanları aldatmamak iken, gizli çıkar peşinde olmamak, arkadan vurmamak, hiç kimse bilmeyecekse bile çalmamak, çıkar pusuları kurmamak, toplum içi yardımlaşmak gibi vazgeçilemez ulusal hasletler önemsenmezken, asıl bunları önemsememek toplumu ayrıştıracak iken, cumba ve saçakla ulusallık gösterisi yapmak, bilinmelidir ki önce milli ahlakımıza aykırıdır...

— Böylece bazı mimarları mesleki ahlaksızlıkla suçlamış oluyorsunuz?

— Bazı eylemler için hak ettikleri sözcükleri kullanmaktan kaçınmak, incelik değildir. Sahtekarlık yapıldıysa, sözleri eveleyip-gevelemeden, "sahtekarlık" demek borçtur. Çok bilinen örneklerle, mimarlığın dünyada bile nasıl sahtekarlığa alet edilebildiğine yurtdışından sunacağım birinci örnek, Sidney Operası'dır. Sidney şehrinin simgesi gibi pek ünlü olan o bina dış görünüşü, gerçekleri yansıtmaz. O kabuk (shell) görünüşleri, kabuk taşıyıcı sistem olmayıp betonarme adi kirişlerle takviyeli parçalı döşemelerdir. Bina plan karmaşaları yanında on iki metre sahne çerçevesi genişliğiyle, işletenler için işkencedir. Ayrıca keşif ücretinin on beş misline mal olması nedeniyle de Avustralya'da hükümet devrilmiştir.

— Böyle başka örnekler var mı?

— Uluslararası proje yarışmasında bu projeyi birinci seçenler de, dünyaca ünlü mimarlardır. Bir başka gariplik örneği İspanya'nın Bilbao şehrinde yapılmış olan Guggenheim Müzesi'dir. Proje mimarı binayı, akla ve edebe sığmaz bir pervasızlıkla, mimarlık grameri dışında bir bina biçimi salatası ortaya koyarak, rüzgarda iplere asılmış çamaşırlara benzetmiştir. Mimarlık yapısının bu kafayla biçimlenmesi, düpedüz sahte-

karlıktır. Sirklerde insanları şaşırtarak etkileyen cambazlar, görevlerini dürüstlükle yaptıkları halde, bu mimar insanları şaşırtarak etkilemenin, dürüst olmayan bir örneğini sergilemiş bulunuyor. Dünyadaki mimar davranışlarından hiç de dürüst olmayan bir örnek de Suudi Arabistan'da iş almak isteyen ileri yaşta bir Alman mimarın, sünnet olmasıdır. Bana kalırsa bu kişinin yanlış yeri kesilmiştir. Bileklerini kesmeliydi ki bir daha eline kalem alamasın veya bilgisayar kullanamasın.

Mimarlar Odası'nın kuruluşu

— Mimarların bu tür sorumluluklarının olduğunu düşündüğünüz için mi Mimarlar Odasının kuruluşunda aktif olarak görev yaptınız? O süreci anlatır mısınız?

— Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin 6235 sayılı kanunla kuruluşu, 1954 yılındadır. Başlangıçta terslik olmuş, önce birlik, sonra da odalar kurulmuştur. Ben bu kuruluştan önceki hazırlık çalışmalarına da katıldım. Mimarlar Birliği bünyesinde yapılan bu çalışmalar da, birliğin ve odaların kuruluşundaki ilk yıllar da, ne umutluydu, ne hoştu... Bu işe gönül verenler, hepimiz, deyim yerindeyse, aşk ile ve şevk ile çalışıyorduk.

Mimarlar Odası Kuruluş Kongresi, İstanbul'da İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde toplandı. O ne canlılıktı; ne umutlarla doluyduk... Dört gün süren kongre sonunda yapılan seçimlerde, odanın birinci yönetim kurulu seçildi. Seçilenler: Prof. Gündüz Özdeş, Prof. Kemali Söylemezoğlu, Prof. Doğan Erginbaş, Prof. Maruf Önal, Prof. Nezih Eldem, Affan Kırımlı ve ben (Aydın Boysan) olduk. Daha sonra kurul içinde yapılan seçimde, Gündüz Özdeş, başkan; ben, genel sekreter ve Doğan Erginbaş muhasip üye olduk.

Kuruluş kongresinin bittiği akşam, kutlandık ve kongre evrakını aldık. Hepimiz, çalışarak geçinen insanlardık. Odanın kuruluş masraflarını yapabilmek üzere, Gündüz Özdeş ve benim imzalarım ile 2.000 lira banka borcu aldık. Kongremizde merkezin İstanbul'da olması kararı alınmıştı. İlk aylar-

da toplantılarımızı, hep Taşkışla'da yaptık. Bütün yazışmaları ben evimde, geceleri daktilo ettim.

Sonraki aylarda odayı, Taksim'de bir iş hanında kiraladığımız iki odaya taşıdık. 1955 yılında İstanbul, Ankara ve İzmir Şubeleri'ni kurduk. Kuruluş çalışmalarını bitirdik. Kuruluşun bütün zorluklarına da karşın, hep hevesle çalıştık. Odanın zamanla güç kazanacağı güvenini, hiç yitirmedik.

Mimarlar Odası'nın ilk yıllarında, hep ilgi vardı, hep umut vardı. Ben 1961-62 yıllarında, odanın İstanbul Şubesi Başkanı da seçildim, yine bıkmadan ve hevesle çalıştım. Arkadaşlarım da, tıpkı benim gibi istekli ve çalışkandılar. Bir kez daha iki yıl, İstanbul şubesinde emek verdim. Kuruluş hazırlığı dahil toplam beş yıl emek verdiğim Mimarlar Odası kuruluşu çalışmalarından, son yıllarda iyice koptum.

Neden çok basit... Oda merkezi önce, politikacıların oyunuyla, ek kanun çıkarılarak Ankara'ya taşındı. Bunu kabullenemedim. Sonra da, kuruluşta ancak bin kişiyi bulabilen mimar sayısı, kırk bine vardığı halde, ilgi kalmadı. Dramatik durum, ülkemizdeki aydın kişilerin, değil sadece meslek kuruluşlarına, ülke kaderine bile ilgisiz kalışlarıdır. Yürekler acısı gerçek budur.

— *Genel olarak eğitim konusunda neler söyleyeceksiniz?*

— Daha 1967 yılında Londra'da, Fransa, İsveç ve B. Amerika'dan katılımlarla bir eğitim konferansı toplanıyor. Yeni ve hayranlık veren bilimsel yöntemlerle, eğitim denemeleri yapılıyor. Öğrencilerde, tiyatro etkilerinden yararlanarak, gölge ve ışık oyunlarıyla en önemli iki duygu uyandırılıyor: Hayranlık ve merak. Doğa kanunları dört bin öğrenciye bu yolla, unutamayacakları gibi öğretiliyor. En önemlisi öğrenciler, bir kısmı gerçekten yetersiz olan öğretmenlerin, derslere karşı korku-çekingenlik, hatta nefret uyandıran etkilerinden korunmuş oluyor. O yıldan beri daha da geliştirilmiş bulunan toplu eğitim yöntemlerini, özellikle gelişmekte olan ülkelerin kapması şarttır. Bizim de... Oysa bizdeki gelişmeler, düpedüz tersine.

— Örnekler vererek anlatır mısınız?

— Liselerde "düşünmeyi" öğretecek olan derslerin başında, felsefe ve mantık geliyor. Öte yandan yobaz takımı, Eğitim Bakanlığı'nın gizli güçleri. Ders programları ile sinsice oynuyorlar. Amaçları, insanları "düşünmeden inanma"ya alıştırmak. Ne marifet gösterecekler: Liselerde mantık ve felsefe öğretimini baltalıyorlar. Üniversiteler bu gelişmeleri görüyor ve en ufak tepkileri yok. Kendilerine gelecek öğrencilerle, sanki hiç ilişkileri yokmuş gibi... Bu davranışlar sanki ülkeyi karanlıklara sürükleme programının bir parçası değilmiş gibi...

— Okuma-yazma seferberlikleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Hele bizdeki oy tüccarlarının bir avuntusu var ki, durumu doğru gören her insanı çileden çıkarır. Bu da okuma-yazma seferberliği denen oyun. Okuyup-yazan insan sayısı, yüzde 60'dan yüzde 70'e çıksa, ne olacak sanki? Sorun, bu kişilerin ne okuduğuna bağlı... Okuma yeteneği kazanan insan gazete bile okumuyorsa, neye yarayacak bu iş? Zaten önceki yüzde 60'ın da bir şey okuduğu yok. Yalnız sokak tabelası okuyabilme marifetiyle, bu insancıkların "yolunu bulacağını" sananlar, önce kendileri ciddi biçimde eğitilmelidir. Yaşları geçmediyse. Ömür boyu, yaşandığı sürece, hatta son nefese kadar kitap okuyabilmenin; kişilik geliştirmenin çaresi oluşu yanında, yaşayışın en vazgeçilmez zevkleri arasında başköşede olduğunu anlatmaya çalışanlar, azaldı artık. Nefesleri tükendi.

Bir kitap ve iki kilo şeftali

— İnsanlar geçim derdinde, hayat pahalı. Eğitim de artık paralı. Sizce ne olacak bu memleketin hali?

— Geçim sıkıntılarını pek öyle çile çekmeden atlatan aydın kişiler, kalınca bir kitabın iki kilo şeftali fiyatına satıldığını görünce, celalleniyorlar: "Kitap çok pahalı! Nasıl okuyacak bu halk?" Sonra iki kilo şeftali alıp eve gidiyorlar. Geçim sı-

kıntısı çeken gerçek aydın kişiler ise, kitap da alamıyorlar, şeftali de. İçtenlikle ve haklılıkla yakınanlar var. Diyorlar ki: "Bu eğitim kafasıyla, bu tarih şakşakçılığıyla, bu safsata aldatmacalığıyla, bu müzikle, bu kitap umursamazlığıyla, bu toplum bir yere varamaz." Buna karşılık çıkar çeteleri elebaşlarının verdikleri yanıt şöyle: "Siz milli değerleri tahrip etmek istiyorsunuz." Arabeskleşme batağına sürüklenişimizi, "milli olma" kılıfına sokuyorlar. Ülkenin gökyüzünden, arabesk çamuru yağdırılıyor. Kirleniyoruz.

— Arabesk dediniz, siz bu kavramı nasıl anlıyorsunuz?
— Arabesk nedir? Hemen aklımıza getirelim ki yanlış anlamalara düşülmesin. Önce şunu belirtelim: Arabesk sözcüğü, Araplarla hiçbir ilişkisinden kaynaklanmıyor. Tanıtımı şöyle: "Arabesk, Eski Grek ve Roma süsleme sanatının, Rönesans döneminde, akıl karıştıracak kadar karmaşık ve çapraşık biçimlere dönüştürülmesidir." Görülüyor ki arabesk, insanları şaşırtarak, akıllarını başlarından alacak kadar sersemleterek, hayran bırakmak gibi bir hain amaç gütmektedir. Sanat büsbütün yok denemez ama niyetin hınzırlığı, "aldatma" yönünde ağırlık kazanmaktır.

— Arabesk bizim kültürümüze nasıl yansıdı?
— Arabeskte, sanatın soyluluğu aranmaz. Olabildiğince çok insanı, sonuçta halk kitlelerini, etkilemektir hesaplanan. Politikacıların da katkısıyla, müzikte gırtlağımıza kadar arabeske batmış bulunmaktayız. Yaşayışımızın her yönüyle bulanmakta olduğumuz arabeskin en yağlısı-ağdalısı, politika yaşayışımızla üstümüze-başımıza ve ruhumuza bulaşmaktadır.

Arabeskten etkilenen mimarlar

— Mimarlar da arabeskten etkilendi mi?
— Arabeskin, şamar gibi çarptığı halde pek farkına varılmayan örneklerini, gizliden gizliye mimarlar veriyor. Anlaşılamıyor, çünkü yapı karmaşık bir teknik. Yapının boyutları büyü-

dükçe insanlar, "bu işten anlamadıklarını" daha başından kabulleniyorlar. Bazı mimarlar doğru yapı yapmaktan önce, görsel biçim salatalarıyla insanları şaşırtıp, hayran bırakma yolunu seçiyorlar. Hele biraz cumba, biraz da saçak eklenince salata, "milli" olduğu yutturmacılarıyla taçlanıyor. Hem halkı küçümsemeyelim. Oyunun böylesini, akıllı ve aydın geçinen nice kafa hamalları, dibine kadar yutuyor.

— Mimarlar denetlenemez mi?

— Mimarların, bu yönde büsbütün pervasızlaşması, ülkede mimarlık eleştirisinin, henüz sıfır noktasında bulunmasından doğuyor. Eleştiriler, küçük gruplar içindeki mırıldanmalardan öteye gitmiyor. Şirretlikten korkuluyor. En şarlatan arabeskçiler, en hafif eleştiri dokundurmasına küfürle karşılık veriyorlar. Eleştiri ortamı doğmamış her iş, cıvımaya mahkum... Mimarlıkta bu ortam nasıl doğacak? Bayağılıklara, kim ışık tutacak? Mimarlık Fakülteleri mi, Mimarlar Odası mı, şarlatanlara maşa olmayacak girişimlerde bulunacak? Umut ışıkları zayıfladıkça, sarılmaya alıştığımız bir kurtarma simidi var: "İnşallah" demek.

— Cumhuriyet devrinin öncü mimarlarından biri olarak, Atatürk ve son zamanlarda tırmanışa geçen laik cumhuriyet düşmanlıkları için neler diyeceksiniz?

— Atatürk'ün, Cumhuriyet'i üstüne oturttuğu temeller var. Bunlar, ülkenin altından pişkince çekildi, çekiliyor. 12 Eylül darbecileri benzerleri ve politikacılar tarafından. Öğretim birliği hançerlendi. Kanun Kuvvetinde Kararname gibi tuhaflıklarla parlamento dışlanıyor. Ya 12 Eylül darbecilerinin, Atatürk'ün vasiyetini değiştirme pervasızlıkları? En acıklı olaylardan biri bu! Ve bu zevat ile onların kurduğu düzen sonunda iktidar olan kişiler, insanların gözlerinin içine baka baka, Atatürk'ü anar gözüküyorlar. Aldatıyorlar. Bu kişiler düpedüz "Mikrofon Atatürkçüsü." Hepsi bu! Osmanlı Harbiyesi'nden yetişmiş olan Atatürk, laik bir devletin temelini atıyor. Cumhuriyet Harbiyesi'nden yetişmiş olan 12 Eylül darbecileri ve benzerleri, laik devletin temelini kundaklıyor.

— Devrimler de ağır eleştiri altında, öyle değil mi?
— Atatürk için "Gardırop Devrimcisi" diyebilmek, hafiflik. Onun, ülkeyi çağdaş uygarlık düzenine çıkaracak devrimlerini baltalayanlarla işbirliği yapan bir şairin, şişinmesiydi bu! O zat için şair demek de boş övgü ya! Çünkü O, şiiri de başaramamıştı. Ya, "Atatürk de insandı, onun da kusurları vardı" diyen kişi, ne anlatmak istemişti? Bu düpedüz, küçültme girişimiydi. Uyarmak gerekiyor. Evet, "Atatürk insandı." İnsan olduğu için, kusurları vardı. Ama Atatürk, "kusurları" olduğu için değil, "vatana yaptığı parlak hizmetleri ve erdemleri" olduğu için insandı. Ve onun için Atatürk'tü.

Halk kitlelerini yobaz baskısından kurtarabildiği için, laik bir devlet kurabildiği için, çarkları uyumlu bir devletin kurulmasındaki payı için, yarım yüzyıldan çok bir zaman önce çağdaş ve saygın bir üniversite kurulabilmesindeki payı için, Atatürk'tü o...

I. Dünya Savaşı sonunda batmış olan kafasız Osmanlı İmparatorluğu'ndan geri kalan çıplak on milyon Anadolu insanını örgütlediği için, onları ruh ve güç birliğine kavuşturabilen Milli Mücadelecilerin başında olduğu için, on milyon aç insanın desteklediği yırtık postallı askerlerle büyük devletlerin desteklediği ordulara karşı zafer kazandığı için, Atatürk'tü o...

Sahne ve oyuncular

— Mimar gözüyle mekan ve insan ilişkisine değinir misisiniz?
— Mekan ve insan ilişkilerinin incelenmesiyle, neredeyse tüm yaşayışın özeti çıkarılacakmış gibi gözüküyor. Mekan, yaşamanın sahnesi... Sahnedeki oyunu şunan: İnsanlar... Oyunun adı ise: "hayat..." "yaşayış..." Esas olan insan değil... Esas olan hayat... Yaşamak... İnsan ise: Araç... alet... Haydi insana, yine en büyük onuru verelim: O güzelim hayat heykelini yontan çekiç diyelim... Yaşanan her an, içinde bulunulan mekana katkılarda bulunuluyor. Çevrede o sırada oynanan oyun; çağrışımlarla, uzak mekan ve zamandan kaydırılıp ge-

tirilen olay ve renklerle, zenginleşiyor, ışıklanıyor, zevkleniyor. Böylece yaşanan mekan yalnız bedene nefes vermekle kalmıyor, artık ruhları da soluklandırılıyor. Yaşanan mekana sadece "bakmak," bir beden olayı... Yalnız bakmakla, zihinde bir şey yankılanır mı, bilinmez, hesabı yapılamaz. Mekanı "seyretmek" ise, bakmaya göre daha iyi niyetli en azından... Artık zihnin mekana açılan kapıları, aralık değil de açık demek... İçerisi yankılanmaya hazır demek... Böylece, mekan, artık kavranabilir olacak... Yani artık çevresini seyreden insan, mekanı "yaşamaya başlayacak" demektir bu...

— *Mekan başka neleri kapsıyor?*
— Yaşadığımız mekan, yalnız gözle görebildiklerimiz değil... görebildiklerimizin arkasında, başka şeyler olduğunu biliyoruz, hissediyoruz... bunlar mekanın ayrılmaz parçaları... Bilip de göremediklerimiz, duyup da dokunamadıklarımız, yaşadığımız mekanı bütünlüyor. İnsanın gözleriyle gördüğü mekan görebildiği ile sınırlı... Ama insanın mekanı zihninde canlandırmasına, kavrayışına, boyut sınırı yok... Gece bile olsa güneş, gündüz bile olsa yıldızlar, mekan kavrayışının içinde...

— *Mekanın boyutları için neler diyeceksiniz?*
— Mekanın boyutlarla anlatılan birtakım ölçüleri var. Bu ölçüler, 3 boyut üzerine verildiği gibi, matematiğin, o sevilen sonsuz sayıda boyutu üzerine de verilebiliyor. Ancak mekan ile matematik ve geometri ilişkisi, bir noktada tıkanıp kalıyor. Çünkü, mekanın "zaman" içinde de bir ölçüsü olmalı... Yani: 4'üncü boyut dediğimiz "zaman kavramı" ile de bir ilişkisi kurulmalı... İnsan hayatını topyekün yaşıyor. Yaşamayı; saniyelere, dakikalara bölmedikçe... Değil yıllarımız, günlerimiz, saatlerimiz arasında bile, kesin ayırımlar yapmak zor. Mekan acaba, o anda içinde bulunduğumuz çevre midir? Yoksa o günde mi? Yoksa o yılda mı? Ya da, yaşamış olduğumuz ömür içinde mi? Hiçbiri değil... Bizden öncesini, mekan kavrayışımızdan silip atamayız ki... Mekanın zihinde canlandırılması, "geçmiş zaman" temeline oturur ancak... Daha ge-

niş ölçüde ise, dünya tarihine... İnsanın mekan kavrayışındaki gelecek zaman sınırı ise, dünyanın sona ermesiyle bile bitmez. İnsan, kıyametten sonra da, sonsuza dek, bir mekana sahip olma hayali içindedir. İnsan, beş duyusu ile tat alamadığı mutlak bir yalnızlığa tahammül edemez, mekan denen kavramın yok olacağı sessiz bir karanlığı kesinlikle reddeder. Cennete kabul edilmiyorsa, cehenneme bile razıdır.

— Bir de gamsızlar var. Onlar için neler diyeceksiniz?

— İnsanın hayal edebileceği yaşama biçiminin yolu, hiçbir şeyi dert etmemekle bulunamaz. Dilimizde, tüm dertlerden kurtulma heveslilerine yakıştırdığımız deyim: "gamsız"dır. Her gamsız deyişimizde, sahibinin zeka ve duyarlığına, birazcık olsun küçümseme ile bakmaz mıyız? Yaşadığı mekanlar dizisini, çevresini, ciddiye alan insan, nasıl olur da hiç dertlenmeyebilir? İnsan hayatı, hiçbir şeyden dertlenmeyecek kadar hafife alınamaz ki... Dertlenmeyen, zevklenemez de... Her şeyin bir ücreti var. Hayattan zevk alabilmenin ücreti ise dertlenmek... İnsan hayatının onur veren zevklerinden, dertlerden kurtulma pahasına nasıl vazgeçilebilir? Evet... İnsan dertlenmekten kaçmamalı ama başına dert aramak da, akıl işi değil... Zaten yaşayışın yüklediği dertler, çoğu zaman yetiyor da, artıyor bile... Tahammül edebilmenin çarelerini aramak gerekli... Çarenin birincisi, belki de insanın dertleriyle dertleşmesini becerebilmesi olsa gerek... Ama dertlere tahammül edebilmenin en güvenli yolu, hayatı güzel bulmak... Daha iyisi: Yaşamayı sevmek...

— Bu karmaşadan bir uyum nasıl doğuyor?

— Görünsün-görünmesin, hatta var olsun olmasın, mekanın bütün unsurları (öğeleri), birbiriyle uyuşur-çelişir, ya da zıtlaşır. Anlaşılan bütün bunlardan, yaşamanın armonisi, ahengi, doğar. Sevilen bir besteden bazı notaların çıkarılmasını istemek, kimsenin aklına gelmiyor. Hayat (yaşayış) dediğimiz besteyi ise, bütün notalarıyla birden sevmekten başka, çare yok... Çünkü başka beste yok...

Çevre ve insan

— Çevre ve insan ilişkisi üzerine neler diyeceksiniz?
— İnsanın yakın çevresi, insanın kendi ölçülerine göre boyutlanıyor. İskemlenin yüksekliği, yaklaşık 45 santim ise masa yüksekliği 75 santim kadar... Kapı yüksekliği için 2 metre uygun. Genişliği insan için 60 santim yetiyor ama eşya rahat geçsin diye 85 santim yapılıyor. Bu boyutlar, hep insan ölçülerinden doğuyor. Yaşanan yakın çevre, böyle ölçülerle boyutlanıyor. Bu demektir ki, konutlar, sokaklar, çalışma yerlerinin biçimlenmesinin temelinde, insan ölçüleri vardır. konutlar, sokaklar, çalışma yerleri toplaşıp-gruplanmakta, bunlardan cadde-meydan ve sonunda, şehir ölçüleri ortaya çıkmaktadır.

— Eski kentlerimizde durum nasıldı?
— Bizim eski kentlerimizdeki yaşama birimlerinde, insanlar birbirini tanımasa bile, hiç olmazsa "göz aşinası" olurdu. Yani birbirlerini, adı-sanı ile değilse bile, gözleriyle tanırlardı. Bu hiç olmazsa, bir yakınlaşma başlangıcıydı. Adına "mahalle" dediğimiz yaşama birimlerinde insanlar, bir sıcak ortak mekanın verdiği huzur duygusu içindeydiler. Yan yana üç-beş mahalleden, bir semt doğar, on-on beş semt birleşir, bir şehir kurulmuş olurdu. İş-eğlence-çarşı gibi bölgeler de buna eklenmiş bulunurdu. Bu mahallelerin, yaşama canlılığına bağlı bir bütünlüğü olduğu gibi, sınırları olan fiziksel bütünlükleri de vardı. Diyelim ki, kuzeyi tramvay yolunda başlar, güneyi Marmara Denizi'nde biterdi. Mahallelerin ve semtlerin, gözle görülen ve görülmeyen "bütünlükleri," oraların karakterini belirlerdi. Bu bütünlerin kurduğu kent de, yeni bir bütün olurdu.

Dar sokakta komşuluk

— Mahalle ortamı yakınlaşma sağlıyordu, tabii...
— Bir iki katlı, bitişik ya da bahçe içindeki evlerde komşuluk eden insanlar, birbirini tanırdı. Tanışmak, yakınlaşmanın

kaynağı olabilirdi. Zıtlaşmaları için, fazla neden doğmazdı. Olsa olsa birisinin bahçesindeki ağacın dalı, komşu bahçeye sarkardı. Komşu da o daldaki meyveyi koparmayı hak sayarsa, buna da ötekisi darılmazdı. Ortak mekanların boyutları ufaldıkça, insan ilişkilerinde yakınlaşma oluyordu. Dar sokaklarda komşuluk ilişkileri, daha sıcakkanlı, daha dostçaydı... Caddeler genişledikçe, binalar irileştikçe, insan ilişkilerinde uzaklaşmalar başladı. Hele taşıt trafiği nehir gibi durmadan akan bir ana caddenin iki yanında oturanlar; uzaklaşmak bir yana, birbirini göremez oldular. Devleşmemiş kentlerde, dar sokaklarda, iki katlı evlerde oturan insanlar arasında zıtlaşmalar çok seyrekti. Düşmanlaşmaya ise ender rastlanırdı. Devleşmiş kentlerde geniş caddelerde, yirmi katlı apartmanlarda oturanlar arasındaki zıtlaşmalar, olağan hale geldi. Düşmanlaşmalara ise, şaşılmaz oldu.

— *Oysa şimdi her yan apartman silsileleriyle dolu.*
— Okyanuslarda dalgalar, hep birbirine benziyor. Aynı bıktırıcı görüntü, yüzlerce, binlerce kilometre sürüp gidiyor. Konutların da, dalgalar halinde, kilometrelerce sürüp gittiği konut denizlerinde, insan yolunu bulsa bile, kendini kaybediyor. Vahşileşen kent boyutları orada yaşayan insanı küçültür, aşağılar. Küçümsendiği duygularına kapılan insan, yaşadığı mekana yabancılaşır. Ne yazık ki o mekanda yaşayan insanlara da yabancılaşır. Yabancılaşma, sevgisizliktir. Oysa yaşanan kent mekanlarına yürek ısınmasının, o mekanı sevmenin yolu, orada yaşayan insanlara yabancılaşmakla bulunamaz. Yaşanan kent mekanlarında huzur bulabilmek için, o çevrelerde yaşayan insanlara, sevgi diyemesek bile, hiç olmazsa yakınlık duymak şart değil midir?

Zaman ve mekan

— *Bir de zaman faktörü var.*
— Bir kent, bir çevre, bir mekan, filmden, resimden, televizyondan falan ancak bir derece öğrenilebiliyor. O üç boyutlu

mekanın içine girmek ve sonra da dördüncü boyutu, yani zamanı yaşamak gerek... Kendi gücü kadar, yani becerebildiğinin sonuna kadar öğrenebilmenin tek yolu bu! Mekan ancak böyle kavranabiliyor. Sindire sindire, durup düşünerek... Mekanın içinde, zamanı kullanmak gerek... Yaşanan mekanı doğru anlamak için, doğru yerde durmak yeterli değil... Kişi, dış dünya ile doğru "zaman"da da davranış birliğine girmek zorunda. İçinde yaşadığımız mekanın fiziksel şartları, sürekli değişiklik içinde... Periyodik olarak ya da beklenmedik biçimde... Yakıcı sıcaklar, don, yağmur, kar, kuraklık, mevsim ve gece-gündüz farkları birbirini kovalıyor. Bunları peşinden sürükleyen, "Zaman Usta..." İnsan organlarının, mekandaki bu değişikliklerin şartlarına uyum sağlaması zorunlu... Yeryüzünden silinmemek için... Kurtarıcı olan, insan vücudunda oluşmuş bir biyolojik saat mekanizması... Bu saat, bitkiler dahil tüm yaratıkları, değişiklikleri dengeleyen düzene sokuyor.

— Tüm olumsuzluklara rağmen zamanı hoş geçirmek mümkün değil mi?

— Bir mekanda yaşamanın zevkini canlı tutan değişikliklerin başında, mevsimler ve günler var. Bunlar, her an akıp gitmekte olan zamanın getirdiği sürekli yenilikler... Her sabah oluşu, yeni bir zaman ufkuna bakış... Sabah oluşunun tadına, sabahlamakla varılamıyor. Sabah, uyuklamak değil, uyanmak zamanıdır. Ancak sabahın erken saatlerinde, yapraklarda kırağı damlacıkları parıldar, topraklardan dumanlar tüter. Boğaziçi'ndeki su akıntısının üstünden akan sis akıntısı ise, ancak sabahın alacakaranlığında görülür.

— Hızlı yaşam diye bir kavram var. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

— "Hızlı yaşamak" diye bir deyimi, çok kullanır olduk... Hızlanan elbet zaman değil... Zaman dediğimiz, o göstergeleri olmayan saat, kendi bildiğince işleyip duruyor. Ne hızlanıyor, ne de yavaşlıyor... Hızlı yaşamada, hareketler hızlanmış oluyor. Ya da aynı zaman ölçüşüne daha çok hareket sığdırı-

lıyor. Dünyanın çevresini gemiyle ilk olarak dolaşan, Macellan grubuydu. 1519 yılında yola çıkmışlardı. Yolculukları, dört yıl kadar sürmüştü. Günümüzde bilim-kurgu (science-fiction) denen bilimsel hayal yazarlarının babası, Jules Verne idi. Bundan yüz otuz yıl kadar önce (1873), *80 Günde Devriâlem* kitabını yazdığı zaman, duyanlar bu hızın dehşetiyle şaşırmışlardı. Bugün uydularla dünya çevresinin dolaşılması, iki saat sürmüyor. Özelliği olan yolculukları bir kenara bırakalım da, masrafı cebine koyan her kişinin yapabileceği, bir gezi düşünelim. Bugün evinden çantasını kapıp yola çıkan bir kişi, havaalanlarında gerektikçe aktararak, dolmuş usulü, uçakla dünyayı dolaşsa, iki gün sonra evine döner. Görülüyor ki dünya küçülmüştür. İnsanlar dünyayı küçültmüşlerdir. Ancak yine de tereddütler var. İnsanlar dünyayı küçültmüşler midir, yoksa daraltmışlar mıdır? Sanırım ki gerçeğe yaklaşan anlatım, insanların koca dünyayı, kendilerine dar ettikleri biçimindedir.

Renkler, çiçekler

— Sizin çiçek severliğiniz dostlarınız arasında çok meşhur. Hiç çevre konusu çiçeksiz kapanır mı?

— Çevrenin biçimleri ve renkleri, gözle görülüyor. Biçimlerin ve renklerin sözü de edilir ama ancak gözle görülen gerçeğin ya da film ve fotoğrafın, açıklanması, tamamlanması için... Yoksa hiçbir biçim ve renk, söz ile eksiksiz anlatılamaz. Hele bir konuşmada veya yazıda, renkleri göstermeden anlatmanın zorluğu besbelli... Ama zor olan her şeyden vazgeçecek değiliz ya! Şimdi izninizle, renkler üzerine biraz kafa yoralım... Diyelim ki gökyüzü yeşil, bitkiler de mavi olsaydı ne olurdu? Denizin çayır yeşili oluşunu yüreğe sindirmek zor gibi gözüküyor ama bu dış görünüş... Aslında şiirlerdeki mavi sözlerinin yerine, yeşil, yeşillerin yerine ise mavi yazardık... Hiç kimse değişikliğin farkına varmazdı. Resim sanatının büyük renk ustalarında biri, P. Gaugin idi. Diyordu ki: "Bir litre mavi, bir gram maviden daha mavidir." Ben de, denizin ma-

visini çok yerde seyrettim... Atlantik ve Pasifik'in doğu-batı kıyıları dahi... Doğrusu, maviler arasındaki farkları, gözümle ayırt edemedim. Ancak, Akdeniz mavisine, kimseye göstermeden, biraz lacivert kattıklarından kuşkulandım.

Hem zaten mavi deyince, akla ille de deniz gelmesin... Gökyüzünün mavisi yansımadıkça, denizin içi yeşildir. Hem karadaki bitkilerde de, çiçekler dışında öyle maviler vardır ki denizin mavisine taş çıkartır. Bazı çam cinslerinde ve kaktüslerde olduğu gibi...

Ortak yaşanan tüm kent mekanlarının; meydanların, caddelerin, hele hele konutlar arası sokakları, insanlar arası ilişkileri şiddetle etkilediği kesin... Bu güçlü etkiyi, ortak mekanların yalnız biçimlenmesi, boyutları, rengi, temizliği yapmıyor. Başka nedenler de var... Çamur, yoksa iyi, varsa kötü... Çiçek, varsa iyi, yoksa kötü... Daha neler de neler...

— Bitkiler çevreye ne katıyor?

— Bitkiler kendi aralarında iç hacimler yaratıyorlar. Ulu ağaçlardan sarmaşıklara kadar çeşitli bitkilerin, kendiliğinden yarattıkları olağanüstü güzel ve ölçülü iç hacimler, kağıt üzerinde çizilerek gerçekleştirilemiyor. Bu ancak bitkilerin yaratma gücünden doğuyor. Ne derece bilinçli yapıldığı gizlidir, tarafımızdan bilinmez. Hayvanlar, hele yabani hayvanlar, kendilerinden olmayanın nefesini kesmeye çalışır. Oysa zavallı bitkiler, kendi canlarını kurtarmaya uğraşırlar. İnsanlar ve hayvanlar gibi çevreyi kirletmek şöyle dursun; temizlemek için, oksijen üreterek hayat vermek için çırpınırlar.

— Biraz kendi çiçekçiliğinizden söz eder misiniz?

— Duydum, okudum ve yaşadım: Çünkü kendim çiçek bakarım. Bitkinin de sevmesi vardır. Bitki, sevmediği mekanda yaşatılamıyor. Sevdiği mekanda ise yaşamaya o denli bağlı ki öldürülemiyor demeyelim ama kurutulamıyor. Bitkilerin, kendilerine iyi davranan insanlar yaklaştığı zaman, ferahlık belirtileri gösterdiğini kitaplar yazıyor. İnsanların bir bedene sahip oldukları gözle görülüyor. Bir ruha sahip oldukları ise

zihinsel olarak kavranıyor. Can ile ruh sözcüklerine gelince, çoğu zaman aynı anlamda kullanıyoruz. Oysa bitkilerin "can"lı olduğundan şüphelenmiyoruz da, "ruh"ları olduğunu söylersek yadırganıyor. Bunun da şaşacak yanı olmasa gerek... insanlar daha birbirini anlamakta zorluk çekerken, nasıl olacak da bitkilerin ruhu olduğuna inanacaklar...

Aşka gelen zihin, şiiri arar

— Tüm bunlarla şiirin ilişkisi var mı?

— Her mekanın yalnız kendine özgü şiirsel yanları var... Bu şiirselliği şairler yaratmaz ama en güzel dile getirenler, yine de şairlerdir. Şairler, gözle görülen mekanlardan en çok doğayı anlatır. Ya da halkın yarattığı sokakları... Şairlerin, on katlı, yirmi katlı binaların mimarisini şiirlerine konu ettiklerine rastlanmaz. Eh... Haksız da değillerdir. Bu gibi çarşı işi mimarinin, şiirleşecek bir yanı olduğu söylenemez. Oysa her ağaca, her çiçeğe bir şiir yazılsa, yeridir.

Şiir, zihinde canlandırabilme gücünü aşka getirir. Aşka gelen zihin; deniz dedikçe maviyi, menekşe dedikçe moru anlar. Başka söze gerek yoktur. Şair bir doğa mekanını, dört dize ile resim gibi anlatıverir... A. Rimbaud'dan örnek (Orhan Veli Türkçesiyle):

Mavi yaz akşamları, patikalarda, dalgın, gideceğim,
sürtüne sürtüne buğdaylara.
Ayaklarımda ıslaklığı küçük otların;
yıkasın, bırakacağım başımı rüzgara.

Jean Moreas, "Hiçbir yerde" şiiriyle (Orhan Veli Türkçesi), zihinde bir başka dünya mekanının tablosunu canlandırır:

Hiçbir yerde görmediğim düşünceli deniz,
saracaksın beni o hafif dumanlarınla;
ıslak kumların üstünde ayaklarım, iz iz;
unutacağım birden, şehri de, dünyayı da.

Şairlerin deniz aşkı bitmez. İyi ki bitmez... Benim gibi gözlerini Narlıkapı kıyılarında açanlar, yüreklerinden geçeni anlatırlar, Mallarmé'den (Orhan Veli Türkçesiyle):

Bütün hazları tattım, kitapları okudum, ah, kandırmadı;
kaçmak, kurtulmak istiyorum.
Bir başka köpükle gök arasındaki kuşlar
orada şimdi kim bilir ne kadar sarhoşlar!
Deniz çekiyor, deniz, kim tutabilir beni,
gözlerde aksi yanan o eski bahçeler mi?

Johann Wolfgang Goethe, sabahın erken saatlerini şöyle anlatıyor (S. Batu Türkçesiyle):

Seni hatırlarım sulara günün şavkı vurunca;
seni hatırlarım dalgalara ay renkler verince.

Yaşanan mekanı şiirle anlatmak, ille de sanatçı işi değil... Okuma yazma bilmek bile gerekmez bazen... Kendiliğinden fışkırır, kulaktan kulağa yayılır. Şairinin bile kim olduğu, unutulur gider. İşte Afrikalı Pigmeler'den bir şiir:

Gökkuşağı, gökkuşağı,
yukarıda parlar durursun ulu ormanın üstünde,
göğü ortasından bölüp.
Var de ki: Kızmasın bize
De ki: Darılmasın, öldürmesin bizi!
Gökkuşağı, gökkuşağı.

Japon şiiri de, tıpkı Japon evi kadar sadedir. Şair Ki-Ka-Ku'dan, üç dizelik tipik küçük Japon şiirine bir örnek şöyle:

Yağmur yağıyor,
ama kaldırın kamıştan perdeyi,
o mutlaka elinde bir zambakla ordadır.

Dünya ülkelerinin şairleri, dilleri ile başka dil konuşurlar ama yürekleri ile aynı dili söylerler. İşte şimdi sunacağım bir şiir ki İstanbul'da elli-altmış yıl önce çocukluğumu yaşadığım yerler için söylenmediğine zor inandım... Finli şair Katri Vala'dan:

Simitçi dedenin bacaklarında hâlâ koca şehrin tozu,
Sırtında camekanla simitçi dede iki büklüm
Kader beş büklüm
Dünya dönmeye devam etmekte. Kutiş!
Kış gelmek üzredir...
Bizde takat bitmekte, zaman geçmekte
Kış gelmek üzredir.

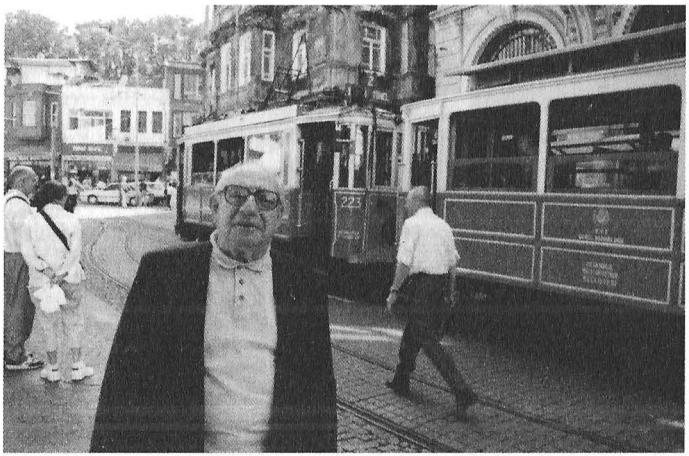
Finli şair Katri Vala'nın, benim İstanbul'dan çocukluk arkadaşım olmadığına, hâlâ inanamıyorum.

— *Mimarlık bölümünü kapatırken, arkadaşlarınıza kıdemli bir meslektaş olarak söylemek istediğiniz bir şey var mı?*
— 86'ıncı baharımı yaşarken saygıdeğer ve sevgili mimar meslektaşlarıma söylemek istediğim birkaç cümle var. Mimarlar olarak haklarımıza, ama kesinlikle görevlerimize de, sahip çıkmanın yollarını bulmalıyız. Sinerek hiçbir sonuç elde edilemez. Ama ortaya çıkarken de, ne yaptığımızı ve yapacağımızı doğru bilmeliyiz. Böyle yapabildikçe, hak elde etmek için zamanın geçmiş olduğunu, hiç ama hiç, aklımızdan geçirmeyelim. Zaman, hiçbir zaman geç değildir. Ancak bazen çabuk ölünür. Ama insan olarak da mimar olarak da onurlu görevimiz, öleceğimize göre değil, hiç ama hiç ölmeyeceğimize göre yaşamak ve çalışmaktır.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Ömür Özeti

Yanlışlarımı es geçmenin bahanesini aramıyorum. Geçmişimden kopamam. Geçmişinden kopan, zaten ölmüş demektir. İsterse yalnız ruhsal olarak olsun. Geleceğinden kopan da zaten ölmüş demektir. Üç zamanı birlikte yaşayabilmek, yalnız insanlara özgü bir ayrıcalıktır.

Boysan, doyamadığı Beyoğlu'nda numunelik tramvayla.

— *Bunca yıl çok çeşitli mekanlarda ve ortamlarda yaşadıktan sonra vardığınız sonuçları özetler misiniz?*
— Sevimli bir soru ama, yanıtı çok karışık olur. Hem bu yanıt kaç sayfaya sığmalı? Bin sayfa mı, yüz sayfa mı, yoksa birkaç sayfa veya birkaç cümle mi?

— *Siz nasıl isterseniz...*
— Pekiyi, öyleyse birkaç sayfa olsun. Çevremde ve dünyada bin türlü sahnede yaşadım. Her türlü yaşam sahnesi içinde oldum... En zorundan, en belalısından, en sevinçlisine kadar. Bu denli çeşitlilik, bana gökten paraşütle indirilmedi. Ben durmadan arandım. Elbet bunca değişiklik, dünyamızın, ama özellikle ülkemizin, olağanüstü ilginç bir döneminde yaşayışımdan da kaynaklandı. Ne ilginçtir, ben doğduğumda, yani 1921 yılında, daha Osmanlı İmparatorluğu, resmen batmamıştı. Ama resmen! Son Padişah Sultan Vahdettin, hâlâ tahttaydı. Devletimiz İstanbul'da batarken, Ankara'da yeniden doğuyordu.

— *Cumhuriyete minnettarsınız...*
— Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu 20. yüzyılın en önemli oluşumlarından birisidir. Savaşarak kazanılmış bir özgürlük temeli üzerine, füze hızıyla kurulmuş bir çağdaş devlet öyküsüdür bu gelişme. Özgürlüğü kurtaran ordu da yarı aç insanlardan kurulmuş vatan fedaileridir. Bu kahramanların öyküsü, doğru dürüst anlatılmadı. Gürültüye gitti. Mustafa Kemal'in kurtuluşun simgesi olması hak ettiği bir onurdur ama o parlak başarının, yoksulluklar içinde kazanılmış olması onuru, şehitlerin de gazilerin de, kumandanlar dahil tüm ordu bireylerinin ve elbet tüm vatandaşların hakkıdır. Çocukluğumdan beri olduğu gibi hepsini hayranlık, saygı ve sevgiyle anıyorum.

Sessiz devrim

— Sizce en önemli Cumhuriyet kazanımları hangileri?
— Kurtuluş Savaşı 1922 yılında bittikten sonra, Türkiye'de 20. yüzyılın en büyük "sessiz devrim"i yapıldı. Çürümüş imparatorluktan silkinip çağdaş devlet gerçekleştirildi. Her şeyden önce, çağdaş bir anayasa ile demokratik cumhuriyet kuruldu. Mecelle düzeni kaldırıldı, Medeni Kanun yürürlüğe girdi. Mahalle mektepleri yerine ilkokullar, medreseler yerine liseler ve üniversiteler kuruldu. Takvim değişti, ay takvimi kalktı, tüm dünyanın kullandığı güneş takvimi yürürlüğe girdi. Saat de aynı şekilde, dünya alışkanlıklarına uyduruldu. Okka yerine kilo, batman yerine ton geldi. Bütün bu köhneleşmiş alışkanlıkların, bizi dünyadan uzaklaştıran alışkanlıkların, ne sıkıntılı olduğunu bilenler, büyük çoğunlukla dünyamızı terk etti, şimdi herkes, bu iş hep böyleymiş sanıyor da, yanılıyor.

— En fazla önemsediğiniz devrim hangisi?
— En doğru işlerden biri de alfabenin değiştirilmesidir. Dünya çoğunluğunun kullandığı Latin alfabesine geçilmesi, kolay sanılıyor şimdi. Evet, hiç ama hiç kolay değildi ama çok doğru ve hayırlıydı. Adına yobazların ille de kasıtlı "eski yazı" dedikleri Arap alfabesi de zaten, bizim değildi ki. 1927-28 ders yılında, ben ilkokulda bir yıl Arap alfabesi okudum, bilirim. Zor ve gariptir. Medresede hoca karatahtaya "Nurûn alâ nûr" yazar, softaya "oku" der, o da "ne var Ali ne var" diye okurdu. Çünkü öyle de okunabilirdi bu yazı!

Ya Mustafa Kemal olmasaydı?

— Bu dönüşüm en çok edebiyatı etkiledi, değil mi?
— Cumhuriyetimizin en doğru işlerinden biri de Türkçenin temizlenmeye başlanmasıdır. Yüzyıllardır dilimize Arapça-Farsça karıştırılarak ortaya öyle bir dil çıkarılmıştır ki, saray dili olan bu anlatımı, ne biz anlarız, ne Arap anlar, ne de Acem anlar. Bu yanını haydi önemsemeyelim ama bu saray

züppeliğine katılmış olan Divan edebiyatına ne demeli? Sarayımızın uydusu olan bu edebiyatı halk da anlamazdı ki. Halk da tüm ulus da Yunus Emre gibi temiz dillileri anlıyordu. İşin dramatik yanı buydu. Devlet tepesinin halktan kopmuş olması, o Kanuni Süleyman zamanının güçlü devletini, yavaşça ve sürekli çürüterek, batmaya kadar götürdü.

— Çöken imparatorluktan bir ulus devlet çıktı, bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

— 1923' yılında kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti, basülbadelmevt'in yani "öldükten sonra dirilme"nin, tarihteki en parlak örneklerinden biridir. Bir incelikli önemli nokta, bu başarının kimlere mal edileceğidir. Tümüyle Mustafa Kemal'e mal edilmesi anlamsızdı. Ancak, Mustafa Kemal'in düşünülmemesi de anlamsızdır. Zafer ve başarı, istisnasız tüm görevlilerindir. Hainler hariç! Ya Mustafa Kemal olmasaydı, ne olurdu? Çok basit: Elbet bir başka fedai, bu görevi üstlenmiş olacaktı. Düşünülmesi vicdan borcu olan konu, Mustafa Kemal'in görevini, en doğru ve başarılı biçimde yapmış olduğudur.

Dünya batıyor, insanlar konfor peşinde

— Her şey iyi güzel de, şu demokrasi hâlâ sorun. Bir türlü yerine oturtulamıyor...

— Demokrasi savunuculuğunun, züppeliğe kaçmadan yapılması şart. Demokraside bireylere tanınmış herkesle eşit oy hakkının getirdiği tehlikeleri, gözlerimizi kapayarak geçiştiremeyiz. Demokrasinin, uygar ve kültürel gelişmelerini henüz tamamlayamamış uluslara bol geldiği gerçeğini geçiştirmek, halk dalkavukluğunun bir yeni çeşididir. Elbet oy denen hakkın hiç kullanılmadığı krallık ve diktatörlüklerde yönetim, iyice tehlikeli bataklara girebilir. Ama bu gerçek, demokrasinin kusursuz ve tehlikesiz olduğunu kanıtlamak için kullanılamaz. Demokrasi bugün için, alternatifleri içinde en az kusurlu olan çözümdür. İnsan toplumları ise henüz daha iyisini bulamamışlardır.

— Ama bir gün mutlaka...

— Ne zaman bulabileceklerini hesaplamak da olanak dışı. Bu olasılık dünyamızı zaman geçtikçe, büsbütün karanlıklara gömüyor. Çünkü dünya kalabalıklaştıkça, anlaşma olasılıkları yok oluyor. Dünya, beş yüz bin yıl önce doğanın yaktığı ateşi sürdürmeyi akıl eden "Pekin İnsanı"ndan beri, 1960 yılına kadar üç milyar nüfusa ulaştı. Sadece on milyondan üç milyara. Yani yarım milyon yılda üç milyara varan dünya nüfusu, 1960-2000 yılları arasındaki sadece kırk yılda, altı milyara çıktı. Bu artış, dünyanın sonu yaklaşıyor gerçeğinin kanıtıdır. Kimse oralı değil. Dünya batışa gidiyor, insanlar konfor peşinde.

— Çok karamsar oldu, hiç mi umut yok?

— Evet hemen karamsarlığa düşmenin gereği yok ama uykulara da dalınamaz. Örneğin petrol fiyatlarının gizli tekniklerle azdırılması, uyandırma nedenlerinden biri olmalıdır. Uyanık olmak gerekiyor. Toplumların da, insanların da gelecek zamanları-geçmiş zamanları ve içinde bulunulan zamanları, sürekli olarak birlikte, hep üst üste koyarak yaşamaları borcu var. Hiçbir kişi, geçmişini unutmamalı! Elbet yanlışlıklarını da... Unutulursa, yeni yanlışlıklar sürekli olarak yapılır.

Üç zamanı birlikte yaşamak

— Kendi yanlışlarınıza nasıl bakıyorsunuz?

— Ben yanlışlıklarımı hatırladıkça, elbet üzülüyorum ama pişman olmuyorum. Pişmanlık, kendini avutmanın bir çeşidi sanki... Yanlışlardan ders alınması yollarını tıkıyor sanki. Yapılacak doğru iş, yanlışları yinelemeyecek dikkati kazanmak.

— Yanlışlarınıza kolayca bahaneler bulabilir misiniz?

— Pişman olmamaya çalışmam, yanlışlarımı yineleme bahanesi arayışından değil. Yanlışlarımı es geçmenin bahanesini aramıyorum. Geçmişimden kopamam. Geçmişinden kopan, zaten ölmüş demektir. İsterse yalnız ruhsal olarak olsun. Ge-

leceğinden kopan da zaten ölmüş demektir. Üç zamanı birlikte yaşayabilmek, yalnız insanlara özgü ayrıcalık.

— *Yani yanlışlarınıza sahip çıkıyorsunuz...*
— Evet, yanlışlarıma da geçmişimdeki her şeye de, sahip çıkıyorum. Onları ben yaptım. Kaçmıyorum. Bir daha dünyaya gelsem, aynı yanlışları yapar mıyım? Yaparım. Evet yaparım. Şartlar aynı ise. Ben de aynı isem.

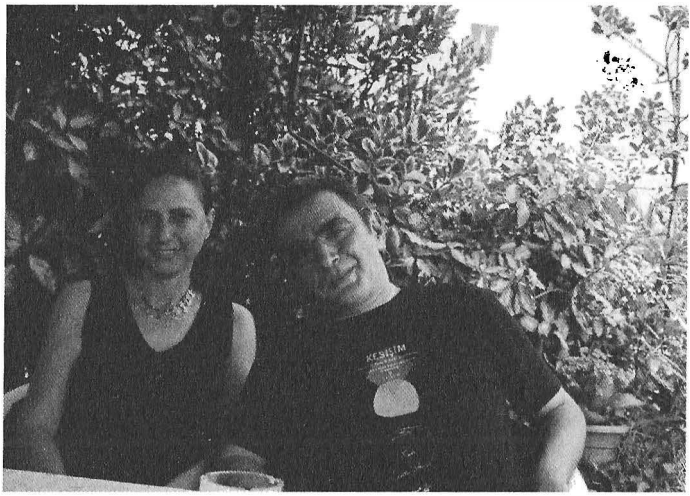
— *Bir daha yaşamak ister misiniz?*
— Bir daha yaşamak mı? İşte ona yokum! Aynı ömrün tıpkısının, bir kez daha yaşanması sıkıcı olur. Değişik türlerini ise zaten başkaları yaşayacaktır.

Ne yazık ki olamaz

— *Azıcık da mı istemiyorsunuz?*
— Durun bakayım! Yoksa razı olacağım bir çözüm bulunabilir mi? Aklımdan bir olasılık geçiyor. Tıpkısını istemem ama acaba bu sefer tersine bir hayatı aynen yaşasam, olur

Boysan ailesi.

Kendi mimar olduğu yetmiyormuş gibi oğlu Burak Boysan da, gelini Mine Boysan da mimar (2006).

mu acaba? Yani yaşlılıktan çocukluğa doğru tersine! Yani Etiler'den, Boğaz manzaralı dairemden, Samatya Narlıkapı Çıkmazı'ndaki evimize doğru. Yani bize demokrasi diye yutturulan yıllardan geriye, Cumhuriyetimizin ilk yıllarına, o mutlu vatandaşlık yıllarına. Otomobilimden vazgeçsem de, o iki kuruşa paso ile tramvaya bindiğim mutlu yıllara geri dönsem mi acaba? Olabilir mi?

— *Ne güzel olur...*
— Ah, ah! Ne yazık ki olamaz. Ben ömrümü, olduğu gibi bir kez daha yaşamaya yokum ama ancak tersine olursa razı olabilirim. Bu da anlamı olmayan masal artık...

— *Olduğunu, yani yeniden yaşadığınızı varsayalım...*
— Olmaz ama, varsayalım ki bir daha yaşayacağım. O zaman yanlışlarımı değiştirir miyim? Olamaz! Hayır! Onları da değiştirmem. İyi-kötü, bütün yaptığım işlere sahip çıkarım. Bir insanın ömrü, bir otomobile benzetilemez. Lastikler eskir değişir,

motor değişir, her şey yenilenebilir. Ama bir insanın ömründen bazı zamanlar çıkarılıp yerine başka zamanlar takılmaz. Değişmelerle, otomobil yenilenir, insan yenilenemez. Çünkü o artık, başka bir insan olur. Bir insan ömrünün, bütünlüğü vardır, değiştirilemez. Beleş meraklarına fırsat verilemez.

Bir beste de öyle değil mi efendim? Sevdiğimiz bir müzik eserinin değişmesini öneriyor muyuz hiç? Do'ların yerine Mi'ler gelse dediğimiz oluyor mu? Olmuyor. Çünkü o müzik eserinin, bütünlüğü var. Dokunulmaz. Bir insan ömrüne de dokunulmaz.

Hiç ölmeyecek gibi yaşamak

— Siz ömrünüzde her şeye hep çok geç başlamışsınız. Buna rağmen nasıl başarılı oldunuz?
— Evet ömrümdeki pek çok olay, yanlış zamanda olmuş gibi gözüküyor. Haklısınız. Garip gibi. Gerçekten de benim gazete yazılarına başlamam, 61 yaşında gerçekleşti. İlk kitabım 63 yaşındayken çıktı, şimdi otuz oldu. Yabancı dili, 35 yaşından sonra öğrendim. Televizyon programlarına 60 yaşından sonra başladım. Önemli mimarlık eserlerimi 45-80 yaşlar arasında verdim. Şimdi 86. baharımda hâlâ gelecek yıllarda neler yapacağımı planlıyorum.

— Şu ömürden çıkardığınız en önemli ders ne?
— Karmaşık gözüken ömrümden çıkardığım en önemli ders şudur: Öğrendim ki hiçbir iş için, hiçbir zaman ve yaşta geç kalınmış değildir. Akla ne konabiliyorsa, başlamak gerekir.

— Her akla gelen için de olur mu bu?
— Bazen elbet, her akla konan işe yetişilemez. Elbet daha çabuk ölünür.

— Bir son söz söyleyin...
— Unutmayalım ki, insan olarak onurumuz, bizim öleceğimize göre değil, hiiiç ama hiç ölmeyeceğimize göre yaşamamızı ve çalışmamızı vicdan borcumuza dönüştürmüştür.

GİDERKEN

Yaşayışın sözünü etmekten kaçınmak, korkaklık olur. Bir dostun başka dünyalara göçüşü, cenazesinin kalkışı... Yürek yakmaz da ne eder? Ama o ateşi gömmeli. Neden mi? Küllenmeyen ateş biter. Bilmez kalorifer çocukları, ertesi sabah karıştırılan mangaldaki minicik kıvılcımların, nasıl yürek ısıttığını... Göçen dostları, tıpkı ateşi küller gibi, sevgiye gömmeli, ara sıra da açıp yüzünü görmelidir.

Göçen dostları her şeyden önce, neşeleriyle anmalı! Onların, başka dünyalardaki ömrünü uzatmanın yolu bu! Neşe ile ölümün en güzel birlikte oluşu da böyle olsa gerek...

İnsanlar en çok, ölüm ve hastalık gibi şeyleri ciddiye almış görünüyorlar. Kolayına kaçmak bu! Zor olan, neşeyi ciddiye almak... Ben kendi hesabıma yıllardır, "sululuğu ciddiye alma" çabasının deneyini yaşıyorum.

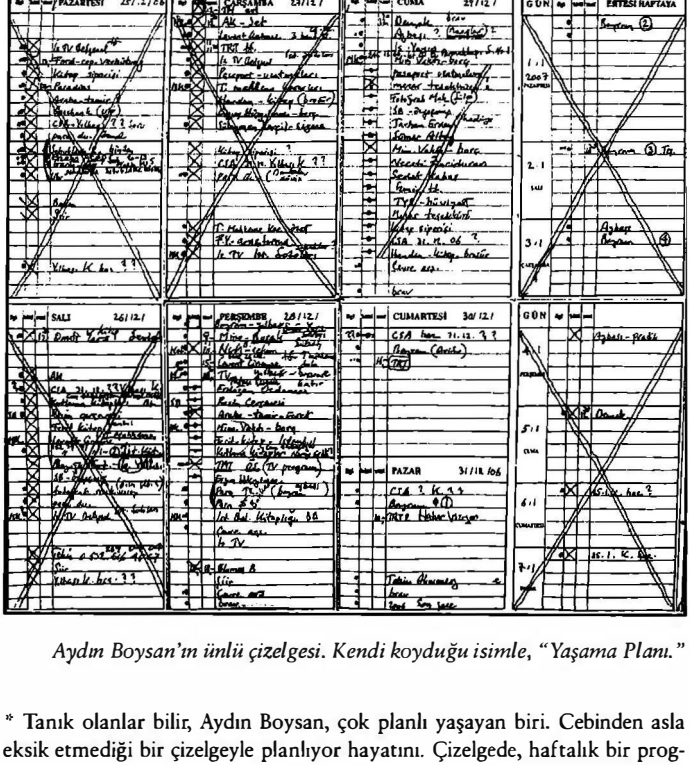
Yaşayışın her yanı, her ânı ciddi mi olmalı ki? Elbet öyle... Yaşayışı görev kabul edince, bunun ciddi olmayan bölümü olabilir mi? Hem bu görevin tatili de yok... Ölüne ki kurtuluna!

Benim kuşağım, daha doğar doğmaz öbür dünyalara göçmeye başladı. I. Dünya Savaşı sonrası işgal İstanbulu'nun süpürge tohumu ekmeğiyle, II. Dünya Savaşı'nın kumlu ekmeğiyle, tahıl kavruğu kaldık. Tahin-pekmezle yüzdük. İşkembe çorbasıyla futbol oynadık. Biz nerede, protein azgınları nerede? Hâlâ dökülür durur benim kuşağım.

Gidenleri sevgimize gömdük, kalanlara bir çift sözüm var:
"Gitmeye acelemiz yoktur!"

EK: HAFTALIK YAŞAMA PLANI*

Aydın Boysan'ın ünlü çizelgesi. Kendi koyduğu isimle, "Yaşama Planı."

* Tanık olanlar bilir, Aydın Boysan, çok planlı yaşayan biri. Cebinden asla eksik etmediği bir çizelgeyle planlıyor hayatını. Çizelgede, haftalık bir program yer alıyor. Daha sonraki tarihlere sarkan programlar da çizelgenin kenarındaki "Ertesi Hafta" sütunundaki notlarda kendine yer buluyor. Bir program o çizelgeye girdiyse, başka bir olasılık söz konusu olamaz, mutlaka ya gerçekleştiriliyor, ya sonraki bir tarihe ertelenip ilgili yere not ediliyor ya da iptal olmuşsa notu alınıyor. Örnek olarak kitabıyla ilgili çalışmalar yapmak üzere Aydın Boysan'ın İş Kültür Yayınları'nı ziyaret ettiği, 2006'nın son haftasının programını bu kitaba koymak istedik. Randevumuz olduğu için Yayınevi olarak bizim de girdiğimiz bu çizelgeyi, hayatının son kırk yılının bu kadar önemli bir parçasını bu kitaba koymasak, olmazdı. -e.n.

Pazartesi
25.12.06
İz TV belgesel
Arabanın revizyonu
Kitap siparişi
Paradies'teki konuşma
Hediyeler (yılbaşı, bayram)
Para durumu (cepte, çekmecede ve bankada)
Gece
Şiir
Yılbaşı konuşması

Salı
26.12. 06
12:30: Ömür Yars. Yer: Çiçek Pasajı Sevinç
G. S. A. Konuşmalar
Kutlamalar, kitap hediyeleri
Resim çerçeveleri
İş Kültür'e: Beyoğlu fotoğrafları, Beyoğlu Belediyesi kitabı, Aydın Boysan: *Nereye Gitti İstanbul* kitabı
Fotoğraf makinesi
Para durumu
TRT 2 Tekin Bey

Çarşamba
27.12.06
Kireçburnu Set: Ayduk Koray
Levent Cinemre'ye hazırlık (Perşembe toplantı)
TRT 2 randevu
İz TV belgesel
Pasaport uzatmaları
Mahkeme kararları kopyası
Handan kitap iadesi
Ergun Hiçyılmaz
Süleyman Yerçil
Para durumu (bankalar, döviz)
Şiir araştırma
İz TV, sokak fotoğrafları

Perşembe
28.12.06
Sabah 9: Mine ve Burak Boysan (oğlu ve gelini)
12:30: TV 2 Fatma Demir, bayram konuşması
Mimarlık Vakfı yıllık aidat
Belediye kitaplığından alınacak kitap
İz TV
Erdoğan Özdamar'a hatır sor
Çevre araştırması (İstanbul konusunda araştırma)
Akşam: şiir,

Cuma
29.12.06
12:30: Demak (Demciler Akademisi) (Çiçek Pasajı/ Seviç)
Maaşlar
Pasaport uzatmaları ailece
Mezar teşekkürü (tahsis edilen yer için belediye başkanına teşekkür)
Tarhan Erdem'in oğluna düğün hediyesi
Av. Sümer Altay (hasret)
İş Kültür
Aranacaklar: Necati Zincirkıran, Sedef Kabaş
Türkiye Yazarlar Sendikası, hüviyet
Çevre araştırması

Cumartesi
30.12.06
Bayram arifesi
TRT hazırlık

Pazar
31.12.06
2006 son gece
Sabah saat 10: TRT 2'de Haber Vizyon program
Gün ve gece: Daha önce çekilen 8 TV programının yayını (çeşitli televizyonlar)

YAŞAMÖYKÜSÜ

17 HAZİRAN 1921
İstanbul'da doğdu.
Öğretmen Nevreste Hanım ile Muhasebeci Esat Boysan'ın oğlu.

1939
Pertevniyal Lisesi'ni bitirdi.

1945
Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu.

1949
Suzan Değer ile evlendi.

1954
Oğlu Burak doğdu.

1954-55
TMMOB Mimarlar Odası'nın kurucu yönetim kurulu üyesi ve ilk genel sekreteri oldu.

1961-62
İstanbul Mimarlar Odası'nın şube başkalığını üstlendi.

1957-72
İstanbul Teknik Üniversitesi'nde ders verdi.

1945-2000
Spor salonlarından, büyük endüstri tesislerine kadar pek çok yapıt gerçekleştirdi. Ulusal ve uluslararası mimarlık yarışmalarında ödüller kazandı.

1982-92
Hürriyet'te on yıl, *Akşam*'da üç yıl köşe yazarlığı yaptı.

Mizah:
Umut Simit / Bas Yayınları, 1984
Paldır, Güldür / Bas Yayınları, 1984
Yangın Var / Bas Yayınları, 1985
Yalan / Bas Yayınları, 1987
Oldu mu Ya! / Bas Yayınları, 1985
Fısıltı / Bas Yayınları, 1987
Dostluk / Bas Yayınları, 1988
Aldanmak / Bas Yayınları, 1989
Söylesem Bir Türlü / Bas Yayınları, 1990

Gezi:
Dünyayı Severek I, II, III / Bas Yayınları, 1988
Yollarda / Bas Yayınları, 1990
Uzaklardan / Bilgi Yayınevi, 1993

Roman:
Yıl 2046 Uzay Anıları / Bilgi Yayınevi, 1999

Deneme - Anı:
İstanbul Esintileri / Bas Yayınları, 1991
Leke Bırakan Gölgeler / Bilgi Yayınevi, 1995
Yaşama Sevinci / Bilgi Yayınevi, 1997
Sev ve Yaşa / Bilgi Yayınevi, 1998
Damlalar / Bilgi Yayınevi, 2000
Zaman Geçerken / Bilgi Yayınevi, 2001
Aynalar / Bilgi Yayınevi, 2002
Yüzler ve Yürekler / YKY, 2002
Felekten Bir Gün / Bilgi Yayınevi, 2003
İstanbul'un Kuytu Köşeleri / YKY, 2003
Neşeye Şarkı / Bilgi Yayınevi, 2004
Merak Uyanınca / Bilgi Yayınevi, 2005
Nerede Yaşıyoruz? / Bilgi Yayınevi, 2004
Nereye Gitti İstanbul? / YKY, 2005

Ne Güzel Günlermiş / YKY, 2005
Binbir Yaşam Sahnesi / Bilgi Yayınevi, 2005

Endüstri tesisleri:
Arçelik Tesisleri, Çayırova - İstanbul
Bisaş İplik Fabrikası, Bursa
Eczacıbaşı İpek Kağıt Fabrikası, Karamürsel
Kartonsan Kağıt Fabrikası, İzmit
Arçelik Tesisleri, Eskişehir
Eczacıbaşı Artema Armatür Tesisleri, Bozüyük
Eczacıbaşı Seramik Alçı Kalıp Fabrikası, Kartal - İstanbul
Eczacıbaşı Porselen Tesisleri, Kartal İstanbul
Türkkablo Tevsii İşleri, İzmit
İzka - Rabak Fabrikası, Tuzla - İstanbul
Döktaş Döküm Tesisi, Orhangazi - Bursa
Profilo Tesisleri (sonradan Bosch), Çerkezköy
Petaş Lamine Plastik Tesisleri (sonradan Tetrapak), İzmir
Bozkurt Mensucat A.Ş. Fabrikası, Bakırköy - İstanbul
Şişecam Fabrikası, Tuzla
Nasaş Alüminyum Tesisleri, Dilovası, Gebze - İstanbul
Toprak Akrilik Küvet Tesisleri, Eskişehir
Toprak Cam Yünü Tesisleri, Eskişehir
Toprak İlaç Tesisleri, Adapazarı
Toprak Sağlık Ürünleri Tesisleri, Adapazarı
Toprak Seniteri Tesisleri, Eskişehir
Toprak Madencilik Tesisleri, Eskişehir, Muğla
Eternit Tesisleri, Karamürsel
Assan, Tuzla - İstanbul
Trakya İplik Fabrikası, Çerkezköy
Aymar Margarin Tesisleri, Çorlu
Dosan Konserve Fabrikası, Yenişehir - Bursa
Deva İlaç Üretim Tesisleri, Gebze - İstanbul
Kılıçoğlu Kiremit Fabrikası, Eskişehir
Presiz Fabrikası, Tuzla - İstanbul
Ankolaj İplik Ankole Fabrikası, Bursa
Örnit Kumaş Fabrikası, Ambarlı - İstanbul
Un Fabrikası, Pendik - İstanbul

Meriç Tekstil A.Ş, Tesisleri, Edirne
Alarko (Alamsaş) Tesisleri, Tuzla - İstanbul
Makina Takım Endüstrisi Tesisleri, Çayırova - İstanbul
Tezsan Tesisleri, Çayırova - İstanbul
Transtürk Demir Çelik Tesisleri, Soğanlık - İstanbul
Transtürk Fren Debriyaj Tesisleri, Bursa
Sun Transformatör Fabrikası, Ambarlı - İstanbul
An-Kon Tesisleri, Antalya
Elektronal Tesisleri, Maltepe - İstanbul
Desaş Tesisleri, Dilovası, Gebze - İstanbul
Gazal Tesisleri, Yarımca
Meta Televizyon ve Radyo Fabrikası, Maltepe - İstanbul
Ege Biracılık (Efes Pilsen) Tesisleri, İzmir
Ege Biracılık (Efes Pilsen) Malt Tesisleri, Afyon
Güney Biracılık (Efes Plisen) Tesisleri, Adana
Ardem Fırın Tesisleri, Bolu
Mestaş Konserve Fabrikası Tesisleri, Çanakkale
İzocam Tesisleri, Mersin
Assan Alüminyum Tesisleri, Tuzla - İstanbul
Beyti Sanayi Sitesi, İstanbul

Sosyal Tesisler:
THY Genel Müdürlük binası, Harbiye İstanbul
Divan Oteli ilave inşaatı, Elmadağ - İstanbul
Büyük İstanbul Derneği Yaşlılar Yurdu, Tarabya - İstanbul
Turing Otomobil Kurumu Tesisleri, İstinye - İstanbul
Osmanlı Bankası şubeleri
Arçelik İzmir Fuarı Pavyonu
Eczacıbaşı Binası, Levent - İstanbul
Amerikan Hastanesi, İstanbul
Yaşlılar Yurdu, Adapazarı
Öksüz Öğrenciler Yurdu, Eskişehir
Arçelik Tesisleri sosyal konutları, Çayırova - İstanbul
Trakya İplik Fabrikası lojmanları, Çerkezköy
Altınokta Körleri Eğitme Derneği, İstanbul
Turistik Termal Otel, Uludağ - Bursa

Hürriyet Gazetesi Tesisleri, Güneşli - İstanbul
Öksüz Öğrenciler Yurdu, Eskişehir
Dosan Konserve Fabrikası lojmanları, Yenişehir - Bursa
Eczacıbaşı Seramik Fabrikası lojmanları, Bozüyük - Eskişehir

Konutlar:
Lütfü Doruk Evi, Pendik - İstanbul
Rıza Biçen Evi, Bursa
Dağdelenevi, Sapanca

I. Süleyman (bkz. Kanuni Sultan Süleyman)
II. Selim 351, 353
III. Murat 353

Abdullah 187
Abdullah (ip cambazı) 16
Abdullah Efendi 102
Abdülhak (bkz. Bilsel, Abdülhak)
Abdülhak Hamit Tarhan Beyefendi (bkz. Tarhan, Abdülhak Hamit)
Abdülvahap 41
Acar, Güner 72
Acar, Sadettin 288
Ada, Vahit 234
Adıvar, Halide Edip 283
Agop (arkadaşı) 25
Agop (Kör) 264-265
Ağaoğlu, Samet 323
Ahmet (Zampik) 59
Ahmet Haşim 47, 340
Ahmet Rasim 237
Ak, Behiç 268
Aka, İsmet 124, 126
Akar, Yılmaz 200
Akbal, Oktay 282
Akbay, Mehmet 211
Akın, Osman Nihat 224, 237
Akif (Ayı) 22
Akozan, Feridun 86
Akpınar, Metin 277
Aksel, Ferdi 73, 77, 83, 87, 91, 288
Aksel, Uğurtan 264
Aktaş, Faruk 81
Alasya, Zeki 277
Ali (bkz. Sirmen, Ali)
Ali (Kör) 31-33
Ali Baba (Gardıropçu) 75
Ali Bey (Emniyet Müdürü) 99
Ali Rıza (Artunkal) Paşa 207-208
Alisbah, Hulki 119-120, 257, 284-285
Aliş Usta 25
Alsaç, Orhan 292
Amca (bkz. İlkray, Mithat)
Anday, Melih Cevdat 265-266
Andrey (bkz. Jerdey, Andrey)
Andrey Bey (bkz. Jerdey, Andrey)
Annik Hanım 235
Araksi 25
Ardaş Efendi 235
Arif (bkz. Kızıltay, Arif)
Artunkal, Güneri 208
Artunkal, Tahsin 2008
Aru, Kemal Ahmet 300
Asena, Duygu 276
Aşık, Melih 163, 297
Âşık Ömer 28

Aslangil, Feyzi 237
Atabey (Başkan) (bkz. Atabey, Fahri)
Atabey, Fahri 69
Ataç, Nurullah 44-47, 296, 340
Atasü, Oktay 177, 209
Atasü, Turgay 209
Atatürk, Mustafa Kemal 29, 48, 54, 66, 184-185, 243, 269, 313, 360-361, 394-395, 409-411
Aydındoğan, Bayram 226
Ayduk (bkz. Koray, Ayduk)
Ayduk (Komodor) (bkz. Koray, Ayduk)
Ayı Hayri (bkz. Hayri Bey)
Aykut, İmren 161
Ayseli Hanım (bkz. Minkari, Ayseli)
Aytaç, Aydın 153
Ayten 60
Aytul, Turhan 238
Aziz Bey (bkz. Nesin, Aziz)

Bach (bkz. Bach, J.S.)
Bach, J.S. 186, 344
Bardbesyan Virjin 36
Barnett, Jim 237
Başaran, Tunç 226
Başkaya, Yaşar 133
Batu, S. 404
Bayan Ağaoğlu 323
Bayan Amelya 36
Bayan Aventia 36
Bayan Mari 36
Bayar, Celal 112
Bayram (Kemahlı) (bkz. Aydındoğan, Bayram)
Bayram Bey (bkz. Aydındoğan, Bayram)
Baysal, Haluk 270-271
Bedia 26
Bedia Hanım (bkz. Muvahhit, Bedia)
Bedri Reis (bkz. Eyüpoğlu, Bedri Rahmi)
Beethoven 355
Bell, Marie 259
Belling, R. 86
Bellini 351
Bengisu, Naci 151
Bengisu, Ünal 151
Berger, John 264-265
Berggren, G. 312
Berker, Feyyaz 256
Bernini 368
Bilsel, Abdülhak 186
Bilsel, Selim 186
Bilsel, Sinan 186
Binark, Hikmet 140
Bingöl, Gönül 211
Bingöl, Serbülent 211, 301
Birsel, Melih 78
Borchert, W. 340, 342
Bostancı, Egemen 205
Boysan ailesi 85, 413
Boysan, Burak 67, 414
Boysan, Doğan 12-15
Boysan, Esat 8, 11-12
Boysan, Mine 404
Boysan, Mübin 217, 279-280

Boysan, Nevreste 8, 11-15, 33, 227
Boysan, Suzan 10, 79, 86-87, 211, 240, 243, 252, 301
Bozok, Erdoğan 209
Brunelleschi 355
Burak, Cihat 215-216, 232, 235, 264, 285-288, 290-293, 315
Burhan (bkz. Oğuz, Burhan)
Burhan Bey (Hafız) 53
Bülent 26
Bülent (okul arkadaşı) 73
Büyüktuğrul, Raşit 138

Can, Sibel 167
Cansever, Edip 267
Cara, Fafaella 259
Cavit (Entelektüel) 216
Cebeci, İhsan 51
Celal Ağabey 95
Celalettin Bey 105
Çelikoğlu, Seyhan 152
Cemal (bkz. Omurtag, Cemal)
Cemal Baba 239
Cemal Efendi (bkz. İmam Cemal Efendi)
Cemal Efendi (dondurmacı) 13, 311
Cevat (bkz. Çapan, Cevat)
Ceyhun, Demirtaş 241, 261
Cihat (bkz. Burak, Cihat)
Cihat Bey 82
Con Ahmet 140
Con Ahmet Bey (bkz. Con Ahmet)
Cousteau (Kaptan) 291
Cross, Charles 339
Cüce Simon 173-174
Cüneyt (okul arkadaşı) 73

Çallı, İbrahim 284
Çapan, Alişan 264
Çapan, Cevat 226, 262-266, 283
Çapan, Gönül 264
Çapan, Leyla 264
Çapan, Nigâr 264
Çehov 15
Çekirge, Turgay 209
Çıkınoğlu, Yalçın 209
Çilesiz, Talha Kemal 51, 65

Dalgıç, Besim 226
Dalokay, Vedat 267
Dante 328
Dede Efendi 355
Demirel, Süleyman 275
Demiroğlu, Cem 153
Dinnebier, Hans 267
Dino, Abidin 265
Dino, Güzin 265
Doğru, Necati 297
Doruk, Lütfü 114-115, 118-120, 257
Dömin, Viktor 184
Dörtbucak, Uğur 132
Duygu (bkz. Asena, Duygu)
Dümbüllü, İsmail 36
Dündar (okul arkadaşı) 73

Ebussuud Efendi (Şeyhülislam) 303

Ecevit, Bülent 258
Ecevit, Rahşan 259
Eczacıbaşı, Haluk 131
Eczacıbaşı, Nejat 130-132
Edip (bkz. Cansever, Edip)
Edmon (okul arkadaşı) 73
Eggert, Martha 54
Ehle, Willi 300-302
Eldem, Hakkı Sedad 43, 77
Eldem, Nezih 390
Elif Naci 47, 315
Elif Naci Bey (bkz. Elif Naci)
Emeç, Çetin 160-161
Emine Hanım 65
Engel 153
Enver Paşa 40
Enzensberger, H.M. 329
Erginbaş, Doğan 390
Erim, Gazanfer 78
Erkan, Yaşar 257-258
Erman, Hürrem 70-71
Erol Bey (bkz. Simavi, Erol)
Ertel, Mengü 266-268
Ertel, Ülfet 268
Ertuğrul, Muhsin 217
Ertuna, Özcan 167
Esat Ağabey 10
Esat Bey (bkz. Boysan, Esat)
Eser, Lami 72
Etem (bkz. Etem Usta)
Etem Usta 139-141
Ethem Bey (Bahriyeli) 7
Eyüboğlu, Bedri Rahmi 35, 272-273

Fahrettin Kerim (bkz. Gökay, Fahrettin Kerim)
Fahrettin Kerim Bey (bkz. Gökay, Fahrettin Kerim)
Faik (Aktar) 34
Fasulyacıyan (Piyano Akortçusu) 25
Fatih (bkz. Fatih Sultan Mehmet)
Fatih Sultan Mehmet 57, 321, 324, 349, 351, 360
Felek, Burhan 27, 314, 337
Fenik, Faruk 138-139
Ferdi (bkz. Aksel, Ferdi)
Ferhat Bey 259
Ferit Bey (amcası) 273
Fethi (Lider) 16, 35
Fethi Kaptan 142-143
Fethi Naci 226, 281-283
Feyyaz Ağabey 9
Filippo 178
Fraser, Malcolm 190
Fürstin, Çağdaş 259

Gaugin, P. 401
Gayda, Gennadi 179, 180-183
Gazi Bey 104
Gennadi (bkz. Gayda, Gennadi)
Gennadi Bey (bkz. Gayda, Gennadi)
Germen, Murat 43
Geznik (Balıkçı) 22
Gıyas (bkz. Korkut, Gıyas)
Gıyas Ağabey (bkz. Korkut, Gıyas)
Gieseking, Walter 217

Goethe, Johann Wolfgang 404
Gökay, Fahrettin Kerim 236-237
Göring 301-302
Graubner 301
Groten, Franz Joseph 302
Guleman, Haldun 289
Güçhan, Naci 226
Gül, Abdullah 162
Güler, Ara 18, 282
Gülersoy, Çelik 84, 337
Gün, Mesut 107
Günay, Hikmet 78
Günay, Turhan 226, 229
Güneri, Cahit 72
Gürel, Gültekin 200
Güzin, (bkz. Dino, Güzin)

Hacı (bkz. Hacı Mehmet Efendi)
Hacı Efendi (bkz. Hacı Mehmet Efendi)
Hacı Hüsrev 30
Hacı Mehmet Efendi 11-14
Haçik Efendi (Kemahlı) 226
Haçik Usta (bkz. Haçik Efendi)
Hâkim Bey 98-99
Hakkı (arkadaşı) 40
Hakkı Bey 104, 138
Hakko, Vitali 210, 268-271
Halil (Mühendis) 232
Halit (arkadaşı) 37
Hallâc-ı Mansur 338
Haluk (bkz. Baysal, Haluk)
Hamdi (Orangutan) 16
Hamdi Kalfa 95
Hamit (Şoför) 92-93
Hamza 60
Handan, Mehmet Ali 86
Harmancı, Nejat 239
Hasan 144
Hasan Usta 95
Haydar (Karga) 52
Hayganuş 25
Hayk (okul arkadaşı) 73
Hayrettin 25
Hayri 144
Hayri Bey (Ayı) 31-32
Hayriye Hanım 11-12, 14, 29
Hesse, Herman 339, 342
Hırvat Rüstem Paşa 333
Hristo (bakkal) 23
Hulki Ağabey (bkz. Alisbah, Hulki)
Hulki Bey (bkz. Alisbah, Hulki)
Hulusi Bey (Deli) 52
Humbolt, Alexander Von 321
Hüsmen Bey 140
Hüsniye 25

Irgat, Cahit 283
Irgat, Mustafa 283
Irmak, Sadi 51

İbrahim (Bayburtlu) 117
İda, Keyise 47
İhsan Amca (Marangoz) 26
İhsan Bey (bkz, Kongar, İhsan)

İhsan Bey (İstihkam Mülazımıevvel) 26
İhsan Bey (Kasap) 46
İhsan Hoca (bkz. Kongar, İhsan)
Ilgaz, Rıfat 64
İlkel, Fahir 256
İlkray, Mithat 229-237, 239-240, 301
İmam Cemal Efendi 5, 29-30
İmam Efendi (bkz. İmam Cemal Efendi)
İnönü 86
İnönü, Erdal 277
İsa (Hz.) 320, 350
İskit, Orhan 288
İsmet Paşa (bkz. İnönü)
İşeri, Nüzher 227-228

Jak (bkz. Kamhi, Jak)
Jerdey, Andrey 178-179
Joadicke, Juergen 299-300
Juergen (bkz. Joadicke, Juergen)

Kahveci, Adnan 161
Kamhi, Jak 288-290
Kanuni Sultan Süleyman 333, 350-353, 360-361
Kanuni Süleyman (bkz. Kanuni Sultan Süleyman)
Karaesmen, Erhan 359
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri 185
Karpiç (Baba) 243
Katina Karanfil 219, 221
Kâzım (arkadaşı) 5, 17
Kâzım (Sümüklü) (bkz. Kâzım)
Kemal (arkadaşı) 52
Kemal (Gümrükçü) 209
Kemal (okul arkadaşı) 73
Kemal Paşa (Korgeneral) 121-123
Kenber, Nuba 289
Keyise Hanım (bkz. İda, Keyise)
Keyise İda Hanım (bkz. İda, Keyise)
Kılıçlıoğlu, Safa 237
Kınar Hanım 36
Kırdar, Lütfü 86
Kırımlı, Affan 390
Kızıltay, Arif 226-227
Kızıltay, Süleyman 226
Kızılviranlıoğlu, Talat 212
Kiepura, Jean 54
Kirpittin Kemal 209
Ki-Ka-Ku 404
Koç, Sadberk 258
Koç, Vehbi 114-115, 119-122, 124, 229, 249-258, 269, 277, 284-285, 388
Koço (bkz. Yuanidi, Koço)
Koço (garson) 56
Koçu, Reşat Ekrem 47-51
Konfiçyüs 193, 196
Kongar Hoca (bkz. Kongar, İhsan)
Kongar, Emre 44
Kongar, İhsan 44-45
Koraman, Bedri 163

Koray, Ayduk 200-201, 256-257, 276-278, 280-281
Korkut, Gıyas 154, 295-296
Köksal, Neriman 210
Körmükçü, Hazım 36, 284
Kul Muhammet 187
Kuzu Mehmet (Koyun Mehmet) (bkz. Ulusoy, Mehmet)
Küçük Virjin 36

Lagerkvist, Par 341
Lakerdacı Takfor 23
Lale Hanım 282
Lâtif (Deve) 16
Li (rehberi) 193
London, Jack 345
Lütfü Doruk Bey (bkz. Doruk, Lütfü)
Lütfullah (bkz. Silahtar, Lütfullah)

Machellan 401
Macquarie 190
Maden, Sait 226
Makbule Atadan Hanımefendi 269
Mallarmé 404
Manukyan, Matild 63
Mao 193
Marika Nergiz 219, 221
Maritza 259
Maruf (bkz. Önal, Maruf)
Mazlum Ağa 83
McNamara 277
Mehmet (bkz. Mehmet [Vazo])
Mehmet (Fosfor) 54
Mehmet (Vazo) 52, 145
Mehmet Usta (Marangoz) 95, 98
Melahat 26
Melek 26
Melih (bkz. Anday, Melih Cevdet)
Melih (Katır) 33
Melih Bey (bkz. Anday, Melih Cevdet)
Melih Cevdet (bkz. Anday, Melih Cevdet)
Memduh (okul arkadaşı) 73
Menderes, Adnan 68, 249, 322-327, 331
Menderes, Berin 323
Mengü (bkz. Ertel, Mengü)
Mesadet 26
Mesut Cemil Bey 43-44, 46, 235
Mesut Cemil Hoca (bkz. Mesut Cemil Bey)
Metin (bkz. Akpınar, Metin)
Michelangelo 355, 368
Miloviç (Madam) 259
Mimar Sinan 321, 333, 348-349, 351-354, 356-361
Mina Hanım (bkz. Urgan, Mina)
Mine Hanım (bkz. Sirmen, Mine)
Minkari, Ayseli 279
Minkari, Tarık 153-154, 199-201, 256, 278-281, 296
Mithat (Amca) (bkz. İlkray, Mithat)

Mithat (bkz. İlkray, Mithat)
Molieré 159
Moreas, Jean 403
Mozart 300
Muhammed (Hz.) 304
Muhittin Bey 259
Muhlis (bkz. Muhlis Bey)
Muhlis Bey 228
Muhlis Sabahattin 36
Mülayim, Selçuk 352
Muhlis (Kemancı) (bkz. Muhlis Bey)
Murat Amca 17
Mustafa Kemal Paşa (bkz. Atatürk, Mustafa Kemal)
Muttalip Usta 140
Muvahhit Hanım (bkz. Muvahhit, Bedia)
Muvahhit, Bedia 36, 283-284
Muzaffer Usta 187
Mübin (bkz. Boysan, Mübin)
Mübin Ağabey (bkz. Boysan, Mübin)
Müeyyet (okul arkadaşı) 73
Müftüler, Suat 72

Nadi, Doğan 236-237
Namık (bkz. Namık [Bodur])
Namık (Bodur) 52-6
Naşit (bkz. Naşit Bey)
Naşit (Tuluatçı) (bkz. Naşit Bey)
Naşit Bey 36, 53, 146, 159
Nâzım Hikmet 180, 265
Nazım Usta 95
Nazif 138
Nebil Ağabey 239
Necati (Kel) 239
Nejat (Doktor) 116
Nejat Ağabey (bkz. Harmancı, Nejat)
Nejat Bey (bkz. Eczacıbaşı, Nejat)
Nejat Eczacıbaşı Bey (bkz. Eczacıbaşı, Nejat)
Neriman Hanım (bkz. Köksal, Neriman)
Neriman Köksal Hanım (bkz. Köksal, Neriman)
Nesimi (arkadaşı) 52
Nesin, Aziz 229, 260-262, 276
Neutra, Richard 297-298
Nevreste (bkz. Boysan, Nevreste)
Nevreste Hanım (bkz. Boysan, Nevreste)
Nevreste Hocahanım (bkz. Boysan, Nevreste)
Neyzen (bkz. Neyzen Tevfik)
Neyzen Tevfik 173, 274
Nick, Dagmar 340
Nurettin (Yokuş) 145-146
Nuri (kokoreççi) 216
Nusret 234
Nükhet Duru 239
Nüzhet (bkz. İşeri, Nüzher)
Nüzhet Bey (bkz. İşeri, Nüzher)

Ofluoğlu, Mücap 225-226
Oğuz, Burhan 294-295

Oktay, Metin 163
Omurtag, Cemal 52
Onat, Emin 43
Oral, Tan 268
Oral, Zeynep 262
Orhan Veli 20, 173, 215-216, 224, 296, 339, 342, 403-404
Ortaç, Cahit (Vali) 97-98, 136-137
Osman (Sülün) 271
Osman Bey 118
Osman Efendi (bkz. Osman Efendi Amca)
Osman Efendi Amca (Müezzin) 25, 33
Osman Nihat (bkz. Akın, Osman Nihat)
Osman Usta 95
Otyam, Fikret 284

Ömer Hayyam 343
Önal, Maruf 84, 209-210, 286-287, 390
Önen, Kemal 229
Özal, Turgut 162, 275
Özbayrak, Çetin 160
Özdeş, Gündüz 72, 300, 390
Özer, Cem 274
Özet, Adnan 69
Özkan, Tuncay 169
Özsan, Vedat 72
Öztaş, Vedat 237

Pamela 81-82
Pamir, Deha 78
Paşa Saim 209-210
Perez (Piyanist) 217
Pınar, Selahattin 236-237
Pişkin, Halide 36
Polatkan, Hasan 211
Prost (Mimar) 49-50
Pulur, Hasan 147, 159-160, 209

Rahmi Efendi (Serhademe) 45
Rasih (İmitatör) 36
Rasputin, Valentin 178
Raşit Ağabey (bkz. Büyüktuğrul, Raşit)
Reis (bkz. Eyüboğlu, Bedri Rahmi)
Reis (Bodur) 52
Reşat Ekramı Bey (bkz. Koçu, Reşat Ekrem)
Rıza (kervancı) 102
Rıza Bey 99
Rilke, R.M. 341, 348
Rimbaud, A. 403
Rodin 346
Rohe, Mies van der 344
Roosevelt 84
Ruhi Baba 306

Sadberk Hanım (bkz. Koç, Sadberk)
Safa Bey (bkz. Kılıçlıoğlu, Safa)
Saffet Hoca 37
Sahak Efendi 25-26
Sait Faik 264
Salih (Hancı) 101

Salih Bey (Binbaşı) 99
Sanlı, Yılmaz 70-72
Sarfati, Edmond 288
Sarol, Mükerrem 68
Saşa (Şoför) 180-181
Sayın, Niyazi 264
Schneider 112
Scholl, A. Arnold 340-341
Sedad Hoca (bkz. Eldem, Hakkı Sedad)
Semai 62
Seven, Selim 91
Seyfi (Deli) 52
Sezer, Rauf 72
Shakespeare 36, 53
Silahtar, Lütfullah 121-122
Silva 60
Simavi, Erol 160, 165, 167-168
Simavi, Sedat 168
Sinan (bkz. Mimar Sinan)
Sirmen, Ali 296-297
Sirmen, Mine 297
Solon 49
Somer, Selçuk 159
Soyuğur, Kamuran 72
Sönmez, Ahmet 69
Söylemezoğlu, Kemali 390
Steinbeck John 345
Strabon 321
Sunay, Cevdet 121
Sungur, Zati 18
Suphi (okul arkadaşı) 73
Sururi, Gülriz 161
Suzan Hanım (bkz. Boysan, Suzan)
Suzi 25
Süleyman Bey (bkz. Kızıltay, Süleyman)
Süreyya 244

Şamran Hanım (Kantocu) 27, 36
Şefik (Mühendis) 209
Şefik, Eşref 174
Şensoy, Ferhan 161, 273
Şeref (arkadaşı) 78
Şevket Baba 35

Tabanlıoğlu, Ayla 211, 301
Tabanlıoğlu, Hayati 72, 211, 301
Tahsin Bey Amca 26
Takfor (bkz. Lakerdacı Takfor)
Takfor (bkz. Takfor Usta)
Takfor Usta (bkz. Lakerdacı Takfor)
Takfor Usta (kunduracı) 22-24
Talha Hoca (bkz. Çilesiz, Talha Kemal)
Talia Hanım 25-26
Tanburi Cemil Bey 44
Taner, Haldun 28, 160, 258-260, 311, 315
Tanpınar, Ahmet Hamdi 321
Tarancı, C.S. 343
Tarhan, Abdülhak Hamit 47
Tarhan, Mümtaz 322
Tarık (bkz. Minkari, Tarık)
Tarık Hoca (bkz. Minkari, Tarık)

Tarim, Safter 239
Tatyos Efendi 235
Tauber, Richard 54
Tayyar (bkz. Uslu, Tayyar)
Tengirşek, Yusuf Kemal 213
Tepsi, Burhanettin 36
Terün, Necdet 72
Tevfik Bey (bkz. Ulunay, Tevfik)
Tokar, Feyyaz 297
Tolon (Dişçi) (bkz. Tosun, Tolon)
Tolstoy 265
Toprak 125, 127-128
Toprak Hoca (bkz. Toprak, Burhan)
Toprak, Burhan 284
Tosun, Tolon 209
Turhan (bkz. Aytul, Turhan)

Ulunay, Tevfik 337
Ulusoy, Mehmet 264
Urgan, Mina 263, 268, 283
Uslu, Tayyar 52-54, 56
Uzdilek, Salih Murat 316
Uzun Ömer 173-174

Ümit Kaptan 200
Ürgüp, Fikret 239

Vahdettin (Sultan) 409
Vahit (Arap) 117
Vahit (bkz. Ada, Vahit)
Vala, Katri 404
Valéry, Paul 341
Vangel (bkz. Vangel Usta)
Vangel Usta 64-65
Vasil (garson) 200
Vedat (bkz. Dalokay, Vedat)
Vehbi Bey (bkz. Koç, Vehbi)
Verne, Jules 401
Vidinli, Turgut 227
Viktor (bkz. Dömin, Viktor)
Villehardouin (Kont) 320
Vitali (bkz. Hakko, Vitali)
Vitali Bey (bkz. Hakko, Vitali)

Willi (bkz. Ehle, Willi)

Yakup Kadri (bkz. Karaosmanoğlu, Yakup Kadri)
Yalman, Ahmet Emin 139
Yardımcı, Celal 323
Yardımcı, Harika 323
Yarman, Arsen 21
Yaşar (bkz. Erkan, Yaşar)
Yaşar Kemal 265
Yaşar, Necdet 264
Yaşargil, Gazi 277
Yavuz Selim (bkz. Yavuz Sultan Selim)
Yavuz Sultan Selim 352-253
Yazar, Gönül 274
Yıldırım Bayezit 351, 353
Yılmaz, Mesut 161, 297
Yorgo 69, 299
Yorulmaz, Müfit 124, 126, 358
Yuanidi, Koço 186, 188
Yunus Emre 305
Yusuf (Laz) 52
Yücel, Can 264, 276-277

Zampik (bkz. Ahmet [Zampik])
Zeki, Atıf 53, 56
Zilciyan 21
Ziver Bey 35
Ziyad Ebüzziya 217
Zobu, Vasfi Rıza 36

NEHİR
SÖYLEŞİ
— 24 —

Şişedibi gözlüğün içinden hınzır bir zeka ve hayırhah bir mutlulukla parıldayan iki göz ile kahkahalar eşliğinde bolca neşeli söz: Aydın Boysan. Bir sohbet adamı, o. Yolu-yordamıyla, mezesiyle, demiyle, muhabbetiyle sohbetlerin adamı. 60'ından sonra yazarlığa başladığından bu yana öylesine geride kaldı ki, unutuldu sayılır; aslında 55 yıl hizmet vermiş başarılı bir mimar.
Cesurca yaşamış, bilmediği denizlere açılmaktan çekinmemiş, uzun hayatında yaşadıklarından ve dostluklarından süzdüklerini, "feylosofça" sentezlemiş bir hayat bilgesi...

"İnsanlar en çok, ölüm ve hastalık gibi şeyleri ciddiye almış görünüyorlar. Kolayına kaçmak bu! Zor olan, neşeyi ciddiye almak.
Yaşayışın sözünü etmekten kaçınmak, korkaklık olur. Bir dostun başka dünyalara göçüşü, cenazesinin kalkışı... Yürek yakmaz da ne eder? Ama o ateşi gömmeli... Neden mi? Küllenmeyen ateş biter. Bilmez kalorifer çocukları, ertesi sabah karıştırılan mangaldaki minicik kıvılcımların, nasıl yürek ısıttığını... Göçen dostları, tıpkı ateşi küller gibi, sevgiye gömmeli, ara sıra da açıp yüzünü görmelidir.
Gidenleri sevgimize gömdük; kalanlara bir çift sözüm var:
Gitmeye acelemiz yoktur!"

9 789944 880121

KDV dahil fiyatı
19 YTL